

Молодь і ринок

ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 2 (234) лютий 2025

Видається з лютого 2002 року

УДК 051 Журнал “Молодь і ринок” внесений до переліку наукових фахових видань України (категорія “Б”) у галузі педагогічних наук: 011 – Освітні педагогічні науки, наказ Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 № 886 (додаток 4). Спеціальності: 012 – Дошкільна освіта; 013 – Початкова освіта; 014 – Середня освіта (за предметними спеціалізаціями); 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями); 016 – Спеціальна освіта, наказ МОН України від 24.09.2020 № 1188 (додаток 5).

Засновник і видавець: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24
Видання зареєстровано Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення.
Рішення Національної ради від 26.10.2023 № 1155, ідентифікатор медіа R30-01827

ISSN 2308-4634 (Print) “Молодь і ринок” індексується у таких базах даних: Google Scholar; Polish Scholarly Bibliography (PBN); **ERIH PLUS**; **Index Copernicus** (ICV 2019 = 85.80; ICV 2020 = 82.12; ICV 2021 = 85.55; ICV 2022 = 80.94; ICV 2023 = 84.92)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2617-0825.2/234.2025>

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор: Микола ГАЛІВ – *д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ

Іван БАХОВ – *д.пед.н., проф., Міжрегіональна академія управління персоналом*

Наталія БИШЕВЕЦЬ – *к.пед.н., Національний університет фізичного виховання і спорту України*

Галина БЛАВИЧ – *д.пед.н., проф., ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”*

Ірина ЗВАРИЧ – *д.пед.н., проф., Київський національний торговельно-економічний університет*

Микола ПАНТЮК – *д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Тетяна ПАНТЮК – *д.пед.н., проф., Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Лукаш ТОМЧИК – *д.соц.н. (педагогіка), Педагогічний університет в Кракові, Польща*

Надія Лаура СЕРДЕНЦЮК – *к.пед.н., Сучавський університет імені Штефана чел Маре (м. Сучава, Румунія)*

Даніель УОЛЛЕР – *д.філос.н., Університет Центрального Ланкаширу (м. Престон, Великобританія)*

Марія ЧЕПІЛЬ – *д.пед.н., проф., академік АНВО України, Заслужений діяч науки і техніки України, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка*

Сергій ШАРОВ – *к.пед.н., Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного*

Олександра ЯНКОВИЧ – *д.пед.н., проф., Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; д.таблїт., проф., Куявсько-Поморська Академія (м. Бидгощ, Польща)*

Адреса редакції: Україна, 82100, Львівська область, Дрогобич, вул. Івана Франка, 24

Тел. +38 (068) 502-45-49; e-mail: molodirynok@gmail.com; веб-сайт: <http://mir.dspu.edu.ua>

Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету
(протокол № 2 від 27.02.2025)

Посилання на публікації “Молодь і ринок” обов’язкові

Редакція зберігає за собою право скорочувати і виправляти матеріали. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди, а не погляди редакції.

За достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, статистичних даних та інших відомостей відповідають автори публікацій.

Youth & market

MONTHLY SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL JOURNAL

No. 2 (234) February 2025

Published since February 2002

UDC 051 The journal “Youth and market” is included into the list of scientific professional publications of Ukraine (**category “B”**) in the field of pedagogical sciences: 011 – Educational, pedagogical sciences, the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 02.07.2020 No. 886 (Appendix 4). Specialties: 012 – Preschool education; 013 – Primary education; 014 – Secondary education (due to subject specializations); 015 – Professional education (according to specializations); 016 – Special education, order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 09.24.2020 No. 1188 (Appendix 5).

Founder and published: Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Ivan Franko Str., 24, Drohobych, Lviv Region, Ukraine, postal code 82100
Edition is registered in the National Council of Ukraine for Television and Radio Broadcasting.
Decision of the National Council dated 26.10.2023 No. 1155, **media identifier R30-01827**

ISSN 2308-4634 (Print) “Youth and market” is indexed in such databases: Google Scholar; Polish Scholarly
ISSN 2617-0825 (Online) Bibliography (PBN); **ERIH PLUS**; **Index Copernicus** (ICV 2019 = 85.80; ICV 2020 = 82.12; ICV 2021 = 85.55; ICV 2022 = 80.94; ICV 2023 = 84.92)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2617-0825.2/234.2025>

EDITORIAL BOARD

Head editor: Mykola HALIV – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

EDITORIAL BOARD MEMBERS

Ivan BAKHOV – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Interregional Academy of Personnel Management*

Nataliya BYSHEVETS – *Candidate of Pedagogic Sciences, National University of Physical Education and Sports of Ukraine*

Halyna BILAVYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., SHEE “Vasyl Stefanyk Precarpathian National University”*

Iryna ZVARYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Kyiv National University of Trade and Economics*

Mykola PANTYUK – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Tetyana PANTYUK – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Lukasz TOMCZYK – *Doctor of Social Sciences (Pedagogic), Pedagogical University of Cracow, Poland*

Nadia Laura SERDENCUC – *Candidate of Pedagogic Sciences, Stefan cel Mare University from Suceava (Romania)*

Daniel WALLER – *Doctor of Philosophy Sciences, University of Central Lancashire (Preston, UK)*

Mariya CHEPIL – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Academician of the Academy of Higher Education of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*

Sergii SHAROV – *Candidate of Pedagogic Sciences, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University*

Oleksandra YANKOVYCH – *Doctor of Pedagogic Sciences, Prof., Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University*

Editorial office: Ukraine 82100, Lviv region, Drohobych, Ivan Franko, 24 str,
Tel. +38 (068) 502-45-49; e-mail: molodirynok@gmail.com; website: <http://mir.dspu.edu.ua>

Recommended for publication by Academic Council of Drohobych State Pedagogical University
(protocol No. 2, 27.02.2025)

Links to the publication of “Youth and market” obligatory

Edition reserves the right to shrink and correct the matter. Articles signed by author express their own point of view.

Authors of publications are responsible for the accuracy of facts, quotations, private names, geographical names, statistics etc.

Молодь і ринок

№ 2 (234) лютий 2025

ЗМІСТ

Валентина Бодак, Анатолій Рибчук Багатовекторність студентоцентризму в системі менеджменту освіти.....	7
Тетяна Шарова, Сергій Шаров Забезпечення професійного розвитку викладачів через підвищення кваліфікації: практичний досвід.....	12
Ганна Товканець, Євген Кізіма Особливості цифровізації університетської освіти в європейських країнах.....	17
Оксана Ісаєва, Мирослава Шумило Формування професійних якостей у медсестер в сучасному світі.....	23
Ольга Хижна, Олександр Бордюк, Роксолана Шпіца Роль музичного менеджера у творчому становленні сучасного українського артиста.....	27
Віра Драгунова Науково-методичні рекомендації щодо проектування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти в умовах невизначеності.....	33
Лілія Гренюк, Вячеслав Олексенко, Назарій Фединяк Інклюзивне навчання в умовах війни: адаптація та нові виклики для педагогів.....	40
Віталій Захаров, Олексій Красненко, Сергій Черненко Текстотворчий потенціал занять із тележурналістики в закладах вищої освіти.....	46
Галина Мамус, Тарас Сорока, Валентина Харитонова Формування культурної компетентності студентів засобами проектного навчання.....	52
Оксана Голікова, Євген Козлов, Світлана Савчук Роль дуальної освіти у формуванні професійних компетентностей студентів.....	57
Ганна Алексєєва, Ганна Кулікова, Олександр Антоненко, Олександр Овсянніков, Лариса Горбатюк Використання мультимедійних технологій у викладанні стретчингу для здобувачів вищої та професійної освіти в умовах дистанційної освіти.....	62
Віталій Гольський, Роман Лешко, Віктор Британ, Костянтин Гольський WorldWide Telescope як інструмент для створення віртуальних екскурсій космосом у школі.....	72
Gennadij Czerewycznyj Metodologia systemowa kształcenia przyszłych nauczycieli historii na uniwersytetach Ukrainy i Polski.....	79
Ольга Канарова, Анна Федонюк, Анна Сачанюк Інноваційні підходи до розвитку пізнавальної активності дошкільників через сенсорні вправи.....	83
Руслан Басенко Музика і музичне виховання у ранньомодерних гуманістичних вченнях про цілісну освіту особистості.....	88

Лариса Калініна, Тетяна Григор'єва Філологічна підготовка майбутніх вчителів іноземної мови засобами іншомовного читання.....	94
Тетяна Борисова, Володимир Кондель, Наталія Орлова Історико-науковий підхід до комплексного проектування дизайн-об'єктів у навчальній діяльності студентів.....	101
Наталія Бєляєва, Руслан Голяд, Марина Ребрина, Інна Сушко Фасилітація у підготовці майбутніх учителів в умовах освітньо-науково-виробничого кластеру.....	107
Ольга Ілішова Інноваційні підходи до підготовки майбутніх вихователів ЗДО у контексті вимог сучасного професійного стандарту.....	113
Юрій Юрчак Експериментальне дослідження підготовки майбутніх офіцерів прикордонників до протидії негативному інформаційнопсихологічного впливу на особовий склад.....	118
Алла Моренцова Удосконалення комунікативно-мовленнєвих компетентностей з використанням методу Каллана.....	125
Віктор Цепінь Аналіз атрибутів інтелекту військового лідера у міждисциплінарних дослідженнях.....	130
Вікторія Бондаренко Відкритість до нових ідей як ознака інноваційної компетентності здобувачів базової середньої освіти.....	135
Oksana Voiko Methodology for teaching virtual written English communication in secondary schools: a statistical evaluation of effectiveness.....	140
Олег Демчук Особливості організації навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах змішаного навчання.....	149
Олександр Жмурко Цифрові технології у формуванні екологічної свідомості майбутніх учителів біології.....	155
Оксана Мусієнко Особливості розвитку соціальної поведінки та комунікативних навичок у дітей з аутизмом раннього віку.....	159
Вадим Демчук Критерії та рівні розвитку емоційної культури підлітків у процесі музично-творчої діяльності.....	165
Андрій Сумарук Бачена проєкція неофольклоризму у баянній творчості українських композиторів кінця XX – початку XXI ст.	169
Інна Ковтанюк Модель формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики.....	175
Арсен Немцев Значення та роль музично-рухової діяльності в системі початкової освіти.....	181

Youth & market

No. 2 (234) February 2025

CONTENTS

Valentina Bodak, Anatoly Rybchuk Multi-vectorality of student centrism in the educational management system.....	7
Tetiana Sharova, Sergii Sharov Ensuring professional development of teachers through advanced training: practical insights.....	12
Anna Tovkanets, Yevhen Kizyma Features of digitalization of university education in european countries.....	17
Oksana Isayeva, Myroslava Shumylo Formation of professional qualities in nurses in the modern world.....	23
Ogha Khyzhna, Oleksandr Bordyuk, Roksolana Shpitsa The role of a music manager in the creative development of a modern Ukrainian artist.....	27
Vira Drahunova Scientific and methodological recommendations for designing consulting activities in a higher education institution under conditions of uncertainty.....	33
Liliia Hreniuk, Viacheslav Oleksenko, Nazarii Fedinyak Inclusive education in times of war: adaptation and new challenges for teachers.....	40
Vitalii Zakharov, Oleksii Krasnenko, Sergiy Chernenko Textual potential of TV journalism classes in higher education institutions.....	46
Halyna Mamus, Taras Soroka, Valentyna Kharytonova Formation of cultural competence of students by means of project learning.....	52
Oksana Golikova, Yevhen Kozlov, Svitlana Savchuk The role of dual education in the formation of students' professional competences.....	57
Hanna Aliksieieva, Hanna Kulikova, Oleksandr Antonenko, Oleksandr Ovsyannikov, Larysa Horbatiuk Use of multimedia technologies in teaching stretching to higher and vocational education students in the conditions of distance learning.....	62
Vitalij Holskyi, Roman Leshko, Viktor Brytan, Konstantyn Holskyi WorldWide Telescope as a tool for creating virtual space tours at school.....	72
Gennadij Czerewycznyj Metodologia systemowa kształcenia przyszłych nauczycieli historii na uniwersytetach Ukrainy i Polski.....	79
Olha Kanarova, Anna Fedonyuk, Anna Sachanyuk Innovative approaches to the development of cognitive activity of preschoolers through sensory exercises.....	83
Ruslan Basenko Music and music education in early modern humanistic doctrines about the holistic education of the person.....	88

Larysa Kalinina, Tetiana Grygorieva Future foreign language teachers' philological training by means of foreign language reading.....	94
Tetiana Borysova, Volodymyr Kondel, Nataliia Orlova Historical and scientific approach to the comprehensive design of design objects in students' educational activities.....	101
Nataliia Bieliaieva, Ruslan Holiiad, Maryna Rebryna, Inna Sushko Facilitation in the training of future teachers within the framework of the educational-scientific-industrial cluster.....	107
Olha Ilishova Innovative approaches to training future teachers of preschool education in the context of the requirements of the modern professional standard.....	113
Yuriy Yurchak Experimental study of training future border guard officers to combat negative informational and psychological influence on personnel.....	118
Alla Morentsova Improving communicative and speech competencies using the Callan method.....	125
Victor Tsepin Analysis of the attributes of intelligence of a military leader in interdisciplinary research.....	130
Viktoriia Bondarenko Openness to new ideas as a sign of innovation earners of basic secondary education.....	135
Oksana Boiko Methodology for teaching virtual written English communication in secondary schools: a statistical evaluation of effectiveness.....	140
Oleh Demchuk Features of the organization of students' learning-cognitive activities in the conditions of mixed education.....	149
Olexandr Zhmurko Digital technologies in the formation of environmental awareness of future biology teachers.....	155
Oksana Musienko Features of the development of social behavior and communication skills in children with autism at an early age.....	159
Vadym Demchuk Criteria and levels of the development of adolescents' emotional culture in the process of musical-creative activities.....	165
Andriy Sumaruk Projection seen of neo-folklorism in Ukrainian composers' bayan art in the late twentieth and early twenty-first centuries.....	169
Inna Kovtaniuk A model for the formation of future computer science teachers' research competence.....	175
Arsen Nemtsev The importance and role of music and movement activities in the primary education.....	181

УДК 378.14

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324311>

Валентина Бодак, доктор філософських наук, професор,
ректор Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

Анатолій Рибчук, доктор економічних наук, професор,
професор кафедри математики та економіки
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ СТУДЕНТОЦЕНРИЗМУ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ОСВІТИ

У статті досліджено різновекторні напрямки реалізації студентоцентричного підходу в управлінні освітнім процесом. Зазначено, що основними принципами студентоорієнтованого навчання є розвиток у здобувачів освіти здатностей до самоорганізації та самоконтролю, що сприяє формуванню відповідального ставлення до засвоєння знань. Підкреслено, що реалізація студентоцентричного навчання у закладі вищої освіти є ключовим аспектом сучасної освітньої парадигми, спрямованої на формування компетентного, автономного і відповідального фахівця. Підтверджена необхідність студентоорієнтованого підходу у навчанні, що є фундаментальним підходом у сучасній вищій освіті.

Ключові слова: студентоцентризм; менеджмент освіти; заклад вищої освіти; сучасна освітня парадигма; самоорганізація; креативність; компетентність.

Лім. 15.

Valentina Bodak, Doctor of Sciences (Philosophy), Professor,
Rector of the Drohobych Ivan Franko
State Pedagogical University

Anatoly Rybchuk, Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Professor of the Mathematics and Economics Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

MULTI-VECTORALITY OF STUDENT CENTRISM IN THE EDUCATIONAL MANAGEMENT SYSTEM

The article explores the multi-vector directions of implementing the student-centered approach in managing the educational process. It is noted that the main principles of student-centered learning are the development of self-organization and self-control abilities, which contribute to the formation of a responsible attitude to the acquisition of knowledge. The main goals of the student-centered educational process are determined, in particular: first, the formation of deep theoretical knowledge and practical skills in accordance with the specialty, since for high-quality training of specialists, it is necessary to develop such curricula that harmoniously combine academic disciplines with practical aspects of professional activity; second, the development of analytical and critical thinking is a key factor for achieving success in both academic and professional environments. The ability to analyze data, determine cause-and-effect relationships and build logical conclusions is an integral part of the development of a competent specialist; thirdly, stimulating creativity and an innovative approach to solving professional tasks, forming the ability to think outside the box and generate new ideas, since it is the creative approach that allows finding effective solutions even in difficult and unstable conditions; fourthly, fostering responsibility and the ability to self-study throughout life, since the modern labor market is dynamically changing, requiring specialists not only a high level of knowledge but also constant updating of skills and adaptation to new challenges. It is emphasized that the implementation of student-centered learning in a higher education institution is a key aspect of the modern educational paradigm aimed at forming a competent, autonomous and responsible specialist. The need for student-centered learning is confirmed, which is a fundamental approach in modern higher education and contributes not only to the acquisition of knowledge, but also to the formation of a student's personality, capable of continuous learning and professional development.

Keywords: student-centrism; educational management; higher education institution; modern educational paradigm; self-organization; creativity; competence.

Постановка проблеми. В умовах трансформації освітнього середовища сучасного суспільства відбуваються значні перетворення, що зумовлюють компетентнісний підхід до розвитку потенціалу особистості студента. Реалізація концепції студентоцентрованого нав-

чання у закладі вищої освіти передбачає створення сприятливих умов, у яких студенти стають активними учасниками освітнього процесу, а не лише пасивними споживачами знань. Це означає переосмислення ролі викладача, який перетворюється з традиційного носія знань на фасилітатора, настав-

ника та партнера у навчанні. Такий підхід спрямований на підвищення рівня отримуваної освіти, що досягається завдяки використанню сучасних методів викладання, інтеграції практичного досвіду і застосуванню інноваційних освітніх технологій. Водночас студентоцентроване навчання сприяє підвищенню мотивації студентів, оскільки вони отримують можливість впливати на власну освітню траєкторію, вибирати індивідуальні стратегії навчання та застосовувати отримані знання у реальних ситуаціях. Такий підхід забезпечує не лише академічний розвиток, але й сприяє формуванню особистісних якостей, що є важливими для професійного і життєвого успіху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студентоцентричне навчання (student-centered learning) стало популярним у світовій педагогіці завдяки дослідженням багатьох зарубіжних учених і практиків. Її основна ідея полягає в активному залученні студентів до освітнього процесу, що сприяє розвитку їхньої автономії, критичного мислення, креативності та здатності до самостійного виконання завдань. Цей підхід передбачає також зміну ролі викладача, який стає не лише джерелом знань, але й фасилітатором, наставником і координатором освітнього процесу. У такій системі навчання студенти отримують можливість самостійно визначати темп засвоєння матеріалу, обирати методи навчання, брати участь у дискусіях і проектній діяльності, що сприяє їхньому глибшому розумінню предмету. Зазначені проблеми активно досліджують у своїй працях відомі зарубіжні вчені: С. Адамс [9], П. Бемфорд [14], М. Алазаїзе [10], Ю. Альшабул [10], Н. Гамраві [10], Ф. Гіронелла [12], Т. Гроссман [13], Р. ДюПрез [9], О. Еззат [11], В. Ландау [14], В. Мандалапу [15], К. Медіні [11], С. Мувафак [13], Н. Сзірбік [11], Л. Чень [15], Т. Шал [10].

Українські науковці також досліджують проблеми студентоцентричного навчання, коли студент стає співтворцем освітнього процесу, використовуючи інтерактивні методики, такі як проблемно-орієнтоване навчання, групові проекти, дослідницькі завдання, кейс-стаді, рольові ігри тощо. Такий підхід допомагає не лише засвоїти академічні знання, але й розвинути важливі навички XXI ст., зокрема комунікацію, командну роботу, лідерство та вміння приймати рішення в умовах невизначеності, що і знайшло відображення у працях вітчизняних учених: М. Бойка [1], І. Бойчук [2], С. Глікмана [7], Л. Гули [3], О. Заблоцької [4], Г. Козаченка [2], Л. Миронова [8], І. Ніколасвої [4], О. Песцової-Світалки [5], Л. Рябоволи [6], Н. Сосницької [7], З. Удича [8], І. Шульги [8] та інших. Водночас значна кількість дослідників студентоцентризму в освіті зазначають, що його реалізація стикається з низкою проблем, серед яких: низька мотивація студентів, оскільки не усі готові до відповідальності за власне навчання.

Метою статті є аналіз різновекторних напрямків реалізації студентоцентричного підходу в управлінні освітнім процесом.

Виклад основного матеріалу. Основними принципами студентоцентрованого навчання є розвиток здатностей до самоорганізації та самоконтролю, що сприяє формуванню відповідального ставлення до освітнього процесу. Це передбачає не лише вміння самостійно планувати навчальну діяльність, але й здатність гнучко адаптуватися до нових викликів, критично оцінювати власні досягнення та ефективно використовувати доступні ресурси для досягнення поставлених цілей. Студентоцентрований освітній процес ґрунтується на активній взаємодії між студентами і викладачами [14, 17], що передбачає створення сприятливого освітнього середовища, в якому здобувачі освіти не лише отримують знання, але й розвивають навички самостійного пошуку інформації, її аналізу та практичного застосування. У цьому контексті важливу роль відіграють сучасні освітні технології, що забезпечують доступ до інтерактивних навчальних матеріалів та сприяють ефективнішому засвоєнню знань. Ключовими елементами цього підходу є розвиток критичного мислення, комунікаційних навичок, вміння працювати в команді та творчий підхід до вирішення складних завдань. Саме ці компетенції роблять випускників більш конкурентоспроможними на ринку праці, даючи їм змогу ефективно адаптуватися до змін, генерувати нові ідеї, брати на себе відповідальність за власний професійний розвиток. Тому, студентоорієнтоване навчання сприяє формуванню активної особистості, здатної до саморозвитку, критичного мислення та ефективної реалізації власного потенціалу [16, 223].

Ключовим аспектом студентоцентрованого підходу [4, 30–32] є визначення основних цілей організації освітнього процесу:

По-перше, формування глибоких теоретичних знань і практичних навичок відповідно до спеціальності. Для якісної підготовки фахівців необхідно розробляти такі навчальні програми, які гармонійно поєднують академічні дисципліни з практичними аспектами професійної діяльності. Це передбачає інтеграцію сучасних методик викладання, що сприяють не лише засвоєнню теоретичного матеріалу, але й формуванню компетенцій, необхідних для успішної роботи в обраній галузі. Особливу увагу потрібно приділяти практичному застосуванню знань, що може реалізовуватися через різноманітні форми навчання: симуляційні вправи, які моделюють реальні ситуації, з якими майбутні фахівці можуть зіткнутися у майбутній професійній діяльності. Це сприяє розвитку аналітичного мислення, швидкості прийняття рішень і адаптивності; кейс-стаді [11, 299], що ґрунтуються на реальних або змодельованих бізнес-ситуаціях [13, 46], допо-

магаючи студентам розвивати навички стратегічного мислення, командної роботи й аналізу проблем; професійні тренінги та майстеркласи за участю експертів галузі, що уможливають ознайомлення з найкращими практиками, новітніми технологіями та тенденціями. Забезпечення таких можливостей сприятиме формуванню конкурентоспроможних фахівців, які володіють не лише фундаментальними знаннями, але й вмінням застосовувати їх у професійній діяльності.

По-друге, розвиток аналітичного та критичного мислення є ключовим фактором для досягнення успіху як в академічному, так і в професійному середовищі. Вміння критично оцінювати інформацію, розпізнавати приховані закономірності, аналізувати альтернативні підходи та формулювати власні аргументовані висновки допомагає приймати обґрунтовані рішення навіть у складних і неоднозначних ситуаціях. Здатність аналізувати дані, визначати причинно-наслідкові зв'язки та будувати логічні висновки є невід'ємною складовою розвитку компетентного спеціаліста. Важливо створювати освітнє середовище, яке сприятиме активному обміну думками, формуванню здорового скептицизму та розвитку навичок самостійного мислення. Викладачі відіграють значну роль у цьому процесі, адже саме вони повинні стимулювати студентів до глибокого аналізу, критичного осмислення отриманої інформації та застосування знань у практичних ситуаціях [14, 18].

Ефективне навчання має базуватися на інтерактивних методах, що заохочують студентів висловлювати власні погляди, аргументовано відстоювати їх, дискутувати, пропонувати різні варіанти розв'язання проблем. Відкрите обговорення альтернативних підходів сприяє не лише розвитку логічного мислення, але й формуванню вміння працювати з різними джерелами інформації, оцінювати їхню достовірність та ухвалювати виважені рішення. Розвиток аналітичного і критичного мислення є необхідною передумовою для успішної професійної діяльності. Формування цих навичок у студентів дає їм змогу не лише досягати академічних успіхів, але й бути конкурентоспроможними фахівцями, здатними приймати ефективні рішення в умовах сучасного світу, що динамічно змінюється [6, 63].

По-третє, стимулювання креативності та інноваційного підходу до виконання професійних завдань. Сучасна освіта повинна не лише передавати знання, але й формувати здатність до нестандартного мислення та генерування нових ідей. Розвиток креативності є ключовим фактором успішної професійної діяльності, оскільки саме творчий підхід допомагає знаходити ефективні рішення навіть у складних і нестабільних умовах. Для цього освітній процес має включати завдання, що передбачають

аналіз нестандартних ситуацій, пошук альтернативних рішень та моделювання реальних викликів професійної діяльності. Особливу роль у цьому відіграють інтерактивні методи навчання, такі як: мозкові штурми, що сприяють генерації великої кількості ідей та пошуку нестандартних рішень; дизайн-мислення, яке допомагає розвивати емпатію, досліджувати потреби користувачів та створювати інноваційні продукти або послуги; проектне навчання, що дає змогу студентам працювати над реальними або симульованими завданнями, розвиваючи навички командної роботи, критичного мислення та підприємливості; гейміфікація [9, 125; 12, 16] та кейс-методи, які стимулюють інтерес до навчання і мотивують студентів застосовувати отримані знання на практиці. Важливо створювати освітнє середовище, що заохочує експерименти та не боїться помилок, адже саме через проби й аналіз невдач народжуються інновації. Використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект, віртуальна реальність та big data, може значно розширити можливості для креативного навчання. Орієнтація на розвиток креативності й інноваційного підходу у навчанні уможливорює підготовку фахівців, здатних адаптуватися до змін, знаходити нові можливості та вдосконалювати професійну сферу завдяки власним ідеям та ініціативам [8, 154].

По-четверте, виховання відповідальності та здатності до самостійного навчання упродовж життя. Сучасний ринок праці динамічно змінюється, вимагаючи від фахівців не лише високого рівня знань, але й постійного оновлення навичок та адаптації до нових викликів. У зв'язку з цим особливо важливо формувати у студентів відповідальність за власний освітній процес і здатність до самостійного навчання. Одним із ключових аспектів цього процесу є розвиток навичок тайм-менеджменту, що допомагає ефективно планувати навчання, розставляти пріоритети й оптимально використовувати наявний час. Також важливо навчити студентів формулювати реалістичні та досяжні цілі, аналізувати власні досягнення, коригувати свої дії відповідно до змін у професійному середовищі. Окрім того, необхідно заохочувати критичне мислення та ініціативність, адже саме ці якості допомагають швидко орієнтуватися в інформаційному просторі, самостійно знаходити необхідні ресурси для навчання і застосовувати набуті знання на практиці. Формування відповідальності за власний розвиток сприятиме не лише успіху в професійній діяльності, але й усвідомленому підходу до самореалізації у будь-якій сфері життя [7, 381].

Для досягнення цих цілей необхідно розробити ефективну стратегію навчання, яка включатиме як аудиторну, так і позааудиторну роботу. Оцінка досягнень студентів повинна ґрунтуватися на комп-

лексному підході, що включає не лише традиційні екзаменаційні випробування, але й самооцінку, взаємооцінку, портфоліо досягнень, виконання індивідуальних та групових проєктів. Такий підхід сприяє об'єктивному розумінню власних сильних і слабких сторін та мотивує до подальшого вдосконалення. Випусник, який пройшов навчання в умовах студентоцентрованої моделі освіти, повинен володіти творчим мисленням, здатністю адаптуватися до швидких змін у професійному середовищі, орієнтацією на безперервний саморозвиток і самоорганізацію. Окрім того, він має бути готовим до інноваційної діяльності, що є ключовим чинником успішної професійної реалізації у сучасному суспільстві [1, 45].

Реалізація студентоцентрованого навчання у закладі вищої освіти є ключовим аспектом сучасної освітньої парадигми, спрямованої на формування компетентного, автономного та відповідального фахівця. Вона передбачає створення сприятливих умов для розвитку особистості студента, його залучення до активного освітнього процесу та формування навичок, необхідних для ефективної самоорганізації та самоконтролю [3, 161]. Студентоцентроване навчання базується на принципах індивідуалізації освітнього процесу, врахуванні особистих потреб, здібностей і професійних інтересів студентів. Важливим аспектом є забезпечення гнучкості освітніх програм, котрі надають здобувачам освіти можливість самостійно обирати траєкторію навчання, комбінувати дисципліни та набувати міждисциплінарних компетентностей. Використання цифрових технологій та платформ дистанційного навчання [10, 13] створює умови для адаптації освітнього процесу до індивідуальних темпів засвоєння матеріалу, що робить його більш ефективним та доступним. Отже, студентоцентроване навчання є фундаментальним підходом у сучасній вищій освіті, який сприяє не лише засвоєнню знань, але й формуванню особистості студента як активного, самостійного та відповідального члена суспільства, здатного до безперервного навчання і професійного розвитку.

Одним із найважливіших завдань студентоцентрованого підходу є стимулювання здатності студентів до підвищення рівня отриманої освіти. Це досягається завдяки критичному осмисленню навчального матеріалу, розвитку гнучкості у пошуку, аналізі та застосуванні інформації, а також формуванню індивідуальних стратегій навчання, які відповідають особистісним потребам і стилям засвоєння знань [5]. Ключовим аспектом такого підходу є не лише передача знань, але й активне залучення студентів до освітнього процесу, що сприяє формуванню у них самостійності, ініціативності та відповідальності за власне навчання. Важливою складовою є також розвиток умінь щодо постановки

власних навчальних цілей і стратегічного планування їх досягнення, що допомагає студентам більш усвідомлено керувати своїм освітнім шляхом. Це, зі свого боку, сприяє підвищенню мотивації до навчання, ефективному використанню навчальних ресурсів та формуванню навичок саморефлексії, які є необхідними для безперервного професійного й особистісного розвитку. Отже, студентоцентроване навчання не лише сприяє поглибленню знань і розвитку критичного мислення, але й допомагає формувати у студентів ключові компетентності, необхідні для успішної адаптації у сучасному динамічному суспільстві [15, 22].

Студенти повинні не лише здобувати знання, але й формувати комплексні навички стратегічного планування власної освітньої траєкторії, що включає визначення пріоритетів навчання, пошук оптимальних методів засвоєння матеріалу та вміння коригувати свій освітній процес відповідно до змінних умов. Важливим аспектом є також розвиток аналітичного мислення, здатності до критичного оцінювання власних досягнень і перспектив професійного зростання, що дає змогу майбутнім фахівцям ефективно конкурувати на ринку праці. Випусник сучасного закладу вищої освіти має бути не лише добре обізнаним у своїй сфері, але й володіти творчим мисленням, ініціативністю та вмінням самостійно приймати рішення в складних ситуаціях [2, 192]. Окрім того, важливою є здатність до швидкої адаптації в умовах стрімких змін технологічного середовища та ринку праці. Гнучкість, проактивність і прагнення до постійного саморозвитку допомагають випусникам ефективно реагувати на виклики професійної діяльності, а також впроваджувати інноваційні рішення, що сприяють їхньому кар'єрному зростанню та самовдосконаленню.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, орієнтація на безперервний саморозвиток та самоорганізацію є важливим фактором успішної професійної діяльності, оскільки динамічні зміни в суспільстві, економіці та технологічному середовищі потребують постійного оновлення знань, удосконалення навичок і адаптації до нових викликів. Сучасний фахівець повинен бути гнучким, здатним швидко реагувати на зміни, засвоювати нову інформацію та впроваджувати інноваційні рішення у своїй діяльності. Одним із ключових підходів до формування таких компетенцій є студентоцентроване навчання, що сприяє розвитку критичного мислення, самостійності та відповідальності за власний професійний розвиток. Взаємодія з реальними кейсами, міждисциплінарні проєкти та практико-орієнтовані методи навчання дозволяють студентам глибше розуміти сутність своєї майбутньої професії, ефективно застосовувати отримані знання на практиці.

Окрім того, сучасне освітнє середовище передбачає використання цифрових технологій та онлайн-ресурсів, що значно розширює можливості для самонавчання. Доступ до міжнародних платформ, наукових досліджень, дистанційних курсів і професійних спільнот дає змогу майбутнім фахівцям знати найновіші тенденції та інновації у своїй сфері. Тому формування всебічно розвиненого спеціаліста передбачає не лише отримання ґрунтовних знань у межах традиційної освіти, але й розвиток навичок самостійного навчання, аналітичного мислення, здатності впроваджувати новітні підходи у професійній діяльності. Це є запорукою конкурентоспроможності на сучасному ринку праці та професійного зростання в умовах безперервного розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко М.М. Студентоцентризоване навчання в процесі управління якістю професійної підготовки майбутнього вчителя. *Journal "ScienceRise: Pedagogical Education"*. 2019. № 4 (31). С. 41–45.
2. Бойчук І., Козаченко Г. Реалізація студентоцентризованого навчання як сучасної парадигми освітнього процесу закладів вищої та фахової передвищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2021. № 2 (106). С. 182–193.
3. Гула Л. Студентоцентризований підхід до організації самостійної роботи студентів у ЗВО. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип. 27. № 2. С. 157–161.
4. Заблоцька О.С., Ніколаєва І.М. Студентоцентризм як тренд сучасної освіти. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. 2021. Вип. 194. С. 29–33.
5. Песцова-Світалка О.С. Роль студентоцентризованого навчання в системі підготовки фахівців економічних спеціальностей. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 34. 10 с.
6. Рябовол Л.Т. Студентоцентризоване навчання: поняття, вимоги, шляхи реалізації. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 10. С. 55–63.
7. Сосницька Н., Глікман С. Студентоцентризований підхід до професійної освіти в умовах сталого розвитку суспільства. *Науковий вісник Львівської академії. Серія : Педагогічні науки*. 2017. Вип. 1. С. 377–381.
8. Удич З.І., Шулга І.М., Миронова Л.А. Студентоцентричний підхід в умовах цифровізації навчання. *Теорія і методика професійної освіти. Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 56. Том 2. С. 151–154.
9. Adam S.P. and Du Preez Supporting Student Engagement Through the Gamification of Learning Activities: A Design-Based Research Approach. *Tech Know Learn*. 2022. Vol. 27. pp. 119–138.
10. Alshaboul Y., Alazaizeh M., Abu-Tineh A., Ghamrawi N. and Shal T. Distance education challenges: insight from a nationwide teacher-centric study post- COVID-19 for informed advancements. *Frontiers in Education*. 2024. Vol. 1. pp. 1–13.
11. Ezzat O., Medini K., Szirbik N. Case study-based learning in customer-centric operations management: Unleashing the potential of experiential learning and accreditation. *Journal of Education for Business*. 2020. Vol. 95 (5). pp. 297–306.
12. Gironella F. Gamification pedagogy: A motivational approach to student-centric course design in higher education. *Journal of University Teaching & Learning Practice*. 2023. Vol. 20 (3). pp. 1–28.
13. Grossman, Thomas A. Mehrotra, Vijay and Mouwafac Sidaoui, Mouwafac. A Student-Centered Approach to the Business School Management Science Course. *Informations Transactions on Education*. 2016. Vol. 16 (2). pp. 42–53.
14. Landau Valerie., Bamford Penny. Creating A Faculty-Centric Approach as a Catalyst for Improvement in Teaching and Learning. *Samuel Merritt University*. 2020. Vol. 1. pp. 1–18.
15. Mandalapu Varun, Chen Lujie and Sushruta Shetty Student-centric Model of Learning Management System Activity and Academic Performance: from Correlation to Causation. *Computers and Society*. 2022. Vol. 1. pp. 1–43.

REFERENCES

1. Boyko, M.M. (2019). Studentotsentrovane navchannia v protsesi upravlinnia yakistiu profesiinoi pidhotovky maibutnoho vchytelia [Student-centered learning in the process of managing the quality of professional training of future teachers]. *Journal "ScienceRise: Pedagogical Education"*. No. 4 (31). pp. 41–45. [in Ukrainian].
2. Boychuk, I. & Kozachenko, G. (2021). Realizatsiia studentotsentrovanooho navchannia yak suchasnoi paradyhmy osvithnoho protsesu zakladiv vyshchoi ta fakhovoi peredvyshchoi osvity [Implementation of student-centered learning as a modern paradigm of the educational process of institutions of higher and professional pre-higher education]. *Pedagogical Sciences: Theory, History, Innovative Technologies*. No. 2 (106). pp. 182–193. [in Ukrainian].
3. Gula, L. (2021). Studentotsentrovanyi pidkhid do orhanizatsii samostiinoi roboty studentiv u ZVO [Student-centered approach to organizing independent work of students in higher education institutions]. *Current issues of the humanities*. No. 2. pp. 157–161. [in Ukrainian].
4. Zablotska, O.S. & Nikolaeva, I.M. (2021). Studentotsentryzm yak trend suchasnoi osvity [Student-centeredness as a trend of modern education]. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*. No. 194. pp. 29–33. [in Ukrainian].
5. Pestsova-Svitalka, O.S. (2021). Rol studentotsentrovanooho navchannia v systemi pidhotovky fakhivtsiv ekonomichnykh spetsialnostei [The role of student-centered learning in the system of training specialists in economic specialties]. *Economics and society*. No. 34. 10 p. [in Ukrainian].
6. Ryabovol, L.T. (2021). Studentotsentrovane navchannia: poniattia, vymohy, shliakhy realizatsii [Student-centered learning: concepts, requirements, ways of implementation]. *Scientific Bulletin of the Flight Academy. Series: Pedagogical Sciences*. No. 10. pp. 55–63. [in Ukrainian].
7. Sosnitska, N. & Glikman, S. (2017). Studentotsentrovanyi pidkhid do profesiinoi osvity v umovakh staloho rozvytku suspilstva [Student-centered approach to professional education in the context of sustainable development of society]. *Scientific Bulletin of the Flight Academy. Series: Pedagogical Sciences*. 2017. No. 1. pp. 377–381. [in Ukrainian].
8. Udych, Z.I., Shulga, I.M. & Mironova, L.A. (2023). Studentotsentrychnyi pidkhid v umovakh syfrovizatsii navchannia [Student-centric approach in the context of digitalization of education]. *Theory and methodology of professional education. Innovative pedagogy*. No. 2. pp. 151–154. [in Ukrainian].
9. Adams, S.P. & Du Preez, R. (2022). Supporting Student Engagement Through the Gamification of Learning Activities: A Design-Based Research Approach. *Technology, Knowledge and Learning*. Vol. 27. pp. 119–138. [in English].

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ЧЕРЕЗ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

10. Alshaboul, Y., Alazaizeh, M., Abu-Tineh, A., Ghamrawi, N. & Shal, T. (2024). Distance education challenges: insight from a nationwide teacher-centric study post- COVID-19 for informed advancements. *Frontiers in Education*. Vol. 1. pp. 1–13. [in English].

11. Ezzat, O., Medini, K. & Szirbik, N. (2020). Case study-based learning in customer-centric operations management: Unleashing the potential of experiential learning and accreditation. *Journal of Education for Business*. Vol. 95(5). pp. 297–306. [in English].

12. Gironella, F. (2023). Gamification pedagogy: A motivational approach to student-centric course design in higher education. *Journal of University Teaching & Learning Practice*. Vol. 20 (3). pp. 1–28. [in English].

13. Grossman, Thomas A. Mehrotra, Vijay and Mouwafac Sidaoui, Mouwafac (2016). A Student-Centered Approach to the Business School Management Science Course. *Informations Transactions on Education*. Vol. 16 (2). pp. 42–53. [in English].

14. Landau, Valeric, Bamford, Penny (2020). Creating A Faculty-Centric Approach for Improvement in Teaching and Learning. *Samuel Merritt University*. Vol. 1. pp. 1–18. [in English].

15. Mandalapu, Varun Chen, Lujie and Sushruta Shetty, Sushruta (2022). Student-centric Model of Learning Management System Activity and Academic Performance: from Correlation to Causation. *Computers and Society*. Vol. 1. pp. 1–43. [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025

УДК 378.1:377

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.321637>

Тетяна Шарова, доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри суспільно-гуманітарних наук
Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного
Сергій Шаров, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри комп'ютерних наук
Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ЧЕРЕЗ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ: ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

У статті окреслено напрями підвищення кваліфікації викладачів Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (ТДАТУ). Зазначається, що підвищення кваліфікації викладачів є необхідною умовою для забезпечення якості сучасної освіти. Висвітлено фактори, що впливають на необхідність підвищення кваліфікації. Проаналізовано різні шляхи професійного розвитку викладачів під час формальної та неформальної освіти, в очному й онлайн-режимі. Зазначається, що в ТДАТУ функціонує Вища школа педагогічної майстерності та академічний рух "Гостьовий професор", що сприяє активному обміну досвідом між викладачами, інтеграції інноваційних підходів і методик в освітній процес тощо.

Ключові слова: викладач; підвищення кваліфікації; професійний розвиток; вища освіта; якість навчання.
Лім. 11.

Tetiana Sharova, Doctor of Sciences (Philology), Professor,
Professor of the Social Sciences and Humanities Department,
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University
Sergii Sharov, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Head of the Computer Science Department,
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University

ENSURING PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHERS THROUGH ADVANCED TRAINING: PRACTICAL INSIGHTS

The article highlights the areas of professional development of teachers at Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University (TSATU). It is noted that the professional development of teachers is a prerequisite for ensuring the quality of modern education. It is found that advanced training of teachers is aimed at improving professional and general competencies, mastering modern tools, teaching methods and forms, etc. The factors influencing the need for advanced training are highlighted. Different ways of professional development of teachers in formal and non-formal education, in face-to-face and online modes, are analysed. It has been found that the professional development of teachers takes place through training according to professional development curricula, internships in Ukraine or abroad, attending trainings, taking online courses, etc. The features and methods of advanced training of teachers at TSATU are emphasised. It is noted that a Higher School of Pedagogical Excellence (HSPE) functions at the university, providing advanced training for teachers. The Guest Professor academic initiative is implemented continuously as part of the activities of the Higher School of Pedagogical Excellence. It promotes an active exchange of experience between teachers from different regions of Ukraine and EU countries, allows for the integration of new

pedagogical approaches and methods into the educational process, and creates opportunities for joint research. The work of the Higher School of Pedagogical Excellence is coordinated by the Educational and Research Centre, which organises regular seminars on the latest trends in the field of the application of information and communication technologies and hosts scientific and methodological events. The results of the study can be used by other universities to improve their own career development strategies for teachers. In the future, it is planned to highlight the peculiarities of organising and conducting scientific and methodological means implemented by the Educational and Research Centre of TSATU.

Keywords: *teacher; advanced training; professional development; higher education; quality of education.*

Постановка проблеми. Сучасні виклики, зокрема стрімкий розвиток цифрових технологій, потреба у підвищенні якості освітнього процесу та нові вимоги до професійної підготовки майбутніх фахівців висувають перед закладами вищої освіти (ЗВО) завдання постійного професійного розвитку викладачів. Зазвичай він полягає у накопиченні практичного досвіду, вдосконаленні загальних та професійних компетентностей, необхідних для ефективного навчання здобувачів вищої освіти. Крім того, науково-педагогічні працівники (НПП) повинні розвивати цифрові навички, емоційний інтелект, здатності до критичного мислення та міжособистісного спілкування. Усе це дає змогу викладачеві підвищувати професійний рівень відповідно до сучасних вимог та якісно виконувати свої професійні обов'язки.

Забезпечення професійного розвитку викладачів є важливою умовою для успішного функціонування освітніх закладів. Ефективні програми підвищення кваліфікації повинні враховувати сучасні тенденції розвитку предметної області, академічний профіль викладачів, залучати сучасні методики та засоби навчання тощо. Як наслідок, наразі маємо різні способи та напрями підвищення кваліфікації викладачів, що здійснюються під час формальної та неформальної освіти, в онлайн і очному форматі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників присвячено значну кількість наукових досліджень, що зумовлено різноманітністю та важливістю означеної проблеми. Якщо розглядати нормативну складову, то основні положення законодавчих документів, що стосуються підвищення кваліфікації викладачів та вчителів, висвітлені у роботі О. Лучанінової. Враховуючи інтеграцію до європейського освітнього простору, підвищення кваліфікації викладачів засновано на використанні зарубіжного досвіду. У цьому контексті В. Самойленко аналізував підходи до підвищення кваліфікації персоналу у провідних країнах. О. Старостіна, Г. Васянович, О. Чорна, Н. Приходькіна досліджували зарубіжний досвід професійного розвитку викладачів.

Цифровізація освіти та необхідність підготовки сучасних фахівців, здатних до ефективного використання інформаційно-комунікативних технологій (КТ), актуалізує потребу у підвищенні інформаційної культури викладачів і здобувачів вищої осві-

ти. Зазначена проблематика розглядалася С. Петренко, Н. Дегтярьовою, Л. Черніковою, В. Ракутою та іншими вченими, які досліджували особливості формування цифрових компетентностей викладачів під час проходження курсів підвищення кваліфікації.

Професійний розвиток викладачів відбувається з використанням різних форм організації освітнього процесу, в онлайн та очному режимі. Наприклад, у роботі О. Бульвінської та І. Капралова висвітлена тематика актуальних тренінгів у межах підвищення кваліфікації. Н. Морзе, А. Кочарян аналізували можливості онлайн-платформ для організації та проведення вебінарів як форми підвищення кваліфікації. О. Щербина висвітлила особливості підвищення кваліфікації викладачів під час змішаного навчання.

Незважаючи на існування різноманітних напрямів підвищення кваліфікації, заклади вищої освіти в межах автономії впроваджують інноваційні підходи до забезпечення кар'єрного зростання викладачів. Одним з таких підходів є функціонування Вищої школи педагогічної майстерності (ВШПМ), що функціонує на базі Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (ТДАТУ) та призначена для підвищення кваліфікації освітян і науковців. Важливим напрямом роботи ВШПМ є реалізація академічного руху "Гостьовий професор", що дає змогу інтегрувати в освітній процес новітні методики, досвід фахівців-практиків та викладачів з різних університетів і створити унікальне освітнє середовище.

Метою статті є висвітлення напрямів підвищення кваліфікації викладачів у межах Вищої школи педагогічної майстерності ТДАТУ, особливостей реалізації академічного руху "Гостьовий професор". Висвітлені результати дослідження можуть бути використані іншими ЗВО для вдосконалення власної стратегії кар'єрного зростання НПП.

Виклад основного матеріалу. Підвищення кваліфікації викладача за своєю суттю спрямоване на вдосконалення професійних та загальних компетентностей, опанування сучасними інструментами, методиками і формами навчання, збагачення змісту діяльності [9, 192]. Підвищення кваліфікації викладачів та їх постійний професійний розвиток є необхідним елементом підвищення якості освіти [10, 55]. Це можна пояснити декількома об'єктивними причинами. По-перше, упродовж декількох останніх

років Україна потерпає від значних викликів, що впливає на часткове зниження рівня професійної діяльності викладачів, підвищення їхньої тривожності, в окремих випадках неможливість проведення занять в очному форматі [4, 56] тощо. По-друге, через швидке зростання обсягу знань, якими потрібно опанувати, актуалізується потреба у застосуванні нових підходів до викладання, застосуванні інноваційних технологій, форм і методів [3, 93]. По-третє, поява нових технологій і засобів, зростання комунікативних можливостей зв'язку змушує викладачів постійно розвиватися та бути обізнаним у сучасних дослідженнях в певній галузі знань [8, 3]. Крім того, наукові та методичні напрацювання викладачів, їх участь у міжнародних проєктах та інші показники науково-педагогічної діяльності враховуються під час формування рейтингу ЗВО серед аналогічних закладів.

Професійне вдосконалення педагога реалізується різними способами під час формальної, неформальної, інформальної освіти. Якщо розглянути очний формат, то можна підвищити власну професійну майстерність через проходження курсів підвищення кваліфікацій або навчання за сертифікатними програмами. Стажування викладача на базі іншого ЗВО з відривом або без відриву від виробництва відбувається на основі індивідуального плану розвитку працівника у відповідності до його професійного спрямування [8, 3]. Залучення викладачів до міжнародних програм академічної мобільності дозволяє їм розширити світогляд, отримати доступ до дослідницької та навчальної інфраструктури, дізнатися про новітні методика викладання, обмінятися досвідом з іноземними колегами [2, 94].

Одним із способів професійного розвитку під час формальної та неформальної освіти є відвідування семінарів, майстер-класів, воркшопів, орієнтованих на розвиток конкретних навичок, таких як цифрова грамотність, інтерактивні методики викладання, медіаграмотність тощо. Добре себе зарекомендувало проведення тренінгів з метою підвищення кваліфікації. Причому їхня тематика може бути різною залежно від сучасних тенденцій, врахованого зарубіжного досвіду, профілю викладачів, кількості годин тощо. Наприклад, у роботі [1] звертається увага на тематику тренінгів, що стосуються сучасних педагогічних технологій навчання, застосування ІКТ, написання грантових заявок на міжнародні проєкти, розвитку комунікативних та ораторських здібностей тощо. У межах підвищення кваліфікації можна застосовувати метод аналізу ситуаційних завдань. Він полягає у самостійному опрацюванні слухачами заздалегідь згенерованої ситуації, її аналізу та формуванню певних рішень. У такий спосіб забезпечується більш глибоке розуміння предметної області, розвиток логічного та

критичного мислення, накопичується практичний досвід вирішення професійних проблем тощо [3, 94].

Самостійно підвищити кваліфікацію в онлайн-режимі можна за допомогою масових відкритих онлайн-курсів, перевага яких полягає у можливості отримати сертифікат за умови повного проходження курсу [11, 1470]. Зазвичай такий документ містить кількість годин, QR-код тощо та може бути зарахований як підвищення кваліфікації. Уже традиційною формою підвищення кваліфікації стала участь у літніх школах та конференціях з подальшим отриманням сертифікатів із зазначенням кількості годин [4, 58]. Під час участі у науково-практичних конференціях учасники обмінюються досвідом та ідеями з освітянами і науковцями, що мають більше досвіду або спеціалізуються в суміжних сферах діяльності. Такий варіант може бути корисним і для молодих викладачів, які потребують адаптації до роботи, а також для досвідчених педагогів, які бажають отримати нові знання у сучасних технологіях або педагогічних практиках.

Доцільно зазначити, що необхідність постійного підвищення кваліфікації викладачів регламентована на державному рівні, а також внутрішніми нормативними документами. Наприклад, відповідно до нормативних документів адміністрація ЗВО кожного року розв'язує питання щодо планування та організації підвищення кваліфікації викладачів [9, 191], застосовує різні способи забезпечення професійного розвитку НПП. У ТДАТУ основні процедури щодо професійного розвитку НПП відображені у відповідному положенні [7].

У Таврійському державному агротехнологічному університеті імені Дмитра Моторного для підвищення кваліфікації освітян та науковців передбачена робота Вищої школи педагогічної майстерності, метою якої є вдосконалення педагогічної майстерності викладачів. Основні напрями діяльності ВШПМ передбачають підвищення кваліфікації викладачів, розвиток їхніх професійних і особистих якостей. ВШПМ організовує курси та тренінги з актуальних методик навчання, інноваційних технологій в освіті та методів оцінювання знань, що сприяє оновленню знань викладачів відповідно до світових освітніх стандартів. Заняття з лідерських якостей, розвитку емоційної компетентності, навичок ефективної комунікації та управління стресом є частиною програми ВШПМ. Роботу Вищої школи педагогічної майстерності координує Навчально-науковий центр (ННЦ) ТДАТУ, що виконує важливу роль у розвитку професійних компетенцій викладацького складу, підтримуючи освітні стандарти та інновації. Його основними завданнями є організація заходів для підвищення кваліфікації, забезпечення викладачів новітніми методиками, розвиток сучасних навичок викладання та проведення науково-дослідницької діяльності.

У межах роботи ВШПМ в університеті на постійній основі реалізовано академічний рух “Гостьовий професор”, що сприяє активному обміну досвідом між викладачами з різних регіонів України та країн ЄС, дає змогу інтегрувати в освітній процес нові педагогічні підходи й методики. Крім того, співпраця з гостьовими професорами створює можливість для проведення спільних наукових досліджень, що є особливо цінним для молодих викладачів, які можуть отримати міжнародний досвід у науковій діяльності.

У рамках цього руху запрошені професори в режимі онлайн відвідують ТДАТУ для проведення лекцій, майстеркласів, практичних занять. Вони проводять вебіари для викладачів, що сприяє обміну методичним досвідом, що допомагає викладачам вдосконалювати педагогічні навички на практичному рівні. На користності вебінарів з метою підвищення кваліфікації викладачів наголошують Н. Морзе та інші вчені. Завдяки вебінарам забезпечується інтерактивність та спілкування зі слухачами в режимі реального часу, що реалізуються через опитування, питання-відповіді, обговорення [5, 120].

У межах роботи ВШПМ співробітники ННЦ та запрошені фахівці знайомлять викладачів з новітніми освітніми технологіями: електронними платформами для дистанційного навчання (Moodle, Google Classroom), інтерактивними ресурсами та віртуальними лабораторіями, інструментами для онлайн-тестування тощо. Важливо зазначити, що процес інформатизації освіти висуває нові вимоги до інформатичної підготовки сучасного педагога, який повинен володіти цифровими технологіями з метою підвищення власного професіоналізму [4, 55] та підвищення якості освітнього процесу в межах своїх дисциплін. Тому аналогічні курси підвищення кваліфікації з розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності відбуваються в інститутах післядипломної педагогічної освіти [5, 118], педагогічних університетах [6, 152] та інших освітніх установах.

Важливим аспектом підвищення кваліфікації є розвиток особистісних навичок, таких як лідерство, емоційний інтелект, соціальна та комунікативна компетентності. ННЦ пропонує тренінги для вдосконалення soft skills, які допомагають викладачам більш ефективно взаємодіяти зі здобувачами вищої освіти, колегами й адміністрацією ЗВО. А участь у дослідницьких програмах, організованих ННЦ, допомагає викладачам підвищувати наукову кваліфікацію, зокрема шляхом публікацій, участі у конференціях та співпраці з іншими науковцями. ННЦ ТДАТУ активно співпрацює з освітніми організаціями України та закордонними партнерами. Це дає можливість викладачам брати участь у міжнародних семінарах та конференціях, розширюючи про-

фесійний кругозір і адаптуючи нові методики до локальних умов.

Висновки. Отже, професійний розвиток викладачів є необхідною умовою для забезпечення якості сучасної освіти. Впровадження індивідуалізованих та інтерактивних програм підвищення кваліфікації, інтеграція цифрових технологій у навчальний процес та розвиток soft skills сприяють не тільки особистісному зростанню викладачів, а й підвищують загальний рівень викладання в університеті. Реалізація академічного руху “Гостьовий професор” в межах Вищої школи педагогічної майстерності ТДАТУ створює умови для розвитку професійних компетенцій викладачів, підвищує якість освітніх послуг, сприяє обміну культурними та академічними цінностями. Навчально-науковий центр ТДАТУ відіграє в цьому процесі ключову роль. Його діяльність спрямована на комплексний розвиток викладачів, що у кінцевому підсумку забезпечує формування висококваліфікованих НПП, які відповідають сучасним вимогам. Це підвищує конкурентоспроможність закладу вищої освіти та забезпечує ефективну підготовку до майбутньої професійної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бульвінська О., Капралова І. Підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників в університеті: актуальність тренінгів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2019. № 1. С. 53–59.
2. Дорохова Н.Г., Костиренко Т.О. Академічна мобільність науково-педагогічних працівників як засіб забезпечення якості освітніх програм. *Витоки педагогічної майстерності*. 2023. № 32. С. 83–87.
3. Кайдалова Л.Г., Науменко Н.В. Використання ситуативних завдань у системі підвищення кваліфікації викладачів. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2017. № 42. С. 89–100.
4. Лучанінова О.П. Трансдисциплінарний підхід до підвищення кваліфікації викладачів вищої школи в умовах воєнного стану і повоєнного періоду. *Імідже сучасного педагога*. 2023. № 5 (212). С. 54–62.
5. Морзе Н.В., Кочарян А.Б., Варченко-Троценко Л.О. Вебіари як засіб підвищення кваліфікації викладачів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. № 42. С. 118–130.
6. Петренко С.І., Дегтярьова Н.В. Формування ІКТ-компетентності викладачів на курсах підвищення кваліфікації. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2020. № 186. С. 150–155.
7. Положення про професійний розвиток науково-педагогічних працівників Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного / Кюрчев С.В. та ін. Запоріжжя: ТДАТУ, 2023. 25 с.
8. Самойленко В.В. Підвищення кваліфікації персоналу на прикладі провідних країн світу. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. С. 1–9.
9. Naumova O.O., Tsyple M.M. Teachers' qualifications upgrading in the contemporary conditions. *Вчені записки Університету “КРОК”*. 2018. № 49. С. 189–196.
10. Kalashni N., Adamovych A., Barus M., Goliardyk N. Regarding research and teaching staff professional develop-

ment as an integral part of providing quality training for future professionals with higher education. *Молодь і ринок*. 2021. № 1(187). С. 64–69.

11. Sharov S., Liapunova V., Sharova T. Analysis of the opportunities of the prometheus platform for the professional development of future teachers. *TEM Journal*. 2019. № 8 (4). P. 1469–1476.

REFERENCES

1. Bulvinska, O. & Kapralova, I. (2019). Pidvyshchennia kvalifikatsii naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv v universyteti: aktualnist treninhiv [In-service teacher training in university: actuality of trainings]. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*. No. 1, pp. 53–59. [in Ukrainian].

2. Dorokhova, N.H. & Kostyrenko, T.O. (2023). Akademichna mobilnist naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv yak zasib zabezpechennia yakosti osvitnikh prohram [Academic mobility of scientific and pedagogical staff as a means of ensuring the quality of educational programs]. *Origins of pedagogical skill*. No. 32, pp. 83–87. [in Ukrainian].

3. Kajdalova, L. & Naumenko, N. (2017). Vykorystannia sytuatyvnykh zavdan u systemi pidvyshchennia kvalifikatsii vykladachiv [Use of situational tasks in the system of increase of qualification of teachers]. *Theory and methodology of teaching and education*. No. 42, pp. 89–100. [in Ukrainian].

4. Luchaninova, O. (2023). Transdystyplinarnyi pidkhid do pidvyshchennia kvalifikatsii vykladachiv vyshchoi shkoly v umovakh voiennoho stanu i povoiennoho period [Transdisciplinary approach to advanced training of higher education teachers in martial law and the postwar period]. *The image of a modern teacher*. No. 5(212), pp. 54–62. [in Ukrainian].

5. Morze, N., Kocharian, A. & Varchenko-Trotsenko, L. (2014). Vebinary yak zasib pidvyshchennia kvalifikatsii vyk-

ladachiv [Webinars as a means of improving the skills of teachers]. *Information technology and learning tools*. No. 42, pp. 118–130. [in Ukrainian].

6. Petrenko, S. & Dehtiarova, N. (2020). Formuvannia IKT-kompetentnosti vykladachiv na kursakh pidvyshchennia kvalifikatsii [Formation of ICT competence of teachers in advanced training courses]. *Scientific notes. Series: Pedagogical sciences*. No. 186, pp. 150–155. [in Ukrainian].

7. Kiurchev, S.V. (Eds.). (2023). Polozhennia pro profesiynyi rozvytok naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu imeni Dmytra Motornoho [Regulations on the professional development of scientific and pedagogical staff of the Tavria State Agrotechnical University named after Dmytro Motorny]. *Zaporizhzhia*, 25 p. [in Ukrainian].

8. Samoilenko, V. (2019). Pidvyshchennia kvalifikatsii personalu na prykladi providnykh krain svitu [Enhancement of personnel qualification by the example of the leading countries of the world]. *Efficient economy*. No. 5, pp. 1–9. [in Ukrainian].

9. Naumova, O.O. & Tsyple, M.M. (2018). Teachers' qualifications upgrading in the contemporary conditions. *Academic notes of the KROK University*. No. 49, pp. 189–196. [in English].

10. Kalashnik, N., Adamovych, A., Barus, M. & Goliardyk, N. (2021). Regarding research and teaching staff professional development as an integral part of providing quality training for future professionals with higher education. *Youth & market*. No. 1(187), pp. 64–69. [in English].

11. Sharov, S., Liapunova, V. & Sharova, T. (2019). Analysis of the opportunities of the prometheus platform for the professional development of future teachers. *TEM Journal*. No. 8(4), pp. 1469–1476. [in English].

Стаття надійшла до редакції 24.01.2025

“Про свої здібності людина може дізнатися, тільки спробувавши прикласти їх”.

Луцій Аней Сенека
давньоримський філософ, поет

“Не виходь у світ, а повертайся до самого себе: всередині людини знаходиться правда”.

Аврелій Августин Блаженний
християнський теолог і церковний діяч

“Роками накопичений досвід може посперечатися із знанням”.

Рассел Лінкольн Акрофф
американський вчений

“Ми знаходимо в житті лише те, що самі вкладаємо в нього”.

Ральф Волдо Емерсон
американський есеїст, поет і філософ

“Якщо ви досягли вершини – піднімайтесь вище”.

Китайська мудрість

Ганна Товканець, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та методики початкової освіти
Мукачівського державного університету

Євген Кізіма, здобувач третього (докторського) рівня вищої освіти
спеціальності 011 "Освітні, педагогічні науки"
Мукачівського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВІЗАЦІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

У статті обґрунтовано особливості цифровізації університетської освіти в європейських країнах. Визначено стратегічні напрями розвитку цифрової освіти в європейському освітньому просторі. Виявлено моделі закладів вищої освіти на основі цифрових технологій: автономні заклади освіти; консорціум декількох закладів; віртуальні університети. Наголошено, що цифрові технології в європейському освітньому просторі розглядаються як інструмент удосконалення якості освіти й активізації інтелектуального потенціалу людини.

Ключові слова: цифрова освіта; інформаційно-комунікаційні технології; університетська освіта; підготовка фахівців; цифрові компетентності.

Рис. 1. Літ. 20.

Anna Tovkanets, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Theory and Methods of Primary Education Department,
Mukachevo State University

Yevhen Kizyma, Postgraduate Student of the Third (Doctoral) Level of Higher Education,
Specialty 011 "Educational, Pedagogical Sciences"
Mukachevo State University

FEATURES OF DIGITALIZATION OF UNIVERSITY EDUCATION IN EUROPEAN COUNTRIES

The article substantiates the peculiarities of the digitalization of university education in European countries. Strategic directions for the development of digital education in the European educational space have been identified: the introduction of ICT and electronic materials in the educational sector, which consists in the development and testing of innovative pedagogical approaches, models and strategies for education and training; increased attention to the use of ICT at all stages of education: the creation of an open platform, cloud technologies in the educational space; ensuring a higher level of digital competence and use of ICTs throughout the education system; informatization of institutions; e-learning; ensuring the quality of the ICT development strategy based on regular measurement and evaluation, analysis of indicators of impact on learning and education at the national and international levels, as well as promoting the development of a highly effective digital education ecosystem; increasing the level of digital competence, digital skills for digital transformation. Different models of higher education institutions are identified: autonomous educational institutions; consortiums of several educational institutions based on digital technologies; university education within an educational institution, use of non-formal distance learning opportunities; virtual universities. It is emphasized that digital technologies in the European educational space are considered as a tool for improving the quality of education and activating the intellectual potential of a person, as a resource for an individual educational trajectory, as a means of analyzing data interpreted in the context of the formed model of the learner's competencies.

Keywords: digital education; information and communication technologies; university education; training of specialists; digital competencies.

Постановка проблеми. З розвитком нових технологій, особливо пов'язаних зі штучним інтелектом, автоматизація когнітивних навичок високого рівня стала реальністю у багатьох секторах економіки. Впровадження нових технологій, зокрема цифрових, забезпечує зростання продуктивності праці та добробуту людей. Водночас успішність цифровізації залежить від знань про особливості та межі технологій і від компетентностей особистості. Цифрові технології змі-

нюють характер професійної діяльності та особистісні якості фахівців [17].

Актуальність досліджуваної теми зумовлена стрімким розвитком цифрових технологій та їх впливом на освітній процес як у зарубіжних країнах, так і в Україні. Збільшення кількості працездатного населення і загальноосвітній тренд на безпервну освіту впродовж життя посилює вплив демографічних факторів на наявну та потенційну затребуваність освітніх послуг і спроможності

системи освіти забезпечувати підготовку фахівців, у зв'язку з чим частка сегменту онлайн-навчання у такій ситуації буде закономірно збільшуватися [10]. Вивчення та порівняння розвитку цифрової освіти у різних регіонах можуть виявити особливості впровадження цифрових технологій у освітні практики, а також допомогти схарактеризувати основні напрями цифровізації освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема цифрових технологій та застосування ІКТ в освіті розглядається як українськими, так і зарубіжними дослідниками. Фундаментальними працями для нашого дослідження є наукові роботи В. Бикова [1; 2], О. Буйницької, Л. Варченко-Троценко, Б. Грицеляк [3], І. Струтинської [12], Т. Jensen [16], R. Strang, A. Zucchella [19] та інших, які розглядали цифрові технології та цифрову освіту як тенденції розвитку науково-технічного прогресу у ХХІ ст.

На думку В. Бикова, цифрова трансформація суспільства відображає тенденції забезпечення мобільності інформаційно-комунікаційної діяльності користувачів у соціальному просторі; розвиток технологій хмарних обчислень та ІКТ-інфраструктур; накопичення й опрацювання значних обсягів цифрових даних з метою прийняття обґрунтованих рішень; розвиток систем електронних комунікацій – розгортання мереж 3G, 4G і 5G; розвиток робототехніки; розвиток систем захисту даних; забезпечення сумісності ІКТ-засобів та ІКТ додатків; розвиток мереж постачальників ІКТ-послуг, ринку ІКТ-аутсорсерів тощо [2, 40]. І. Струтинська наголошує на інтересі міжнародної спільноти, наукового світу та громадськості загалом до проблематики реалізації концепції розвитку цифрової економіки та суспільства, до формування цифрових і економічних компетентностей фахівців [12]. На це спрямовують і основні положення європейського Плану дій з цифрової освіти на 2021–2027 рр. [21]. В. Ковальчук, А. Рамський підкреслюють, що цифрові технології забезпечують у закладах освіти, зокрема університетах як відкритій соціально-економічній системі, ефективність і якість зовнішніх та внутрішніх комунікацій [7; 11]. Перевага застосування цифрових технологій в університетській освіті полягає у тому, що їх можна використовувати в широкому діапазоні: від застосування у методичному забезпеченні до регулювання відносин із здобувачами освіти та представниками засобів масової інформації, академічної спільноти, роботодавців, інших стейкхолдерів. О. Квас і О. Петровський відзначають, що інформаційні технології уможливають за допомогою спеціально розроблених симуляцій, інтерактивних візуалізацій та ігор у наочній формі донести до здобувачів освіти комплексні абстрактні концепції і дати їм можливість практично їх дослідити, формуючи реальний досвід та глибоке розуміння проблеми [5]. На підтримку адап-

тації систем освіти і підготовку соціуму до цифрової епохи спрямовується сьогодні цифрова освіта в європейському освітньому просторі.

Мета статті: обґрунтувати особливості цифровізації університетської освіти в європейських країнах.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах, що характеризуються формуванням цифрового простору у глобальному контексті та цифрової економіки як нової форми реалізації економічної діяльності, відбуваються суттєві зміни у діяльності університетів. Для системи вищої освіти загалом та для університетів зокрема, важливими є питання вдосконалення функціонування на основі широкого застосування цифрових технологій. Цифрова система освіти означає, що освітній процес повністю організований з урахуванням функціональних можливостей ІКТ. Отже, ця система створює можливості для отримання нових знань в умовах, коли найважливішим, вирішальним фактором життя сучасної людини є більш ефективне використання часу і водночас отримання актуальної інформації.

Вивчення наукових досліджень (В. Биков [1], Л. Лук'янова, Г. Товканець, Г. Сотська, О. Тринус [9], І. Струтинська [12], О. Товканець [14], Т. Jensen [16], Y. Mucharras, C. Venuti, F. Venuti [18] та інші) засвідчує, що на сучасному етапі розвитку європейського освітнього простору стратегічними напрямами розвитку цифрової освіти визначаються такі:

1. Впровадження ІКТ й електронних матеріалів в освітній галузі, що полягає у розробці й тестуванні інноваційних педагогічних підходів, моделей і стратегій виховання й навчання, активізація уваги на використанні ІКТ на всіх етапах освітнього процесу.

2. Створення відкритої платформи ІКТ, електронного контенту, послуг, педагогічних концепцій і підходів, моделей мотиваційних механізмів, хмарних технологій в освітньому просторі; створення синергетичного, міждисциплінарного середовища для партнерства всіх зацікавлених сторін та ефективного використання ІКТ [1].

3. Забезпечення розвитку цифрової компетентності здобувачів освіти та використання ІКТ в рамках усієї системи освіти [2].

4. Інформатизація установ, тобто впровадження відкритого освітнього середовища ЗВО на управлінському рівні (планування, управління, оцінка), модернізація розвитку електронних навчальних систем [9; 12].

5. Електронне навчання, тобто впровадження електронного навчання у вищій школі як способу реалізації завдань формальної освіти (акредитовані курси, модулі або освітні програми), розширення використання електронного навчання в неформальній освіті, підготовчі курси для іноземців тощо [5; 7].

6. Забезпечення якості реалізації стратегії розвитку ІКТ на основі регулярного вимірювання та

оцінювання, аналізу показників впливу ІКТ на навчання і освіту на національному рівні, порівняльного аналізу на міжнародному рівні [14].

Відповідно до оновленого Плану дій щодо цифрової освіти (2021–2027), Європейська Комісія окреслила два стратегічні пріоритетні напрями: сприяння розвитку високоефективної екосистеми цифрової освіти; підвищення рівня цифрової компетентності, цифрових навичок задля цифрової трансформації [20].

Найбільш актуальним напрямом у рамках реалізації завдань цифрової освіти виступає дистанційна освіта, характерними особливостями якої є: активне використання у освітньому процесі інформаційних технологій та засобів масової комунікації, відкритий доступ до платформи дистанційного навчання, на якій розміщено всі необхідні методичні матеріали, спеціальні електронні задачі та тести; вебінари з використанням освітніх платформ; відсутність безпосереднього контакту і водночас наявність системи зворотного зв'язку між викладачем та здобувачем вищої освіти на основі електронного листування або спеціально створених систем зв'язку; створення дискусійних чатів для спілкування у студентських групах; здобуття освіти без відриву від виробництва; можливість самостійно розподіляти час для навчання, враховуючи графік здачі завдань і не відчуваючи жодного тиску з боку викладача.

Аналіз результатів наукових досліджень [3; 4; 5; 13; 14] уможливило зробити узагальнення, що на основі принципів дистанційної освіти сьогодні активно діють різні моделі закладів освіти:

1. Автономні заклади освіти, які орієнтовані єдиною на організацію та впровадження освітніх програм дистанційно, з використанням мультимедійних засобів навчання.

2. Консорціум декількох закладів освіти, тобто співпраця декількох ЗВО у підготовці програм дистанційного навчання, що дає можливість підвищити їхню якість, зменшити собівартість та значно розширити студентський контингент.

3. Університетська освіта в межах освітнього закладу, в якому спеціальні відділення фокусуються на програмах заочного, дистанційного, відкритого, самостійного навчання при частковому використанні аудиторних занять.

4. Використання можливостей неформального дистанційного навчання на основі мультимедійних програм.

5. Віртуальні університети як системи навчання на основі інтеграції інформаційних технологій, комп'ютерних систем та систем комунікаційних інструментів [9, 18].

Так, Л. Лук'янова, Г. Товканець, Г. Сотська та О. Тринус зазначають, що в європейських країнах за ступенем використання систем віртуальної освіти характерні *зклади освіти*, основою діяльності яких є використання інтернет-технологій (здійснення через всевітню мережу вибору навчального курсу, його оплата, заняття зі здобувачами освіти, передача контрольних завдань та їх перевірка, а також складання проміжних і підсумкових іспитів) – Віртуальний факультет у Технічному університеті в Оставі (Чехія), Віртуальний університет третього віку в Чехії, Дубницький технологічний інститут (Словаччина), Голландський Відкритий університет, Каталонський Відкритий університет (Іспанія) та інші; *зклади освіти*, що поєднують різні традиційні форми денного і дистанційного навчання з технологічними інтернет-нововведеннями (використання лінгафонних класів для навчання іноземних мов без викладача) – Університет Палацького в Оломоуці (Чехія), Вища школа економіки в Празі (Чехія), Університет Гуманітас (WSH) в Сосновці (Польща); *навчальні центри*, для яких Інтернет служить внутрішнім комунікаційним середовищем (створення сайтів, візитівок, реклама закладів вищої освіти, яка має організаційно-освітнє спрямування) [9].

Значимо, що розвиток жодного сучасного університетського проекту неможливий без використання бази знань у галузі цифрової грамотності (створення зручних освітніх онлайн-програм, розрахованих на найширше коло користувачів, розвиток цифрових компетенцій громадян у рамках державної системи персональних цифрових сертифікатів тощо). Цифрова трансформація змінює як формати навчання, так і зміст освітніх курсів. Стрімкий розвиток цифрових технологій вимагає формування таких компетенцій, як гнучкість, вміння швидко адаптуватися, оперативно реагувати на ринкові умови, що змінюються, і використовувати нові можливості, які надаються у цифрову епоху. Цифровізація значно змінює роль викладачів та здобувачів освіти у процесі навчання, що потребує впровадження відповідних механізмів адаптації. Один із способів, яким університети розв'язують ці завдання, є зміна змісту навчання через впровадження нових навчальних програм та планів, зокрема спрямованих на підвищення цифрової грамотності [15].

На основі аналізу нормативних документів [10; 21] та наукових джерел [1; 5; 9; 13; 14; 16] можемо визначити, що у цифровій освіті в європейському освітньому просторі активно відбувається розвиток таких компонентів (рис. 1):

Рис. 1. Компоненти цифрової освіти

1. Персоналізоване навчання: цифрові технології дозволяють створювати навчальні програми, адаптовані до індивідуальних потреб та рівня знань кожного здобувача освіти. Використання алгоритмів комп'ютерного навчання дає змогу аналізувати дані навчання та пропонувати персоналізовані завдання і матеріали [18].

2. Мобільне навчання: з розвитком мобільних пристроїв цифрова освіта стає доступною у будь-який час та в будь-якому місці. Мобільні програми та платформи пропонують широкий вибір освітніх ресурсів, які можна використовувати на смартфонах та планшетах [11].

3. Віртуальна та доповнена реальність: створення інтерактивних та імерсивних освітніх сценаріїв, які допомагають здобувачам освіти краще засвоювати матеріал та розвивати навички [1; 2; 3].

4. Використання метаданих і аналітики: збір та аналіз даних про навчання дозволяє науково-педагогічному й адміністративному персоналу закладу освіти отримувати інформацію про динаміку якості навчання здобувачів освіти, рівень розуміння ними навчального матеріалу та ефективність викладання [12].

5. Організація онлайн-курсів та комп'ютерних платформ: з появою платформ для онлайн-навчання, таких як Coursera, edX, Udey та інших, стало можливим здобути високоякісну освіту від провідних університетів і експертів у різних галузях [17].

Прикладами успішних проєктів та ініціатив у галузі цифрової освіти в країнах ЄС є :

1. Проєкт “eTwinning” (<https://school-education.ec.europa.eu/en/etwinning>) – ініціатива Європейської комісії, яка підтримує співпрацю між педагогами та закладами у країнах ЄС через використання інфор-

маційних і комунікаційних технологій. Проєкт забезпечує обмін досвідом, створення спільних освітніх моделей та можливість розвивати цифрові навички здобувачів освіти.

2. Ініціатива “Digital Skills and Jobs Coalition” (<https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-skills-coalition>) – це партнерство між державними органами, освітніми установами, організаціями і підприємствами та іншими зацікавленими сторонами в країнах ЄС з метою розвитку цифрових навичок та цифрової грамотності громадян.

3. Ініціатива “Digital Transformation in Education” (<https://innovationinpolitics.eu/showroom/project/digital-transformation-of-education-edtech>) створена з метою інтеграції цифрових технологій в освітній процес. Програма включає навчальні курси для педагогів, розробку онлайн-платформ для навчання та співпрацю з IT-компаніями для розробки інноваційних освітніх рішень.

У країнах ЄС велика увага відводиться інтеграції цифрових технологій в освітній процес [4; 13; 16]. Педагоги проходять спеціальні курси та тренінги щодо використання цифрових засобів навчання, оцінки результату навчання за допомогою цифрових інструментів тощо. Загальними особливостями застосування освітніх технологій та цифрових технологій є активне використання інтерактивних методів навчання, розвиток навичок роботи з цифровими інструментами та програмами, а також участь у проєктах і дослідженнях з цифрової освіти [13, 365]. Постає проблема правил роботи з пристроями, аналізу змісту програм і сайтів, вивчення швидкості подачі і засвоєння інформації, кібербезпеки. Важливим є формування критичного мислення, щоб запобігати спробам маніпуляції свідомістю,

нав'язуванню стереотипів і, що вкрай небезпечно, спонуканню до соціально негативних дій [10; 20].

Так, В. Биков зазначає, що широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та функціонування освітнього інформаційно-комунікаційного середовища мають забезпечити навчальні потреби суб'єктів педагогічної взаємодії завдяки створенню і використанню в освітній діяльності таких інструментів, як: електронні освітні ресурси навчального призначення і комп'ютерно орієнтовані системи оцінювання навчальних досягнень; соціальні мережі навчального призначення, що підтримують відкрите ІКТ-середовище навчання у співпраці; електронні портфоліо організаційно-педагогічного призначення, що відображають характер навчальної діяльності педагога; інноваційних педагогічних технологій, що базуються на використанні засобів ІКТ, комп'ютерно зорієнтовані методичні системи навчання, які уможливають інноваційну систему організації навчання [1, 23].

Цифрова трансформація уможливила застосування в освіті нових методів навчання. Сучасному поколінню здобувачів освіти доступні величезні масиви навчальної інформації, і для її сприйняття доводиться використовувати нові моделі навчання. Застосовуючи цифрові технології освіти, університети намагаються підвищити якість навчання, зробити його гнучкішим і адаптованим до індивідуальних особливостей здобувачів освіти, створити нові засоби педагогічного впливу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сьогодні цифрові технології в європейському освітньому просторі розглядаються як інструмент удосконалення якості освіти й активізації інтелектуального потенціалу людини з урахуванням кардинальної перебудови усіх процесів університетської освіти на основі цифрової трансформації, за допомогою якої можливими стають індивідуальні освітні траєкторії, реальністю є відстеження “цифрового сліду”, що забезпечує аналіз даних, інтерпретованих у контексті сформованої моделі компетенцій здобувача освіти.

Перспективами подальших досліджень можуть бути питання інтерактивних методів навчання, розвитку навичок роботи з цифровими інструментами та програмами, а також участь у проєктах та дослідженнях з цифрової освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В.Ю. Цифрова трансформація суспільства і розвиток комп'ютерно-технологічної платформи освіти і науки України. *Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку: методологічний семінар НАПН України (м. Київ, 4 квітня 2019 р.)*. 2019. С. 20–26.
2. Биков В.Ю. Суспільство знань і освіта 4.0. Освіта для майбутнього у світлі викликів XXI століття. *Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego*, 2017. С. 30–45.

3. Буйницька О.П., Варченко-Троценко Л.О., Грицелюк Б.І. Цифровізація закладу вищої освіти. *Освітлогічний дискурс*. 2020. № 1 (28). С. 64–79.

4. Загородня А.А. Професійна підготовка фахівців економічної галузі у закладах вищої освіти Республіки Польщі та України: монографія. Київ: ВП “Едельвейс”, 2018. 392 с.

5. Квас О., Петровський О. Упровадження активного навчання в освітній процес засобами інформаційних технологій. *Молодь і ринок*. 2024. № 7–8 (227–228). С. 11–15.

6. Коваль В.В., Соловійова О.М., Носатов І.К. Дослідження розвитку цифрової трансформації в умовах європейської інтеграції. *Держава та регіони*. 2023. № 2 (128). С. 5–11.

7. Ковальчук В.М. Теоретичні засади формування стратегії управління комунікаціями у закладах вищої освіти. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. Серія “Економіка”*. 2020. № 19 (47). С. 43–50.

8. Краус К.М. Імперативи формування цифрової освіти в Україні. URL: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/6059/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%83%D1%81%20%D0%9A.%D0%9C.pdf>

9. Лук'янова Л.Б., Товканець Г.В., Сотська Г.І., Тринус О.В. Соціально-педагогічні аспекти діяльності віртуальних університетів у європейському освітньому просторі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 72. № 4. С. 14–25.

10. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства: від 22.07.2000 р. № 98_163. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_163/card2

11. Рамський А.Ю. Цифрова трансформація комунікаційних стратегій закладів вищої освіти України в період війни. *Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія: економіка, управління, безпека, технології*. 2023. Том 2. № 1. URL: <https://man.org.ua/nv/index.php/about/issue/view/4>.

12. Струтинська І.В. Цифрова трансформація як імператив інноваційного розвитку бізнес-структур: дис. ... док. е. н. : 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами ек. д-сті). Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя; Запорізький національний університет. 2020. 487 с.

13. Товканець Г.В. Розвиток економічної освіти у вищій школі Чехії і Словаччини у XX столітті: дис. ... док. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. Інститут пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. 2014. 577 с.

14. Товканець О.С. Стратегічні напрями розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у вищій європейській школі на початку XXI століття. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2018. Том 66. № 4. С. 14–23.

15. Цифрова економіка: глобальні бізнес-тренди. 2018. Рейтинг. Бізнес в офіційних цифрах. URL: <https://rating.zone/tsyvrovaekonomika-hlobalni-biznes-trendy>.

16. Jensen T. Higher education in the digital era. The current state of transformation around the world. *International Association of Universities (IAU)*. 2019. № 7. 56 p. URL: https://iau-aiu.net/IMG/pdf/technology_report_2019.pdf

17. Jorgensen T. Digital skills. Where universities matter. 2019. June. URL: <https://eua.eu/downloads/publications/digital%20skills%20%20where%20universities%20matter.pdf>

18. Mucharraz Y., Venuti C., Venuti F. *Online learning can still be social*. 10 keys to building a supportive digital com-

munity of learners. *Harvard Business Publishing. Education*. 2020. URL: <https://hbsp.harvard.edu/inspiringminds/online-learning-can-still-be-social>.

19. Strange R., Zucchella A. Industry 4.0, global value chains and international business. *Multinatl. Bus. Rev.* 2017. 25. P. 74–184.

20. The Digital Education Action Plan (2021–2027). URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>.

REFERENCES

1. Bykov, V.Yu. (2019). Tsyfrova transformatsiia suspilstva i rozvytok kompiuterno-tekhnologichnoi platformy osvity i nauky Ukrainy [Digital transformation of society and development of the computer and technological platform of education and science in Ukraine]. *Informatsiino-tsyfrovyi osvittii prostir Ukrainy: transformatsiini protsesy i perspektyvy rozvytku: metodolohichniy seminar NAPN Ukrainy (m. Kyiv, 4 kvitnia 2019 r.)*. – Informational and digital educational space of Ukraine: transformation processes and development prospects: methodological seminar of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, April 4, 2019). pp. 20–26. [in Ukrainian].

2. Bykov, V.Yu. (2017). Suspilstvo znan i osvita 4.0. [Knowledge society and education 4.0]. Education for the future in light of the challenges of the 21st century. *Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego*. pp. 30–45. [in Ukrainian].

3. Buinytska, O.P., Varchenko-Trotsenko, L.O. & Hrytse-liak, B.I. (2020). Tsyfrovizatsiia zakladu vyshchoi osvity [Digitalization of a higher education institution]. *Educological discourse*. No. 1 (28). pp. 64–79. [in Ukrainian].

4. Zahorodnia, A.A. (2018). Profesiina pidhotovka fakhivtsiv ekonomichnoi haluzi u zakladakh vyshchoi osvity Respubliki Polshchi ta Ukrainy [Professional training of specialists in the economic sector in higher education institutions of the Republic of Poland and Ukraine]. *Kyiv*, 392 p. [in Ukrainian].

5. Kvas, O. & Petrovskyi, O. (2024). Uprovdzhennia aktyvnoho navchannia v osvittii protses zasobamy informatsiinykh tekhnolohii [Introducing active learning into the educational process using information technology]. *Youth & market*. No. 7–8 (227–228). pp. 11–15. [in Ukrainian].

6. Koval, V.V., Soloviova, O.M. & Nosatov, I.K. (2003). Doslidzhennia rozvytku tsyfrovoy transformatsii v umovakh yevropeiskoi intehratsii [Research on the development of digital transformation in the context of European integration]. *State and regions*. No. 2 (128). pp. 5–11. [in Ukrainian].

7. Kovalchuk, V.M. (2020). Teoretychni zasady formuvannia stratehii upravlinnia komunikatsiimamy u zakladakh vyshchoi osvity [Theoretical foundations of the formation of a communications management strategy in higher education institutions]. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University, "Economics" series*. No. 19 (47). pp. 43–50. [in Ukrainian].

8. Kraus, K.M. Imperatyvy formuvannia tsyfrovoy osvity v Ukraini [Imperatives for the formation of digital education in Ukraine]. Available at: <http://dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/6059/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%83%D1%81%20%D0%9A.%D0%9C.pdf> [in Ukrainian].

9. Lukianova, L.B., Tovkanets, H.V., Sotska, H.I. & Trynus, O.V. (2019). Sotsialno-pedahohichni aspekty diialnosti virtualnykh universytetiv u yevropeiskomu osvittomomu prostori [Socio-pedagogical aspects of the activities of virtual universities in the European educational space]. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol. 72. No. 4. pp. 14–25. [in Ukrainian].

10. Okinavska khartiia hlobalnoho informatsiinoho suspilstva [Okinawa Charter for a Global Information Society]: from 22.07.2000. No. 98_163. Available at: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_163/card2 [in Ukrainian].

11. Ramskyi, A. Yu. (2023). Tsyfrova transformatsiia komunikatsiinykh stratehii zakladiv vyshchoi osvity Ukrainy v period viiny [Digital transformation of communication strategies of higher education institutions in Ukraine during the war]. *Scientific bulletin of the International Association of scientists. Series: Economy, management, security, technologies*. Vol. 2. No. 1. Available at: <https://man.org.ua/nv/index.php/about/issue/view/4> [in Ukrainian].

12. Strutynska, I.V. (2020). Tsyfrova transformatsiia yak imperatyv innovatsiinoho rozvytku biznes-struktur [Digital transformation as an imperative for innovative development of business structures]. *Doctor's thesis*. 487 p. [in Ukrainian].

13. Tovkanets, H.V. (2014). Rozvytok ekonomichnoi osvity u vyshchii shkoli Chekhii i Slovachchyny u XXI stolitti [The development of economic education in higher education in the Czech Republic and Slovakia in the twentieth century]. *Doctor's thesis*. 577 p. [in Ukrainian].

14. Tovkanets, O.S. (2018). Stratehichni napriamy rozvytku informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii u vyshchii yevropeiskii shkoli na pochatku XXI stolittia [Strategic directions of development of information and communication technologies in European higher education at the beginning of the 21st century]. *Information Technologies and Learning Tools*. Vol 66. No. 4. pp. 14–23. [in Ukrainian].

15. Tsyfrova ekonomika: hlobalni biznes-trendy (2018). [Digital Economy: Global Business Trends]. *Reitynh. Biznes v ofitsiinykh tsyfrakh*. Available at: <https://rating.zone/tsyfro-vaekonomika-hlobalni-biznes-trendy>. [in English].

16. Jensen, T. (2019). Higher education in the digital era. The current state of transformation around the world. *International Association of Universities (IAU)*. No. 7. 56 p. Available at: https://iau-aiu.net/IMG/pdf/technology_report_2019.pdf. [in English].

17. Jorgensen, T. (2019). Digital skills. Where universities matter. June. Available at: <https://eua.eu/downloads/publications/digital%20skills%20%20where%20universities%20matter.pdf>. [in English].

18. Mucharraz, Y., Venuti, C. & Venuti, F. (2020) Online learning can still be social. 10 keys to building a supportive digital community of learners. *Harvard Business Publishing. Education*. Available at: <https://hbsp.harvard.edu/inspiringminds/online-learning-can-still-be-social>. [in English].

19. Strange, R. & Zucchella, A. (2017). Industry 4.0, global value chains and international business. *Multinatl. Bus. Rev.* 25. pp. 174–184. [in English].

20. The Digital Education Action Plan (2021–2027). Available at: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>. [in English].

Стаття надійшла до редакції 28.01.2025

Оксана Ісаєва, доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти
Національного університету "Львівська політехніка",
професор кафедри латинської та іноземних мов
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького
Мирослава Шумило, доктор філософії,
старший викладач кафедри латинської та іноземних мов
Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ У МЕДСЕСТЕР В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Проблема формування професійних якостей у медсестер є важливим напрямом досліджень у галузі педагогіки, психології та медицини. Професійна компетентність охоплює здатність швидко орієнтуватися, приймати рішення та надавати допомогу в критичних ситуаціях, а також розвиток професійних якостей, що є індивідуальними характеристиками, які впливають на ефективність діяльності й успішність виконання завдань. Система цих якостей виступає внутрішніми умовами, що визначають реалізацію зовнішніх вимог до професійної діяльності.

Ключові слова: реформа освіти; професійні якості; медсестри; професійна діяльність медсестер; підготовка медсестер.

Лит. 9.

Oksana Isayeva, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Professor of the Pedagogy and Innovative Education Department,
Lviv Polytechnic National University
Professor of the Latin and Foreign Languages Department,
Lviv Danylo Halytskyi National Medical University
Myroslava Shumylo, Doctor of Philosophy,
Senior Lecturer of the Latin and Foreign Languages Department,
Lviv Danylo Halytskyi National Medical University

FORMATION OF PROFESSIONAL QUALITIES IN NURSES IN THE MODERN WORLD

The issue of developing professional qualities in nurses is a key area of research in pedagogy, psychology, and medicine. Professional competence encompasses the ability to adapt, make decisions, and provide assistance in critical situations, as well as the development of professional qualities, which are individual characteristics influencing the effectiveness of activities and the successful completion of tasks. This system of qualities serves as internal conditions that determine the implementation of external requirements for professional activity.

An important aspect of nurses' professional activity is their ability to demonstrate empathy as a higher level of communicative and deontological skills in interacting with patients, reflecting an integrative professional trait of a nurse. This involves understanding the emotional state of patients and providing them with psychological support. Empathy, as a phenomenon in nursing practice, entails a sensitive attitude toward others, acceptance of the patient's personality as a whole, maintaining emotional neutrality, and refraining from judgmental attitudes toward the patient. Communication skills ensure effective information exchange, reduce the risk of errors and improve mutual understanding.

Proper organization of the educational and training processes, mentorship, development of critical thinking, and support for personal growth create an environment conducive to the formation and development of future specialists in nursing. Additionally, in the context of the modern labor market, educators must help future nurses become not only highly qualified professionals but also morally mature, emotionally resilient, and socially responsible individuals. The reform of the medical education system, mastery of core competencies, development of nursing skills, and improvement of the effectiveness of healthcare services are key components of the strategy for developing and establishing updated standards.

Keywords: education reform; professional qualities; nurses; professional activity of nurses; nurses training.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна медична галузь характеризується швидкими змінами, розвитком нових технологій та методик лікування, що вимагає від медсестер не лише високої кваліфікації, але й розвитку професійних якостей, необхідних для ефективного надання медичних послуг. Форму-

вання цих якостей є важливим етапом у підготовці медсестер, оскільки їхня діяльність безпосередньо впливає на здоров'я пацієнтів та ефективність роботи медичного закладу загалом.

Загальновідомо, що реформа освіти внесла суттєві зміни і в ціннісно-цільові орієнтири, що формують вимоги до медсестер як фахівців, здатних

виконувати лікарські призначення і як високоморальних особистостей, які вміють співчувати чи співпереживати з родинами, піклуватися про ближніх чи нужденних пацієнтів. Тому проблема формування професійних якостей у медсестер є важливим напрямом досліджень у галузі педагогіки, психології та медицини. Оскільки професійна підготовка медсестер охоплює широкий спектр як технічних, так і особистісних навичок, то низка учених займалися цією проблемою з різних аспектів – від розвитку клінічних компетентностей до соціальних, етичних та психологічних характеристик.

Актуальність передбачає цілісне дослідження затребуваних професійних якостей майбутніх сестер з позиції різноманітних наукових джерел.

Мета статті – охарактеризувати можливості формування професійних якостей майбутніх сестер.

Відповідно до мети дослідження визначено такі завдання:

– охарактеризувати формування професійних якостей майбутніх сестер у процесі медичної підготовки;

– визначити особливі якості майбутніх сестер з метою підвищення ефективності роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Низка науковців та дослідників активно вивчають питання професійного розвитку медсестер, намагаючись вдосконалити підходи до їхньої підготовки, навчання і оцінки професійних якостей. Зосередимо увагу на науковцях і дослідниках, які внесли значний вклад у вивчення цієї проблеми: формування професіоналізму медичних сестер вивчали Л. Борисюк, І. Мельничук, Л. Романишина; вдосконалення рівня підготовки майбутніх медсестер окреслили у своїх працях Л. Вассерман, В. Коган, Н. Сербіновська; роль професійної підготовки визначили В. Беспалько, В. Бондар, А. Вербицький, В. Галузинський, С. Гончаренко, І. Мельничук; виховання милосердя студіювали О. Білецька, Л. Кириченко, І. Кобильченко, І. Княжева, М. Станцич; формування компетентностей та професійних якостей медсестер присвячені праці М. Демянчука, С. Клименко, О. Рудої; механізми формування ціннісних орієнтацій особистості обрали предметом дослідження С. Мукомел, О. Набока, Н. Фролова, С. Шандрук тощо.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Формування професійних якостей у медсестер є ключовим фактором їхньої ефективності та здатності надавати висококваліфіковану допомогу. Компетентність, етика, лідерські якості, емоційна стійкість, готовність до змін – усе це необхідні складові сучасної медсестри, яка повинна бути не лише технічно підготовленою, а й психологічно, етично й морально зрілою особистістю, здатною адаптуватися до вимог сучасного медичного середовища. Тому акцен-

туємо увагу на твердженні Н. Кіржа [6] щодо виокремлення професійно важливих якостей особистості медичної сестри: **моральні:** *співчутливість; доброзичливість; працьовитість; оптимізм; рішучість; естетичні:* *акуратність; охайність; тяжіння до святковості; інтелектуальні:* *ерудованість, спостережливість, логічність.*

Варто зазначити, що **професійна компетентність** передбачає не лише високий рівень, що включає і знання медичних стандартів та практик, вміння швидко орієнтуватися у різноманітних ситуаціях, приймати рішення, надавати допомогу в критичних ситуаціях, і професійні якості. Для цього медсестри повинні постійно удосконалювати свої навички через навчання, курси підвищення кваліфікації та практичний досвід. Власне науковець Т. Брик [1] виокремлює їх як якості суб'єкта діяльності, що впливають на ефективність цієї діяльності, успішність її виконання. Проте *професійні якості* необхідно розглядати як індивідуальні якості суб'єкта діяльності, що впливають на ефективність цієї діяльності й успішність засвоєння навичок діяльності, тобто включаючи здібності, які не репрезентують повний обсяг професійних якостей. Таким чином, *систему професійних якостей* характеризуємо як внутрішні умови, через які трансформуються зовнішні дії чи вимоги щодо певної діяльності. Тож актуальною для нас є думка дослідниці Н. Підбуцької [8, 41–43], котра розглядає професійні якості як індивідуальні властивості суб'єкта діяльності, які є необхідними й достатніми для її реалізації на нормативно заданому рівні і які вагомо й позитивно корелюють хоч б із одним з її основних результативних параметрів – якістю, продуктивністю, надійністю. Варто зазначити, що професійні якості формуються у процесі навчання й виховання, коли закладаються основи власне у мотиваційній чи операційній сферах, що позитивно впливає на кінцевий результат професіоналізації особистості майбутньої медсестри.

Уважаємо, що важливим аспектом професійної діяльності медсестер є **здатність до емпатії** як високого рівня комунікативно-деонтологічних умінь взаємодії з пацієнтами, а тому відображає інтегративну професійну властивість медичної сестри [7], тобто розуміння емоційного стану пацієнтів і надання їм психологічної підтримки. Власне емпатія як феномен роботи медсестри передбачає чуйне ставлення до іншої людини, прийняття особистості пацієнта в цілості, вияв власної емоційної нейтральності, відсутність оцінних суджень щодо пацієнта [9]. Також **вміння спілкуватися** з пацієнтами та їх родинами чи з членами медичної команди є невід'ємною складовою роботи медсестри, тобто комунікаційні навички допомагають забезпечити ефективний обмін інформацією, знижуючи ризик помилок та поліпшуючи взаєморозуміння.

Загальновідомо, що сучасний медичний процес часто вимагає **колективної роботи**, де кожен фахівець виконує свої функціональні обов'язки. Медсестри, як правило, є невід'ємною **частиною медичних команд**, де важливою є їхня здатність до лідерства та ефективної взаємодії з іншими працівниками. Власне лідерські якості медсестри включають не лише вміння організувати робочий процес, а й здатність мотивувати колег, сприяти підтримці позитивного морального клімату в колективі. Сучасний медичний сектор постійно змінюється завдяки впровадженню нових технологій, методів лікування та управлінських підходів. Медсестри повинні бути **готові до змін та інновацій**, які вимагають адаптації як у професійних навичках, так і в стилі виконання професійних обов'язків. Тому постійне навчання та здатність швидко освоювати нові технології і методики є необхідними факторами для забезпечення високого рівня медичної допомоги. Також етика є важливою складовою медсестринської професії. Медсестри повинні дотримуватися **високих етичних стандартів**, зберігаючи конфіденційність інформації про пацієнтів, поважаючи їхні права та гідність. Погоджуємося із твердженням дослідниці Н. Вишнівської [3], що милосердя, як найважливіша моральна якість, передбачає виявлення співчуття, співпереживання до навколишніх, безкорисливу допомогу ближньому, здатність відгукуватися на чужий біль, тобто ґрунтується на таких якостях, як турботливість, доброта, людяність. Адже саме медсестри відповідають за одужання пацієнтів, помічають зміни у їхньому стані та інколи навіть запобігають ускладненням. Тому здатність оцінювати фізичний і психологічний стан пацієнтів, приймати обґрунтовані рішення вважається запорукою професіоналізму медсестри. Професіоналізм також передбачає постійну увагу до стандартів безпеки і якості медичних послуг, а також готовність діяти в межах своєї компетенції. Науковець Г. Васянович [2] уважає, що виконання обов'язку потребує вольових якостей та моральної поведінки, а саме наполегливості, старанності, витримки тощо. Отож, робота медсестри може бути емоційно напруженою, особливо в умовах кризових ситуацій або при догляді за важко хворими пацієнтами. Тому вміння справлятися зі стресом, зберігати емоційну стійкість і уникати вигорання є важливими для забезпечення не лише професіоналізму, а й здоров'я самих медсестер.

Отже, роль викладача у формуванні професійних якостей у майбутніх медсестер є надзвичайно важливою, оскільки саме вони сприяють розвитку не лише практичних навичок чи теоретичних знань, а й необхідних особистісних і професійних якостей, що є особливо затребуваними для ефективної роботи в медичній сфері. Власне викладачі – це основні джерела теоретичних знань, які медсестри

повинні освоїти на початкових етапах навчання. Тож викладачі повинні пояснювати важливість теоретичних знань для практичного застосування й використовувати інноваційні методи навчання, наприклад, симуляційні тренінги і практичні заняття, щоб студенти могли опанувати й застосовувати професійні технічні навички, такі як проведення процедур, догляд за пацієнтами, використання медичних технологій в реальних ситуаціях.

Викладачі повинні допомагати студентам усвідомити етичні стандарти професії, навчати поважати пацієнтів, конфіденційності, а також навичок прийняття моральних рішень у складних ситуаціях. Виокремлюємо важливі аспекти, в яких викладачі можуть впливати на розвиток професійних якостей, а саме обговорення етичних дилем у медичній практиці, навчання принципів гуманізму, толерантності та емпатії й зосередження уваги на важливості збереження конфіденційності й автономії пацієнта.

Лише викладачі сприяють розвитку у майбутніх медсестер важливих комунікативних навичок, які є ключовими для ефективної роботи в медичній сфері: вміння слухати та співчувати пацієнтам; вміння чітко і доступно комунікувати з іншими членами медичної команди (лікарями, медсестрами, родичами пацієнтів); навички ведення конструктивних переговорів і врегулювання конфліктів. З метою розвитку цих навичок викладачі повинні організувати рольові ігри, групові обговорення, а також проводити тренінги з комунікації.

Саме викладачі відіграють важливу роль у мотивації студентів до професійного зростання та самовдосконалення, надихаючи їх на навчання і постійне вдосконалення, підкреслюючи важливість медсестринської праці для благополуччя пацієнтів й суспільства: надання конструктивного зворотного зв'язку та підтримки; мотивацію до безперервного навчання та підвищення кваліфікації; формування у студентів позитивного ставлення до саморозвитку.

Власне викладачі повинні допомагати студентам розвивати критичне мислення, здатність аналізувати ситуації, ставити питання та приймати обґрунтовані рішення у реальних медичних випадках, а саме підтримка в освоєнні методів проблемно-орієнтованого навчання, де студенти вчаться працювати з реальними клінічними ситуаціями; організація дискусій, семінарів та інших інтерактивних методів, які стимулюють студентів до пошуку рішень і аргументації власних думок; заохочення до рефлексії над власною практикою, аналізу помилок і досягнень.

Проте викладачі повинні враховувати індивідуальні особливості студентів і допомагати їм розвивати особистісні якості, такі як стресостійкість, емоційна стійкість, здатність до самоконтролю та управління емоціями, що є важливими для

медсестри, яка часто працює в стресових умовах, тобто індивідуальні консультації та наставництво для студентів; роботу з розвитком емоційного інтелекту та стресової стійкості; підтримку в подоланні труднощів, з якими студенти можуть зіткнутися в процесі навчання. Важливою частиною професійної підготовки є розвиток здатності працювати в медичній команді. Викладачі повинні навчити студентів ефективно взаємодіяти з іншими медичними працівниками, розподіляти обов'язки, врегулювати конфлікти і підтримувати колективний дух. Викладачі можуть створювати умови для розвитку командних навичок через групові проекти, тренінги та симуляції.

Висновок. Викладачі відіграють ключову роль у формуванні професійних якостей у майбутніх медсестер. Вони не лише передають знання, але й формують етичні, комунікативні, психологічні та інтелектуальні якості, необхідні для успішної медичної практики. Належна організація навчального і виховного процесів, наставництво, розвиток критичного мислення та підтримка особистісного росту створює середовище для формування і становлення майбутнього фахівця в галузі медсестринства. Також в умовах сучасного ринку праці викладачі повинні допомагати майбутнім медсестрам стати не лише висококваліфікованими фахівцями, але й морально зрілими, емоційно стійкими і соціально відповідальними професіоналами, адже науковці [5] стверджують, що реформування системи медичної освіти, оволодіння основними компетенціями, формування вмінь та навичок студентів медсестринської справи, підвищення результативності й ефективності послуг охорони здоров'я розглядається як важлива складова стратегії розвитку та становлення оновлених стандартів.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у формуванні емоційно стійких якостей при підготовці майбутніх медсестер в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брик Т.О. Особливості розвитку іншомовного професійного спілкування курсантів. *Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки*. Запоріжжя, 2007. Вип. 47. С. 47–50.
2. Васянович Г.П. Педагогічна етика : посібник для викладачів і студентів вищих навч. закл. Львів : Норма, 2005. 343 с.
3. Вишнівська Н.В. Виховання милосердя як психолого-педагогічна проблема. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2012 рік / за ред. О.В. Сухомлинської, І.Д. Бега, Г.П. Пустовіта, О.В. Мельника; літ. ред. І.П. Білоцерківець. Івано-Франківськ : НАІР, 2013. Вип. 3. 467 с.
4. Закусилова Т.О. Педагогічні умови формування основ професіоналізму майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки. *Молодий вчений*. № 7. 2016. С. 407–410. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_7_98

5. Ісаєва О.С., Хмільяр І.Р. Якісна медсестринська освіта – вимога сучасного українського суспільства. *International scientific and practical conference: Publishing House "Baltija Publishing"*. 2010. С. 229–232. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-80-8-2.61>

6. Кіржа Н.В. Модель формування комунікативної компетентності у студентів медичних коледжів на основі інформаційно-комунікаційних технологій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр.* 2019. Вип. 53. С. 103–108.

7. Павлюк Т.М. Емпатійні чинники професійної адаптації медичних сестер : автореф. дис. ... канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія". Івано-Франківськ, 2007. 22 с.

8. Підбуцька Н.В. Психологічні властивості особистості майбутнього інженера : монографія. Харків : Щедра сандіба плюс, 2013. 114 с.

9. Поплавська С.Д. Етика професійної взаємодії медпрацівника і хворого. *Комп'ютерно-інтегровані технології : освіта, наука, виробництво*. 2013. Вип. 11. С. 121–127.

REFERENCES

1. Bryk, T.O. (2007). Osoblyvosti rozvytku inshomovnoho profesiinoho spilkuvannia kursantiv [Peculiarities of Developing Foreign Language Professional Communication in Cadets]. *Pedagogy and Psychology of Creative Personality Formation: Problems and Searches*. Zaporizhzhia, Issue 47, pp. 47–50. [in Ukrainian].
2. Vasyanovych, H.P. (2005). Pedahohichna etyka: posibnyk dlia vykladachiv i studentiv vyshchyykh navch. zakl. [Pedagogical Ethics: A Guide for Teachers and Students of Higher Educational Institutions]. Lviv, 343 p. [in Ukrainian].
3. Vyshnivska, N.V. (2013). Vykhovannia myloserdia yak psykhologo-pedahohichna problema. Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiinyi potentsial [Fostering Compassion as a Psychological and Pedagogical Problem. Modern Educational Process: Essence and Innovative Potential]. Proceedings of the Annual Scientific and Practical Conference of the Institute for Problems of Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, 2012. Edited by O.V. Sukhomlynska, I.D. Bekh, H.P. Pustovit, O.V. Melnyk; literature edited by I.P. Bilotserkivets. Ivano-Frankivsk, Issue 3, 467 p. [in Ukrainian].
4. Zakusylova, T.O. (2016). Pedahohichni umovy formuvannia osnov profesionalizmu maibutnikh medychnykh sester u protsesi fakhovoi pidhotovky [Pedagogical Conditions for Developing the Foundations of Professionalism in Future Nurses During Vocational Training]. *Young Scientist*, No. 7, pp. 407–410. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_7_98. [in Ukrainian].
5. Isayeva, O.S. & Khmilyar, I.R. (2010). Yakisna medsestrynska osvita – vymoha suchasnoho ukrainskoho suspilstva [High-Quality Nursing Education – A Requirement of Modern Ukrainian Society]. *International Scientific and Practical Conference: Publishing House "Baltija Publishing"*, pp. 229–232. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-80-8-2.61>. [in Ukrainian].
6. Kirzha, N.V. (2019). Model formuvannia komunikativnoi kompetentnosti u studentiv medychnykh koledzhiv na osnovi informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [A Model for Developing Communicative Competence in Medical College Students Using Information and Communication Technologies]. *Modern Information Technologies and Innovative Teaching Methods in Training Specialists: Methodology, Theory,*

РОЛЬ МУЗИЧНОГО МЕНЕДЖЕРА У ТВОРЧОМУ СТАНОВЛЕННІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО АРТИСТА

Experience, Problems: Collection of Scientific Papers, Issue 53, pp. 103–108. [in Ukrainian].

7. Pavlyuk, T.M. (2007). Empatiini chynnyky profesiinoi adaptatsii medychnykh sester [Empathic Factors of Professional Adaptation in Nurses]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Specialty 19.00.07 "Pedagogical and Developmental Psychology". Ivano-Frankivsk, 22 p. [in Ukrainian].

8. Pidbutska, N.V. (2013). Psykholohichni vlastyivosti osobystosti maibutnoho inzhenera [Psychological Traits of the

Personality of a Future Engineer]. *Monograph*. Kharkiv, 114 p. [in Ukrainian].

9. Poplavska, S.D. (2013). Etyka profesiinoi vzaiemodii med-pratsivnyka i khvoroho [Ethics of Professional Interaction Between Medical Staff and Patients]. *Computer-Integrated Technologies: Education, Science, Production*, Issue 11, pp. 121–127. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.01.2025

УДК 005.1:781(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324307>

Ольга Хижна, доктор педагогічних наук,
професор кафедри музичного мистецтва
Мукачівського державного університету

Олександр Бордюк, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри інформаційних систем і технологій

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Роксолана Шпіца, кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри початкової освіти

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

РОЛЬ МУЗИЧНОГО МЕНЕДЖЕРА У ТВОРЧОМУ СТАНОВЛЕННІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО АРТИСТА

Стаття присвячена музичному менеджменту, зокрема ролі менеджера у творчому становленні сучасного артиста. Зазначено, що нині спостерігаються позитивні зміни у сфері менеджменту. Доведено, що артисту, який має професійну команду, до складу якої входять менеджери з творчими й аналітичними здібностями, значно простіше реалізувати свій потенціал. Проаналізовано відмінність українського поняття "менеджер" від зарубіжного. Висвітлені постаті відомих менеджерів, їх функційні обов'язки та досвід в роботі з артистами. Названі типи музичних менеджерів, серед яких: менеджер артиста, продюсер, концертний менеджер, музичний промоутер, агент, лейбл-менеджер, менеджер із авторського права, маркетинговий менеджер; вказується, що ці спеціалізації можуть бути об'єднані. Висвітлюється інформація про сервіс для просування артистів Grotus. Визначаються його основні функції, додаткові можливості та переваги.

Ключові слова: музичний менеджмент; менеджер артиста; музична індустрія; артист-початківець; продюсер; просування музики.

Табл. 3. Літ. 8.

Ogha Khyzhna, Doctor of Sciences (Pedagogy),
Professor of the Musical Art Department,
Mukachevo State University

Oleksandr Bordyuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor
of the Information Systems and Technologies Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University

Roksolana Shpitsa, Ph.D. (Pedagogy), Senior Lecturer
of the Elementary Education Department,
Kyiv Borys Hrinchenko Metropolitan University

THE ROLE OF A MUSIC MANAGER IN THE CREATIVE DEVELOPMENT OF A MODERN UKRAINIAN ARTIST

The article is devoted to music management, in particularly the role of a manager in the creative development of a modern artist. It is noted that positive changes are currently observed in the field of management. It is proven that it is much easier for an artist who has a professional team, which includes managers with creative and analytical abilities, to realize their potential. The difference between the Ukrainian concept of "manager" and the foreign one is analyzed. The figures of famous managers, their functional responsibilities and experience in working with artists are highlighted. The types of music managers are named, including artist manager, producer, concert manager, music promoter, agent, label manager, copyright manager, marketing manager, it is indicated that these specializations can be combined. Information

about the Gromus artist promotion service is highlighted. Its main functions, additional features and advantages are indicated.

It is noted that music management in the modern world combines management skills, technological innovations and a strategic approach to the promotion of artists. Given the rapid changes in the industry, managers must be flexible, adaptive and skilled in using new technologies to ensure the successful development of their wards. A modern manager in show business must have professional knowledge in the fields of art, economics and law, as well as high general culture. He must act as a worthy mediator in the relationship between the artist and the audience, which should elevate the audience and inspire the artist. The examples of the work of the managers mentioned in the article demonstrate how specialists in this field can become an integral part of the success of bands, participating in important decisions and shaping their image. And the manager must not only coordinate the artist's work but also act as his confidant and friend, because the artist may face various emotional challenges.

It is noted that from the idea to its implementation, a musical project goes through many "tests", and the importance of management in the field of show business cannot be overestimated. Not only the artist's career depends on effective management, but also the general level of development of musical culture. The interaction between the manager and the artist is the basis of success, and in Ukraine, as well as abroad, this profession continues to evolve, adapting to new challenges and trends.

Keywords: music management; artist manager; music industry; aspiring artist; producer; music promotion.

Постановка проблеми. Українська музична індустрія продовжує функціонувати попри війну, економічні негаразди та політичну невизначеність. На сцені з'являються нові талановиті артисти. Музиканти не лише активно працюють на внутрішньому ринку, але й створюють продукт для міжнародної аудиторії, випускаючи пісні, наприклад, польською мовою або записуючи дуети з іноземними виконавцями, як це роблять Alyona Alyona, Jerry Heil, Wellboy, Нікіта Кісельов та інші. Крім того, українські артисти беруть участь у міжнародних фестивалях, виступають на "Євробаченні" як культурні амбасадори країни.

Ефективний менеджмент і маркетинг музичного проєкту є ключовими завданнями масової музики та культури. Масова культура – це новий тип культури з певними специфічними ознаками: вона спрямована на багатомільйонну аудиторію, має наднаціональний статус, відповідає типовим культурним запитам, поширюється через мас-медіа, сприймається як товар, а також транслює узагальнені знання, цінності та поведінкові норми.

Щодо української естрадної музики як шоу-бізнесу, тут діють закони, за якими "творчість" (музика, пісні, артисти) вважається "продуктом", а "слухач" (глядач) – "споживачем". Талановиті українські митці довгий час потерпали від нестачі професійного менеджменту, але зараз спостерігаються позитивні зміни в цій сфері (наявність грантів у сфері мистецтва, меценатство тощо). Артистові з професійною командою, до якої входять не лише музиканти, а й менеджери з творчими та аналітичними здібностями, набагато легше реалізувати свій потенціал, виходити на європейський ринок і збагачувати українську музичну культуру. Організаторка конкурсів, С. Стрижевська, зазначає, що донині й музиканти не завжди усвідомлюють потребу у менеджменті, а нові обличчя, що з'являються на посаді власне менеджера, не вбачають сенсу у три-

валій роботі. Але без глибокої експертизи цей бізнес не є прибутковим [1]. Вона також підкреслює, що еволюція відбувається досить швидко, і з 2014 р., на її думку, багато аспектів поліпшилися. Це стало можливим завдяки освітнім програмам / грантам та налагодженню діалогу з міжнародними ринками, в чому активно сприяють компанії, такі як Music Export Ukraine та British Council, які організовують конференцію Selector у Києві.

Закордонні економісти Дж. Стонер та Г. Едвін Долан справедливо вважають, що менеджери – це фахівці, які виконують свою роботу на найвищому рівні, вносячи необхідні корективи у разі збоїв у функціонуванні організації [6, 567]. Феномен менеджера (від англ. manager – керувати) в історії світової музичної культури можна порівняти з роллю диригента в оркестрі. Безсумнівно, музиканти збагачують виставу своїм талантом, і концертна партитура може містити геніальну музику, наприклад, шедеври світової класики. Однак без диригента симфонія не прозвучить належно і перетвориться на какофонію, безладний набір звуків.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Концептуальні засади означення феномена менеджера у своїй праці розглядали Дж. Стонер та Е. Едвін Долан. Зі свого боку, практичні аспекти розвитку музичного менеджменту розкрили Р. Кайзер, Б. Гінджук, Brian Epstein, Kirk Sommer. Натомість питання, щодо особливостей управління проєктами вивчали Д. Бойко та Л. Щербак.

Мета статті – охарактеризувати особливості фаху музичного менеджера, висвітлити проблеми в його професійній діяльності, розкрити функційні обов'язки музичного менеджера.

Виклад основного матеріалу. В Україні та за кордоном термін "менеджер артиста" має різні значення. У США зазвичай менеджер – це людина, яка управляє діяльністю гурту на всіх рівнях – від адміністративних питань до розробки концепції. Такі менеджери часто є публічними особами.

Наприклад, Браян Епштайн, який був менеджером The Beatles, або Лу Перлман, відомий своєю роботою з NSYNC та Backstreet Boys. В Україні ж традиційно аналогічну роль відіграє продюсер, який займається не лише фінансовими й адміністративними аспектами, але часто впливає на творчий напрям і концепцію гурту.

Найбільш близьким до закордонного розуміння ролі універсального менеджера в Україні, на нашу думку, був Андрій Уреньов, музичний продюсер гурту KAZKA. Він вважає, що “продюсер – це людина, яка вкладає гроші в артиста, і, природно, він отримує певні повноваження, має право вказувати, що робити, що співати і як поводитися. Менеджер – це особистий асистент і найкращий друг артиста. Менеджер – це вуха, очі та голос артиста. Це той випадок, коли більшість рішень приймає сам артист” [4].

На запитання про значення менеджменту для артиста А. Уреньов відповідає так: “Часто артисти – це люди з доволі лабільною психікою. Вони творці. Вони часто бувають сумними або веселими, випивають або використовують певні речовини. У таких станах вони можуть робити доволі нерозумні та некрасиві речі, коли виходять в інтернет або навіть просто на вулиці. Задача менеджменту – щоб цього не відбувалося. Та допомагати справлятися з цими речами самому артистові, щоб він залишався не сам на сам із проблемою” [1].

В інтерв'ю для Лірум менеджер А. Уреньов розповідає і про роботу із гуртом The HARDKISS: “Я дивився виступ The Hardkiss і розумів: це мій проєкт, ми повинні бути разом! Спочатку в The Hardkiss я прийшов як піарник. Сам не зрозумів і не пам'ятаю, коли мене назвали менеджером. Для мене це не мало значення, я просто хотів бути частиною The Hardkiss, працювати й робити все, що було в моїх силах. А все, чого не вмів – старався і вчився робити. Ще одна особливість The Hardkiss: вся наша команда розвивається разом, крок за кроком. Музиканти експериментують, працюють над якістю звучання, як кажуть, постійно шукають нове звучання. Менеджер має вміння спілкуватися, хоч іноді трапляються такі люди, що не дуже хочеться з ними говорити. Менеджер повинен мати інтуїцію, відчувати людей. Бувало так, що я казав Юлі: “Телефонували, голос не викликає довіри, відчуваю, що нічого доброго не вийде”. І в 8 із 10 випадків так і було. І не тому, що я напроорокував або зурочив, а тому що ця людина поведилася неадекватно в роботі.

Мені достатньо двох-трьох хвилин телефонної розмови із замовником, щоб скласти про нього враження. Зрозуміти, чи зможемо ми співпрацювати і наскільки він розуміється на цій справі. У мене добра пам'ять. Я добре пам'ятаю, де нашу групу неогодували, а де переогодували. Любов має

бути взаємною. А першими ми ніколи нікого не образили” [4].

Менеджер гуртів Latexfauna та Kosmopolis, а також колишній менеджер гурту “Бумбокс Б. Гінжук зазначає, що віддає перевагу терміну “менеджер” замість “продюсер”. Він займається вже наявним матеріалом гурту, намагаючись не втручатися у творчий процес. Його роль інколи полягає у впливі на вибір пісні для просування чи включення в альбом. Проте загалом він зосереджується на організації внутрішніх процесів гурту: управлінні ресурсами, координації графіків та впорядкуванні робочих процесів.

Серед відомих зарубіжних менеджерів можна назвати такі імена: Brian Epstein – менеджер The Beatles, який взявся за їхню кар'єру без жодного досвіду в музичному бізнесі. Саме він представив The Beatles світові, створив їхній сценічний образ, привчив до дисципліни та навчив правильно презентувати свою музику; Kirk Sommer – один із найвпливовіших музичних агентів у світі. Він організовує тури для The Killers, Adele, Pet Shop Boys, Ellie Goulding, Morrissey, The Shins та Arctic Monkeys; Troy Carter – музичний менеджер Lady Gaga та John Legend; Sharon Osbourne – дружина та менеджер Ozzy Osbourne, британська телеведуча, письменниця, музичний продюсер і підприємця; Tom Parker – менеджер Elvis Presley. У той час, коли інші менеджери отримували 10–15 % від прибутку музиканта, Паркер мав до 50 %. Преслі зазначав про нього: “Я не думаю, що став би великим музикантом без нього. Він дуже розумна людина” [5].

Simon Banks, засновник компанії SB Management, описує роль менеджера так: “Менеджер – це посередник між артистом та рештою світу. У цій сфері багато драми. Деякі музиканти можуть неодноразово дзвонити зі словами: “Боже мій, якщо ти зараз це не зробиш, моя кар'єра закінчена!”. І потрібно зрозуміти, що сталося, які можливі наслідки і які дії слід вжити. Бути дипломатом – велика частина моєї роботи” [5].

Emma Edgar – тур-менеджерка, яка вже більше 16 років працює з відомими гуртами, як-от Placebo та Everything Everything. Вона зазначає: “Це не просто управління людьми в гарні дні. Це робота з ними, коли вони сумують за домом або коли щось пішло не так. Менеджер має знати, коли залишити музиканта в спокої, а коли – бути поруч. Кожен член команди повинен бути професіоналом. Тури стали надзвичайно важливою частиною доходу музикантів. Не можна їх підводити, інакше вони втрачають гроші та ризикують кар'єрою. Жити з колегами та всіма їхніми недоліками в автобусі розміром 11×3 метри – це складно. Але я люблю спостерігати за людьми і бачити, як вони взаємодіють” [5].

Jill Meniketti, менеджерка хард-рок гурту Y&T, ділиться: “Управління гуртом – невдячна справа.

**РОЛЬ МУЗИЧНОГО МЕНЕДЖЕРА У ТВОРЧОМУ СТАНОВЛЕННІ СУЧАСНОГО
УКРАЇНСЬКОГО АРТИСТА**

Музиканти завжди чогось хочуть: більше інформації, більше виступів, ще один запис – і бажано негайно. Вони часто забувають, що всім цим займається реальна людина, а не робот. Ця робота не для слабкодушких. Потрібно бути наполегливим і мати “товсту шкіру”. Мені пощастило, що музиканти, з якими я працюю, – професіонали. Але я чула жахливі історії від інших менеджерів” [5].

Tom Begley, тур-менеджер гурту You Me At Six, розповідає: “Кожен артист і тур абсолютно різні. Я займаюся всім: від бронювання готелів, перельотів

або пошуку масажиста до забезпечення музикантів їхньою улюбленою їжею. А іноді я той, хто роздає воду в першому ряду. Організація концертів у турі нагадує день бабака: ти не бачиш місто, в якому перебуваєш, не залишаєш концертний майданчик. І шоу повинно бути на однаково високому рівні щодня. Усе супер-масштабне: навіть на репетиціях задіяно стільки ж техніки, як і на концерті” [5].

Музичні менеджери можуть бути різними за своїми функціями та спеціалізацією. Серед них виокремлюємо декілька типів.

Таблиця 1

<i>Менеджер артиста</i>	Займається всебічним управлінням кар’єрою виконавця або групи, включаючи контрактні угоди, просування, організацію концертів і розвиток іміджу.
<i>Продюсер</i>	Відповідає за звукозапис, працює над аранжуванням та стилістичним напрямом музики, часто займається також фінансовими аспектами запису.
<i>Концертний менеджер</i>	Орієнтований на організацію живих виступів, відповідає за логістику, місця проведення та взаємодію з промоутерами.
<i>Музичний промоутер</i>	Відповідає за рекламу і просування концертів та музичних подій, залучаючи аудиторію та партнерів.
<i>Агент</i>	Займається продажем виступів і укладанням угод для артистів, зазвичай отримує комісію з гонорарів.
<i>Лейбл-менеджер</i>	Керує діяльністю музичного лейблу, займається пошуком нових талантів, просуванням артистів та розподілом музики.
<i>Маркетинговий менеджер</i>	Сфокусований на розробці та реалізації маркетингових стратегій для просування артистів та їхньої музики.
<i>Менеджер з авторського права</i>	Працює над питаннями ліцензування, правами на музику та авторськими виплатами.

Ці ролі можуть перетинатися, і один менеджер може виконувати кілька функцій одночасно.

Критична оцінка власних професійних здібностей, практичний підхід до формування життєвих і фахових цілей, а також глибоке розуміння людської природи є надзвичайно важливими для музичного менеджера. Він повинен не лише розвивати свій талант, але й знаходити адекватну нішу в комерціалізованій системі шоу-бізнесу. Сьогодні вже є очевидним, що “зірок” у цьому середовищі фактично “виросчують”. Як зазначає німецький мистецтвознавець Р. Кайзер “Фірми менеджменту наймають талановитих артистів за договором, сплачують їм щотижневий заробіток та згуртовують в ансамбль співаків. Змушуючи напружено працювати, менеджери поширюють у пресі інформацію про майбутню супергрупу. Потім ансамбль записує у студії свій перший диск, не розкриваючись відразу цей факт перед широкою публікою. Багато таких “ретортних” груп зовсім не виступають перед масовою аудиторією” [8].

Відомий український музичний менеджер та продюсер Ю. Нікітін створив інноваційний сервіс для просування артистів Gromus. Додаток на основі ШІ аналізує трек артиста і надає рекомендації щодо просування в соціальних мережах, зокрема на

ТікТок. Він обробляє великі обсяги даних, щоб допомогти артистам збільшити трафік і створити віртуальний ефект для своїх релізів.

На думку Ю. Нікітіна, “Музичний бізнес – це складна система, де все залежить від нюансів, деталей та безлічі різних факторів. Але головним чинником успіху залишається кількість прослуховувань. За роки роботи в якості музичного менеджера я помітив, що великим артистам стає все важче втримувати вже досягнуті результати. Початківцям – ще складніше. Я подумав: а які зараз існують інструменти для просування музики та допомоги молодим виконавцям? Виявилось, таких інструментів, які б реально допомогли молодому, незалежному артисту зростати з нуля, практично не існує. Ми робимо інструмент, який має допомогти зростати артистові без інвестицій, тобто органічним шляхом. Ми робимо це через персональні рекомендації кожному музичному креатору залежно від того, що він постить, як він постить, яку музику він грає, як на це реагує його аудиторія. Це те, що потрібно всім. Тому ми також працюємо над тим, аби продукт був однаково зрозумілим, доступним та придатним для користування в усьому світі” [7]. Також представляємо таблицю, в якій означено основні функції Gromus та їх змістове наповнення.

**РОЛЬ МУЗИЧНОГО МЕНЕДЖЕРА У ТВОРЧОМУ СТАНОВЛЕННІ СУЧАСНОГО
УКРАЇНСЬКОГО АРТИСТА**

Таблиця 2

Основні функції Gromus

1	Просування музики	Створення профілю: артисти можуть створювати персоналізовані профілі, де розміщують свою біографію, фотографії та музику. Розподіл треків: Gromus дозволяє завантажувати треки та альбоми, які потім поширюються на різні стрімінгові платформи.
2	Аналіз даних	Статистика прослуховувань: артисти можуть отримувати детальну інформацію про кількість прослуховувань, географію слухачів та інші показники. Аудиторні інсайти: доступ до демографічних даних слухачів допомагає артистам налаштувати свої кампанії
3	Взаємодія з фанами	Соціальні функції: можливість коментування, обговорення новин та анонсів, що стимулює активність фанатів. Події та концерти: артисти можуть анонсувати свої концерти і взаємодіяти з фанами під час подій.
4	Фінансова підтримка	Монетизація: Громус пропонує варіанти, як заробляти на своїй музиці – через продаж треків, підписки або донати від фанів. Продаж мерчу: платформа може підтримувати продаж сувенірної продукції, що дає додатковий дохід
5	Співпраця з іншими артистами	Знайомства: сервіс дозволяє артистам знаходити інших музикантів для колаборацій, що може призвести до створення нової музики. Крос-промоція: можливість обміну фан-базами та підтримки один одного через спільні проекти.

Серед додаткових можливостей, які може надавати Gromus, – навчальні матеріали (ресурси та статті для розвитку навичок промоції, продюсування та маркетингу); партнерство з лейблами (можливість співпраці з музичними лейблами для підтримки кар’єри артистів.

Основними перевагами Gromus можна вважати такі:

- Цілеспрямованість: спеціалізований сервіс для артистів, що розуміє їхні потреби.

- Зручність використання: інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, який дозволяє легко управляти контентом.

- Підтримка спільноти: система, що сприяє взаємодії та підтримці між артистами і фанами.

Gromus – це комплексний інструмент, що дозволяє артистам не лише розповсюджувати свою музику, але й активно взаємодіяти з фанами, отримувати фінансову підтримку та співпрацювати з іншими митцями. Це може бути корисним ресурсом для тих, хто хоче розвивати свою кар’єру в музичній індустрії.

Як говорить в одному із інтерв’ю менеджерка із продажу пісень А. Бойко “менеджер артиста-початківця – це або знайомий, або не дуже вмотивована

людина, яка не має досвіду у спілкуванні та переговорах, тому буває що дійсно тяжко знайти спільну мову або банально дочекатися відповіді. Але я можу сказати, що є такі менеджери, які навпаки, дуже сприяють розвитку артиста, ведуть перемовини професійно, з повагою та пропонують компроміси, вигідні обом сторонам”. А. Бойко вважає, що менеджер представляє артиста і є його обличчям. Через непрофесійний підхід менеджера, пропозиції щодо пісень, виступів, співпраці чи реклами можуть оминати артиста. Однак хороший менеджер здатен забезпечити найкращі умови та вигідні пропозиції для свого артиста [2] й успішно керувати музичним проектом.

Досліджуючи проблемне питання особливостей управління проектами, вітчизняні науковці Д. Бойко та Л. Щербак акцентують увагу на базисних складниках управління проектами. Серед них автори виокремлюють управління; змістовим наповненням проекту, часом, вартістю, якістю, людськими ресурсами, інформацією [3].

Екстраполюючи наукові пошуки зазначених дослідників в мистецьку сферу, пропонуємо виокремити складові управління музичними проектами, які детально означено в таблиці 3.

Таблиця 3

Складові управління музичним проектом та їх змістове наповнення

1.	Управління змістом музичного проекту	Предметна область проекту, яким є музичний продукт з усіма своїми складовими елементами (ідея, “родзинки” співака / співачки, історія здійснення мрії та творчий шлях митця, звернення до авторитетів (колаборації зі знаменитими співаками), меседж, який своєю творчістю несе виконавець, створення сценічного образу виконавця);
2.	Управління часом	Забезпечення своєчасного виходу продукту на ринку музичної індустрії для його реалізації; дедлайн запису дисків, публікація нових треків на Spotify та інших музичних платформах, планування турів містами України, чи за її межами, ведення графіків концертів виконавця;

**РОЛЬ МУЗИЧНОГО МЕНЕДЖЕРА У ТВОРЧОМУ СТАНОВЛЕННІ СУЧАСНОГО
УКРАЇНСЬКОГО АРТИСТА**

Продовження таблиці 3

3.	Управління вартістю	Дотримання кошторису витрат за розробку музичного продукту (пісні, лейбла, диску); врахування, складання райдеру виконавця, що передбачає вартість вимог для виступу (технічні облаштування, необхідні безпосередньо для концерту, та побутові – пов’язані безпосередньо з умовами перебування та проживання артиста перед концертом)
4.	Управління якістю	Дотримання вимог щодо якості музичного продукту (збереження авторських прав, відмова від плагіату, тощо)
5.	Управління людськими ресурсами	Трудове забезпечення проєкту (наявність професійних фахівців (команди), яка співпрацює зі співаком: музиканти-інструменталісти, бек-вокалісти, хореографічна група, піар-менеджери, блогери, керівники фан-зони виконавця, гримери, костюмери, стилісти, хейтери, тощо);
6.	Управління інформацією	Інформаційне забезпечення проєкту блогерами в TikTok, Instagram, YouTube, Facebook, тощо; ведення сторінки митця в соціальних мережах та спілкування з підписниками

Висновки. Отже, музичний менеджмент у сучасному світі поєднує в собі управлінські навички, технологічні інновації та стратегічний підхід до просування артистів. З огляду на швидкі зміни в індустрії, менеджери повинні бути гнучкими, адаптивними та вмільми у використанні нових технологій, щоб забезпечити успішний розвиток своїх підопічних. Сучасний менеджер у шоу-бізнесі повинен мати професійні знання в галузі мистецтва, економіки та права, а також високу загальну культуру. Він має виступати гідним посередником у взаєминах між артистом і глядачем, що мають підносити глядача і надихати артиста.

Приклади роботи менеджерів, згаданих у статті, демонструють, як фахівці цієї сфери можуть стати невід’ємною частиною успіху гуртів, беручи участь у важливих рішеннях та формуючи їхній імідж. На думку українських професіоналів, таких як Є. Кір’янов та А. Уреньов, справжній менеджер повинен не лише координувати роботу артиста, але й виступати його довіреною особою та другом, адже артист може стикатися з різноманітними емоційними викликами.

Як могли переконатися із викладеного вище, від ідеї до реалізації музичний проєкт проходить чимало “випробувань”, а важливість менеджменту у сфері шоу-бізнесу не можна переоцінити. Від ефективного управління залежить не лише кар’єра артиста, але й загальний рівень розвитку музичної культури. Взаємодія між менеджером і артистом є основою успіху, і в Україні, як і за кордоном, ця професія продовжує еволюціонувати, підлаштовуючись під нові виклики та тенденції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко О. Музичний менеджер в Україні. Хто це, як ним стати та де його знайти. URL: <https://suspilne.media/culture/128047-toj-hto-oberigae-gurt-vid-vsilakoi-figni-hto-takij-muzicnij-menedzer-v-ukraini-ta-ak-nim-stati/> (дата звернення: 16.01.2025)

2. Бойко А. Музичний ринок стабілізувався та дає велику надію на процвітання. URL: <https://maximum.fm/>

[muzicnij-rinok-stabilizuvavsya-ta-daye-veliku-nadiyu-na-procvitannya-anastasiya-bojko_n208957](https://maximum.fm/muzicnij-rinok-stabilizuvavsya-ta-daye-veliku-nadiyu-na-procvitannya-anastasiya-bojko_n208957) (20.01.2025)

3. Бойко Д., Щербак Л. Особливості управління проєктами у сфері послуг. *Молодь і ринок*. 2024. № 10 (230). С. 101–104.

4. Корнєєва Д. Головна функція менеджера. URL: https://liroom.com.ua/articles/backstage_ehor_kiryanov/ (дата звернення: 20.01.2025)

5. Ліна Л. Професія музичний менеджер. URL: <https://musicweek.ua/music-manager-profession/> (дата звернення: 16.01.2025)

6. Стонер Джеймс А.Ф., Долан Едвін Г. Вступ у бізнес. Київ, 2000. 752 с.

7. Ткаченко М. Знайомтесь, Gromus: впливовий продюсер Юрій Нікітін створив інноваційний сервіс для просування артистів. URL: <https://mixmagukraine.com/feature/gromus> (дата звернення: 16.01.2025)

8. Kaiser, R.U *Rock-Zeit: Stars, Geschäft und Geschichte der neuen Pop-Musik*. Düsseldorf-Wien, 1977. 246 p.

REFERENCES

1. Bondarenko, O. Muzychnyi menedzher v Ukraini. Khto tse, yak nym staty ta de yoho znaity [Music manager in Ukraine. Who is it, how to become one and where to find one]. Available at: <https://suspilne.media/culture/128047-toj-hto-oberigae-gurt-vid-vsilakoi-figni-hto-takij-muzicnij-menedzer-v-ukraini-ta-ak-nim-stati/> (Accessed 16 Jan. 2025) [in Ukrainian].

2. Boiko, A. Muzychnyi rynek stabilizuvavsia ta daie veliku nadiiu na protsvitannia [The music market has stabilized and gives great hope for prosperity]. Available at: https://maximum.fm/muzicnij-rinok-stabilizuvavsya-ta-daye-veliku-nadiyu-na-procvitannya-anastasiya-bojko_n208957 (Accessed 20 Jan. 2025) [in Ukrainian].

3. Boiko, D. & Shcherbak, L. (2024). Osoblyvosti upravlinnia proektamy u sferi posluh [Features of project management in the service sector]. *Youth & market*. Vol. 10 (230), pp. 101–104. [in Ukrainian].

4. Komieieva, D. Holovna funktsiia menedzhera [The main function of a manager]. Available at: https://liroom.com.ua/articles/backstage_ehor_kiryanov/ (Accessed 20 Jan. 2025) [in Ukrainian].

5. Lina, L. Profesiia muzychnyi menedzher [Profession music manager]. Available at: <https://musicweek.ua/music-manager-profession/> (Accessed 16 Jan. 2025) [in Ukrainian].

6. Stoner Dzheyms, A.F. & Dolan Edvin, H. (2000). *Vstup u biznes* [Introduction to business]. Kyiv, 752 p. [in Ukrainian].

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОЄКТУВАННЯ КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

7. Tkachenko, M. Znaiomtes, Gromus: vplyvovyi produiser Yurii Nikitin stvoriv innovatsiinyi servis dlia prosuvannia artystiv [Meet Gromus: influential producer Yuriy Nikitin created an innovative service for promoting artists]. Available at: <https://mixmagukraine.com/feature/gromus> (Accessed 16 Jan. 2025) [in Ukrainian].

8. Kaiser, R.U (1977). Rock-Zeit: Stars, Geschäft und Geschichte der neuen Pop-Musik [Rock-time: stars, business and the history of new pop music]. Düsseldorf-Wien, 246 p. [in Deutsch].

Стаття надійшла до редакції 24.01.2025

УДК 005.942:378

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.321371>

Віра Драгунова, кандидат педагогічних наук,
начальник відділу розвитку та роботи з дослідницькою та
критичною інфраструктурою директорату розвитку науки
Міністерства освіти і науки України

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОЄКТУВАННЯ КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У статті актуалізована проблема професійного розвитку педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій) в умовах невизначеності стосовно проєктування у них консалтингової діяльності. У контексті цього дослідження акцентується увага на перспективах розвитку, професійних спрямуваннях, підготовці суб'єктів освітньої діяльності до проєктування консалтингової діяльності. У статті представлені авторські науково-методичні рекомендації, що розкривають особливості консалтингової діяльності та характеризують компетентності суб'єктів освітньої діяльності відповідного управлінського рівня. Висвітлено три вектори націленості науково-методичних рекомендацій: визначення запитів споживачів послуг, вивчення потреб суб'єктів освітньої діяльності та врахування кваліфікаційних умов підготовки фахівця. Запропоновані науково-методичні рекомендації розширяють уявлення про: консалтингову діяльність, її характерні особливості, місце і роль у системі освіти; варіативність проєктування консалтингової діяльності для застосування у самоосвіті, післядипломній освіті, в управлінському процесі закладів освіти; особливості забезпечення освітньої діяльності в умовах невизначеності; вітчизняний і зарубіжний досвід професійного розвитку зацікавлених споживачів консалтингових послуг.

Ключові слова: консалтингова діяльність; консалтингові послуги; концептуальна модель; технологія проєктування консалтингової діяльності; система проєктування консалтингової діяльності; заклади вищої освіти.

Табл. 4. Літ. 10.

**Vira Drahunova, Ph.D. (Pedagogy), Head of the Department for
Development and Work with Research and
Critical Infrastructure of the Directorate of Development of
Science of the Ministry of Education and Science of Ukraine**

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL RECOMMENDATIONS FOR DESIGNING CONSULTING ACTIVITIES IN A HIGHER EDUCATION INSTITUTION UNDER CONDITIONS OF UNCERTAINTY

The article highlights the problem of professional development of pedagogical, scientific and pedagogical staff and heads of educational institutions of different levels of education, educational institutions (organizations) in the face of uncertainty about the design of consulting activities in an educational institution. In the context of this study, attention is focused on the prospects for development, professional directions, and preparation of educational entities for designing consulting activities. The article presents the author's own scientific and methodological recommendations that reveal the features of consulting activities and characterize the competencies of educational entities at the appropriate managerial level. The article highlights three vectors of focus of the scientific and methodological recommendations: determination of service consumers' requests, study of the needs of educational entities and consideration of the qualification conditions for training a specialist. The proposed scientific and methodological recommendations will expand the understanding of consulting activities, their characteristics, place and role in the education system; variability of designing consulting activities for use in self-education, postgraduate education, in the management process of educational institutions; features of ensuring educational activities in conditions of uncertainty; domestic and foreign experience of professional development of interested consumers of consulting services.

Keywords: consulting activity; consulting services; conceptual model; technology of consulting activity design; system of consulting activity design; higher education institutions.

Постановка проблеми. Підвищена увага до проблем функціонування закладів вищої освіти зумовлена необхідністю пошуку нових шляхів розвитку, переосмислення значення професійної діяльності педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій). Важливість формування правильної та ефективної стратегії розвитку закладу освіти в умовах невизначеності є пріоритетним завданням, оскільки від професійного рівня фахівців залежить результат діяльності закладу. Тому основним завданням проєктування консалтингової діяльності як ринкового механізму є забезпечення конкурентоспроможності закладу на ринку праці та ринку освітніх послуг. Розроблена нами концептуальна модель і технологія проєктування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти в умовах невизначеності виступає одним із ключових рішень означеної проблеми. Зазначене було доведено й описано в нашому дослідженні через зіставлення даних актуальної ситуації. Для запровадження в практику діяльності закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій) концептуальної моделі проєктування консалтингової діяльності доцільно розробити науково-методичні рекомендації, що і було нами реалізовано [1].

Наголосимо, що ці рекомендації стосуються як декількох рівнів управлінського складу закладу освіти, так і безпосередньо носіїв технології проєктування консалтингової діяльності. Розроблені вони для безпосередніх виконавців – фахівців у сфері освітнього консалтингу, а також педагогічних, науково-педагогічних працівників, керівників закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій).

Зауважимо, що науково-методичні рекомендації базуються на компетентнісному підході, поділяють філософію визначення вимог до фахівця, закладену в основу Болонського процесу та в міжнародному Проєкті Європейської Комісії “Гармонізація освітніх структур в Європі” (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING).

Головна ідея розроблення науково-методичних рекомендацій полягає в оновленні, вдосконаленні, розвитку загальних і спеціальних (посадово-функціональних компетентностей) на основі базової освіти, професійного та життєвого досвіду, особистісних інтересів, соціальних запитів і потреб держави щодо ефективного виконання професійних обов’язків керівними, науково-педагогічними, педагогічними працівниками закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій) [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми консалтингової діяльності досліджувались у працях Л. Антонюка, М. Бортнікової, О. Брінцевої, Л. Василевської, В. Верби, І. Гонтаревої, В. Гриценка, В. Давиденка, Г. Єльнікової,

Л. Єнотової, Л. Карамушки, О. Карпенка, З. Кісарчука, С. Козаченка, Н. Коломінського, А. Кононюка, В. Коростельова, В. Кременя, О. Марченка, Т. Решетняка, Т. Рибакіної, З. Рябової, Л. Скрипник, Т. Сорочан, Н. Сурженка, В. Хоменка та інших. З-поміж іноземних дослідників варто виділити М. Алвессона, Т. Амбустера, Е. Бейча, Х. Джорі, Б. Корноу, Дж. Пура, А. Старді, Ф. Стіллі, Ф. Уїкхема, П. Хейкаля, Л. Якокка та інших [2; 3; 4; 5]. На наш погляд [9], питання професійного розвитку педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій) в умовах невизначеності потребують додаткового дослідження.

Метою пропонованої статті є презентація результатів дослідження практичного досвіду проєктування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти, спрямована на підвищення обізнаності суб’єктів щодо цієї проблеми. Завдання дослідження полягають у виробленні на основі аналізу практичного досвіду науково-методичних рекомендацій для фахівців у сфері освітнього консалтингу, а також педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій).

Виклад основного матеріалу та результатів досліджень. Науково-методичні рекомендації складаються з трьох розділів, які окреслюють особливості діяльності та компетентності як споживача консалтингових послуг, так і суб’єктів освітньої діяльності закладу освіти відповідного рівня. Розкриємо змістову наповненість кожної їх частини для різних категорій працівників закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій) [6, 10].

Керівник та адміністративний персонал закладу освіти. Для реалізації моделі проєктування консалтингової діяльності в закладі необхідно умовою є здійснення управлінських дій, які скеровуються політикою розвитку системи вищої освіти країни в напрямі націленості на результат закладу:

- з нормативно-правового забезпечення авторської моделі щодо координації діяльності керівників з основних напрямів консалтингових перетворень у системі освіти, що зазначені в законодавчих та інших нормативних актах, безпосередньо пов’язаних з освітньою консалтинговою діяльністю закладу;

- науково-інноваційних засад державної політики щодо системи менеджменту консалтингової діяльності в закладі у контексті філософії освіти третього тисячоліття та європейських стандартів оцінки якості освіти;

- із основ системного, середовищного та компетентного підходів розроблення стратегії (політик) і процедур реалізації авторської моделі в ЗО;

- щодо структурно-організаційних змін відповідно до укладання домовленостей із замовниками освітніх послуг з метою надання консалтингових

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОЄКТУВАННЯ КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

послуг та супроводу консалтингової підтримки суб'єктам освітньої діяльності;

- щодо механізмів ефективного формування й розвитку системи менеджменту консалтингової діяльності з урахуванням запитів громадськості;

- із системних, концептуально-правових засад реалізації системи проєктування консалтингової діяльності в закладі.

Керівники середньої ланки управління закладу освіти. Впровадження авторської моделі передбачає актуалізацію уваги на якості надання консалтингових послуг та налагодженні міжособистісної взаємодії між суб'єктами освітньої діяльності як основи якісного навчання та збагачення досвіду; розуміння основ проєктування консалтингової діяльності в контексті діяльності конкретного закладу, що базується на участі зацікавлених стейкхолдерів. Реалізація моделі має на меті формування навичок та вмій щодо:

- реалізації системного, середовищного, компетентного підходів, зокрема у зміст роботи, в контексті розроблення стратегії (політик) і процедур забезпечення проєктування консалтингової діяльності в закладі;

- проведенні аналізу конкурентоспроможності закладу, визначенню конкурентних переваг та загроз для вироблення ефективної стратегії його розвитку;

- створенні та впровадженні освітніх проєктів, мотивуванні працівників до проєктної діяльності задля забезпечення реалізації інституційних механізмів розвитку закладу.

Педагогічні та науково-педагогічні працівники закладу освіти. Реалізація моделі сприятиме поглибленню, переконанню й розумінню:

- переваг проєктування консалтингової діяльності в закладі;

- упровадження технології проєктування консалтингової діяльності в закладі як важливого фактора забезпечення якості освітньої діяльності;

- необхідності підвищення якості професійної діяльності, вдосконалення зовнішньої та внутрішньої політики закладу;

- ризиків та детермінантів розвитку консалтингової діяльності в закладі;

- приведення освітнього процесу у відповідність до вимог законодавства.

Таблиця 1

Фактори впливу на майбутній попит консалтингових послуг в ЗО

Фактори	Вплив на попит та КД закладу освіти
Макросередовище	
Політичні, соціально-економічні трансформації	Становлення нових нормативно-правових форм (законодавчих, організаційних, інформаційних, соціокультурних та ін.), що сприяє розвитку та регулюванню нових суспільних відносин які виникають у процесі освоєння й реалізації КД; цілеспрямована державна освітня політика – сукупність форм і методів впливу держави, спрямованих на створення взаємопов'язаних механізмів нормативного, ресурсного забезпечення підтримки та розвитку КД та формування мотиваційних факторів активізації консалтингових процесів в закладі освіти; відчутне зменшення замовників КП; скорочення споживачів КП.
Конкурентне середовище	
Рівень професійної компетентності суб'єктів освітньої діяльності ЗО	Розширення можливостей для зміцнення конкурентоспроможності закладу освіти, що приваблює творчих особистостей, де позитивно сприймаються креативні ідеї, нагромаджується потенціал, розвивається та формується імідж закладу, постійно підтримується дух новаторства. Участь в КД є умовою зростання рівня професійної майстерності суб'єктів освітньої діяльності; рівня освітніх досягнень споживачів освітніх послуг та їх творчого потенціалу; кількості творчих (проєктних) груп суб'єктів освітньої діяльності в закладі; кількості структурних компонентів закладу; кількості управлінських функцій керівника; обсягів матеріально-фінансових інвестицій, спрямованих на розвиток закладу освіти.
Консалтингова діяльність ЗО	
Цілеспрямованість управління процесом проєктування КД	Упровадження ринкових механізмів взаємодії суб'єктів освітньої діяльності; розвиток і регулювання нових суспільних відносин суб'єктів консалтингового процесу; створення єдиного інформаційного поля для учасників освітнього процесу; формування висококваліфікованого спеціаліста; урахування потреб та інтересів суб'єктів консалтингового процесу; побудова якісно нового зв'язку в системі "освіта – наука"; визначення змісту, форм, методів та педагогічних прийомів упровадження КД в ЗО.

Ураховуючи це, задля успішної реалізації консалтингової діяльності в закладі освіти проведено певне сегментування ринку праці та ринку освітніх послуг (табл. 1).

Необхідність управління консалтинговою діяльністю ЗВО зумовлена створенням адаптованого

організаційно-економічного механізму, орієнтованого на розробку й модернізацію перспективного, конкурентоспроможного закладу освіти, перебудову організаційно-планової підготовки менеджменту, підвищення рівня проєктування, зміну стилю управління.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОЄКТУВАННЯ КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Управління консалтинговою діяльністю має такі етапи: проведення аналізу внутрішнього і зовнішнього середовища, виявлення сильних та слабких сторін діяльності закладу, визначення потенційних зовнішніх загроз і сприятливих можливостей діяльності й визначення мети, розробка стратегічного планування, проєктування діяльності, створення

системи моніторингу якості надання консалтингових послуг закладом освіти.

Водночас дослідження внутрішнього середовища закладу освіти відбувається шляхом проведення SWOT-аналізу. У зв'язу з цим проведемо деталізацію показників згідно з матрицею, представленою у таблиці 2.

Таблиця 2

Формування результатів SWOT-аналізу

<i>SWOT-аналіз</i>	<i>Умови реалізації консалтингової діяльності в ЗВО</i>
Сильні сторони (S)	Розроблена концептуальна модель проєктування консалтингової діяльності в ЗО в умовах невизначеності. Реалізація моделі зумовила зріст показників ціннісних орієнтацій споживачів послуг. Суб'єкти освітньої діяльності створюють педагогічні умови реалізації консалтингової діяльності в ЗО.
Слабкі сторони (W)	Недостатньо висока активність, відповідальність, ефективність, ініціативність, продуктивність, самостійність та ін. КД суб'єктами освітнього процесу.
Можливості (O)	Розробка та реалізація програми ефективної взаємодії суб'єктів освітньої діяльності зі споживачами послуг.
Загрози (T)	Відсутність нормативно-правового забезпечення щодо проєктування консалтингової діяльності менеджерами ЗВО.

Задля вивчення зовнішнього середовища нами проведено PEST-аналіз, який сприяє отриманню інформації про зовнішню консалтингову

діяльність закладу освіти. Відповідно, аналіз факторів впливу на заклад освіти наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Фактори впливу PEST-аналізу

<i>PEST-аналіз</i>	<i>Внутрішні</i>	<i>Зовнішні</i>
Політичні (P)	Модернізація галузі освіти, яка спрямована на вироблення закладом власної лінії розвитку, диктує перетворення системи.	Євроінтеграційні зусилля країни вимагають трансформацію економічних, соціальних, політичних чинників, що знаходять відображення як в галузі освіти та в діяльності закладу освіти зокрема.
Економічні (E)	Перехід на нормативне фінансування дозволяє автономно визначати й реалізувати фінансову політику закладу.	Сприяють пошуку додаткових джерел фінансування (отримання грантів, участь в інвестиційних проєктах тощо).
Соціальні (S)	Необхідність збільшення кількості споживчих послуг шляхом проєктування консалтингової діяльності.	Реалізація ринкових засад соціального розвитку країни вимагає формуванню системи освіти як ринкової сфери, для стабільної діяльності закладу.
Технологічні (T)	Удосконалення стратегічного процесу та технології проєктування КД, упровадження прогресивних форм розвитку замовників послуг.	В умовах євроінтеграційних прагнень країни необхідно реалізувати технологічний підхід для проєктування управлінського, стратегічного, тактичного та ін. підходів розвитку закладу.

Розгляд мети реалізації консалтингової діяльності, проєктування місії, створення системи моніторингу результативності та забезпечення її якості

реалізується шляхом SMART-аналізу. Обґрунтування SMART-аналізу проєктування консалтингової діяльності в закладі освіти наведено в таблиці 4.

Таблиця 4

SMART-аналіз проєктування консалтингової діяльності в ЗВО

<i>SMART-аналіз</i>	<i>Мета проєктування консалтингової діяльності в ЗВО</i>
Specific (S)	Чітко визначена мета проєктування КД в закладі освіти.
Measurable (M)	Ступінь досягнення мети проєктування КД реалізується шляхом можливості вимірювання результату.
Achievable (A)	Досягнення мети проєктування КД націлено на конкретного суб'єкта освітньої діяльності та /або споживача послуг.
Realistic (R)	Реалістичне забезпечення досягнення мети проєктування КД базується на наявних ресурсах.
Timely (T)	Формулювання мети проєктування КД деталізується у часі.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОЄКТУВАННЯ КОНСАЛТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Отже, менеджеру закладу освіти для проєктування консалтингової діяльності необхідно забезпечити ефективну систему консалтингово-зорієнтованого управління впливів, що сприяє:

- плануванню доходів і видатків;
- руху в напрямі стратегічних цілей;
- відстеженню та контролюванню результатів діяльності закладу освіти за окремим напрямками відповідальності;
- побудові й оцінюванню внутрішніх показників ефективності та їх продуктивності і результативності.

Значимо, що застосування консалтингово-зорієнтованого управління впливів у закладі освіти зумовлює підвищення репутації його діяльності через реалізацію консалтингових послуг з більшою економією ресурсів, ефективним контролем їх використання та послідовністю управлінських функцій:

- *інформаційно-аналітична* спрямована на сегментацію та дослідження цільових ринків і розробку ринкової пропозиції (комплексу консалтингових послуг). Менеджер закладу освіти аналізує інформацію про сегментування та дослідження цільових ринків консалтингових послуг;

- *позиціонування* застосовується для залучення цільової аудиторії (споживачів послуг). Керівник закладу виявляє переваги та недоліки, сукупність показників для отримання інформації про стан позиціонування закладу освіти;

- *стратегічного планування*. На основі проведення SWOT- PEST- та SMART-аналізу (в межах діяльності консалтингового центру) визначаються перспективні зміни у змісті консалтингових послуг та в позиціонуванні закладу на ринку консалтингових послуг та ринку праці;

- *реалізації*, що сприяє розробці менеджером механізму тривалого регулювання змісту консалтингових послуг;

- *контролю та/або консалтингового аудиту*. За результатами керівник приймає управлінські рішення щодо здійснення контрольних заходів для визначення якості надання консалтингових послуг та перспектив фінансової автономії закладу з поточним регулюванням його діяльності.

Отже, згідно із викладеним вище, значимість науково-методичних рекомендацій полягає у набутті теоретичних і практичних знань, умінь та усвідомлювань з питань проєктування консалтингової діяльності в закладі освіти. Зокрема:

знання:

- теоретичних основ менеджменту консалтингової діяльності в професійній діяльності менеджера системи освіти;

- основ організаційно-педагогічних умов ефективного засвоєного матеріалу в управлінні закладом освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій);

- сучасних технологій проєктного менеджменту

та підвищення ефективності професійної діяльності працівників закладів освіти;

- реалізації технології проєктування консалтингової діяльності в закладі освіти, прийняття рішень та пріоритетних завдань;

- можливостей цифрової трансформації в менеджменті консалтингової діяльності.

Уміння:

- професійно користуватися спеціальною термінологією;

- самостійно працювати з нормативно-правовою, науково-методичною літературою, систематизувати й узагальнювати інформацію, статистичні дані, що містяться в довідковій та науковій літературі, за зазначеною тематикою;

- інтерпретувати та використовувати отриманні знання для забезпечення ефективної професійної діяльності;

- ініціювати створення та запровадження проєктування діяльності щодо підвищення ефективності управлінської діяльності в системі освіти на основі технологій проєктного менеджменту;

- аналізувати результати проєктування консалтингової діяльності закладу освіти, освітньої установи з метою визначення пріоритетних напрямів діяльності;

- розробляти алгоритми ефективного проєктування консалтингової діяльності з використанням технологій інноваційного менеджменту;

- користуватися можливостями сучасної цифрової трансформації для ефективного проєктування консалтингової діяльності менеджера закладу освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій);

- генерувати ідеї та проєктувати консалтингову діяльність з метою підвищення фахового рівня працівників системи освіти.

Усвідомлювання:

- важливості застосування менеджменту консалтингової діяльності в управлінській діяльності менеджера системи освіти в умовах модернізаційних змін;

- значення впливу застосування технології проєктування консалтингової діяльності на ефективність управлінської діяльності;

- стратегічних підходів до створення індивідуальної траєкторії професійного зростання із застосуванням менеджменту консалтингової діяльності та технології її проєктування.

Результативність професійного розвитку педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій) процесу проєктування і реалізації консалтингової діяльності, з огляду на євроінтеграційні прагнення країни, зумовило визначення вагомості компонентів їхньої готовності – мотиваційного (відображає вдосконалення профе-

сійної майстерності менеджера, що передбачає мотивацію проєктування консалтингової діяльності з метою ефективного управління закладом освіти), технологічного (передбачає технологію проєктування консалтингової діяльності в закладі освіти в умовах невизначеності, форми, методи, засоби ефективно організації консалтингової діяльності суб'єктами освітнього процесу), рефлексивного (відображає саморозуміння й розуміння, самооцінювання й оцінювання, самоінтерпретацію й інтерпретацію доцільності проєктування консалтингової діяльності), методичного (вимагає засвоєння знань про сутність консалтингової діяльності, ознаки та типи, структуру і динаміку, стратегії реалізації, фактори визначення її ситуації, стратегії й тактики її проєктування), когнітивного (визначає сформованість теоретико-методологічних, психолого-педагогічних знань у проєктуванні консалтингової діяльності, його теоретико-методичних засад), оцінно-результативний (відображає особистісні якості менеджера які сприяють ефективному проєктуванню консалтингової діяльності), діяльнісно-практичного (розкриває комплекс умінь, якими має володіти менеджер для забезпечення результативності консалтингової діяльності).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, на нашу думку, запропоновані науково-методичні рекомендації розширяють уявлення педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників закладів освіти про: консалтингову діяльність, її характерні особливості, місце і роль у системі освіти; варіативність її проєктування для застосування у самоосвіті, післядипломній освіті, в управлінському процесі закладів освіти різних рівнів освіти, освітніх установ (організацій); особливості забезпечення освітньої діяльності в умовах невизначеності; вітчизняний і зарубіжний досвід професійного розвитку керівників, науково-педагогічних, педагогічних працівників в умовах невизначеності. Проєктування консалтингової діяльності в закладі освіти в умовах невизначеності сприяє пошуку нових форм, методів, засобів її реалізації, які відповідають меті, завданням, змісту Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 рр. та є ефективними для закладів вищої освіти з точки зору автономного, євроінтеграційного, матеріального, фінансового й іншого забезпечення, стимулюють управлінську діяльність суб'єктів освітнього процесу, сприяють творчому пошуку, самореалізації, професійному становленню, розвитку та конкурентоспроможності самого закладу.

Науково-методичні рекомендації можуть бути використані для планування роботи із професійного розвитку керівних, педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів загальної середньої, дошкільної, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти, органів

державної влади та місцевого самоврядування у сфері освіти, науково-педагогічних, педагогічних працівників закладів післядипломної педагогічної освіти, центрів професійного розвитку педагогічних працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Драгунова В.В. Концептуальна модель та технологія проєктування консалтингової діяльності в закладі вищої освіти в умовах невизначеності. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2024. № 4 URL: https://journalsofznu.zp.ua/avtoram_pedagogics.pdf
2. Єльнікова Г.В., Борова Т.А., Рябова З.В. Адаптивне управління: міжгалузеві зв'язки, науково-прикладний аспект: кол. монографія / за заг. та наук. ред. Г.В. Єльнікової. Харків: Мачулін, 2017. 440 с.
3. Карпенко О.О. Перспективи розвитку консалтингової діяльності в Україні на основі європейського досвіду. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 27. С. 54–58.
4. Лазурко М.І., Завербний А.С. Розвиток консалтингової діяльності в Європі: проблеми, перспективи та досвід для України. *Management and entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development*, 2021. № 2 (6). URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25532/nzmened-204-212.pdf>
5. Попова Н.В. Консалтинг як інструмент розвитку сучасної освіти. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/1004/906>
6. Рябова З.В. Освітній консалтинг в управлінні закладом освіти в умовах невизначеності. Інноваційна професійна освіта. *Науково-методичне забезпечення професійної освіти і навчання*: матеріали XVI Всеукр. наук.-практ. конф. (звітної) Ін-ту проф. освіти НАПН України (29 квітня, 17–20 березня 2022 р.) / Ін-т проф. освіти НАПН України; за ред. В. О. Радкевич. Київ: ІПО НАПН України. 2022. Вип. 1 (2). URL: https://lib.iitta.gov.ua/730993/1/2022_1_2_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1.%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%202.pdf#page=222
7. Стратегія розвитку освіти і науки в Україні до 2030 року. URL: <https://mon.gov.ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/misiia-funktsii-ta-stratehichni-priorytety-mon>
8. Фоміна О.В., Литвинчук Д.П. Європейські тенденції розвитку консалтингу. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-55>.
9. Vira Drahunova. Consulting activities in higher education institutions of Ukraine in the context of european integration Transformations. *Science and education in the third millennium: Information Technology, Education, Law, Psychology, Social Security and Work, Management*. International collective monograph. Institute of Public Administration Affairs. Lublin, Polska, 2024. pp. 178–210. URL: <https://zenodo.org/records/14499469>
10. Vira Drahunova, Svitlana Yakymenko, Marianna Sukholova, Anatolii Konokh, Nataliia Levchenko, Nataliia Bozhok. Theoretical Problems of Designing Pedagogical Technologies in Higher Education Institutions. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. December 2021. Vol. 21 No. 12, pp. 469–472. URL: <https://www.korea-science.or.kr/article/JAKO202108038380122.jsp-k1ff8j=SSMHB4&py=2012&vnc=v27n6&sp=588>.

REFERENCES

1. Dragunova, V.V. (2024). Kontseptualna model ta tekhnolohiia proiektuvannia konsal'tynhovoї diialnosti v zakladi vyshchoї osvity v umovakh nevyznachenosti [Conceptual model and technology for designing consulting activities in a higher education institution under conditions of uncertainty]. *Pedagogical sciences: theory and practice*. No. 4. Available at: https://journals.zfnu.zp.ua/avtoram_pedagogics.pdf [in Ukrainian].
2. Yelnikova, G.V., Borova, T.A. & Riabova, Z.V. (2009). *Adaptyvne upravlinnia: mizhhaluzevi zviazky, naukovo-prykladnyi aspekt* [Management counseling: an educational and methodological complex]. ed. by L.E. Ivashen; University of Education Management of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv, 28 p. [in Ukrainian].
3. Karpenko, O.O. (2018). *Perspektyvy rozvytku konsal'tynhovoї diialnosti v Ukraini na osnovi yevropeiskoho dosvidu* [Prospects for the development of consulting activities in Ukraine based on European experience]. *Black sea economic studies*. Vol. 27. pp. 54–58. [in Ukrainian].
4. Lazurko, M.I. & Zaverbnyi, A.S. (2021). *Rozvytok konsal'tynhovoї diialnosti v yevropi: problemy, perspektyvy ta dosvid dlia Ukrainy* [Development of consulting activities in Europe: problems, prospects and experience for Ukraine]. *Management and entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development*, No. 2 (6). Available at: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2021/nov/25532/nzmened-204-212.pdf>. [in Ukrainian].
5. Popova, N.V. *Konsal'tynh yak instrument rozvytku suchasnoi osvity* [Consulting as a tool for the development of modern education]. Available at: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/1004/906>. [in Ukrainian].
6. Riabova, Z.V. (2022). *Osvitnii konsal'tynh v upravlinni zakladom osvity v umovakh nevyznachenosti* [Educational consulting in the management of an educational institution under conditions of uncertainty]. *Innovatsiina profesiina osvita Naukovo-metodychne zabezpechennia profesiinoї osvity i navchannia : materialy XVI Vseukr. nauk.-prakt. konf. (zvitnoi In-tu prof. osvity NAPN Ukrainy (29 kvitnia, 17–20 bereznia 2022 r.) – Innovative professional education Scientific and methodological support of professional education and training: Proceedings of the XVI All-Ukrainian scientific and practical conference (report) of the Institute of Professional Education of the National Academy of Sciences of Ukraine (April 29, March 17–20, 2022). (Ed.). V.O. Radkevych. Kyiv, Vol. 1 (2). Available at: https://lib.iitta.gov.ua/730993/1/2022_1_2_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1.%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%202.pdf#page=222 [in Ukrainian].*
7. *Stratehiia rozvytku osvity i nauky v Ukraini do 2030 roku* [Strategy for the Development of Education and Science in Ukraine until 2030]. Available at: <https://mon.gov.ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/misiia-funktsii-ta-stratehichni-priorytety-mon>
8. Fomina, O.V. & Lytvynchuk, D.P. (2024). *Yevropeiski tendentsii rozvytku konsal'tynhu. Ekonomika ta suspilstvo* [European trends in consulting development]. No. 60. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-55>. [in Ukrainian].
9. Vira Drahunova (2024). *Consulting activities in higher education institutions of Ukraine in the context of european integration Transformations. Science and education in the third millennium : Information Technology, Education, Law, Psychology, Social Security and Work, Management. International collective monograph. Institute of Public Administration Affairs. Lublin, Polska, pp. 178–210. Available at: <https://zenodo.org/records/14499469> [in English].*
10. Vira Drahunova, Svitlana Yakymenko, Marianna Sukholova, Anatolii Konokh, Nataliia Levchenko, Nataliia Bozhok (2021). *Theoretical Problems of Designing Pedagogical Technologies in Higher Education Institutions. IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security. December Vol. 21. No. 12, pp. 469–472. Available at: <https://www.koreascience.or.kr/article/JAKO202108038380122.jsp-klff8j=SSMHB4&py=2012&vnc=v27n6&sp=588>. [in English].*

Стаття надійшла до редакції 21.01.2025

“Найкращий час для нових починань зараз”.

Невідомий автор

“Працюй для того, щоб насолоджуватися”.

Жан-Жак Руссо
швейцарський філософ

“У серйозних справах слід піклуватися не стільки про те, щоб створити сприятливі можливості, скільки про те, щоб їх не втратити”.

Франсуа де Ларошфуко
французький письменник, мораліст

“Я чую і я забуваю. Я бачу і я пам'ятаю, я роблю і я розумію”.

Конфуцій
давньокитайський філософ

УДК 376

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324600>

Лілія Гренюк, кандидат психологічних наук,
доцент кафедри сурдопедагогіки та сурдопсихології імені М.Д. Ярмаченка
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Вячеслав Олексенко, доктор педагогічних наук,
професор кафедри вищої математики
Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”

Назарій Фединяк, кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
асистент кафедри теорії та методики фізичної культури
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: АДАПТАЦІЯ ТА НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ

Трансформація навчальних стратегій у глобальному освітньому середовищі передбачає забезпечення інклюзивності як гарантії втілення права на освіту. У контексті України проблематика ефективної реалізації інклюзивного навчання набуває особливої актуальності на тлі війни. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю реалізації своєчасного й ефективного психолого-педагогічного супроводу осіб із особливими освітніми потребами. У дослідженні розглянуто інноваційний педагогічний інструментарій у сфері інклюзивних технологій навчання. Проаналізовано вплив загальної цифровізації освіти на розвиток інклюзії в середовищі освіти. Виокремлено потенціал низки сучасних навчальних підходів, зокрема, аудіовізуалізації, тематичних та репродуктивних досліджень, імерсивних технологій, гейміфікації та кейс-методу. Запропонована адаптаційна концепція розвитку інклюзивного навчання в умовах війни вміщує інноваційні педагогічні рішення – цільові онлайн-платформи, та освітні ресурси, інтерактивне навчання, стимуляційні практики, а також проблемно-орієнтовані методи та персоналізацію освітнього процесу. Зауважено, що інклюзія вимагає забезпечення постійного та якісного зворотного зв'язку. З'ясовано, що інноваційна педагогіка в контексті інклюзії спроможна реально підвищити рівень комунікативних умінь, навичок соціальної поведінки і загальний рівень навченості здобувачів освіти. Обґрунтовано, що процеси євроінтеграції в Україні позитивно впливають на розвиток освітньої інклюзії, уможливаючи залучення провідних успішних практик. У дослідженні доведено, що інклюзивні навчальні технології володіють потенціалом формування ефективного освітнього середовища навіть у часі війни, а виклики, що їх супроводжують, можливо подолати шляхом апріорного методологічно-педагогічного процесу та дієвого управління у освітній сфері.

Ключові слова: інклюзивна освіта; інноваційна педагогіка; освітні стратегії; інтерактивні технології; персоналізація навчання; мотивація.

Табл. 1. Літ. 22.

Liliia Hreniuk, Ph.D. (Psychology), Associate Professor of Deaf Pedagogy and
Deaf Psychology Department named after Mykola Yarmachenko,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University

Viacheslav Oleksenko, Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor of the Higher Mathematics Department,
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

Nazarii Fedinyak, Ph.D. (Physical Education and Sport),
Assistant of the Theory and Methods of Physical Culture Department,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

INCLUSIVE EDUCATION IN TIMES OF WAR: ADAPTATION AND NEW CHALLENGES FOR TEACHERS

The transformation of learning strategies in the global educational environment involves ensuring inclusiveness as a guarantor of the right to education. In the context of Ukraine, the problem of effective implementation of inclusive education is particularly relevant against the backdrop of war. The relevance of the study is due to the need to implement timely and effective psychological and pedagogical support for people with special educational needs. The purpose of the article is to analyze the latest challenges for inclusive education in crisis conditions and to find concepts for levelling and to adapt to them. The study examines innovative pedagogical tools in the field of inclusive learning technologies. The impact of the general digitalization of education on the development of inclusion in the educational environment is analyzed. The potential of a number of modern educational approaches, in particular, audio visualization, case studies, immersive technologies, gamification and case method, is highlighted. The proposed adaptive concept for the development of inclusive education in wartime includes innovative pedagogical solutions – targeted online platforms and educational resources, interactive learning, stimulating practices, as well as problem-based methods and personalization of the educational process. It is noted that inclusion requires constant and high-quality feedback. It has been found that innovative pedagogy in the context of inclusion can really improve the level of

communication skills, social behavior skills and the overall level of education of students. It is substantiated that the processes of European integration in Ukraine have a positive impact on the development of educational inclusion, allowing it to attract leading successful practices. The study proves that inclusive educational technologies have the potential to form an effective learning environment even in times of war, and the accompanying challenges can be overcome by upgrading the methodological and pedagogical process and effective management in the educational sphere.

Keywords: *inclusive education; innovative pedagogy; educational strategies; interactive technologies; personalization of learning; motivation.*

Постановка проблеми. Згідно з вимогами законодавства України, кожна дитина має безпечальне право на доступну освіту. Практична реалізація цих вимог відбувається у формі навчально-корекційної роботи у межах інклюзивного освітнього середовища. Виклики війни деструктивно впливають на освітню систему, з-поміж інших, і на інклюзію. Це вимагає пошуку адаптаційних дієвих рішень щодо забезпечення стабільного функціонування інклюзивного навчання, інтеграції передових педагогічних рішень.

Сучасні інноваційні освітні методи наділені багатоплановим функціоналом у межах інклюзивних освітніх стратегій, сприяючи ефективній реалізації більшості педагогічних завдань. Особливою значущістю вирізняється, як свідчить європейська практика, поетапна інтеграція аудіовізуальних методів подання навчального матеріалу, на зміну традиційній вербальній формі. Також актуальним є потенціал інтерактивних та імерсивних навчальних технологій, проектного навчання, кейс-методології.

Психолого-педагогічний супровід дітей із інклюзією як основна умова корекції їхнього розвитку сьогодні розглядається фактором детермінації забезпечення соціальної адаптації дитини. На тлі загальної тенденції індивідуалізації освітнього процесу, що набирає обертів у період кризових суспільно-політичних явищ, дослідження потенціалу розвитку інклюзивного навчання позиціонується актуальним науковим напрямом.

Аналіз досліджень. Науково-методологічну основу досліджуваних питань закладено вченими, що зосереджені на аналізі тенденцій та кращих практик у сфері психолого-педагогічного супроводу та корекційно-розвивальної роботи в межах інклюзивного освітнього середовища. Наприклад, у працях О. Чеботарьової [11], Т. Ілляшенко [2] розглядається варіативність інноваційного педагогічного інструментарію в контексті інклюзії, В. Кобильченко та І. Омельченко [5] визначають пріоритети інклюзивного навчання в умовах глобалізації та діджиталізації. Натомість О. Скланська [9], О. Чепка [12] досліджують можливості психолого-педагогічного супроводу дитини раннього віку з особливими потребами в умовах інклюзивно-ресурсного центру. Як стверджують науковці Н. Олефір [7], І. Повіренна та З. Павлюк [8], проблема корекційної діяльності стосовно дітей з інклюзією передбачає комплексний підхід. При

цьому найбільшу ефективність він проявляє у разі зорієнтованості на формування логічного мислення. До основних передумов ефективності психолого-педагогічної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі дослідники Т. Калініна та ін. [4], О. Ільчук [3] відносять забезпечення індивідуального і диференційованого підходу до навчального процесу, уповільненого темпу процесу навчання, наочності, інтерактивності, вербалізації. Дослідниці Н. Матвєєва [6], В. Васильцова [1] пропонують загальні принципи, що є суттєво значимими для забезпечення розвитку інклюзивної освіти. Зокрема, автори акцентують на системності охоплення змістовно-діяльнісних та особистісних компонентів інтелектуальної сторони освітнього процесу. Учені Г. Хворова та ін. [10], Е. Григоренко (E. Grigorenko) та ін. [15] аналізують складнощі функціонування інклюзивної освіти в кризових умовах, виділяючи основні вимоги до змісту навчально-корекційного процесу, що має зосереджуватись на специфіці розвитку дитини, максимально сприяючи її становленню як особистості.

Публікації сучасних авторів дають змогу отримати цілісне уявлення про напрацьовані підходи до корекційно-розвивальної роботи в межах інклюзії. Водночас актуальною залишається необхідність розвитку сталої позитивної динаміки розвитку інклюзивного навчання в умовах війни в Україні, що вимагає апгрейду поглядів на стратегію її розвитку.

Метою статті є аналіз новітніх викликів для інклюзивного навчання в кризових умовах та пошук концепцій нівелювання й адаптації до них.

Виклад основного матеріалу. Кризові умови військового часу формують нові виклики для педагогічної діяльності у сфері інклюзії. Діти з особливими освітніми потребами зазнають деструктивного впливу, що має наслідком втрати у вже здобутих навичках та погіршення психологічного стану.

Функціонування інклюзивно-розвивальних центрів у часі війни визначається їх локацією. Так, наразі є низка регіонів, де послуги або надаються у онлайн-форматі, або не надаються взагалі. У західних регіонах України, незважаючи на відносно стабільну діяльність офлайн, спостерігається інша проблема – інклюзивно-розвивальні центри суттєво перевантажені, а отже, зросла інтенсивність подачі навчального матеріалу, що не сприяє якості процесу.

Упровадження та розвиток інклюзивних стратегій навчання у загальнонаціональну освітню сис-

тему вимагає сьогодні готовності педагогів до активної взаємодії з інноваційними та нестандартними методами викладу навчального матеріалу (С. Мейсфілд та ін. (S. Masefield et al.) [16]). Наразі існує велика кількість педагогічних підходів, які суттєво підвищують ефективність засвоєння навчального матеріалу та формування необхідних навичок в інклюзивному освітньому середовищі. З-поміж них доцільно виділити такі базові методи:

1) дидактичні ігри та інші форми гейміфікації: дозволяють засвоювати навчальний матеріал у доступній ігровій формі;

2) інтерактивні технології: сприяють імплементації засвоєних умінь, навичок у повсякденній діяльності;

3) аудіовізуальний метод: значення навчального матеріалу розкривається за допомогою зорової невербальної наочності (діафільмів, кінофільмів);

4) проєктна методологія: сприяє розвитку комунікативних навичок у процесі навчання;

5) репродуктивні методи: дозволяють швидше та точніше запам'ятовувати навчальний матеріал;

6) індивідуалізація навчання: підвищує вмотивованість, дає змогу здобувачам освіти зосередитись на особистому ритмі освітнього процесу;

7) формат групової взаємодії: партнерська та групова форми розвивають комунікативні навички (обмін думками, парні інтерв'ю, читання зигзагом), а колективна форма передбачає взаємодію усього колективу (Н. Янусалієва (N. Yunusalieva) [22], Дж. Майсік та Дж. Флетчер (J. Miciak & J. Fletcher) [17]).

Варто зауважити, що особливу ефективність зазначені форми навчального процесу демонструють у концепті поєднання групової та індивідуальної роботи, із впровадженням цифрових рішень. Потенціал інноваційних інтерактивних методів навчання сприяє прищепленню необхідних навичок у контексті інклюзивних стратегій. Також варто відзначити позитивний досвід впровадження інноваційного педагогічного інструментарію у форматі інтелектуальних карт та сиквейну, що дають змогу ефективно розвивати навички комунікації та кри-

тичного мислення (П. Девіс-Кін та ін. (P. Davis-Kean et al.) [13]).

Необхідно звернути особливу увагу на сучасні дидактичні ігри, що є особливо ефективними в аспектах закріплення та систематизації навчального матеріалу, розвивають швидкість обробки інформації, увагу і пам'ять, володіють виховним впливом. При цьому досягається максимальне залучення інструментарію спілкування, що володіє великим потенціалом у контексті реалізації практичних і навчально-виховних пріоритетів.

З-поміж інноваційних педагогічних методів у середовищі інклюзії важлива роль належить дискусійним методам. Вони дають змогу відкрито виражати власні думки із аргументацією, що сприяє розвитку комунікативних навичок, володіє сприятливою психологічною дією, піднімає самооцінку та вмотивованість, сприяє розвитку критичного мислення, креативного погляду на нестандартні ситуації (Ф. Полус та ін. (Paulus et al.) [18]). Також формується вміння слухати і розуміти інших учасників освітнього процесу.

Особливим потенціалом володіє поки що маловідомий підхід навчання на практиці та втіленого навчання. Навчання на практиці забезпечує максимальну взаємодію із навколишнім середовищем, а в основу втіленого навчання покладено вплив фізичної активності на когнітивні результати освітнього процесу. Зазначені методи підвищують ефективність навчання та уможливають формування в інклюзивному навчальному середовищі комфортної атмосфери (Дж. Стайнбреннер (J. Steinbrenner et al.) [20]).

Вищезазначені інноваційні підходи до апгрейду інклюзивного педагогічного процесу дають змогу створити освітнє середовище нового формату, підвищуючи загальну якість інклюзивної освіти навіть у кризових умовах війни. При цьому доцільно зауважувати потреби різних груп здобувачів інклюзивної освіти. Диференціація потенційних ризиків та основних можливостей розвитку інклюзії в умовах війни підсумована в табл. 1.

Таблиця 1

Потенційні переваги та ризики апгрейду інклюзивної освіти шляхом інтеграції інноваційних педагогічних технологій

<i>Переваги</i>	<i>Ризики</i>
Варіативність форм, методів та підходів до подання навчального матеріалу	Переважання ігрового навчання та мінімізація “живого” спілкування сповільнює процеси соціалізації
Адаптивність, мобільність, можливість приймати участь у відповідальних рішеннях	Ризики порушення навчальної програми, що зумовлюють зниження успішності
Поліпшення фізіологічного та психологічного стану, процесів пам'яті та уваги	Ризики постійного домінування одних учасників колективу над іншими у процесі групової роботи
Підвищення вмотивованості до навчання	Ризик часткової втрати контролю педагогом
Розвиток логічного та критичного мислення	Ризики зміщення балансу навчального процесу на користь інтерактивних засобів навчання
Формування емоційного інтелекту	Підвищені ризики суперництва, що негативно впливають на психологічний мікроклімат

Джерело – розроблено авторами

Необхідно зауважити, що успішність імплементації інноваційних підходів до інклюзивної освіти детермінується практичною готовністю педагогів, зокрема, в контексті освоєння ними інноваційних підходів коучингу та тьюторства, індивідуалізації освітнього процесу. Так, тьюторство позиціонується як суто індивідуальна освітня практика, що є особливо значущим у контексті інклюзії. Тьютор володіє цільовим спрямуванням освітнього процесу та залучає різноманітні рефлексивні техніки.

Загалом, у розвитку інклюзивної освіти важливий функціонал виконують мотивація, діяльнісний компонент, а також рефлексія:

1) мотивація визначає спрямованість здобувача освіти на активну взаємодію та інформаційну діяльність;

2) діяльнісний компонент передбачає активну інформаційно-комунікаційну діяльність здобувача освіти, що забезпечує актуалізацію знань і умінь, їхнє ефективне практичне втілення;

3) рефлексія – це сукупність необхідних особистісних якостей і рефлексії, та детермінується ставленням здобувача освіти до себе, власної діяльності і навколишнього світу.

Учені С. Сиріполу-Деллі та Е. Кіолта (C. Syriopoulou-Delli & E. Gkiolnta) [21], А. Рахматула та ін. (A. Rahmatullah et al.) [19], Д. ДеМет'юс (D. DeMatthews et al.) [14] переконують в ефективності залучення онлайн-платформ у концепті інклюзивних стратегій навчання, що дає можливість педагогам створювати інтерактивні завдання, враховуючи візуальний, кінестетичний та аудіальний типи сприйняття. Зокрема у форматі відеоуроків, ігрових елементів і аудіоматеріалів.

Особлива роль повинна відводитись також, арт-терапевтичним технікам як системі допоміжних методів психокорекції. Вони допомагають знизити рівень тривожності та підвищити рівень стресостійкості, сформувати навички емоційної саморегуляції. Арт-простіру межах інклюзивної освіти становить платформу, де здобувачі освіти вільно взаємодіють з однолітками, демонструють власні таланти, шукають взаємопідтримку. Завдяки широкій варіативності вибору арт-методів відбувається інтенсифікація ефективності занять та закріплення отриманих навичок.

Ураховуючи, що варіативність інноваційного педагогічного інструментарію стрімко зростає, діти з особливими потребами можуть ефективно навчатись у власному форматі простору і часу. При розробленні індивідуалізованого навчально-корекційного плану для дитини в інклюзивному освітньому середовищі педагогам необхідно максимально враховувати типологічні й індивідуальні можливості та потреби. Корекційно-педагогічний процес при цьому повинен мати комплексний характер і охоплювати мовні здібності, пізнавальну діяльність, поведінкові реакції. Якісним результатом

психолого-педагогічного супроводу дітей цієї категорії позиціонується їхній поступальний розвиток за навчальним та соціальним напрямками.

Як свідчать сучасні наукові розробки (Дж. Стайнбреннер (J. Steinbrenner et al.) [20]) та практика, важливою є максимальна залученість всіх учасників освітнього процесу та корекційно-психологічної діяльності у реалізацію стратегії особистісного розвитку, навчання, комунікації, соціальної адаптації, розкриття індивідуального потенціалу. Автори Ф. Полус та ін. (Paulus et al.) [18] переконують, що кожна дитина з інклюзією потребує максимального контакту із навколишнім світом. При цьому психолого-педагогічний супровід має реалізовуватись за певною алгоритмічною послідовністю, що передбачає:

- формування готовності до імплементації в колектив однолітків;
- соціально-психологічну адаптацію;
- забезпечення предметно-просторового розвивального оточення, відповідно до індивідуальних особливостей;
- розроблення індивідуального навчально-корекційного процесу;
- розроблення перспективного планування особистісного розвитку;
- моніторинг динаміки психосоціального розвитку.

Висновки. Дослідження новітніх викликів для інклюзивного навчання у кризових умовах дало підставу виокремити низку сучасних навчальних підходів до їх подолання, зокрема, аудіовізуалізацію, тематичні та репродуктивні дослідження, імерсивні технології, гейміфікацію та кейс-метод. Запропонована адаптаційна концепція розвитку інклюзивного навчання в умовах війни пропонує застосування потенціалу цільових онлайн-платформ, інтерактивного навчання, стимуляційних практик. При цьому інклюзія повинна бути синергійною з персоналізацією освітнього процесу.

З'ясовано, що інноваційна педагогіка в контексті інклюзії спроможна реально підвищити рівень комунікативних умінь, навичок соціальної поведінки та загальний рівень навченості здобувачів освіти. У дослідженні доведено, що інклюзивні навчальні технології володіють потенціалом формати ефективного освітнього середовища навіть у часі війни, а виклики, що їх супроводжують, можливо подолати шляхом апгрейду методологічно-педагогічного процесу та дієвого управління у освітній сфері. Перспектива розвитку досліджень з тематики вбачається у розробці методів вдосконалення цифрових засобів для викладання в інклюзивному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильцова В. Психолого-педагогічний супровід в Новій українській школі. Людинознавчі студії: зб. наук.

- праць ДДПУ імені Івана Франка. 2023. С. 28–34. URL: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2433>
2. Лляшєнк Т.Д. Проблеми впровадження інклюзивного навчання і психолого-педагогічний супровід дітей із затримкою психічного розвитку. *Український вимір: Міжнародний збірник освітніх, наукових, методичних статей і матеріалів з України та діаспори*. 2021. С. 179–184.
 3. Ільчук О.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами та їхніх родин в умовах кризових викликів. *Проблеми реабілітації: зб. наук. праць*. 2021. С. 18–23. URL: [dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/17912](https://space.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/17912)
 4. Калініна Т.С., Самойлова І.В., Кондратенко В.О. Психолого-педагогічний супровід дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2021. № 4. С. 124–128. DOI: <https://doi.org/10.32782/psyvisnyk/2021.4.24>
 5. Кобильченко В.В., Омельченко І.М. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами: теоретичний аспект проблеми. *Використання ресурсів позашкільної освіти у процесі соціалізації дітей з особливими освітніми потребами: збірник наукових праць*. 2021. С. 83–87. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fa60d865-34e7-4466-88cf-31e606bc705/content#page=84>
 6. Матвеева Н. Психолого-педагогічний супровід молодших школярів з особливими освітніми потребами: напрямки та завдання. *Молодь і ринок*. 2023. № 11 (219). С. 87–91. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.292240>
 7. Олєфір Н.В. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. EDITORIAL BOARD, 2021. С. 295–297.
 8. Повіренна І., Павлюк Р. Психолого-педагогічний супровід молодших школярів з порушенням мовлення в умовах спеціального закладу освіти. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2023. № 40 (2). С. 85–92. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2023.4013>
 9. Скланська О. Психолого-педагогічний супровід дитини раннього віку з особливими потребами в умовах інклюзивно-ресурсного центру. *Humanitarium*. 2019. Вип. 42 (1). URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/5881>
 10. Хворова Г., Котлова Л., Долінчу І. Педагогічний супровід дітей із комплексними порушеннями: методичні рекомендації. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. С. 27
 11. Чеботарьова О.В., Гладченко І.В., Сухіна І.В. Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з інтелектуальними потребами. *Ranok Publishing House Ltd*, 2023. С. 170
 12. Чепка О. Психолого-педагогічний супровід дітей з розладами аутичного спектра. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2022. Вип. 2. С. 209–220. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2022.262966>
 13. Davis-Kean P.E., Tighe L.A., Waters N.E. The role of parent educational attainment in parenting and children's development. *Current Directions in Psychological Science*. 2021. № 30 (2). P. 186–192. DOI: <https://doi.org/10.1177/0963721421993116>
 14. DeMatthews D., Billingsley B., McLeskey J., Sharma U. Principal leadership for students with disabilities in effective inclusive schools. *Journal of Educational Administration*. 2020. № 58 (5). P. 539–554. DOI: <https://doi.org/10.1108/JEA-10-2019-0177>
 15. Grigorenko E.L., Compton D.L., Fuchs L.S., Wagner R.K., Willcutt E.G., Fletcher J.M. Understanding, educating, and supporting children with specific learning disabilities: 50 years of science and practice. *American Psychologist*. 2020. № 75 (1). P. 37–51. DOI: <https://doi.org/10.1037/amp0000452>
 16. Masfield S.C., Prady S.L., Sheldon T.A. The Caregiver Health Effects of Caring for Young Children with Developmental Disabilities: A Meta-analysis. *Matern Child Health J*. 2020. № 24. P. 561–574. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10995-020-02896-5>
 17. Miciak J., Fletcher J.M. The critical role of instructional response for identifying dyslexia and other learning disabilities. *Journal of learning disabilities*. 2020. № 53 (5). P. 343–353. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022219420906801>
 18. Paulus F.W., Ohmann S., Möhler E., Plener P., Popow C. Emotional dysregulation in children and adolescents with psychiatric disorders. A narrative review. *Frontiers in psychiatry*. 2021. № 12. P. 628–252.
 19. Rahmatullah A.S., Mulyasa E., Syahrani S., Pongpalilu F., Putri R.E. Digital era 4.0: The contribution to education and student psychology. *Linguistics and Culture Review*. 2022. № 6(S3). P. 89–107. DOI: <https://doi.org/10.21744/lingcure.v6nS3.2064>
 20. Steimbrenner J.R., Hume K., Odom S.L., Morin K.L., Nowell S.W., Tomaszewski B., Savage M.N. Evidence-based practices for children, youth, and young adults with autism. FPG child development institute, 2020.
 21. Syriopoulou-Delli C.K., Gkiolnta E. Review of assistive technology in the training of children with autism spectrum disorders. *International Journal of Developmental Disabilities*. 2022. № 68 (2). P. 73–85. DOI: <https://doi.org/10.1080/20473869.2019.1706333>
 22. Yunusaliyeva N. Social and moral education of students and development of values. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*. 2022. № 10 (1). P. 300–305. URL: <https://giirj.com/index.php/giirj/article/view/1021>

REFERENCES

1. Vasylytsova, V. (2023). Psyholoho-pedahohichniy suprovid v Novii ukrainskii shkoli [Psychological and pedagogical support in the New Ukrainian School]. *Humanities studies: collection of scientific works of Ivan Franko State Pedagogical University*, pp. 28–34. Available at: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/handle/123456789/2433> [in Ukrainian].
2. Illiashenko, T.D. (2021). Problemy vprovadzhenia inkluzivnoho navchannia i psyholoho-pedahohichniy suprovid ditei iz zatrymkoiu psykhichnoho rozvytku [Problems of implementing inclusive education and psychological and pedagogical support for children with mental retardation]. *The Ukrainian dimension: International collection of educational, scientific, methodological articles and materials from Ukraine and the diaspora*, pp. 179–184. [in Ukrainian].
3. Ilchuk, O.V. (2021). Psyholoho-pedahohichniy suprovid ditei z osoblyvyvymi potrebamy ta yikhnikh rodyn v umo-

vakh kryzovykh vyklykiv [Psychological and pedagogical support of children with special needs and their families in the context of crisis challenges]. *Problems of rehabilitation: a collection of scientific works*, pp. 18–23. Available at: dspace.pdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/17912 [in Ukrainian].

4. Kalinina, T.S., Samoilo, I.V. & Kondratenko, V.O. (2021). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid ditei molodshoho shkilnoho viku z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v umovakh inkluzyvnoi osvity [Psychological and pedagogical support of primary school children with special educational needs in inclusive education]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*, No. 4, pp. 124–128. Available at: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.4.24> [in Ukrainian].

5. Kobylchenko, V.V. & Omelchenko, I.M. (2021). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid ditei z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy: teoretychnyi aspekt problemy [Psychological and pedagogical support of children with special educational needs: theoretical aspect of the problem]. *The use of out-of-school education resources in the process of socialization of children with special educational needs: a collection of scientific papers*, pp. 83–87. Available at: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fa60d865-34e7-4466-88cf-31e606ebc705/content?page=84> [in Ukrainian].

6. Matveieva, N. (2023). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid molodshykh shkoliariv z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy: napriamky ta zavdannia [Psychological and pedagogical support of junior schoolchildren with special educational needs: directions and tasks]. *Youth & market*, No. 11(219), pp. 87–91. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.292240> [in Ukrainian].

7. Olefir, N.V. (2021). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid ditei z osoblyvymy osvithnyimi potrebamy v umovakh inkluzyvnoho navchannia [Psychological and pedagogical support of children with special educational needs in inclusive education]. EDITORIAL BOARD. pp. 295–297. [in Ukrainian].

8. Povirena, I. & Pavliuk, R. (2023). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid molodshykh shkoliariv z porushenniam movlennia v umovakh spetsialnoho zakladu osvity [Psychological and pedagogical support of primary schoolchildren with speech impairment in a special educational institution]. *Pedagogical education: Theory and practice. Psychology. Pedagogy*, No. 40 (2), pp. 85–92. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2023.4013> [in Ukrainian].

9. Sklianska, O. (2019). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid dytyny rannoho viku z osoblyvymy potrebamy v umovakh inkluzyvno-resursnoho tsentru [Psychological and pedagogical support of a young child with special needs in an inclusive resource center]. *Humanitarium*, No. 42(1). Available at: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/handle/123456789/5881> [in Ukrainian].

10. Khvorova, H., Kotlova, L. & Dolinchuk, I. (2022). Pedahohichnyi suprovid ditei iz kompleksnyimi porushenniamy: metodychni rekomendatsii [Pedagogical support of children with complex disorders: methodological recommendations]. Publishing house of Zhytomyr State University named after Ivan Franko, p. 27 [in Ukrainian].

11. Chebotarova, O.V., Hladchenko, I.V. & Sukhina, I.V. (2023). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid navchannia ditei

z intelektualnyimi potrebamy [Psychological and pedagogical support of teaching children with intellectual needs]. Ranok Publishing House Ltd. p. 170 [in Ukrainian].

12. Chepka, O. (2022). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid ditei z rozladamy autychnoho spektra [Psychological and pedagogical support of children with autism spectrum disorders]. *Collection of scientific works of Uman State Pedagogical University*, No. 2, pp. 209–220. DOI: <https://doi.org/10.31499/2307-4906.2.2022.262966> [in Ukrainian].

13. Davis-Kean, P.E., Tighe, L.A. & Waters, N.E. (2021). The role of parent educational attainment in parenting and children's development. *Current Directions in Psychological Science*. No. 30(2), pp. 186–192. DOI: <https://doi.org/10.1177/09637214211993116> [in English].

14. DeMatthews, D., Billingsley, B., McLeskey, J. & Sharma, U. (2020). Principal leadership for students with disabilities in effective inclusive schools. *Journal of Educational Administration*. No. 58(5), pp. 539–554. DOI: <https://doi.org/10.1108/JEA-10-2019-0177> [in English].

15. Grigorenko, E.L., Compton, D.L., Fuchs, L.S., Wagner, R.K., Willcutt, E.G. & Fletcher, J.M. (2020). Understanding, educating, and supporting children with specific learning disabilities: 50 years of science and practice. *American Psychologist*. No. 75(1), pp. 37–51. DOI: <https://doi.org/10.1037/amp0000452> [in English].

16. Masefield, S.C., Prady, S.L. & Sheldon, T.A. (2020). The Caregiver Health Effects of Caring for Young Children with Developmental Disabilities: A Meta-analysis. *Maternal Child Health J.* No. 24, pp. 561–574. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10995-020-02896-5> [in English].

17. Miciak, J. & Fletcher, J.M. (2020). The critical role of instructional response for identifying dyslexia and other learning disabilities. *Journal of learning disabilities*. No. 53(5), pp. 343–353. DOI: <https://doi.org/10.1177/0022219420906801> [in English].

18. Paulus, F.W., Ohmann, S., Möhler, E., Plener, P. & Popow, C. (2021). Emotional dysregulation in children and adolescents with psychiatric disorders. A narrative review. *Frontiers in psychiatry*. No. 12, pp. 628–252. [in English].

19. Rahmatullah, A.S., Mulyasa, E., Syahrani, S., Pongpalilu, F. & Putri, R.E. (2022). Digital era 4.0: The contribution to education and student psychology. *Linguistics and Culture Review*. No. 6(S3), pp. 89–107. DOI: <https://doi.org/10.21744/lingcure.v6nS3.2064> [in English].

20. Steinbrenner, J.R., Hume, K., Odom, S.L., Morin, K.L., Nowell, S.W., Tomaszewski, B. & Savage, M.N. (2020). Evidence-based practices for children, youth, and young adults with autism. FPG child development institute. [in English].

21. Syriopoulou-Delli, C.K. & Gkiolnta, E. (2022). Review of assistive technology in the training of children with autism spectrum disorders. *International Journal of Developmental Disabilities*. No. 68(2), pp. 73–85. DOI: <https://doi.org/10.1080/20473869.2019.1706333> [in English].

22. Yunusaliyeva, N. (2022). Social and moral education of students and development of values. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*. No. 10(1), pp. 300–305. Available at: <https://giirj.com/index.php/giirj/article/view/1021> [in English].

Стаття надійшла до редакції 07.02.2025

УДК 659.144:070(076)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324302>

Віталій Захаров, кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри тележурналістики
Київського національного університету культури і мистецтв
Олексій Красненко, доктор філософії,
старший викладач кафедри тележурналістики
Київського національного університету культури і мистецтв
Сергій Черненко, асистент
кафедри тележурналістики
Київського національного університету культури і мистецтв

ТЕКСТОТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАНЯТЬ ІЗ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТИКИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано можливості занять із тележурналістики у формуванні вмінь і навичок текстотворення. Освітній процес розглядається як підготовка кадрів до реального медіавиробництва. Здобувачі освіти, засвоюючи специфіку типів і жанрів телевізійного мовлення, не лише керуються усталеними в галузі нормами, а й отримують простір для власної журналістської творчості, яка спрямована на конкретну цільову аудиторію.

З метою окреслення потенціалу для професійного становлення, який закладений у заняттях із тележурналістики, використано метод аналізу наукової літератури та публікацій у сфері медіадосліджень, трендів і тенденцій розвитку медіаринку. За допомогою порівняльного методу виокремлено жанрову специфіку контенту й особливості текстотворення у різних сегментах телевиробництва.

У ході дослідження окреслено важливість впливу очікувань глядацької аудиторії на зміст і форму подачі інформації. Також до уваги береться швидкий розвиток нових платформ для поширення медіапродукту в Інтернеті, що безпосередньо впливає на текстову складову матеріалів. Окрім того, відзначено, що контент стає більш суб'єктивним за суттю, чим пояснюється популярність авторських проєктів. У статті також підкреслено актуальність для журналістики таких професійних стандартів, як повнота чи точність, які відображаються у вербальній складовій аудіовізуального контенту і становлять показник його якості. Водночас доведено важливість кросмедійних практик, які сприяють зростанню конкурентоспроможності здобувача освіти на медіаринку.

Ключові слова: тележурналістика; медіа; медіа виробництво; аудіовізуальне виробництво; текст; текстотворення; творчість; навчальний процес.

Лім. 15.

Vitalii Zakharov, Ph.D. (Philology),
Senior Lecturer of the Television Journalism Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
Oleksii Krasnenko, Doctor of Philosophy,
Senior Lecturer of the Television Journalism Department,
Kyiv National University of Culture and Arts
Sergiy Chernenko, Assistant of the Television Journalism Department,
Kyiv National University of Culture and Arts

TEXTUAL POTENTIAL OF TV JOURNALISM CLASSES IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

The article analyzes the possibilities of TV journalism classes in the formation of skills and abilities of text creation. The educational process is considered as training personnel for real media production, which necessitates that a significant part of the time is devoted to the technologies of creating text that corresponds to a particular format of media content. Taking as an example samples of the product produced by Ukrainian TV channels, students learn the norms that have been formed in the practical activities of journalists and are reflected in didactic materials.

However, it seems no less important to understand the dynamics of changes in working on texts. Since the media meets the requirements and needs of the target audience, the verbal component of the media product contains words that, in particular, are related to globalization processes, multiculturalism, and, ultimately, war. The inclusion of words from foreign languages, primarily English, affects the use of words new to the media space. Separately, it is worth paying attention to the growing popularity of new platforms for distributing media content, which leads to the popularization of slang that is inherent in the Internet space.

The factors for creating and evaluating the quality of content remain unchanged. In this context, compliance with such professional standards as reliability or completeness will be relevant. The audience reacts not only to topics that are not interesting to them but also to the way they are covered. An important role here will be played by the textual component of the audiovisual product, which is broadcast both behind the scenes and in the frame, which should be emphasized when studying television journalism. The variety of forms of work of a media worker involves the ability not only to write a text but also to create it orally. Therefore, professional training requires an integrated approach, which is based on erudition, a deep understanding of the objects of discussion, and the ability to master the word in monological and dialogical speech.

Keywords: television journalism; media; media production; audiovisual production; text; text creation; creativity; educational process.

Постановка проблеми. Специфіка тележурналістики як сфери діяльності та освітньої компоненти полягає у внутрішній складності продукту, над яким працюють автори. З одного боку, важливу роль відіграє відео, з іншого – не менш значимою є функція тексту, який створюється відповідно до жанрових особливостей контенту.

Крізь оптику теорії журналістики пізнаються усталені традиції створення продукту в українському та зарубіжному медіапросторі. Натомість надивленість актуальним аудіовізуальним матеріалом сприяє розумінню динаміки змін, яким підлягають запити глядацької аудиторії. За таких умов текстотворчий потенціал занять із тележурналістики розкриватиметься через засвоєння досвіду медіа і пошук оптимального змісту та форми як реагування на очікування споживачів контенту.

Текст в телевізійному мовленні слугує чинником і показником якості ефіру, тож становить об'єкт засвоєння на заняттях у здобувачів освіти, що отримують кваліфікацію журналіста та тележурналіста (спеціальності “Журналістика” й “Аудіовізуальне мистецтво та виробництво”). Практикоорієнтоване навчання становить відображення креативних, організаційних, технічних процесів, які відбуваються в медіа. Це дає змогу долати певний розрив між теорією та практикою, які в межах занять можуть становити одне змістове ціле. Результатом стають матеріали, з яких формується портфоліо майбутнього медійника.

Враховуючи вищесказане, можемо констатувати, що актуальним залишається вміння сьгоднішніх і майбутніх журналістів працювати в різних жанрах екранної комунікації. Робота над текстом має насамперед практичний характер, що відповідає потребам ринку, а отже, сприяє підготовці конкурентоспроможних фахівців для сфери аудіовізуального виробництва.

Аналіз останніх досліджень. Вербальна організація телевізійного продукту та його трансформації перебувають у фокусі зацікавлень фахівців із тележурналістики, культури мовлення, медіалінгвістики. В. Галудзіна-Горобець [2] та Н. Цімох [13] дослідили те, які зміни відбулися і спостерігаються нині у внутрішній структурі медіаконтенту. І. Пущата [10] зосередилася на викликах для тележур-

налістики у період повномасштабного вторгнення. А. Куликов [7], спираючись на практичний досвід у медіа, окреслив і мовну складову журналістської роботи в часи інформаційних воєн. В. Гоян [3], А. Яковець [15] представляють роботу над текстом як одну із низки складових діяльності тележурналіста. Дотримання норм культури мовлення у прямих телеефірах – об'єкт зацікавлень А. Капелюшних [5]. Д. Сизонов [11] дослідив вплив інтралінгвальних і естралінгвальних чинників на медіатекст. Е. Бурдіна [1] вказала, зокрема, на іронію як одну з ознак сучасного телебачення, а С. Котляр і В. Федоренко [6] окреслили масштаби творчих можливостей для самовираження журналіста, які дають авторські проекти. Важливими для вироблення навичок створення текстів постають прикладні видання з креативного письма. Так, М. Титаренко [12], підбиваючи підсумки власного педагогічного досвіду та роботи в медіа, запропонувала систему вправ “із творчопису” і водночас обґрунтувала її прагматичну функцію у процесі розвитку навичок із роботи над текстом.

Мега роботи полягає в аналізі потенціалу занять із тележурналістики у формуванні й розвитку навичок текстотворення у межах різних типів і жанрів контенту.

Виклад основного матеріалу. Освітня компонента “Тележурналістика” передбачає ознайомлення з різними напрямками телевізійної діяльності у тому форматі, в якому вони функціонують у сучасному інформаційному просторі. О. Джолос слушно зауважує, що “саме медіаіндустрія має бути реальним замовником журналістських кадрів” [4]. Традиційно самостійне виробництво контенту здобувачами освіти розпочинається з інформаційних жанрів, адже новинні проекти, як пише А. Яковець, “прямо чи опосередковано пов'язані з іншими програмами” [15, 18]. Інформаційні програми – це найкращий “тренажер” для збору, обробки, впорядкування даних і представлення їх у слові та зображенні. Вміння, отримані під час виробництва новин, охоплюють увесь інструментарій, який більшою чи меншою мірою потрібен для створення контенту іншого характеру. Зрештою, за фаховими оцінками О. Тищук-Вольської, найбільше переглядів в українському YouTube (40 %) у 2024 р. припадає саме на інформаційні канали [9].

Унікаючи абстрактних, художніх окреслень, надмірної кількості слів у реченнях, складних синтаксичних конструкцій, автори-початківці вчать створювати текст, який відповідає професійним вимогам до контенту. Окремо варто згадати, що у працях із тележурналістики рекомендується уникати й надмірного вживання прислівників і прикметників. Річ у тому, що ці частини мови, по суті, можуть відображати суб'єктивне ставлення медійника до події. Для прикладу, матеріал зі зйомок заходу, який називається “Кураж Базар”, з погляду теорії тележурналістики не варто описувати словами та словосполученнями “Було дуже багато людей”, “Це неймовірна подія” тощо, адже подібні окреслення сигналізують про суб'єктивне бачення медійника як свідка того, що і як відбувалося.

З іншого боку, в підводці до репортажу чи власне у сюжеті, передусім в інформаційно-розважальній програмі, практикується емоційне зараження, що, зрештою, можна назвати однією із цілей виробництва проєкту. Водночас якщо новини подаються якнайбільш “доступною для глядача мовою”, адже відповідають на запитання “Що і як відбувається?”, то аналітично-публіцистичні програми, хоч і мають бути зрозумілими споживачеві інформації, характеризуються розлогістю, вживанням художніх окреслень, “образністю розповіді” [15, 87].

При цьому варто пам'ятати, що кожен автор має суб'єктивний досвід взаємодії зі світом загалом, рівень освіченості, словниковий запас. Ще у 1999 р. В. Гоян писала про перехід від дикторського до авторського телебачення [3], що, безумовно, дає простір для творчості та тією чи тією мірою вираження власного ставлення до побаченого і почутого. Тож актуальним буде питання об'єктивності підходів у змісті телевізійних текстів. Н. Цімох слушно зауважує, що “...будь-яка спроба створити чистий інформаційний продукт, позбавлений домішок суб'єктивного, авторського ставлення (яке є неодмінною ознакою продукції мистецької та розважальної) видається проблематичною” [13, 121].

До слова, у часи війни спосіб представлення інформації змінився загалом. Очевидним є той факт, що у висвітленні теми руйнування українських міст не йдеться про дотримання професійного стандарту балансу думок чи прагнення до пошуку раціональних причин поведінки ворога. Натомість телебачення і медіа загалом стають платформою не лише для інформування, а й для передачі емоцій, які супроводжують актуальні події. Л. Моржук наголошує, що тележурналіст, збираючи інформацію, має подбати, аби донести її з “повнотою та виразністю”. Зі свого боку, багатоплановість подачі передбачає поєднання словесного змісту та тих чи тих зображальних форм [8]. І. Пуцята на прикладі контенту медіагрупи “1+1 media” робить висновок, що творча команда журналістів нині забезпечує, зокре-

ма, “підтримку на емоційному та психологічному рівнях” [10, 62].

Водночас В. Галудзіна-Горобець ще до початку повномасштабного вторгнення зауважила, що медійники з новинних ЗМІ серед іншого мають таку ціль, як “стимулювання емоційно-чуттєвої реакції, адекватної природі та характеру події” [2, 97]. Оскільки невід'ємною складовою вивчення тележурналістики в закладах освіти є розвиток надивленості, можемо говорити, що студенти перейматимуть досвід, який виконує згадані функції. Це означає, що під час текстотвірчої роботи в межах занять із тележурналістики допустимими чи навіть бажаними будуть формулювання з емоційним забарвленням.

Ще більше можливостей для суб'єктивного відображення даватиме засвоєння технологій створення портретного телесюжету, який нині становить частину верстки ранкових шоу, новин, програм світського характеру. Розповідаючи про героїв війни, авторів матеріалу необхідно надати місце для цитат (синхронів), які, за логікою викладу, мають виражати ставлення бійця до подій, у яких брав безпосередню участь. Власне, тут може міститися якнайбільше лексики, яка передавати суб'єктивно-емоційне ставлення військового.

В окреслених кейсах здобувачі освіти вправлятимуться в інтерв'ю насамперед як у способі збору інформації, що буде оброблена й інтегрована відповідно до вимог репортажу. Втім, засвоєння тележурналістики як освітньої компоненти традиційно передбачає роботу над інтерв'ю, яке на сучасному етапі розвитку медіа впливає, зокрема, такий чинник, як “міграція” з телебачення на YouTube [2, 97], що може додавати медіапродукту безпосередності у вербальній складовій. Звичними для молодіжного і не тільки сегменту аудіовізуальних матеріалів стали слова й словосполучення на кшталт “на чилі”, “краш”, “хепі пауз”.

Утім, попри дещо емоційне ставлення до подій, медійники та майбутні фахівці повинні прагнути дотримання таких стандартів журналістики, як достовірність, точність, відокремлення фактів від коментарів. Відомий медіаексперт і телеведучий А. Куликов, загалом розповідаючи про інтерв'ю в часи інформаційних воєн, наголосив, що важливим критерієм професійності буде об'єктивне відображення реальності. За його словами, неправда “навіть, якщо вона дає нам переваги у певний момент, то уже через кілька днів, місяців, років буде такий негативний ефект, що будемо гірко шкодувати, що ми цієї брехні припустилися” [7]. Спотворений образ дійсності, на переконання медіаексперта, несе небезпеку насамперед для українського суспільства.

Розумінню дійсності глядацькою аудиторією сприятиме конкретизація і деталізація інформації. Як зауважує А. Куликов, завдання журналіста полягає і в тому, аби зрозумілою мовою пояснити

повідомлення під час брифінгів речників тих чи тих відомств про те, що “обстановка є гострою” чи “обстановка є напруженою” [7]. Тут доречно підкреслити прикладний зміст таких тем занять із тележурналістики, як “Типи запитань”. Вміючи послуговуватися на практиці уточнювальними та розвивальними запитаннями, медійник надає телевізійному продукту повноти у висвітленні проблеми.

У випадку запису інтерв'ю face to face можливостей для відображення широкої картини реальності ще більше. Журналіст веде діалог, який, до того ж, вимагає активного слухання та елементів імпровізації, оскільки у ході розмови можуть з'являтися підтеми, що частково або повністю не відображені у заздалегідь підготовлених запитаннях. Тож важливим чинником вдалого проведення інтерв'ю буде не лише глибоке розуміння теми, ерудованість, а й загальна культура мовлення медійника, яка, попри часи “кліпового” мислення, дозволяє ставити чіткі, повні запитання, що впливають на зміст і якість спілкування на камеру на рівні “журналіст-спікер”.

Текстова складова комунікації, зважаючи на гібридизацію жанрів і форматів медіавиробництва, загалом проходить трансформації у різних проявах. Як зазначає Е. Бурдіна, збагачення “інших пластів телематеріалів” великою кількістю стилістичних фігур, тропів, насамперед іронією, розпочалося з інфотейнменту, яке авторка розглядає в контексті інформаційно-публіцистичних телепроектів [1, 24]. Цей же формат дає простір для активного використання позамовних засобів комунікації, що, на наш погляд, разом із вербальним компонентом становлять єдину екранну комунікацію.

Екстралінгвальні чинники також впливають безпосередньо на текстотворення у тележурналістиці. Д. Сизонов вказує, що на зміну медіатекстів впливають, між іншим, глобалізаційні процеси, полікультурність, поява нових інформаційних платформ. Це у поєднанні з мовною експресією чи розповсюдженням норм розмовного стилю в медіамовленні сприяє поширенню лексем і фразеологізмів на позначення того нового, що відбувається у суспільстві та світі, зокрема вкрапленням елементів англійської мови [11, 83]. Останні великою мірою, власне, й становлять значну частину сленгу, який зустрічається у телепродукті і під впливом Інтернету, про що йшлося вище.

Виходячи зі сказаного, варто наголосити, що засвоєння технологій текстотворення має охоплювати роботу над стилем письма, у якому виражатиметься своєрідний баланс між питомо українськими словами та елементами лексики іншомовного походження. Практика показує, що цьому сприятиме розуміння того, як продукт сприйматиме цільова аудиторія. Першими критиками на заняттях із тележурналістики будуть здобувачі освіти, адже

логічним видається редагування текстів викладачем. Тоді він постає у ролі редактора, яка є однією із ключових у поетапному виробництві контенту. Одне із завдань – уникнути комічного ефекту від накопичення сленгових чи просто іншомовних слів, якщо немає мети розважати каламбурами чи вибудувати у програмі певний образ.

У роботі на телеканалі важливим буде фокус на цільову аудиторію, яку вивчають аналітики та маркетингологи, спираючись на результати моніторингу теледивлення. Так, “1+1” свого типового глядача окреслив як жінку віком від 35 до 45 років і навіть дав їй умовне ім'я Антоніна [14]. Для неї створюється контент – на цікаві їй теми і зрозумілою їй мовою.

На прикладі фраз “Об'єднали електронний спідометр на світловий дисплей” чи “Щодня проходять обстеження на рентген-апараті” А. Капелюшний пояснює, що у вживанні іншомовних слів містяться ризики для якості ефіру, адже воно “найвиразніше виявляє загальний рівень обізнаності журналіста” [5, 227]. Окрім базової грамотності, не менше важливою є доречність – у підборі слів, тем, форматів для роботи.

Із початком повномасштабного вторгнення не на часі були програми розважального характеру, хоча цей тип контенту також потребує окремої уваги під час вивчення тележурналістики. Зі створенням нового сезону талант-шоу “Голос країни” (“1+1”) у 2023 р. чи реаліті “Холостяк” (“СТБ”) у 2024 р. здобувачі освіти отримали, по суті, референси, які відповідають вимогам і потребам сьогодення. Оскільки функція журналіста в подібних проектах може полягати як у створенні сценарію, так і в інтерв'юванні учасників (записі коментарів), то у процесі підготовки кадрів, зокрема, матиме сенс вправління у вибудовуванні діалогу з героєм, розкритті його внутрішнього світу за допомогою вдало поставлених запитань, особливостей взаємодії з іншими. Відповідаючи журналісту, учасник проекту, фактично, створює телевізійний текст про самого себе.

За тим самим принципом, якщо в центрі уваги – один герой, можна створювати вербальну складову документального продукту. Його здобувачі освіти досить часто обирають як кваліфікаційну роботу. Текстотворчий потенціал занять із тележурналістики розкривається і під час роботи над авторськими медіапроектами. З ними, маючи можливість й “схрещувати” вивчені жанри і типи телевізійного контенту, студенти водночас отримують чи не найширший простір для креативу. Оскільки “одне із головних завойовань сучасного телебачення – вивільнення особистості ведучого, його свобод та прав висловлювати думки” [6, 8], в авторському проекті маємо справу не лише з підготовленими текстами, а й з імпровізованою реакцією на поба-

чене чи почуте в ефірі, що вимагатиме як ерудованості, так і вміння імпровізовано формулювати цікаві глядацькій аудиторії висловлювання. Оперативності у фідбеку вимагають і водночас навчають й нові формати медіавиробництва, наприклад, монотипна робота в кадрі під час стріму чи запису блогу для YouTube.

Універсальний, конкурентоспроможний фахівець розуміє, яка лексика, синтаксичні конструкції, обсяги висловлювань будуть доречними при створенні того чи того продукту. Формуванню й вдосконаленню навичок текстотворення сприятимуть заняття, присвячені крос-медіа. Цінним для ринку праці буде журналіст, який на одну і ту саму тему може зробити репортаж, потому – з нього статтю на сайт телеканалу, Reels в Instagram, допис у Facebook і Telegram. Отже, освітня компонента “Тележурналістика” дедалі більше виходить за свої “класичні” межі та допомагає розвивати вміння продукувати контент для різних платформ, а тому корисними для майбутніх фахівців будуть вправи з креативного письма як такого.

Під час засвоєння технологій медіавиробництва в нагоді стануть такі сучасні видання, як “Не музи, а м’язи. 50 вправ із творчопису” М. Титаренко. Авторка пише про слово як про живий і придатний до експериментів матеріал, який вимагає від автора вправлянь, чим підкреслюється важливість практико-орієнтованого навчання: “писання, незалежно, від жанру, – це робота (так, я не втомлююся це повторювати знов і знов), це праця, труд, зусилля, процес, думання і ще раз думання” [12, 13].

Висновки. Робота над створенням телевізійного тексту вимагає від автора ґрунтовної фахової підготовки, яка відповідає нормам реального медіавиробництва. Причому останні можуть змінюватися під впливом таких зовнішніх чинників, як поява нових реалій, глобалізація, зростання популярності Інтернет-ресурсів. Зважаючи на запити цільової аудиторії, автори контенту вживають слова, які робитимуть продукт ближчим для глядача. Так, зокрема, поширюється сленг, який досить часто має іншомовне походження. Доречність тих чи тих лексем під час занять може визначати викладач, який виступає у ролі редактора, та, по суті, перші споживачі інформації – інші здобувачі освіти.

Свободі у змісті висловлювань сприяє певна суб’єктивність в медіа. Хоча питання об’єктивності подачі має дещо філософський характер, не можна залишати поза увагою той факт, що кожному авторові притаманні власна манера викладу думок, активний словниковий запас, надивленість і начитаність найрізноманітнішим контентом. Емоційності та безпосередності, зокрема, інформаційним проектам додають спікери, слова яких цитуються у синхронах і переказуються у закадровому тексті репортажів.

За тими ж принципами записується інтерв’ю. Журналіст дбає про очікування цільової аудиторії і не лише запрошує гостей, які будуть цікаві глядачеві, а й спілкується словами, які допомагають налагодити контакт, що дозволить висвітлити тему обговорення або розкрити особистість гостя. Водночас актуальними залишаються і такі вміння, що дають заняття із тележурналістики, як активне слухання та використання різних типів запитань у процесі діалогічного мовлення на камеру.

Загалом текстотворчий потенціал занять із тележурналістики реалізується через поетапну роботу над різними жанрами та форматами, починаючи від перегляду прикладів і закінчуючи виробництвом власного контенту. Завдяки прикладній спрямованості освітнього процесу і вимогам, які відповідають редакційним, здобувачі освіти стають конкурентоспроможними фахівцями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурдіна Е. Інфотейнмент як соціокультурне явище в сучасних українських інформаційно-публіцистичних телепроектах : дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. 2017. 257 с.
2. Галудзіна-Горобець В. Трансформаційні процеси жанру телевізійного інтерв’ю в сучасному медіапросторі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2021. Вип. 2. С. 95–102.
3. Гоян В. Інформаційна телевізійна програма: типологічна характеристика, параметри діяльності журналіста : автореф. ... канд. філол. наук / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 1999. 20 с.
4. Джолос О. Про освіту журналістську і не тільки... Детектор медіа. URL: <https://detector.media/infospace/article/230139/2024-07-27-pro-osvitu-zhurnalistsku-i-ne-tilky/> (дата звернення: 02.01.2025).
5. Капелюшний А. Мовна компетентність телевізійних журналістів у їхніх прямиоефірних виступах. *Вісник Львівського університету. Серія : Журналістика*. 2011. Вип. 34. С. 226–230.
6. Котляр С., Федоренко В. Авторська програма – обличчя вітчизняного телебачення. *Вісник КНУКіМ. Серія : Аудіовізуальне мистецтво і виробництво*. 2018. Вип. 1. С. 5–17.
7. Куликов А. Телевізійне інтерв’ю у часи інформаційних воєн. URL: <http://campusradio.univ.kiev.ua/televizijne-intervyu> (дата звернення: 03.01.2025).
8. Моржук Л. Телевізійний текст у технологічному дискурсі. *Стиль і текст*. 2000. Вип. 1. С. 185–187.
9. Поліковська Ю. Ольга Тищук-Вольська: в українському ютубі – рік подкастів, зростання реклами та шортсів. Детектор медіа. URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/37141/2025-01-07-olga-tyshchuk-volska-2024-rik-v-ukrainskomu-yutubi-rik-podkativ-zrostantnya-reklamy-ta-shortsiv/> (дата звернення: 07.01.2025).
10. Пуцята І. Тележурналістика під час повномасштабної війни: аналіз контенту українських медіа про російсько-українську війну. *Communications and Communicative Technologies*. 2024. Вип. 2. С. 59–67.

11. Сизонов Д. Психолінгвістичні основи медіаграмотності: до проблеми інтерпретації медіатекстів. *Наука і освіта*. 2017. Вип. 7. С. 82–88.

12. Титаренко М. Не музи, а м'язи. 50 вправ із творчопису. Київ : Лабораторія. 2023. 360 с.

13. Цімох Н. Еволюція жанрів екранних творів. *Вісник КНУКіМ. Серія : Мистецтвознаство*. 2017. Вип. 37. С. 114–125.

14. Ютченко А. Антоніно, уявляєш? Medialab.online. URL: <https://medialab.online/news/kashpor/> (дата звернення: 06.01.2025).

15. Яковець А. Телевізійна журналістика. Теорія і практика. Київ : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія". 2009. 262 с.

REFERENCES

1. Burdina, E. (2017). Infoteinment yak sotsiokulturne yavyshe v suchasnykh ukrainskykh informatsiino-publi-tystychnykh teleproektakh [Infotainment as a socio-commu-nicative phenomenon in modern Ukrainian informa-tion and journalistic TV projects]. *Candidate's thesis*. V.N. Karazin Kharkiv National University. 257 p. [in Ukrainian].

2. Haludzina-Horobets, V. (2021). Transformatsiini pro-sesy zhanru televiziinoho interv'iu v suchasnomu mediapros-tori [Transformation processes of the serve of the television interview in the modern media space]. *Library science. Re-cord Studies. Informology*, No. 2, pp. 95–102. [in Ukrainian].

3. Hoian, V. (1999). Informatsiina televiziina prohrama: ty-pologichna kharakterystyka, parametry diialnosti zhurnalista [Information television program: typological characteristics, parameters of the journalist]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv National Taras Shevchenko University. 20 p. [in Ukrainian].

4. Dzholos, O. Pro osvitu zhurnalistsku i ne tilky... [About journalism education and not only...]. Detector Media. Available at: <https://detector.media/infospace/article/230139/2024-07-27-pro-osvitu-zhurnalistsku-i-ne-tilky/> (Accessed 02 Jan. 2025). [in Ukrainian].

5. Kapeliushnyi, A. (2011). Movna kompetentnist televi-ziinykh zhurnalistiv u yikhnikh priamofirnykh vystupakh [Linguistic competence of television journalists in their live performance]. *Bulletin of Lviv University. Series in Journalism*, No. 34, pp. 226–230. [in Ukrainian].

6. Kotliar, S. & Fedorenko, V. (2018). Avtorska proh-rama – oblychchia vitchyznianoho telebachennia [Author's

program as a face of domestic television]. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Audiovisual Art and Production*, No. 1, pp. 5–17. [in Ukrainian].

7. Kulykov, A. Televiziine interv'iu u chasy informatsii-nykh voien [A television interview in the time of information wars]. Available at: <http://campusradio.univ.kiev.ua/televizijne-interv'iu/> (Accessed 03 Jan. 2025). [in Ukrainian].

8. Morzhuk, L. (2000). Televiziinyi tekst u tekhnolohich-nomu dyskursi [Television text in technological discourse]. *Style and Text*, No. 1, pp. 185–187. [in Ukrainian].

9. Polikovska, Yu. Olha Tyshchuk-Volska: v ukrainsko-mu yutiubi – rik podkastiv, zrostannia reklamy ta shortsiv [Olha Tyshchuk-Volska: In Ukrainian YouTube – a year of podcasts, growth of advertising and shorts]. Detector Media. Available at: <https://ms.detector.media/trendi/post/37141/2025-01-07-olga-tyshchuk-volska-2024-rik-v-ukrainskomu-yutubi-rik-podkastiv-zrostannia-reklamy-ta-shortsiv/> (Accessed 07 Jan. 2025). [in Ukrainian].

10. Putsyata, I. (2024). Telezhurnalistyka pid chas povno-masshtabnoi viiny: analiz kontentu ukrainskykh media pro rosiisko-ukrainsku viinu [TV journalism during full-scale war: an analysis of Ukrainian media content on the Russian-Ukrainian War]. *Communications and Communicative Tech-nologies*, No. 2, pp. 59–67. [in Ukrainian].

11. Syzonov, D. (2017). Psykholinhvistychni osnovy me-diahramotnosti: do problemy interpretatsii mediatekstiv [Psy-cholinguistic bases of media literacy: considering the issue of media texts interpretation]. *Science and Education*, No. 7, pp. 82–88. [in Ukrainian].

12. Tytarenko, M. (2023). Не музи, а м'язи. 50 вправ із творчопису [Not muses, but muscles. 50 creative writing exercises]. Kyiv, 360 p. [in Ukrainian].

13. Tsimokh, N. (2017). Evoliutsiia zhanriv ekrannykh tvoriv [The evolution of on-screen works]. *Bulletin of Kyiv National University of Culture and Arts. Series in Arts*, No. 37, pp. 114–125. [in Ukrainian].

14. Yutchenko, A. Antonino, uiavliaesh? [Antonina, can you imagine?]. Medialab.online. Available at: <https://medialab.online/news/kashpor/> (Accessed 06 Jan. 2025). [in Ukrainian].

15. Yakovets, A. (2009). Televiziina zhurnalistyka. Teo-riia i praktyka [Television journalism. Theory and practice]. Kyiv, 2009. 262 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21.01.2025

“Слово належить на половину тому; хто говорить, і на половину тому, хто слухає”.

Мішель Екзем де Монтень
французький філософ

“Вважай нещасливим той день і ту годину, коли ти не засвоїв нічого нового”.

давньокитайська мудрість

“У мене нема ніякого таланту – є лише наполегливість і допитливість”.

Альберт Ейнштейн
один з найвизначніших фізиків ХХ століття

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

УДК 378.091.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324306>

Галина Мамус, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри сфери обслуговування, технологій та охорони праці
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Тарас Сорока, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри сфери обслуговування, технологій та охорони праці
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
Валентина Харитонова, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри технологічної освіти
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

У статті окреслено проблеми в освіті, які зумовлені переходом до компетентісно-орієнтованої системи навчання. Проаналізовано сутність поняття “компетентність”, її обов’язкові компоненти та виділено низку ознак, які її характеризують. Встановлено, що компетентнісний підхід сприяє формуванню не лише ключових, але і предметних компетентностей; формування компетентностей залежить від змісту освіти та засобів навчання. Розкрито сутність культурної компетентності як однієї з ключових. За результатом педагогічного дослідження запропоновано рекомендації для формування культурної компетентності студентів засобами проєктного навчання.

Ключові слова: здобувачі вищої освіти; культурна компетентність; учитель технологій; декоративно-ужиткове мистецтво; проєктне навчання.

Літ. 10.

Halyna Mamus, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor
of the Technological Education and Labor Protection Department,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Taras Soroka, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor
of the Technological Education and Labor Protection Department,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Valentyna Kharytonova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor
of the Technological Education Department,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

FORMATION OF CULTURAL COMPETENCE OF STUDENTS BY MEANS OF PROJECT LEARNING

The article outlines educational challenges arising from the transition to a competency-based learning system. The essence of the concept of competence and its essential components are analyzed, including knowledge, skills, abilities, personal values, experience and attitude toward a specific activity. A range of characteristics defining competence is defined: the ability to acquire knowledge, apply it promptly, and integrate it into specific situations considering its various aspects; readiness and ability to solve problems by selecting the most optimal solution for a given situation; the ability to organize social actions engaging necessary resources when needed; communication skills that enable purposeful and conscious interaction with others within the scope of activity; the presence of value orientations, worldview positions, general and ethical culture, and motivation for activity; the ability to develop and realize personal creative potential, mastering new ways of activity.

It is established that the competency-based approach fosters the development of not only key competencies but also subject-specific ones. The formation of competencies depends on the content of education. The peculiarities of implementing the competency-based approach in teaching students in the field of technological education are analyzed. The essence of cultural competence as one of the key competencies is revealed.

This competence implies a sustained interest in mastering the cultural and artistic achievements of Ukraine and the world, a respectful attitude toward the cultural traditions of Ukrainians as well as those of indigenous peoples, national minorities, and other states and nations. It involves the ability to understand and appreciate creative means of expressing and reproducing ideas across various cultures, taking into account different forms of art and cultural expressions. Additionally, it encompasses a desire for self-development and the expression of personal ideas and emotions through culture and art.

The basic knowledge and skills of the competency potential in the technological branch of education are analyzed. The methodology of forming cultural competence in students during technology lessons within the framework of model

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

programmes is highlighted. Based on the results of pedagogical research, recommendations are proposed for the formation and development of cultural competence in students.

Keywords: *students of higher education; cultural competence; teacher of technology; decorative and applied arts; project learning.*

Постановка проблеми. Динамічний розвиток українського суспільства, радикальні зміни в інформаційній, науковій, техніко-технологічній, соціально-економічній та культурній сферах призвели до руйнування традиційних цінностей і норм у повсякденному житті. Настав час трансформації поглядів і думок, перебудови суспільного менталітету та переосмислення фундаментальних цінностей людства.

Зміна соціокультурного контексту вимагає модернізації підходів до навчання, що, зі свого боку, спричиняє окреслення нових проблем і викликів в освіті. Ці виклики пов'язані з необхідністю переходу від традиційних освітніх моделей до компетентнісно-орієнтованої системи, яка спрямована на формування в учнів і студентів здатності застосовувати набуті знання, уміння та навички в реальних життєвих і професійних ситуаціях. Підхід, що уже протягом кількох десятиліть упроваджується в різних країнах світу, стає ключовим пріоритетом сучасної освітньої політики, зокрема в Україні, де трансформаційні процеси особливо актуальні у контексті глобалізації та євроінтеграції. Отже, компетентнісний підхід у підготовці молодого покоління є надзвичайно важливою проблемою сьогодення і передбачає зміну результатів освіти із засвоєння загальноприйнятих знань, умінь та навичок і набуття компетентностей. Останні свідчать про готовність до конкретної діяльності, особистого розвитку і продуктивної участі у житті суспільства. Володіння різного роду компетентностями дає людині можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, у подальшому здобутті освіти і майбутній професійній діяльності.

Аналіз останніх наукових статей та публікацій. Практика реалізації компетентнісного підходу в освітній галузі потребувала вивчення поглядів науковців з різних наук. Для проведення дослідження проаналізовано загальні проблеми професійної підготовки здобувачів освіти (І. Бех, Н. Бібік, І. Зязюн); концептуальні основи компетентнісного підходу (О. Дубасенюк, В. Лозова, В. Олійник, О. По-метун, Г. Селевко, С. Сисоева); теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів технологій (О. Корець, Л. Оршанський, В. Сидоренко, А. Терещук, Г. Терещук, В. Титаренко, С. Ткачук, О. Торубара, С. Ящук). Розглянуто особливості формування професійних компетентностей у майбутніх здобувачів вищої освіти у напрацюваннях Д. Кільдерова, О. Марущак, В. Стешенка, О. Федорової, В. Харламенко.

Уважаємо за доцільне приділити увагу працям педагогів-дослідників, у яких роковано окремі аспекти

формування загальнокультурної компетентності майбутніх педагогів (М. Князян [1], В. Матіяш [5], В. Титаренко [9], В. Харитоновна, Г. Мамус [10]), особливості творчої діяльності студентів у галузі декоративно-ужиткового мистецтва та етнодизайну (Л. Оршанський, Г. Мельник) [7], формування у майбутнього вчителя технологій професійної компетентності з основ дизайну О. Марущак, В. Король [4], С. Кучер [3].

За результатами проведеного аналізу наукових досліджень виявлено, що майбутній педагог повинен володіти не лише системою знань, умінь та навичок, необхідних для здійснення успішної професійної роботи, а й мати такі особистісні властивості, здібності та досвід до здійснення певного виду діяльності, які забезпечували б формування й розвиток ключових компетентностей. Зважаючи на достатню кількість літературних джерел з досліджуваної проблеми, виявлено, що є потреба у систематизації відомостей щодо особливостей формування культурної компетентності студентів.

Мета статті – розкрити сутність культурної компетентності як однієї із ключових компетентностей майбутніх фахівців технологічної освіти та запропонувати рекомендації для її формування у студентів засобами проєктного навчання.

Виклад основного матеріалу. У результаті опрацювання та аналізу літературних джерел зроблено висновок, що поняття “компетентність” розглядається науковцями досить різнопланово. Із-поміж основних тлумачень виділено такі: поінформованість, авторитетність, обізнаність; загальноінтегрована здатність особистості здійснювати успішну діяльність; готовність до різних видів діяльності; особистісні якості; успішне володіння відповідною компетенцією; поєднання набутих знань, умінь і навичок, норм емоційно-ціннісного ставлення і рефлексії; досягнуті освітні результати тощо. Обов'язковими компонентами компетентності є знання, уміння, навички, особистісні цінності, досвід та ставлення до певного виду діяльності.

Узагальнюючи дослідження, виділено низку ознак, які характеризують компетентність: здатність набувати знання, оперативню їх застосовувати та інтегрувати у конкретній ситуації з врахуванням її різних аспектів; готовність і здатність до розв'язання проблеми, обираючи з цієї метою найоптимальніший варіант для конкретної ситуації; здатність до організації соціальних дій із залученням за потреби необхідних для цього ресурсів; комунікативні уміння, які дозволяють цілеспрямовано та усвідомлено взаємодіяти з іншими людьми в межах діяльності; наявність ціннісних орієнтацій,

світоглядних позицій, загальної та етичної культури, мотивів діяльності; здатність до розвитку і реалізації власного творчого потенціалу, освоєння нових способів діяльності.

Ключові компетентності, за переконанням багатьох науковців, є сукупністю міжкультурних і міжгалузевих знань, умінь та здібностей, необхідних для адаптації і продуктивної діяльності людини у різних професійних середовищах. Саме ключові компетентності зумовлюють відбір певних знань (тобто зміст освіти), що й відрізняє компетентнісний підхід від традиційного.

Компетентнісний підхід сприяє формуванню не лише ключових, але й предметних компетентностей. Так, наприклад, освітня галузь “Технології” покликана сприяти формуванню і розвитку проєктно-технологічної, інформаційно-комунікаційної, мистецької компетентностей з метою використання творчого потенціалу молоді та її соціалізації у суспільстві.

Формування компетентностей відбувається через зміст освіти з урахуванням цілеспрямованого добору засобів навчання. Головне завдання засобів проєктного навчання полягає у забезпеченні навчальної мети, коли розвиваються і вдосконалюються всебічні здібності особистості й відкриваються можливості розв’язувати певні проблеми – від побутових до виробничих, особистих чи громадських.

Логіка нашого дослідження передбачає здійснення аналізу особливостей впровадження компетентнісного підходу під час навчання студентів у галузі технологічної освіти, який ми наводимо нижче.

Майбутні вчителі технологій повинні розв’язувати важливі завдання, до яких належать індивідуальний розвиток особистості, розкриття її творчого потенціалу через формування ключових і предметних компетентностей; розширення та систематизація знань про технології і проєктну діяльність як основний засіб діяльності сучасної людини.

Важливе значення у процесі стабілізації та врегулювання поведінки людей належить культурі як потужному чинникові соціального розвитку. У законі України “Про освіту” [8] та у “Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті” [6] окреслено важливість і актуальність культуро-творчої домінанти у навчанні та вихованні особистості.

Для технологічної освітньої галузі стандартом базової середньої освіти визначені ключові компетентності, до яких належить культурна компетентність. Вона передбачає наявність стійкого інтересу до опанування культурних та мистецьких здобутків України і світу, шанобливого ставлення як до культурних традицій українців, так і для представників корінних та інших народів, національних меншин;

спонукає до розуміння різновидів мистецтва і культурних форм; передбачає прагнення до саморозвитку, до вираження власних ідей та почуттів засобами культури і мистецтва.

З метою ефективного навчання учнів на уроках технологій майбутні педагоги повинні володіти знаннями про різновиди і техніки декоративно-ужиткового мистецтва; знати основи предметного середовища; бути обізнаними із особливостями етностилів, етнодизайном та їх автентичності.

Беручи до уваги вищевикладене, у процесі дослідження визначено уміння, необхідні для формування культурної компетентності, а саме: виражати власні ідеї, досвід та почуття у процесі діяльності з виготовлення виробів, зокрема й виробів декоративно-ужиткового мистецтва; популяризувати декоративно-ужиткове мистецтво свого краю, громади, країни, а також вивчати й поширювати культуру України та світу під час створення виробів і реалізації проєктів; досліджувати техніки й технології виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва.

Сьогодні вчителі можуть обирати програму, яку вважають прийнятною для роботи. Складаючи на її основі власну навчальну програму, педагог розробляє змістове наповнення відповідно до актуальних потреб і матеріально-технічного ресурсу шкільних навчальних майстерень, закладу освіти, а також інтересів, навчальних можливостей та здібностей учнів; вносить власні зміни до змісту, враховуючи підготовленість класу, регіональні відмінності, план навчальної роботи школи, необхідність вчасного реагування на актуальні умови, які виникають в освітньому процесі. Методичні прийоми та засоби, які вчитель впроваджує на заняттях, треба обирати із врахуванням вимог до очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, які визначені Державним стандартом і навчальною програмою.

Зважаючи на вищезазначене, у теперішніх умовах важливим аспектом культурного розвитку і виховання є залучення молодого покоління до проблем впровадження технік декоративно-ужиткового мистецтва, основ дизайну в освітній процес закладів загальної середньої освіти та закладів вищої освіти.

З власного досвіду навчання майбутніх учителів технологій та керування їхньою педагогічною практикою зроблено висновки, що молодь інколи критично ставиться до запозичення надбань декоративно-ужиткового мистецтва для використання їх у процесі виконання проєкту за власним задумом. Зазвичай, студенти та учні не завжди розуміють, як поєднувати ідеї народної творчості у сучасних виробках; інколи самокритично оцінюють свої можливості для виконання практичних завдань, оскільки не мають досвіду використання

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОГО НАВЧАННЯ

технік художнього виготовлення чи оформлення виробів.

З метою виявлення та розуміння можливостей удосконалення підготовки і організації проєктного навчання студентів на заняттях із впровадженням народних традицій, ремесел, творчості було проведено анкетування. Зміст анкети містив такі питання: чи цікавишся ти культурою, традиціями та звичаями свого народу? вкажи цінності, на які необхідно орієнтуватися кожній культурній, духовно-моральній людині? чи будуть сприяти культурному розвитку теоретичні та практичні завдання, творчі проєкти з використанням народної творчості? чи погоджуєшся ти із думкою, що знання технік декоративно-ужиткового мистецтва є актуальними і потрібними для сучасної молоді? чи відповідає очікуваний зміст модуля про техніки декоративно-ужиткового мистецтва навчальному матеріалу, який би заохочував до його вивчення? які методи навчання про народну творчість учителі використовують на заняттях технологій? чи доцільно використовувати мультимедійні презентації у процесі вивчення нового матеріалу про технології декоративно-ужиткового мистецтва? чи можеш ти реалізувати свої творчі задуми у процесі виконання власних проєктів? чи є можливість самостійно творити, культурно розвиватися на заняттях, чи лише виконувати те, що пропонує педагог? чи є в інтер'єрі приміщень, у домашньому вжитку вироби з використанням елементів українського етносу, етнотекстилю? чи можеш ти рекомендувати, як доцільно поєднати національні традиції із сучасною молодіжною модою? чи вважаєш актуальним сучасний дизайн українського народного костюма, аксесуарів? які традиційні техніки декоративно-ужиткового мистецтва та модні тенденції використовують для створення виробів українські дизайнери?

За результатами анкетування було виявлено, що опитуваним цікаво аналізувати і розрізняти елементи українського орнаменту вишиванок за регіональними особливостями; виконувати елементи орнаментів машинним способом; досліджувати характерні конструкції виробів та їхнє художнє оформлення для різних країн та стилів; декорувати вироби домашнього вжитку, використовуючи техніки оздоблення інших народів світу; виготовляти жіночі та чоловічі аксесуари, вироби для інтер'єрів у традиційному українському фольклорному стилі. Також вважаємо за доцільне виокремити, що цікавими були побажання студентів про особливості вивчення технік декоративно-ужиткового мистецтва, таких як ткацтво, нанизання, макраме.

Після проходження педагогічної практики студенти засвідчили, що учителі на уроках технологій часто використовують традиційні й інтерактивні методи навчання із застосуванням мультимедійних

презентацій. Проте ще є педагоги, які недостатньо відводять часу у процесі пояснення нової інформації демонструванню зображень та зразків виробів, технологічної послідовності основних етапів виготовлення і оздоблення виробів-аналогів із використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Результатом “застарілого” пояснення навчального матеріалу стає те, що учні не завжди мають можливості та бажання реалізовувати власні творчі задуми; не завжди охоче беруть участь в обговоренні проблем і плануванні подальшої проєктної діяльності, хоча зазвичай здійснюють пошук необхідної нової інформації.

У результаті проведеного аналізу педагогічного експерименту (опитування, анкетування), вважаємо за доцільне запропонувати рекомендації для формування й розвитку культурної компетентності у майбутніх фахівців технологічної освіти:

- активізувати навчально-пізнавальну діяльність у процесі ознайомлення з інформацією про техніки створення виробів декоративно-ужиткового мистецтва та особливості їх технологій; про історичний розвиток і становлення технік і технологій народних ремесел; значення і зміст символів, які характерні для різновидів декоративно-ужиткового мистецтва; іноземну термінологію у народній творчості; особливості виготовлення виробів із дотриманням народних традицій (запозичення формотворення, використання кольорової гами для створення гармонійного виробу тощо);

- знайомити із творчістю народних майстрів України та майстрів інших народів, які проживають в Україні;

- виховувати й спонукати шанобливо ставитися до творчої діяльності народних майстрів, усвідомлювати необхідність збереження народних традицій, які є унікальним зв'язком поколінь, та сприяти цьому; шанувати традиції свого народу;

- з метою мотивації вивчення основ народної творчості створити банк ідей і зображень зразків виробів-аналогів для ефективного виконання завдань проєктування на заняттях;

- використовувати мультимедійні презентації для забезпечення візуального сприйняття об'єктів і розуміння технологічних процесів проєктної діяльності;

- залучати студентів до роботи в гуртках ручної праці, які поєднують ідеї створення виробів із використанням технік декоративно-ужиткового мистецтва і сучасних тенденцій дизайну. Позитивним і важливим для молоді на таких заняттях є обмін власним досвідом, культурний розвиток і спілкування із однолітками, народними умільцями та педагогами для обговорення й успішного розв'язання проблем, які виникають у процесі творчого проєктування виробів з елементами декоративно-ужиткового мистецтва;

- організувати відвідування ательє-магазинів сучасних етно-дизайнерів, які створюють вироби одягового та інтер'єрного призначення, застосовуючи фольклорні елементи і декор.

Також з метою культурного збагачення майбутніх учителів технологій пропонуємо впроваджувати на заняттях інформаційні повідомлення, презентації, вправи, завдання, проблемні ситуації, які спрямовані на знання народної декоративно-прикладної творчості; засвоєння основ, законів, правил і елементів композиції з метою використання їх для створення виробів; оволодіння знаннями історичних витоків декоративно-ужиткового мистецтва, вміннями конструктивно-пластичного аналізу форми виробів народної творчості та можливості її поєднання в гармонійній єдності з сучасними ідеями дизайну з метою цілісного сприйняття власного виробу; засвоєння простих методів творчого проектування оригінальних виробів різного призначення, які не є складними за побудовою, але різняться цікавими поєднаннями технік оздоблення; оволодіння техніками декоративно-ужиткового мистецтва й особливостями технологій їх виконання у процесі виготовлення виробів із використанням різних конструкційних матеріалів; розвиток фантазії, художньо-образного мислення та уяви.

Висновки. У результаті проведеного дослідження зроблено висновок, що у процесі професійної підготовки майбутніх вчителів технологій є можливість актуалізувати їх культурний розвиток, формувати культурну компетентність, творчий потенціал у проєктній діяльності і сприяти їх самовдосконаленню, використовуючи на заняттях для оздоблення виробів різного асортименту відомі техніки декоративно-ужиткового мистецтва та враховувати тенденції сучасного дизайну, адже в умовах сьогодення технологічна освіта повинна орієнтуватися на теперішні потреби українського суспільства, опиратися на духовну силу народних традицій. У подальших дослідженнях доцільно було б вивчати та осмислювати європейські освітні стандарти і впроваджувати позитивний досвід у освітній процес закладів вищої освіти України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Князян М.О. Загальнокультурна компетентність майбутніх учителів як наукова проблема. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. Харків, 2016. № 55. С. 164–170.
2. Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх учителів технологій кол. монографія. Умань, 2007. 280 с.
3. Кучер С. Теорія і практика неперервної дизайн-підготовки майбутніх учителів технологій : монографія. Дніпро, 2017. 425 с.
4. Марущак О.В., Король В.П. Формування у майбутнього вчителя технологій професійної компетентності з основ дизайну. *Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практик* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. заочної

конф. (Полтава, 21–22 берез. 2017 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. С. 62–71. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7832>.

5. Матіяш В., Гладюк Т., Гладюк М., Баньковський А., Водяна В. Інтерактивні технології у формуванні загальнокультурної компетентності майбутніх педагогів. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2024. № 6 (226). С. 147–152.

6. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті : затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347. *Освіта*, 2002. 24 квітня – 1 травня.

7. Оршанський Л., Мельник Г., Ліщинська-Кравець Г. Виставка як результат творчої діяльності майбутніх учителів технологій у галузі декоративно-ужиткового мистецтва та етнодизайну. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2024. № 7–8 (227–228). С. 41–46.

8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII: поточна редакція від 24.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

9. Титаренко В.П., Охріменко Л.С. Формування загальнокультурної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : зб. наук. пр. Умань, 2018. № 59. С. 36–42.

10. Харитоновна В., Мамус Г. Роль мистецтва у формуванні професійних компетентностей майбутніх фахівців технологічної освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи* : зб. наук. пр. / голов. ред. С.В. Совгіра. Умань : Візаві, 2022. Вип. 1 (7). С. 6–12.

REFERENCES

1. Kniazian, M.O. (2016). Zahal'nokulturna kompetentnist maibutnix uchyteliv yak naukova problema [General Cultural Competence of Future Teachers as a Scientific Problem]. *Pedagogy and psychology: coll. of science works*. No. 55, Kharkiv, pp. 164–170. [in Ukrainian].
2. Kompetentnisnyi pidkhid u profesiinii pidhotovtsi maibutnix uchyteliv tekhnolohii (2007). [Competence approach in the training of future teachers of technology]. Uman, 280 p. [in Ukrainian].
3. Kucher, S. (2017). Teoriia i praktyka neperervnoi dyzain-pidhotovky maibutnix uchyteliv tekhnolohii [Theory and practice of continuous design training of future technology teachers]. Dnipro, 425 p. [in Ukrainian].
4. Marushchak, O.V. & Korol, V.P. (2017). Formuvannia u maibutnoho vchytelia tekhnolohii profesiinnoi kompetentnosti z osnov dyzainu [Formation of a future teacher of technologies of professional competence in the basics of design]. *Dyzain-osvita maibutnix fakhivtsiv: teoriia i praktyka – Design-education of future specialists: theory and practice : materialy II Vseukr. nauk.-prakt. zaочноi konf. (Poltava, 21–22 berez. 2017)*. – Design education of future specialists: theory and practice: Proceedings of the II All-Ukrainian scientific-practical correspondence conference (Poltava, March 21–22, 2017). (pp. 62–71). Poltava. Available at: <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7832>. [in Ukrainian].
5. Matiash, V., Hladiuk, T., Hladiuk, M., Bankovskiy, A. & Vodiana, V. (2024). Interaktyvni tekhnolohii u formuvanni zahal'nokulturnoi kompetentnosti maibutnix pedahohiv [Interactive technologies in the formation of general cultural literacy of future teachers]. *Youth & market*. Vol. 6 (226). pp. 147–152. [in Ukrainian].
6. Ministerstvo Osvity i Nauky Ukrainy (2002). Natsionalna doktryna rozvytku osvity Ukrainy u XXI stolitti

[National Doctrine for the Development of Education in Ukraine in the 21st Century]. Education, April 24 – May 1. [in Ukrainian].

7. Orshanskyi, L., Melnyk, H. & Lishchynska-Kravets, H. (2024). Vystavka yak rezultat tvorchoi diialnosti maibutnikh uchyteliv tekhnolohii u haluzi dekoratyvno-uzhytkovoho mystetstva ta etnodyzainu [Exhibition as a result of creative activities of future technology teachers in decorative and applied arts and ethnic design]. *Youth & market*. Vol. 7–8 (227–228), pp. 41–46. [in Ukrainian].

8. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII: potochna redaktsiia vid 24.03.2024 [On education: Law of Ukraine dated 05.09.2017 No. 2145-VIII: current version dated 24.03.2024]. [in Ukrainian].

9. Tytyrenko, V.P. & Okhrimenko, L.S. (2018). Formuvannia zahalnokulturnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia trudovoho navchannia [Formation of General Cultural Competence of Future Teachers of Labor Training]. *Psychological-pedagogical problems of the rural school: coll. of science works*. No. 59, Uman, pp. 36–42. [in Ukrainian].

10. Kharytonova, V. & Mamus, H. (2022). Rol mystetstva u formuvanni profesiinykh kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv tekhnolohichnoi osvity [The role of art in the formation of professional competencies of future specialists in technological education]. *Psychological and pedagogical problems of modern school: collection of scientific works*. (Ed.). S.V. Sovhira. Uman, Vol.1 (7). pp. 6–12. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.01.2025

УДК 377.3.018.44

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324299>

Оксана Голикова, кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”

Євген Козлов, кандидат філологічних наук, доцент
кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”

Світлана Савчук, викладач циклової комісії шкільної,
дошкільної педагогіки, психології та методик
Комунального закладу вищої освіти “Луцький педагогічний коледж”
Волинської обласної ради, м. Луцьк

РОЛЬ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ

У статті досліджується значення дуальної системи навчання у підготовці кваліфікованих фахівців. Автори аналізують переваги гармонійного поєднання теоретичних занять в освітніх закладах із практичною підготовкою на робочих місцях. Висвітлено роль співпраці між освітніми установами та роботодавцями у формуванні сучасних професійних компетентностей, необхідних для успішної інтеграції випускників на ринок праці. Особливу увагу приділяється підвищенню конкурентоспроможності студентів, адаптації до реальних умов праці та забезпеченню їхньої готовності до професійної діяльності.

Ключові слова: професійна освіта; дуальна освіта; інтеграційна форма навчання; компетентнісний підхід.

Літ. 10.

Oksana Golikova, Ph.D. (Philology), Associate Professor,
Head of the Business Foreign Languages and Translation Department,
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

Yevhen Kozlov, Ph.D. (Philology), Associate Professor
of the Business Foreign Languages and Translation Department,
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

Svitlana Savchuk, Lecturer of the Cycle Commission of School and
Preschool Pedagogy, Psychology and Methods,
Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College”
Volyn Regional Council, Lutsk

THE ROLE OF DUAL EDUCATION IN THE FORMATION OF STUDENTS' PROFESSIONAL COMPETENCES

The article examines the importance of the dual education system as an important tool in training qualified specialists for the modern labor market. The authors analyze in detail the advantages of a harmonious combination of theoretical classes in educational institutions with practical training in the workplace. They note that such a learning

model contributes to a deeper assimilation of knowledge since students have the opportunity to apply theoretical knowledge in real production situations.

Particular attention is paid to the role of cooperation between educational institutions and employers, which is key to the formation of modern professional competencies. It is emphasized that thanks to close interaction with employers, educational institutions can quickly adapt their curricula to current market needs. This not only ensures that students' training meets the real requirements of employers but also increases their competitiveness in the labor market.

The article also emphasizes the importance of preparing students for real working conditions, which allows to reduce the adaptation period after graduation. The dual education system, according to the authors, ensures high readiness of graduates for professional activity, which is an important factor in their successful employment and career growth. The article analyzes the leading principles of organizing dual education: ensuring cooperation between educational institutions and enterprises; integration of theoretical and practical training; orientation to the needs of the labor market; mentoring by employers; adaptation of curricula to modern technologies; availability of feedback (from students, teachers and employers) for continuous improvement of the educational process.

The algorithm of interaction of the "university-employer" system is updated.

It is proven that the dual education system is a powerful tool for bridging the gap between theoretical training and practical skills, which is one of the main problems of traditional education.

Keywords: vocational education; dual education; integrated form of education; competency-based approach.

Постановка проблеми. У світі швидких технологічних змін і глобалізації, роботодавці все більше наголошують на необхідності практично орієнтованої підготовки майбутніх фахівців. Дуальна освіта, що поєднує теоретичне навчання у закладах вищої освіти з практичною підготовкою на базі підприємств, сприяє формуванню у студентів професійних компетентностей, які відповідають реальним потребам ринку праці.

Розвиток в Україні дуальної освіти стає особливо актуальним через необхідність:

- забезпечення відповідності між теоретичною підготовкою і практичними навичками, необхідними для успішного працевлаштування;

- зменшення розриву між освітою та вимогами ринку праці, що підвищує конкурентоспроможність випускників;

- поліпшення адаптації студентів до робочого середовища, що знижує витрати роботодавців на додаткове навчання нових працівників;

- сприяння розвитку практичних навичок і компетентностей, які не завжди можна набути в аудиторіях;

- підвищення мотивації студентів до навчання через розуміння практичної цінності набутих знань.

Таким чином, дуальна освіта виступає як ефективний інструмент підвищення якості підготовки фахівців, що робить її впровадження необхідним елементом сучасної освітньої стратегії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські науковці активно досліджують різні аспекти організації дуальної освіти, включаючи її теоретичні основи, практичне впровадження, управління проектами й адаптацію міжнародного досвіду до українських реалій.

Зокрема, А. Акімов та С. Осипенко аналізують перспективи та значення дуальної системи освіти в контексті розвитку України. С. Козир та В. Молоканова зосереджують увагу на питаннях управління проектами дуальної освіти, досліджуючи систем-

ний аналіз управління інтеграцією проектів та комплексну оцінку їхньої цінності. О. Діденко аналізує основні аспекти розвитку дуальної освіти в Україні, зокрема етапи її становлення та виклики у впровадженні.

Крім того, у колективній монографії "Онтологія дуальної освіти: досвід Німеччини та України" наведено аналіз процесу становлення дуальної освіти в обох країнах, описано особливості організації співпраці з роботодавцями та окреслено перспективи розвитку дуальної освіти в Україні.

Мета статті – аналіз та визначення впливу дуальної системи освіти на підготовку студентів до професійної діяльності; висвітлення переваг співпраці між освітніми установами і роботодавцями щодо підвищення готовності студентів до інтеграції на ринок праці.

Виклад основного матеріалу. Практика сьогодні свідчить, що традиційна система освіти часто не встигає за стрімкими змінами на ринку праці. Застарілі підходи до навчання не завжди відповідають актуальним потребам роботодавців, що призводить до дисбалансу між попитом і пропозицією фахівців. Упровадження дуальної освіти дає змогу інтегрувати практичний досвід у навчальний процес, забезпечуючи випускників актуальними навичками та знаннями.

Так, А. Воронкова, М. Цой та Т. Галицька-Дідух зазначають, що дуальна освіта, яка вже тривалий час успішно функціонує в багатьох європейських країнах, зокрема в Німеччині, Австрії та Швейцарії, може стати дієвим засобом для розв'язання цієї проблеми, адже така освіта забезпечує тісну співпрацю між закладами вищої освіти та підприємствами, дозволяючи студентам не лише здобувати теоретичні знання у своїй галузі, але й відразу застосовувати їх на практиці, розвиваючи професійні навички в реальних умовах виробництва [4, 3]

Натомість В. Вем'ян і В. Тер-Ованес'ян підкреслюють, що дуальна форма професійної освіти сьогодні розглядається як освітній феномен, успішно

адаптований до умов ринкової економіки. Вона забезпечує цільову підготовку студентів на ранніх етапах навчання, формуючи не лише професійні компетенції, а й особистісні якості, такі як уміння працювати в команді, приймати оптимальні технологічні рішення і відповідати за виконання завдань. У процесі роботи студенти переосмислюють обрану спеціальність і приймають свідоме рішення щодо вибору професії [1, 30]. Саме ефективним способом підготовки випускників до вимог ринку праці розглядають дуальну форму здобуття вищої освіти Л. Марценюк, О. Груздев, О. Ярошенко [9; 10].

Інтеграційною формою навчання, яка об'єднує академічну підготовку у закладах вищої освіти із практичним навчанням на підприємствах і базується на тісній співпраці між освітніми установами та роботодавцями, що дає змогу студентам одночасно здобувати теоретичні знання і застосовувати їх на практиці в умовах реального виробництва називають дуальною освіту А. Воронкова, М. Цой та Т. Галицька-Дідух [4, 4]. О. Джеджула додає, що дуальна освіта створює специфічне соціальне середовище, яке сприяє соціалізації фахівців через особисту участь у професійній діяльності, відповідно до культури суспільства [5, 18].

Таке розуміння науковцями сутності і специфіки організації дуальної освіти повністю узгоджується з положеннями компетентнісного підходу. Аргументуємо свою думку. По-перше, компетентнісний підхід передбачає формування у студентів не лише теоретичних знань, але й практичних навичок, необхідних для успішної професійної діяльності.

По-друге, компетентнісний підхід акцентує увагу на розвитку необхідних для сучасного фахівця навичках і особистісних якостях, про які зауважують В. Вем'ян і В. Тер-Ованес'ян [1].

По-третє, у рамках компетентнісного підходу важливим аспектом є забезпечення тісної співпраці між університетами та роботодавцями, оскільки залучення роботодавців дає змогу створювати навчальні програми, орієнтовані на актуальні потреби ринку, забезпечує студентам умови для практичного навчання і сприяє їхній соціалізації через безпосередню участь у професійній діяльності. Саме на таких характеристиках дуальної освіти наголошують О. Ярошенко та О. Джеджула [10; 5].

А тому можемо стверджувати, що дуальна освіта не лише відповідає принципам компетентнісного підходу, але й ідеально доповнює його, створюючи умови для всебічного розвитку студентів і підвищення їхньої готовності до сучасних викликів на ринку праці. Ми погоджуємося з О. Кушнірецькою та Н. Синюрою-Ростун, які зазначають, що дуальна система навчання усуває розрив між теорією та практикою, підвищує ефективність підготовки фахівців, враховує потреби роботодавців у форму-

ванні професійних компетенцій, стимулює їх інвестувати в освіту, сприяє професійному розвитку студентів, формує нову психологію молодих фахівців, підвищує мотивацію до навчання та сприяє створенню нових стандартів професій і робочих місць [8].

Ефективність впровадження у професійній освіті діяльнісно-компетентнісного підходу, за якого традиційна тріада “знання – уміння – навички” доповнюється новою дидактичною складовою – “досвідом діяльності”, що дає змогу перетворити студента на активного учасника освітнього процесу, сприяє формуванню навичок діалогічного спілкування, толерантного ставлення до думок і поглядів інших, вміння працювати в команді, актуалізують В. Вишківська, О. Патлайчук, О. Голікова [3]. Вважаємо, що філософія діяльнісно-компетентнісного підходу також повністю відповідає специфіці дуальної освіти.

Аналіз праць А. Воронкової, М. Цой і Т. Галицької-Дідух засвідчив, що ключові характеристики дуальної освіти (системність, гнучкість, практична спрямованість та орієнтація на інновації) сприяють підвищенню конкурентоспроможності випускників, а також розвитку у студентів таких важливих професійних якостей, як самостійність, відповідальність, здатність до прийняття рішень та ефективної роботи в команді [4, 4].

На специфіці ролі студента в умовах дуальної освіти наголошує М. Кожокар зі співавторами, зазначаючи, що у процесі навчання студенти повинні вивчати і враховувати соціально-психологічний клімат у колективі, співпрацювати з активом групи, застосовувати нові освітні технології на практиці, передбачати рівень досягнення цілей інновацій. В умовах спільної діяльності колективу, залежно від виробничих завдань, вони мають використовувати відповідні методики для застосування адекватних методів комунікації, розв'язувати практичні завдання, використовувати теоретичний матеріал та набуті знання під час виконання завдань у майбутній професійній сфері [7, 142].

При цьому, як свідчить досвід провідних країн, для кожного студента з урахуванням його інтересів, освітніх потреб розробляється індивідуальна освітня програма, яка дає йому змогу обрати власну траєкторію досягнення мети – здобуття відповідного рівня в обраній спеціальності [2]. Процес формування освітньої траєкторії включає визначення послідовності освоєння курсів, вибір дисциплін з варіативної частини, встановлення кількості предметів на кожен семестр та складання розкладу [1, 31].

З боку викладачів же основними чинниками при виборі форм організації освітньої діяльності студентської молоді є зміст дисципліни, тема та мета заняття, вибір основних методів і засобів навчання, структура заняття, форми організації заняття, якість

знань студентів і рівень педагогічної майстерності викладача [7, 142].

Провідними принципами організації дуальної освіти, на нашу думку, можна вважати:

- забезпечення співпраці між освітніми установами та підприємствами, що передбачає активну взаємодію між закладами освіти та роботодавцями і дозволяє створити ефективне середовище для підготовки кваліфікованих кадрів, які відповідають сучасним потребам бізнесу та економіки;

- інтеграцію теоретичного і практичного навчання (поєднання теоретичних знань із практичними навичками забезпечує студентам краще розуміння матеріалу і створює їм умови для застосування знань безпосередньо на робочих місцях, що підвищує їхню готовність до реальних професійних викликів);

- орієнтацію на потреби ринку праці (дуальна освіта спрямована на підготовку фахівців, які затребувані роботодавцями. Тому навчальні програми розробляються з урахуванням актуальних тенденцій на ринку праці, що робить випускників конкурентоспроможними);

- наставництво з боку роботодавців (роботодавці активно залучаються до освітнього процесу, надаючи студентам індивідуальну підтримку та настанови, допомагають адаптуватися до професійного середовища);

- адаптацію навчальних планів до сучасних технологій (освітні програми мають бути гнучкими й оновлюватися відповідно до новітніх технологічних досягнень, що дає змогу студентам отримувати актуальні знання та навички, необхідні для роботи в умовах швидкозмінного технологічного середовища);

- наявність зворотного зв'язку (від студентів, викладачів та роботодавців) для постійного удосконалення освітнього процесу. Як зазначають А. Воронкова та інші, у контексті співпраці між закладами освіти та підприємствами ефективний зворотний зв'язок відіграє ключову роль. Він уможливорює адаптацію навчальних програм до актуальних потреб ринку праці шляхом регулярної оцінки практичної підготовки студентів на робочих місцях, обговорення результатів навчання та внесення необхідних коректив до програм для забезпечення їх відповідності вимогам роботодавців [4, 8].

Зі свого боку О. Джеджула описує алгоритм взаємодії системи “університет – роботодавець” у процесі професійної підготовки студентів, що включає проведення переддипломної практики у потенційних місцях працевлаштування, залучення роботодавців до освітнього процесу, розробки навчальних планів і програм, участь у державних екзаменаційних комісіях, оцінку знань і практичних навичок студентів, а також аналіз зворотного

зв'язку від молодих фахівців та підприємств, на які вони були направлені [5, 18].

Уважаємо, що алгоритм взаємодії системи “університет – роботодавець”, описаний О. Джеджулою, є досить комплексним і спрямованим на забезпечення якісної професійної підготовки студентів. Його ефективність і дієвість можна оцінити за кількома критеріями:

- **забезпечення практичного досвіду.** Проведення переддипломної практики у потенційних місцях працевлаштування допомагає студентам отримати безпосередній досвід роботи в професійному середовищі, що сприяє кращому розумінню робочих процесів і підвищує готовність випускників до виконання своїх обов'язків після завершення навчання;

- **залучення роботодавців до освітнього процесу.** Роботодавці, беручи участь у розробці навчальних планів і програм, можуть забезпечити відповідність навчання актуальним потребам ринку праці, а це зменшує розрив між теоретичною підготовкою та практичними вимогами роботодавців;

- **залучення роботодавців до екзаменаційних комісій** уможливорює оцінювання знань та навичок студентів із практичної точки зору, що забезпечує більш об'єктивну оцінку їхньої готовності до роботи;

- **регулярна оцінка знань і навичок студентів** сприяє виявленню сильних і слабких сторін підготовки, що дає можливість вчасно вносити необхідні корективи до навчальних програм;

- **аналіз зворотного зв'язку** є важливим для постійного вдосконалення освітнього процесу, слугує адаптації освітніх програм відповідно до реальних потреб роботодавців і забезпеченню актуальності підготовки фахівців.

Для успішного впровадження дуальної освіти необхідно чітко окреслити права та обов'язки освітніх закладів, роботодавців і студентів. Відтак, студент повинен сумлінно виконувати навчальний план, дотримуватися правил закладу освіти та корпоративної політики підприємства, підтримувати зв'язок з координаторами програми, він також має право на безпечні умови праці та захист своїх прав. Освітній заклад забезпечує теоретичну підготовку, відповідність освітніх програм стандартам, налагоджує співпрацю з роботодавцями, підбирає підприємства для дуальної освіти, розробляє навчальний план з урахуванням професійних стандартів, узгоджує теоретичну та практичну підготовку, супроводжує навчання студента на підприємстві та оцінює його результати. Роботодавець ініціює співпрацю із закладом освіти, відповідає за безпеку праці, бере участь у розробці освітніх програм, відбирає студентів, оцінює їхню практичну підготовку, надає робоче місце та наставника, створює належні умови для навчання і роботи [6, 20–21].

Як підсумовують М. Олефіренко та О. Король, теоретична підготовка фахівців здійснюється в освітніх закладах, тоді як практична частина проходить безпосередньо на робочих місцях (на підприємствах). Підприємства роблять замовлення освітнім закладам на підготовку певної кількості фахівців конкретної спеціальності, а роботодавці беруть активну участь у формуванні освітніх програм і можуть підтримувати підготовку фахівців різними способами: повне фінансування навчання, закупівля обладнання, покриття витрат на виробниче навчання, виплата студентам грошових винагород за їхню працю тощо [6, 20–21].

Висновки. Дуальна освіта відіграє ключову роль у формуванні професійних компетентностей студентів, оскільки забезпечує гармонійне поєднання теоретичних знань з практичними навичками. Завдяки активній співпраці освітніх закладів і роботодавців, студенти мають можливість працювати у реальних робочих умовах, адаптуватися до специфіки професійного середовища, розвивати навички виконання практичних завдань, що виникають у процесі роботи.

Крім того, дуальна освіта сприяє розвитку таких важливих компетентностей, як командна робота, комунікаційні навички, відповідальність і самостійність. Підприємства, які беруть участь у дуальних програмах, можуть впливати на зміст навчальних курсів, адаптуючи їх до актуальних потреб галузі, що робить підготовку студентів більш цілеспрямованою і відповідною до сучасних вимог ринку праці, а також сприяє їм у швидкому пошуку роботи після завершення навчання, оскільки вони вже мають практичний досвід в обраній сфері. З іншого боку, роботодавці отримують можливість виховувати кадри під свої конкретні потреби, що підвищує ефективність роботи і знижує витрати на додаткове навчання нових працівників.

Отже, дуальна освіта не лише сприяє формуванню висококваліфікованих спеціалістів, але й значно поліпшує інтеграцію молодих фахівців в економічне життя країни, роблячи їх більш затребуваними і конкурентоспроможними на ринку праці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вем'ян В.Г., Тер-Ованес'ян В.Г. Дуальна форма професійної освіти як умова ефективного рішення завдань модернізації освіти. *Психологія: реальність і перспективи* : збірник наукових праць РДГУ. 2015. Вип. 5. С. 29–34.
2. Вишківська В., Шикиринська О. Індивідуалізація та диференціація як необхідні умови вдосконалення освітнього процесу. *Грааль науки*. 2021. Вип. 8. С. 45–347.
3. Вишківська В.Б., Патлайчук О.В., Голікова О.М. Практико-орієнтований підхід як актуальний концепт професійної підготовки майбутніх фахівців. *Інноваційна педагогіка*. № 51. 2022. Том 1. С. 68–171.
4. Воронкова А.А., Цой М.П., Галицька-Дідух Т.В. Аналіз ефективності дуальної освіти в контексті української вищої освіти. *Академічні візії*. 2024. Вип. 34. С. 1–12.

5. Джеджула О.М. Дуальна освіта як засіб соціалізації майбутнього фахівця. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. Вип. 52. С. 15–18.

6. Дуальна форма здобуття освіти: успіхи та проблеми третього року запровадження пілотного проєкту у закладах вищої та фахової передвищої освіти України : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 23 листопада 2022 р., Науково-методичний центр ВФПО. Київ, 2022. 128 с.

7. Кожокар М.В., Галан Я.П., Палагнюк Т.В., Васкан І.Г. Зміст і форми дуальної освіти у професійній підготовці студентської молоді в закладах вищої освіти України. *Інноваційна педагогіка*. Вип. 22. 2020. Т. 4. С. 140–143.

8. Кушнірецька О.В., Синюра-Ростун Н.Р. Особливості дуальної форми професійної підготовки кадрів у процесах освітньо-виробничої інтеграції. Сучасний стан та пріоритети модернізації фінансово-економічної системи України : матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Львів, 23 листоп. 2017 р.) / Львів.торг.-екон. ун-т та ін. Київ, 2017. С. 27–30. http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/pidroz/dily/Naukovi_Vydannya/Docs/2017_ZbirnikFinConf.pdf

9. Марценюк Л.В., Груздев О.В. Дуальна освіта як засіб ефективного поєднання теорії та практики. *Економіка та держава*. 2021. № 3. С. 58–65.

10. Ярошенко О. Дуальна форма здобуття вищої освіти як спосіб забезпечення вимог ринку праці до практичної підготовки випускників. *Проблеми освіти*. 2023. № 1. С. 98.

REFERENCES

1. Vemian, V.H. & Ter-Ovanesian, V.H. (2015). Dualna forma profesiinoi osvity yak umova efektyvnoho rishennia zavdan modernizatsii osvity [Dual form of vocational education as a condition for effective solution of the tasks of modernization of education]. *Psychology: Reality and Prospects. Collection of Scientific Papers of Rivne State Humanitarian University*. Vol. 5. pp. 29–34. [in Ukrainian].
2. Vyshkivska, V. & Shykyrynska, O. (2021). Indyvidualizatsiia ta dyferentsiatsiia yak neobkhdni umovy vdoskonalennia osvitnoho protsesu [Individualization and differentiation as necessary conditions for improving the educational process]. *Grail of Science*. Vol. 8. pp. 345–347. [in Ukrainian].
3. Vyshkivska, V.B., Patlaichuk, O.V. & Holikova, O.M. (2022). Praktyko-orientovanyi pidkhd yak aktualnyi kontsept profesinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv [Practice-oriented approach as a relevant concept of professional training of future specialists]. *Innovative Pedagogy*. No. 51. Vol. 1. pp. 168–171. [in Ukrainian].
4. Voronkova, A.A., Tsoi, M.P. & Halyska-Didukh, T.V. (2024). Analiz efektyvnosti dualnoi osvity v konteksti ukrain-skoi vyshchoi osvity [Analysis of the effectiveness of dual education in the context of Ukrainian higher education]. *Academic visions*. Vol. 34. pp. 1–12. [in Ukrainian].
5. Dzhedzhula, O.M. (2018). Dualna osvita yak zasib sotsializatsii maibutnoho fakhivtsia [Dual education as a means of socialization of a future specialist]. *Modern Information Technologies and Innovation Methodologies of Education in Professional Training Methodology Theory Experience Problems*. Vol. 52. pp. 15–18. [in Ukrainian].
6. Dualna forma zdobuttia osvity: uspikhy ta problemy tretoho roku zaprovadzhenia pilotnoho proiektu u zakladakh vyshchoi ta fakhovoi peredvyshchoi osvity Ukrainy [Dual

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ СТРЕТЧИНГУ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

form of education: successes and problems of the third year of implementation of the pilot project in higher and professional pre-higher education institutions of Ukraine]. *Zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 23 lystopada 2022 r., Naukovo-metodychnyi tsentr VFPO* – Collection of Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, November 23, 2022. Kyiv, 2022. 128 p. [in Ukrainian].

7. Kozhokar, M.V., Halan, Ya.P., Palahniuk, T.V. & Vaskan, I.H. (2020). Zmist i formy dualnoi osvity u profesiinii pidhotovtsi studentskoi molodi v zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [Content and forms of dual education in the professional training of students in higher education institutions of Ukraine]. *Innovative Pedagogy*. Issue 22. Vol. 4. pp. 140–143. [in Ukrainian].

8. Kushnirovska, O.V. & Syniura-Rostun, N.R. (2017). Osoblyvosti dualnoi formy profesiinnoi pidhotovky kadriv u protsesakh osvityno-vyrobnychoi intehtatsii [Features of the dual form of professional training in the processes of educational and industrial integration]. *Suchasnyi stan ta priorytety modernizatsii finansovoeconomichnoi systemy Ukrainy* : ma-

terialy VIII Vseukr. nauk.-prakt. konf. studentiv, aspirantiv ta molodykh vchenykh (m. Lviv, 23 lystop. 2017 r.) / Lviv.torh-ekon. un-t ta in. – Current state and priorities of modernization of the financial and economic system of Ukraine: Proceedings of the VIII All-Ukrainian Scientific and Practical Conference of students, postgraduates and young scientists (Lviv, November 23, 2017). Lviv University of Trade and Economics. Kyiv. pp. 27–30. [in Ukrainian].

9. Martseniuk, L.V. & Hruzdiev, O.V. (2021). Dualna osvita yak zasib efektyvnoho poiednannia teorii ta praktyky [Dual education as a means of effectively combining theory and practice]. *Economy and state*. No. 3. pp. 58–65. [in Ukrainian].

10. Iaroshenko, O. (2023). Dualna forma zdobuttia vyshchoi osvity yak sposib zabezpechennia vymoh rynku pratsi do praktychnoi pidhotovky vypusknnykiv [Dual form of higher education as a way to meet the labor market requirements for practical training of graduates]. *Problems of education*. No. 1. p. 98. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 20.01.2025

УДК 37.04:796.01:004

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.320786>

Ганна Алексеева, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та інформатики Бердянського державного педагогічного університету

Ганна Кулікова, магістр факультету фізичної культури, спорту та здоров'я людини

Бердянського державного педагогічного університету

Олександр Антоненко, кандидат технічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та інформатики

Бердянського державного педагогічного університету

Олександр Овсянніков, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та інформатики

Бердянського державного педагогічного університету

Лариса Горбатюк, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри комп'ютерних технологій та інформатики

Бердянського державного педагогічного університету

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ СТРЕТЧИНГУ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті досліджено можливості використання мультимедійних технологій та цифрових фітнес-додатків у викладанні стретчингу для здобувачів вищої та професійної освіти в умовах дистанційного навчання. Використано методи аналізу наукової літератури, порівняння функціональних характеристик мультимедійних додатків, систематизації способів їх інтеграції у тренувальний процес і вивчення можливостей для розвитку фізичних навичок.

Установлено, що мультимедійні технології сприяють удосконаленню навчального процесу через інтерактивність, адаптивність і доступність. Зокрема, додатки InShot та Snappseed дозволяють створювати та редагувати якісний контент для тренувань, забезпечуючи професійну візуалізацію відео і зображень. Платформи MyFitnessPal, Apple Health та Google Fit забезпечують моніторинг фізичної активності, контролюють показники здоров'я, включаючи пульс, витрату калорій, якість сну, що дає змогу індивідуалізувати тренувальний процес. Додатки Strava та StretchIt надають можливість як для соціальної взаємодії та організації змагань, так і для персоналізованих програм розтяжки й розвитку гнучкості.

Ключові слова: мультимедійні технології; фітнес-додатки; стретчинг; дистанційне навчання; фізична активність; цифрові інструменти; адаптивні програми; інтерактивність.

Табл. 1. Рис. 4. Літ. 31.

Hanna Aliksieieva, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor
of the Computer Technologies and Informatics Department,
Berdyansk State Pedagogical University

Hanna Kulikova, Master Student of the Faculty of
Physical Education, Sports and Human Health,
Berdyansk State Pedagogical University

Oleksandr Antonenko, Ph.D. (Technic), Associate Professor
of the Computer Technologies and Informatics Department,
Berdyansk State Pedagogical University

Oleksandr Ovsyannikov, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor
of the Computer Technologies and Informatics Department,
Berdyansk State Pedagogical University

Larysa Horbatiuk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor
of the Computer Technologies and Informatics Department,
Berdyansk State Pedagogical University

USE OF MULTIMEDIA TECHNOLOGIES IN TEACHING STRETCHING TO HIGHER AND VOCATIONAL EDUCATION STUDENTS IN THE CONDITIONS OF DISTANCE LEARNING

The article explores the potential of multimedia technologies and digital fitness applications in teaching stretching to higher and vocational education students under the conditions of distance learning. The aim of the study is to analyze the functionality of modern multimedia tools and digital platforms such as InShot, Snapseed, Canva, MyFitnessPal, Strava, StretchIt, Apple Health, Google Fit, Fitbit, Zoom, Microsoft Teams, and Google Classroom, and evaluate their role in creating an effective and adaptive educational environment. The research methods include analysis of scientific literature, comparison of functional characteristics of multimedia applications, systematization of ways to integrate them into the training process, and examination of their capabilities for developing physical skills.

The study reveals that multimedia technologies enhance the educational process by offering interactivity, adaptability, and accessibility. Applications like InShot and Snapseed allow users to create and edit high-quality content for training, ensuring professional visualization of videos and images. Platforms such as MyFitnessPal, Apple Health, and Google Fit provide monitoring of physical activity and health metrics, including heart rate, calorie expenditure, and sleep quality, enabling a personalized approach to training. Applications like Strava and StretchIt offer opportunities for social interaction, organizing competitions, and personalized stretching programs aimed at improving flexibility.

The scientific novelty of the study lies in the comprehensive analysis of the integration of multimedia technologies into the teaching process of stretching, which helps enhance the motivation of students, develop their physical skills, and maintain health during distance learning. The practical significance of the research is reflected in the application of the findings for designing adaptive training programs using multimedia tools that meet modern digital educational standards and the needs of students. Special emphasis is placed on tools that ensure interactive learning, such as Canva for creating visual materials, Zoom and Microsoft Teams for conducting online classes and integrating these platforms with Google Classroom for managing the learning process.

The results of the study indicate that multimedia technologies are a crucial component in modernizing physical education by providing a flexible, technology-driven approach to teaching stretching that aligns with the current demands of distance and blended learning formats.

Keywords: *multimedia technologies; fitness applications; stretching; distance learning; physical activity; digital tools; adaptive programs; interactivity.*

Постанова проблеми. Сучасне суспільство стикається з проблемою недостатньої рухливості молоді, яка виникає внаслідок малорухливого способу життя, особливо в умовах онлайн-навчання. Перехід значної частини освітнього процесу в онлайн-формат суттєво знижує рівень фізичної активності студентів, що негативно впливає на їхнє фізичне здоров'я. Відомо, що фізичний стан людини тісно пов'язаний із руховою активністю, яка є важливим чинником профілактики захворювань, поліпшення психоемоційного стану та розвитку фізичних якостей.

Одним із ефективних способів збереження і зміцнення здоров'я є застосування фітнес-техно-

логій, зокрема стретчингу – виду фізичних вправ, спрямованих на розвиток гнучкості, поліпшення кровообігу, зняття напруги в м'язах та загальне зміцнення організму. Стретчинг активно набуває популярності, особливо у форматі онлайн-тренувань, які є доступними незалежно від місця проживання чи розкладу учасників. Онлайн-заняття можуть бути як груповими, так й індивідуальними, проходити у записі або в режимі реального часу, що стало можливим завдяки стрімкому розвитку цифрових технологій.

Сьогодні молодь демонструє високий інтерес до здорового способу життя, проте динамічний ритм життя, обмеженість ресурсів, а також воєнний стан

у країні, часто стають перепонами для регулярного відвідування офлайн-занять. У зв'язку з цим популярність онлайн-занять, зокрема з використанням мультимедійних фітнес-додатків, стрімко зростає. Однак організація ефективних онлайн-тренувань має і виклики. Основними проблемами є забезпечення якісної подачі тренувального контенту, що включає створення візуально привабливих і технічно правильних відео; підтримка мотивації учасників, зокрема їхнього інтересу до тренувань і досягнення індивідуальних цілей; а також адаптація тренувань до рівня підготовки учасників з урахуванням їхніх фізичних можливостей та особливостей. У цьому контексті тренери все частіше використовують сучасні мультимедійні інструменти та фітнес-додатки, які забезпечують різноманітність тренувального процесу, допомагають контролювати прогрес учасників. Додатки, такі як *Google Fit*, *Strava*, *MyFitnessPal*, *Nike Training Club*, пропонують зручні функції для відстеження фізичного стану, планування тренувань, розробки персоналізованих графіків харчування й аналізу досягнень.

Попри широкий вибір технологій, інтеграція цифрових платформ у тренувальний процес потребує системного підходу та розуміння їхньої функціональності. Постає питання вибору оптимальних інструментів для організації онлайн-занять зі стретчингу, які забезпечували б якісну подачу матеріалу, сприяли досягненню поставлених цілей і підтримували мотивацію учасників. Вивчення цієї проблеми є актуальним і необхідним для удосконалення процесу викладання стретчингу як різновиду фітнес-технологій у сучасних умовах.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Використання цифрових технологій та фітнес-додатків у викладанні фізичної культури, зокрема стретчингу, активно досліджується у сучасній науковій літературі. Одним із ключових напрямів є вплив цифрових інструментів на формування здорового способу життя та мотивацію до фізичної активності. Т. Мошенська, Н. Долгополова та М. Сорочинська акцентують увагу на перевагах використання онлайн-платформ і фітнес-додатків для розвитку здорового способу життя [11]. Їхнє дослідження демонструє, як інтеграція цифрових технологій сприяє підвищенню мотивації студентів та розширенню можливостей для тренувань.

Інше дослідження авторства А. Дяченка та А. Антоноука зосереджується на використанні фітнес-додатків як засобу підвищення мотивації студентів до регулярної рухової активності. Автори доводять, що інтерактивні додатки стимулюють студентів до виконання фізичних вправ завдяки гейміфікації та персоналізованим рекомендаціям [7]. Подібну ідею підтримує М. Галатюк, який вивчає розвиток спортивної культури майбутніх фахівців фізичного виховання в умовах діджиталізації

спорту. Він підкреслює, що сучасні технології стають невід'ємною частиною професійної підготовки у сфері фізичної культури [5].

Використання програми Kinovea для проведення біомеханічних досліджень розглядає Н. Долгополова, демонструючи можливості комп'ютерних технологій у аналізі фізичних вправ [6]. О. Мозолєв аналізує фітнес-технології дистанційного навчання студентів із фізичного виховання, акцентуючи увагу на інтерактивності й адаптивності цифрових платформ [10]. Зі свого боку, В. Пасько та О. Кавковкіна вказують на вплив фізичного здоров'я на мотивацію здобувачів вищої освіти до занять спортом під час пандемії, що підкреслює важливість цифрових інструментів для підтримки фізичної активності [12].

О. Семеніхіна та співавтори досліджують підготовку майбутніх фахівців фізичної культури до використання засобів digital health у професійній діяльності, наголошуючи на необхідності інтеграції таких інструментів у навчальний процес [13]. М. Сорочинська аналізує перспективи використання віртуальної реальності для підготовки фахівців у різних видах спорту, що відкриває нові горизонти у застосуванні технологій у тренуваннях [14].

Натомість Н. Чухланцева та Л. Шуба зосереджуються на мобільно орієнтованих фітнес-технологіях, які позитивно впливають на фізичну активність студентів [18]. Л. Філенко та О. Церковна вивчають створення дистанційних курсів для підготовки здобувачів вищої освіти у сфері фізичної культури, демонструючи ефективність комбінованого підходу до навчання [15]. Г. Артем'єва та співавтори пропонують комплексну програму тренувань для жінок молодого віку, акцентуючи увагу на адаптації тренувального процесу до сучасних вимог [20].

Міжнародний контекст додає дослідження L. Sardi, A. Idri та J. L. Fernández-Alemán, яке пропонує систематичний огляд гейміфікації в e-Health. Це дослідження підкреслює потенціал гейміфікації для підвищення залученості та мотивації до фізичної активності [28].

Наукові праці Nestorenko et al [25; 26] та Ostenda et al [27] акцентують увагу на ролі інформаційно-комунікаційних технологій, таких як бізнес-інкубатори та засоби ІКТ, у створенні інноваційного навчального середовища, що може бути адаптовано до потреб професійної освіти. Т. Черемісіна та співавт. [16; 17] студіюють впровадження цифрових рішень і маркетингових стратегій у різних сферах, що підкреслює необхідність інтеграції мультимедійних технологій у навчальні програми для розвитку професійних компетентностей. Зі свого боку, в інших дослідженнях увага зосереджена на методиках аналітичної підтримки трансформаційних процесів, розвитку управлінського

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ СТРЕТЧИНГУ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

обліку на основі ризик-орієнтованого підходу, а також використанні цифрових технологій для розв'язання проблем, пов'язаних із ліквідацією активів в умовах воєнного стану [1; 8; 22; 29]. Загалом, аналіз літератури демонструє, що впровадження цифрових та мультимедійних технологій у навчальні процеси сприяє підвищенню мотивації здобувачів освіти [2; 9; 23; 30], забезпеченню інтерактивності навчання та адаптації освітнього контенту до сучасних вимог професійної підготовки [3; 19; 21] та має значний потенціал для підвищення мотивації, інтерактивності й адаптивності навчального процесу [24; 31]. Інтеграція мультимедійних інструментів і фітнес-додатків у викладання стретчингу сприяє розвитку здорового способу життя та професійних компетентностей здобувачів освіти.

Мета дослідження: проаналізувати можливості й ефективність використання мультимедійних і фітнес-додатків у викладанні стретчингу як різновиду фітнес-технологій в офлайн- і онлайн-форматі, з акцентом на підвищення доступності тренувального процесу, підтримку мотивації учасників та адаптацію до сучасних умов.

Виклад основного матеріалу. Сучасні технології відіграють ключову роль у тренувальному процесі, надаючи можливість його реалізації навіть за умов обмежень, спричинених карантинами, війною чи стихійними лихами. Новітні програми та ресурси відкривають нові шляхи для зацікавлення молоді спортом, підвищення мотивації до фізичної активності та поліпшення загального здоров'я [15]. Кожен використаний інструмент не лише робить онлайн-тренування можливим, але й значно збагачує традиційні тренування цікавими, захопливими та інтерактивними елементами [18].

Одним із прикладів інтеграції сучасних технологій у тренувальний процес стало проведення онлайн спортивного заходу, приуроченого до Дня спорту і здоров'я людини, 12 вересня 2024 р. Захід організувала кафедра фізичної культури, спорту та здоров'я людини Бердянського державного педагогічного університету для студентів усіх спеціальностей першого та другого курсів. Темою заходу стали "Новітні фітнес-технології – інноваційний погляд на тренування".

Цей захід був присвячений обговоренню сучасних досягнень у фітнес-індустрії, які роблять заняття стретчингом ефективнішими, безпечнішими та доступнішими. Учасники ознайомилися з інноваційними гаджетами, мобільними додатками, віртуальними тренінгами та методиками, які сприяють інтеграції стретчингу у сучасний стиль життя.

Ключовими темами обговорення стали: сучасні гаджети для аналізу гнучкості та відстеження прогресу; персоналізовані програми стретчингу; онлайн-тренування: спорт без меж; біомеханіка і стретчинг:

як технології допомагають запобігати травмам; мобільні додатки для онлайн-тренувань: від новачка до професіонала; інтеграція технологій у тренувальний процес: як це змінює ринок фітнесу.

Формат заходу. У рамках заходу були організовані такі активності:

- **Презентації** студентів, присвячені фітнес-технологіям.

- **Дискусійна панель** на тему: "Чи замінять технології живі тренування у майбутньому?"

- **Демонстрація відеотренувань** і нових методик онлайн-занять зі стретчингу.

- Використання сучасних додатків для створення онлайн-тренувань та інтерактивних тестів у ігрових та змагальних формах.

Серед основних інструментів виконання завдань дослідження стала інтеграція Canva у тренувальний процес. У рамках заходу для створення презентацій за темою новітніх фітнес-технологій використовувався онлайн-інструмент Canva (рис. 1). Ця платформа надає зручний спосіб створювати графічний контент із сучасним дизайном, що відповідає освітнім та професійним потребам. Вона поєднує інтуїтивний інтерфейс із широкими можливостями налаштувань, що робить її корисною як для досвідчених користувачів, так і для початківців (рис. 4).

Canva дає змогу легко створювати інтерактивні матеріали, такі як презентації, постери та графіку для соціальних мереж, що додає контенту візуальної привабливості. Її функціонал спрямований на забезпечення ефективності роботи, включаючи можливість редагування у реальному часі та використання інструментів для командної роботи. Завдяки підтримці як вебверсії, так і мобільних додатків, платформа забезпечує доступність і мобільність для створення проєктів незалежно від місця перебування користувачів.

Навчальний потенціал Canva також вартий уваги. У межах тренувального процесу платформа стала незамінним інструментом для розробки візуально насичених презентацій, сприяючи кращому засвоєнню матеріалу [13]. Використання Canva у процесі підготовки матеріалів для онлайн- та офлайн-заходів стимулює розвиток креативного мислення та дає змогу студентам брати активну участь у створенні візуального контенту.

Застосування Canva у навчальному процесі також сприяє вдосконаленню візуалізації інформації, що є важливим елементом сучасних освітніх підходів. Інтерактивні матеріали, створені за допомогою цієї платформи, підвищують інтерес учасників і додають новий рівень динаміки у викладання тренувальних технологій.

Приклади створення презентацій за допомогою додатку Canva (рис. 1).

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ СТРЕТЧИНГУ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

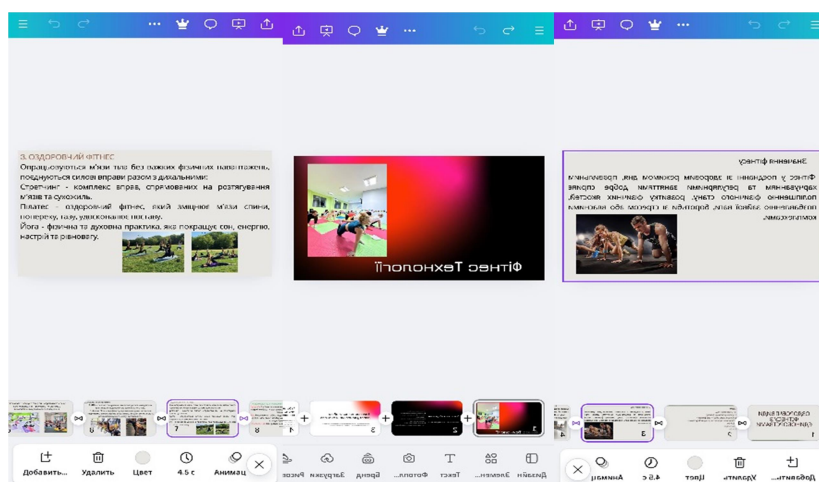

Рис. 1. Фрагменти використання Canva для розробки інтерактивних матеріалів

Наступною платформою є **LearningsApps.org** – безкоштовний онлайн-сервіс, призначений для створення інтерактивних навчальних матеріалів. Платформа підтримує вчителів, викладачів та учнів у процесі навчання, надаючи простий спосіб розробляти інтерактивні вправи і завдання для будь-якого предмету, а також вікової категорії. Основними характеристиками LearningsApps.org є створення вправ (інтерактивні вікторини, кросворди, головоломки, тестові запитання, ігри асоціації, інтерактивні відео тощо). На сайті доступна бібліотека вже створених іншими користувачами завдань, які можна використовувати безкоштовно або реда-

гувати для свого уроку. Не потрібні спеціальні технічні знання, щоб створити завдання [12]. Інтуїтивно зрозумілий інтерфейс робить платформу доступною для будь-якого користувача. Додаток доступний багатьма мовами, включно з українською. Розглянемо на прикладі завдань які було розроблено для учасників онлайн заходу завдяки цій платформі (рис. 2).

Завдання можна виконувати в індивідуальному режимі або організовувати групову роботу. Створені матеріали можна легко вставляти на власні вебсайти, блоги, у презентації чи використовувати під час онлайн-навчання.

Рис. 2. Фрагменти використання LearningsApps.org для розробки дидактичних матеріалів

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ СТРЕТЧИНГУ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Інший цікавий додаток на який варто звернути увагу, **Inshot**. Це популярний мобільний додаток для редагування відео та фотографій, який дає змогу легко створювати якісний контент для соціальних мереж, презентацій чи особистих проєктів. Ним послуговуються як новачки, так і професіонали, завдяки простоті використання та широким можли-

востям. Розглянемо його як помічника у створенні відео онлайн-тренування зі стретчингу для групи дівчат, вікова категорія яких 16–30 років, середнього рівня фізичної підготовки, яке було задіяно у спортивному заході як приклад і можливість спробувати студентами стретчинг тренування, що є одним з різновидів оздоровчого фітнесу (рис. 3).

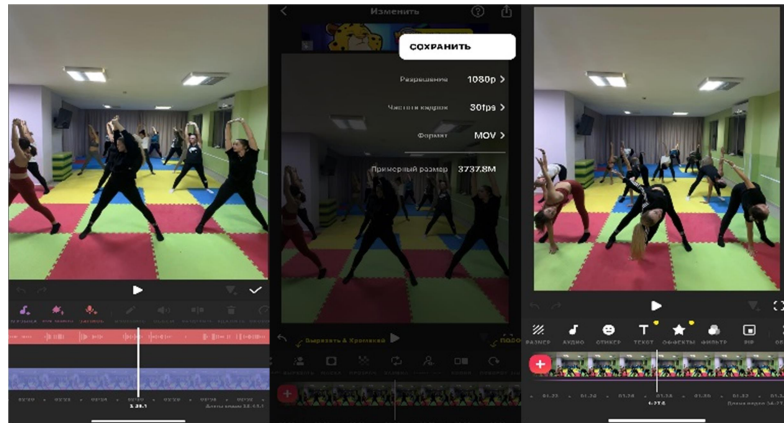

Рис. 3. Фрагменти використання InShot для розробки особистого плану і програм тренувань

Основними функціями InShot, використаними на прикладі створення відео тренування, є: редагування відео, обрізка та нарізка (можливість обрізати відео, видаляти непотрібні фрагменти, змінювати порядок кадрів); додавання ефектів та фільтрів (відео можна прикрасити різноманітними фільтрами, ефектами і переходами); швидкість відео (зміна швидкості відео для створення уповільнених (слоумо) або пришвидшених відео); текст і стікери (додавання тексту, смайликів, анімованих стікерів та графіки до відео); музика (завантаження власних аудіофайлів або використання безкоштовної бібліотеки музики); формати (можливість змінювати співвідношення сторін (6:9, 1:1, 9:16 тощо) для ство-

рення відео, які підходять для TikTok, Instagram, YouTube).

Також не менш цікавими додатками, які допомагають з розрахунком калорій, фізичної активності, контролем показників і можливістю створення особистого плану і програм тренувань, є **MyFitnessPal**, **Strava**, **StretchIt**.

MyFitnessPal, Strava, і StretchIt – це популярні додатки, які разом забезпечують комплексний підхід до підтримки здорового способу життя. MyFitnessPal спеціалізується на контролі харчування та фізичної активності, допомагаючи користувачам відстежувати споживання калорій і дотримуватися здорових звичок.

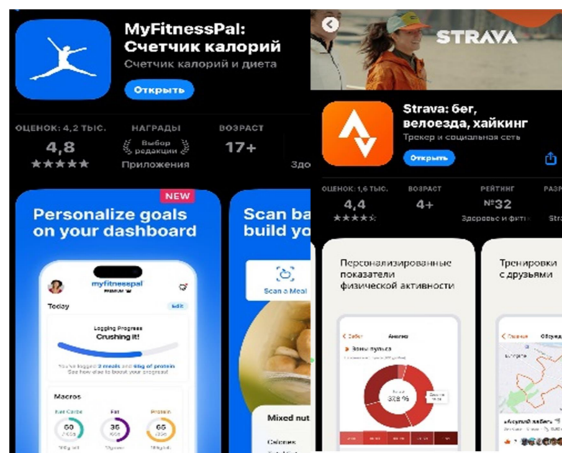

Рис. 4. Фрагменти використання MyFitnessPal, Strava для розробки програм тренувань

**ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ СТРЕТЧИНГУ ДЛЯ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ**

Strava орієнтована на любителів бігу, велоспорту, ходьби та інших активностей, дозволяючи записувати маршрути, тренування та сприяючи соціальній взаємодії, що надихає на активний спосіб

життя. StretchIt, зі свого боку, пропонує ефективні програми для розвитку гнучкості, розтяжки та мобільності, що робить його незамінним інструментом для занять оздоровчим фітнесом (табл. 1).

Таблиця 1

Можливості фітнес-додатків для підтримки здорового способу життя

Додаток	Основні функції	Приклади використання	Формування навичок/можливостей
MyFitnessPal	Відстеження калорій, контроль харчування, моніторинг фізичної активності	Планування щоденного раціону, аналіз калорійності страв	Формування навичок самоконтролю, підтримка збалансованого харчування
Strava	Запис маршрутів, організація змагань, соціальна взаємодія	Створення маршрутів для бігу чи велопоїздок, участь у віртуальних змаганнях	Мотивація до активного способу життя, розвиток соціальних зв'язків
StretchIt	Програми для розтяжки, тренування на розвиток гнучкості та мобільності	Виконання щоденних вправ на розтяжку, персоналізовані програми	Розвиток гнучкості, покращення мобільності, профілактика травм
InShot	Редагування відео, додавання музики та візуальних ефектів	Створення відеоуроків для стретчингу	Розвиток креативності, покращення презентаційних навичок
Apple Health	Відстеження пульсу, якості сну, рівня фізичної активності	Моніторинг серцевого ритму під час тренувань, аналіз даних про сон	Підтримка здорового способу життя, забезпечення безпечного тренувального процесу
Canva	Створення графічного контенту, шаблони для презентацій	Розробка інфографіки для пояснення тренувальних програм	Покращення візуалізації навчального матеріалу, розвиток креативного мислення
Google Fit	Відстеження фізичної активності, встановлення цілей, підрахунок кроків	Встановлення щоденних цілей з активності, аналіз виконання	Підтримка регулярної фізичної активності, підвищення мотивації
Snapseed	Редагування зображень, налаштування кольору, фільтри	Підготовка візуального контенту для тренувальних матеріалів	Розвиток візуальних комунікаційних навичок

Таблиця демонструє можливості популярних фітнес-додатків для підтримки здорового способу життя, їхні основні функції, приклади практичного застосування та формування корисних навичок і можливостей.

Висновок. У процесі онлайн-тренувань зі стретчингу використання інтерактивних ресурсів показує свою ефективність у залученні студентів та підвищенні їхньої мотивації. Інструменти, такі як *InShot*, *Snapseed*, *Canva*, *MyFitnessPal*, *Strava*, *Fitbit*, *Apple Health* та інші, надають різноманітні можливості для розвитку фізичних якостей, контролю за виконанням вправ, а також можливості реалізації онлайн-тренувань та онлайн-заходів, спрямованих на поліпшення здоров'я та життя молоді. Ці ресурси уможливають адаптувати тренувальний процес до індивідуальних фізичних потреб студентів, роблячи його доступним, можливим, цікавим та спрямованим на оздоровлення. Вони допомагають створити позитивне тренувальне середовище, де студенти можуть вільно і доступно займатись спортом навіть з дому. Але важливо пам'ятати, що тех-

нології лише дають можливість проводити онлайн тренування в умовах реальних подій в Україні та світі, але не можуть повністю замінити реальні офлайн-тренування з тренером та спортивним інвентарем. Використання інтерактивних ресурсів має бути органічною частиною тренувального процесу, що поєднує як онлайн-інструменти, так і традиційні методи викладання. Отже, інтеграція сучасних технологій у спорт та методики проведення тренувань може підвищити якість фізичного стану молоді та забезпечити поліпшення самопочуття, здоров'я і життя загалом.

Перспективи подальших наукових розвідок. Подальші наукові дослідження у сфері викладання стретчингу як фітнес-технології в онлайн-форматі зосереджуються на вивченні впливу інтерактивних технологій на різні аспекти фізичних якостей молоді. Зокрема, варто дослідити, як такий різновид тренувань може поліпшити не лише фізичні якості, але й соціально-емоційний розвиток студентів. Також важливо аналізувати ефективність різних методів адаптації тренувань для різних вікових груп і рівнів

ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ СТРЕТЧИНГУ ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

фізичної підготовки. Залишаються актуальними дослідження щодо комбінованого використання традиційних і цифрових методів реалізації тренувального процесу, що допоможе знайти оптимальні варіанти і можливості у майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева Г.М. та ін. Досвід використання засобів електронного навчання у інклюзивному освітньому ВНЗ. *Фізико-математична освіта*, 2018. № 4 (18), С. 17–24.
2. Алексеева Г.М. Формування готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності : монографія. Бердянськ : БДПУ. 2014. 260 с.
3. Алексеева Г.М., Кравченко Н.В., Антоненко О.В., Горбатюк Л.В. Використання ігрових технологій в процесі професійної підготовки студентів педагогічних закладів вищої освіти свроінтеграції. *Науковий вісник Південно-українського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Серія : Педагогіка*. Одеса : ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2017. Вип. 6 (119). С. 7–14.
4. Борисова О., Нагорна В., Шутова С., Митько А. Модельні характеристики психофізіологічного стану висококваліфікованих спортсменів у стресовій ситуації. *Спортивна наука та здоров'я людини : електронне науково-періодичне видання*. 2019. 1 (017), С. 4–9. URL: https://fzfv.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/ilid/kfvps/program/01_2019_sportnauka.pdf (дата звернення: 12.01.2025)
5. Галатюк М. Розвиток спортивної культури майбутніх фахівців фізичного виховання у контексті процесів діджиталізації спорту. *Людинознавчі студії. Серія "Педагогіка"*. 2022. Вип. 46. С. 30–35.
6. Долгополова Н. Використання комп'ютерної програми Kinovea для проведення біомеханічних досліджень у шорт-треці. *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту*. 2021. № 5. С. 55–62.
7. Дяченко А.А., Антонюк А.Є. Використання фітнес-додатків як засобу підвищення мотивації студентів до регулярної рухової активності. *Сучасні технології в галузі фізичного виховання, спорту, фізичної терапії та ерго-терапії*. 2021. 14 с.
8. Костенко Г.П. Передумови впровадження фінансового контролінгу на підприємствах курортно-рекреаційної сфери. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Економічна*. 2016. № 90. С. 70–77.
9. Кравченко Н., Алексеева Г., Горбатюк Л., Хоменко С. Організація виховної роботи закладу освіти під час карантину засобами інформаційно-комп'ютерних технологій. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр.* Вип. 1. Бердянськ : БДПУ, 2022. С. 177–188. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-1-177-188>
10. Мозоль О. Фітнес технології дистанційного навчання студентів із фізичного виховання. *Scientific Collection "Inter Conf"*. 2022. № 136. С. 414–418.
11. Мошенська Т., Долгополова Н., Сорочинська М. Застосування онлайн-платформ та фітнес-додатків для формування здорового способу життя. *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту*. 2023. № 7. С. 75–83.
12. Пасько В.В., Каковкіна О.А. Вплив фізичного здоров'я на мотивацію до занять фізичною культурою і спортом здобувачів вищої освіти під час пандемії. *Цифровий репозитарій Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2021. 120 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/36334> (дата звернення: 12.01.2025)
13. Семеніхіна О., Юрченко А., Рибалко П., Шукатка О., Козлов Д., Друшляк М. Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури і спорту до використання засобів digital health у професійній діяльності. *Information Technologies and Learning Tools*. 2022. № 89. С. 33–47. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v89i3.4543>.
14. Сорочинська М.В. Використання віртуальної реальності в підготовці фахівців з різних видів спорту. *Науковий пошук молодих дослідників. ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка"*. 2023. № 3. С. 141–146.
15. Філенко Л., Церковна О. Створення дистанційних курсів при підготовці здобувачів вищої освіти в галузі фізичної культури та спорту. *Науково-методичні основи використання інформаційних технологій в галузі фізичної культури та спорту*. 2021. № 5. С. 170–175.
16. Черемісіна Т.В. та ін. Зарубіжний досвід практики розвитку зеленої економіки. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2018. № 4. С. 83–88.
17. Черемісіна Т.В., Леміш К.М., Шемендюк Н.С. Інтернет-маркетинг в туристичній організації. *Електронний науково-практичний журнал "Інфраструктура ринку"*. 2019. № 37. С. 310–314.
18. Чухланцева Н.В., Шуба Л.В., Шуба В.В. Мобільно орієнтовані фітнес-технології як засіб впливу на фізичну активність студентів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 75 (1). С. 253–268. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v75i1.2581>.
19. Юзик О.П. Медіаосвіта у підготовці майбутніх учителів інформатики у Польщі: з історії становлення та впровадження. *Вісник Національного університету "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка*, 2021. Том 169. № 13. С. 165–170.
20. Artemyeva G., Latvynska I., Moshenska T. Construction a comprehensive health training program for women in the first period of adulthood. *Slobozhanskiy herald of science and sport scientific and theoretical journal*. Kharkiv KhSAPC. 2020. Vol. 8. № 6. 162 p., P. 107.
21. Havrylenko N. Liquidation of destroyed assets in war conditions. *Збірник наукових праць "SCIENTIA"*, (May 5, 2023; Sydney, Australia), 25–27. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/926>. (дата звернення: 12.01.2025)
22. Havrylenko N. An analytical support methodology for transformational processes. In: *Digital Technologies in the Contemporary Economy*. 2022. Vilnius: Mykolas Romeris University, pp. 186–197. URL: <https://cutt.ly/e86kxU>. (дата звернення: 12.01.2025)
23. Kozitska N. Management accounting and internal economic of Production processes. *Cambridge journal of education and science*. 2015. Vol. 2, No. 14. P. 321–329. URL: <http://eir.muos.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5772>. (дата звернення: 12.01.2025)
24. Kulynych T., Shepel I. & Havrylenko N. Development of managerial accounting based on a risk-oriented approach. *Economic Analysis*. 2021. Vol. 31. No. 1. pp. 17–24. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1868/6565656954>. (дата звернення: 12.01.2025)
25. Nestorenko T., Ostenda A., Kravchuk Yu., Nestorenko O. Entrepreneurship and universities: a place of academic business incubators. *Ukrainian Journal of Applied Economics*

and Technology. 2022. T. 7. № 1. С. 63–71. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-1-7>.

26. Nestorenko T.P., Boudousov O.V. The value of higher education for the individual. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 3 (3). С. 171–174. URL: <https://cutt.ly/SGYr6T9>. (дата звернення: 12.01.2025)

27. Ostenda A., Kravchenko N., Istomina D., Aliexsieieva G., Nestorenko T., Horbatiuk L. Роль засобів ІКТ в організації процесу інформування учнів під час карантину. *Zeszyty Naukowe WST*. 2022. № 15. С. 109–126. DOI: <https://doi.org/10.54264/0037>.

28. Sardi L., Idri A., Fernández-Alemán J. L. A systematic review of gamification in e-Health. *Journal of Biomedical Informatics*. 2017. № 71. С. 31–48.

29. Zakharchenko P. et al. Sustainable development of environment in the tourism destination areas: tourists' perception of the issue. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science. IOP Publishing. 2021. T. 628. № 1. С. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/628/1/012024>.

30. Zastrozhnikova I., Cheremisina T. Decentralization of education systems in Ukraine. *Наукові записки БДПУ. Серія: Педагогічні науки*. 2022. Вип. 2. С. 133–138.

31. Zhvanenko S.A., Kostenko G.P. Management of innovation processes in the health economy system of Ukraine. *Innovation*. 2021. T. 13. С. 14.

REFERENCES

1. Aliexsieieva, H. M. et al. (2018). Dosvid vykorystannia zasobiv elektronnoho navchannia u inkluzyvnomu osvithnomu VNZ [Experience of using e-learning tools in an inclusive educational institution]. *Physical & Mathematical Education*, No. 4 (18), pp. 17–24. [in Ukrainian].

2. Aliexsieieva, H.M. (2014). Formuvannia hotovnosti maibutnikh sotsialnykh pedahohiv do zastosuvannia kompiuternykh tekhnolohii u profesiinii diialnosti [Formation of future social pedagogues' readiness to use computer technologies in professional activities]. *Monograph*. Berdiansk, 260 p. [in Ukrainian].

3. Aliexsieieva, H.M., Kravchenko, N.V., Antonenko, O.V. & Horbatiuk, L.V. (2017). Vykorystannia ihyrovykh tekhnolohii v protsesi profesiinoy pidhotovky studentiv pedahohichnykh zakladiv vyshchoi osvity yevrointehratsii [Using game technologies in the process of professional training of students of pedagogical institutions of higher education towards European integration]. *Scientific Bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushynsky. Series: Pedagogy*. Issue 6 (119). Odesa, pp. 7–14. [in Ukrainian].

4. Borisova, O., Nahorna, V., Shutova, S. & Mytko, A. (2019). Modelni kharakterystyky psykhozioholichnoho stanu vysokokvalifikovanykh sportsmeniv u stresovii sytuatsii [Model characteristics of the psychophysiological state of highly qualified athletes in a stressful situation]. *Sportyva nauka ta zdorovia liudyny: elektronne naukovo-periodychnye vydannia [Sports Science and Human Health: Electronic Scientific Periodical Edition]*. No. 1(017), pp. 4–9. Available at: https://fzfv.kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/ilid/kf vps/program/01_2019_sportnyaka.pdf (Accessed 12 Jan. 2025). [in Ukrainian].

5. Halatyuk, M. (2022). Rozvytok sportyvnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv fizychnoho vykhovannia u konteksti protsesiv didzhytalizatsii sportu [Development of the sports culture of future physical education professionals in the context of sport digitalization]. *Human Studies. Series of "Pedagog"*, Issue 46, pp. 30–35. [in Ukrainian].

6. Dolhopolova, N. (2021). Vykorystannia kompiuternoi prohramy Kinovea dlia provedennia biomekhanichnykh doslidzhen u short-tretsei [Using the computer program Kinovea for biomechanical research in short track]. *Scientific and methodological foundations of the use of information technologies in the field of physical culture and sports*. No. 5, pp. 55–62. [in Ukrainian].

7. Diachenko, A.A. & Antonyuk, A.Ye. (2021). Vykorystannia fitnes-dodatkov yak zasobu pidvyshchennia motyvatsii studentiv do rehuliarnoi rukhovoi aktyvnosti [Using fitness apps as a tool to increase students' motivation for regular physical activity]. *Modern technologies in the field of physical education, sports, physical therapy and occupational therapy*. 14 p. [in Ukrainian].

8. Kostenko, G.P. (2016). Peredumovy vprovadzhenia finansovoho kontrolinhu na pidpriemstvakh kurortno-rekreatsiinoi sfery [Prerequisites for the implementation of financial controlling in the enterprises of the resort and recreational sphere]. *Bulletin of V.N. Karazin Kharkiv National University Economic Series*. No. 90, pp. 70–77. [in Ukrainian].

9. Kravchenko, N., Aliexsieieva, H., Horbatiuk, L. & Khomenko, S. (2022). Orhanizatsiia vykhovnoi roboty zakladu osvity pid chas karantynu zasobamy informatsiino-kompiuternykh tekhnolohii [Organization of educational work of educational institutions during quarantine using information-computer technologies]. *Scientific papers of Berdyansk State Pedagogical University Series: Pedagogical sciences*, Issue 1, pp. 177–188. DOI: <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-1-177-188> [in Ukrainian].

10. Mozolev, O. (2022). Fitnes-tekhnolohii dystantsiinoho navchannia studentiv iz fizychnoho vykhovannia [Fitness technologies of distance learning for physical education students]. *Scientific Collection "Inter Conf"*, No. 136, pp. 414–418. [in Ukrainian].

11. Moshenska, T., Dolhopolova, N. & Sorochynska, M. (2023). Zastosuvannia onlain-platform ta fitnes-dodatkov dlia formuvannia zdorovoho sposobu zhyttia [The use of online platforms and fitness apps for the formation of a healthy lifestyle]. *Scientific and methodological foundations of the use of information technologies in the field of physical culture and sports*. No. 7, pp. 75–83. [in Ukrainian].

12. Pasko, V.V. & Kakovkina, O.A. (2021). Vplyv fizychnoho zdorovia na motyvatsiiu do zaniat fizychnoiu kulturoiu i sportom zdobuvachiv vyshchoi osvity pid chas pandemii [The impact of physical health on motivation for physical education and sports among higher education students during the pandemic]. *Digital Repository Dragomanov Ukrainian State University*, 120 p. Available at: <http://enquir.npu.edu.ua/handle/123456789/36334> (Accessed 12 Jan. 2025). [in Ukrainian].

13. Semenikhina, O., Yurchenko, A., Rybalko, P., Shukatka, O., Kozlov, D. & Drushlyak, M. (2022). Pidhotovka maibutnikh fakhivtsiv fizychnoi kultury i sportu do vykorystannia zasobiv digital health u profesiinii diialnosti [Preparation of future physical education and sports professionals for the use of digital health tools in professional activities]. *Information Technologies and Learning Tools*, No. 89, pp. 33–47. DOI: 10.33407/itlt.v89i3.4543 [in Ukrainian].

14. Sorochynska, M.V. (2023). Vykorystannia virtualnoi realnosti v pidhotovtsi fakhivtsiv z riznykh vydiv sportu [Using virtual reality in the preparation of specialists in various sports]. *Scientific search of young researchers. State institution "LNU named after Taras Shevchenko"*. No. 3, pp. 141–146. [in Ukrainian].

15. Filenko, L. & Tserkovna, O. (2021). Stvorennia dystantsiinykh kursiv pry pidhotovtsi zdobuvachiv vyshchoi

**ВИКОРИСТАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИКЛАДАННІ СТРЕТЧИНГУ ДЛЯ
ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ**

osvity v haluzi fizychnoi kultury ta sportu [Creating distance courses in the training of higher education students in the field of physical culture and sports]. *Scientific and methodological foundations of the use of information technologies in the field of physical culture and sports*, No. 5, pp. 170–175. [in Ukrainian].

16. Cheremisina, T.V., et al. (2018). Zarubizhnyi dosvid praktyky rozvytku zelenoi ekonomiky [Foreign experience in the practice of green economy development]. *Bulletin of the Berdyansk University of Management and Business*. No. 4, pp. 83–88. [in Ukrainian].

17. Cheremisina, T.V., Lemish, K.M. & Shemendiuk, N.S. (2019). Internet-marketing v turystychnyi orhanizatsii [Internet marketing in a tourism organization]. *Electronic scientific and practical journal "Market Infrastructure"*, No. 37, pp. 310–314. [in Ukrainian].

18. Chukhlantseva, N.V., Shuba, L.V. & Shuba, V.V. (2020). Mobilno oriyentovani fitnes-tekhnologii yak zasib vplyvu na fizychnu aktyvnist studentiv [Mobile-oriented fitness technologies as a means of influencing students' physical activity]. *Information Technologies and Learning Tools*, Vol. 75(1), pp. 253–268. DOI: 10.33407/itlt.v75i1.2581 [in Ukrainian].

19. Yuzik, O.P. (2021). Mediaosvita u pidhotovtsi maibutnix uchyteliv informatyky u Polshchi: z istorii stanovlennia ta vprovadzhennia [Media education in the training of future teachers of informatics in Poland: from the history of formation and implementation]. *Bulletin of the National University "Chernihiv Collegium" named after T. H. Shevchenko*, Vol. 169. No. 13, pp. 165–170. [in Ukrainian].

20. Artemyeva, G., Latvynska, I. & Moshenska, T. (2020). Construction a comprehensive health training program for women in the first period of adulthood. *Slobozhanskyi herald of science and sport scientific and theoretical journal*. Kharkiv KhSAPC, Vol. 8, No. 6, 162 p., p. 107. [in English].

21. Havrylenko, N. (2023). Liquidation of destroyed assets in war conditions. *Collection of scientific papers "SCIENTIA"*, (May 5, 2023; Sydney, Australia), pp. 25–27. Available at: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/926>. (Accessed 12 Jan. 2025). [in English].

22. Havrylenko, N. (2022). An analytical support methodology for transformational processes. In: *Digital Technologies in the Contemporary Economy*. Vilnius: Mykolas Romeris University, pp. 186–197. Available at: <https://cutt.ly/e86kkxU>. (Accessed 12 Jan. 2025). [in English].

23. Kozitska, N. (2015). Management accounting and internal economic of Production processes. *Cambridge journal of education and science*. Vol. 2, No. 14, pp. 321–329. Available at: <http://eir.nuos.edu.ua/xmlui/handle/123456789/5772>. (Accessed 12 Jan. 2025). [in English].

24. Kulynych, T., Shepel, I. & Havrylenko, N. (2021). Rozvytok upravlinskoho obliku na osnovi ryzyk-oriyentovanoho pidkhodu [Development of managerial accounting based on a risk-oriented approach]. *Economic Analysis*. Vol. 31, No. 1, pp. 17–24. Available at: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/1868/6565656954>. (Accessed 12 Jan. 2025). [in English].

25. Nestorenko, T., Ostenda, A., Kravchuk, Yu. & Nestorenko, O. (2022). Entrepreneurship and universities: a place of academic business incubators. *Ukrainian Journal of Applied Economics and Technology*. Vol. 7, No. 1, pp. 63–71. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-1-7>. [in English].

26. Nestorenko, T.P. & Bordousov, O.V. (2015). The value of higher education for the individual. *Bulletin of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. No. 3 (3), pp. 171–174. Available at: <https://cutt.ly/SGYr6T9>. (Accessed 12 Jan. 2025). [in English].

27. Ostenda, A., Kravchenko, N., Istomina, D., Aliksieieva, G., Nestorenko, T., Horbatiuk, L. (2022). Rol zasobiv IKT v orhanizatsii protsesu informuvannia uchniv pid chas karantynu [The role of ICT tools in organizing the process of informing students during quarantine]. *Zeszyty Naukowe WST*. No. 15, pp. 109–126. DOI: <https://doi.org/10.54264/0037>. [in Ukrainian].

28. Sardi, L., Idri, A. & Fernández-Alemán, J.L. (2017). A systematic review of gamification in e-Health. *Journal of Biomedical Informatics*. No. 71, pp. 31–48. [in English].

29. Zakharchenko, P. et al. (2021). Sustainable development of environment in the tourism destination areas: tourists' perception of the issue. *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*. IOP Publishing. Vol. 628, No. 1, pp. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.1088/1755-1315/628/1/012024>. [in English].

30. Zastrozhnikova, I. & Cheremisina, T. (2022). Decentralization of education systems in Ukraine. *Scientific notes of BSPU. Series: Pedagogical Sciences*. Vol. 2, pp. 133–138. [in English].

31. Zhvanenko, S.A. & Kostenko, G.P. (2021). Management of innovation processes in the health economy system of Ukraine. *Innovation*. Vol. 13, p. 14. [in English].

Стаття надійшла до редакції 14.01.2025

“Ми прийшли в цей світ, щоб допомагати один одному в нашій подорожі по життю”.

Вільям Джеймс
американський психолог, філософ

“Ніколи шлях до знань не пролягає по шовковистій траві, усіяній ліліями, завжди людині доводиться дертися по голих скелях”.

Джон Раскін
англійський письменник

УДК 37.09

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324301>

Віталій Гольський, кандидат фізико-математичних наук, доцент,
завідувач кафедри фізики та інформаційних систем
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Роман Лешко, кандидат фізико-математичних наук, доцент
кафедри фізики та інформаційних систем
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Віктор Британ, кандидат фізико-математичних наук, доцент
кафедри фізики та інформаційних систем
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Костянтин Гольський, студент
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

WORLDWIDE TELESCOPE ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ КОСМОСОМ У ШКОЛІ

У статті розглядається використання WorldWide Telescope (WWT) як інструмента для створення віртуальних екскурсій у навчанні астрономії. Проаналізовано переваги інтерактивного підходу, що уможливило візуалізувати складні космічні явища й об'єкти, підвищуючи мотивацію учнів до навчання. Окреслено основні методичні аспекти інтеграції WWT у шкільну програму та визначено перспективи використання платформи у STEM-освіті. Висвітлено технічні й організаційні виклики, пов'язані із впровадженням WWT у навчальний процес, а також шляхи їх подолання.

Ключові слова: WorldWide Telescope; астрономія; віртуальні екскурсії; STEM-освіта; інтерактивне навчання; цифрові технології.

Рис. 2. Літ. 12.

Vitalij Holskyi, Ph.D. (Physical and Mathematical), Associate Professor,
Head of the Physics and Information Systems Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Roman Leshko, Ph.D. (Physical and Mathematical), Associate Professor
of the Physics and Information Systems Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Viktor Brytan, Ph.D. (Physical and Mathematical), Associate Professor
of the Physics and Information Systems Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Konstantyn Holskyi, Student of
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

WORLDWIDE TELESCOPE AS A TOOL FOR CREATING VIRTUAL SPACE TOURS AT SCHOOL

Research results show that the use of the World Wide Telescope (WWT) significantly improves the assimilation of astronomical knowledge through the use of interactive 3D visualizations. Virtual excursions not only help students better remember the material but also contribute to their independent exploration of space objects, which develops analytical thinking and scientific curiosity. An analysis of scientific publications confirmed the effectiveness of WWT as an educational resource that can be used at different levels of education – from school lessons to university research. In addition, this platform allows teachers to diversify teaching methods, making lessons more dynamic and exciting.

However, for the successful implementation of WWT in the educational process, it is necessary to overcome certain difficulties, in particular, to modernize the technical base of schools and increase the level of training of teachers in working with digital tools. It is important to develop detailed methodological recommendations, organize trainings for teachers and adapt WWT to school programs. A promising direction for development is the integration of WWT with virtual reality (VR) technologies, online courses and international educational initiatives, which will contribute to the accessibility and effectiveness of astronomy education. It is also advisable to expand the use of this platform in STEM projects, which will allow students to apply knowledge in practice and work with real scientific data.

Thus, the implementation of WWT opens up new horizons for teaching astronomy, making it more interesting, interactive and accessible even in schools that do not have telescopes. This not only contributes to the popularization of science but also helps to educate future space explorers, forming in them an interest in natural sciences and modern technologies.

Keywords: World Wide Telescope; astronomy; virtual tours; STEM education; interactive learning; digital technologies.

Постановка проблеми. Астрономія є однією з найзахопливіших наук, яка відкриває перед учнями величезний і складний світ космосу. Однак традиційні методи навчання часто обмежуються теоретичними матеріалами й підручниками, що знижує цікавість учнів до предмету. Візуалізація складних понять, таких як будова галактик або еволюція зірок, є важливим викликом для вчителів. У звичайному класі учням важко уявити масштаби Всесвіту, оскільки реальні об'єкти недоступні для спостереження без спеціального обладнання. Крім того, не всі школи мають телескопи чи доступ до обсерваторій, а це обмежує практичну складову навчання. Тому виникає потреба у використанні інтерактивних і доступних інструментів, які допомагають зробити астрономію більш зрозумілою та цікавою.

Сучасні цифрові технології пропонують широкі можливості для інтеграції інноваційних підходів у навчання. Інтерактивні платформи (WorldWide Telescope (WWT), Stellarium, Celestia, NASA's Eyes та інші) дають змогу віртуально подорожувати космосом, досліджуючи планети, зірки та галактики. Однак у багатьох школах ці можливості залишаються недооціненими через недостатню обізнаність вчителів або технічні бар'єри. Без належної підготовки педагогів та інтеграції таких програм у навчальну програму технології залишаються лише потенційно корисним, але недоступним інструментом. Відсутність практичного застосування цифрових ресурсів ускладнює зацікавлення учнів природничими науками, зокрема астрономією. Впровадження WWT у шкільне навчання може змінити цю ситуацію, але потребує чіткого розуміння і методичного підходу.

WorldWide Telescope – це безкоштовний інструмент, що дає змогу учням та вчителям досліджувати космос у реальному часі. За допомогою цієї платформи можна створювати віртуальні екскурсії, переглядати дані з реальних телескопів та наочно демонструвати рух планет, розташування сузір'їв і структуру Всесвіту. В умовах розвитку STEM-освіти використання таких платформ, як WWT, є необхідністю. Це не лише підвищує зацікавленість учнів у предметі, але й розвиває їхні навички критичного мислення, роботи з цифровими технологіями, аналізу даних. Уроки з використанням WWT можуть перетворитися на інтерактивні дослідження, де учні не просто слухають теорію, а стають активними учасниками освітнього процесу. Для цього потрібно подолати наявні бар'єри – навчити вчителів, модернізувати технічну базу шкіл і створити методичні рекомендації. Інтеграція WorldWide Telescope у навчання астрономії дозволить школам перейти на новий рівень викладання цієї науки. Такий підхід допоможе виховати нове покоління

учнів, які краще розуміють природу Всесвіту і зацікавлені у подальшому вивченні науки.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на уроках астрономії в школі є не новою, проте досі актуальною та значимою [1]. Зростання глобальної мережі Інтернет сприяло легкому доступу до ресурсів для навчання астрономії та проведення астрономічних заходів. Можна знайти базові навчальні матеріали, такі як підручники та лабораторні роботи, а також елементи вищого рівня, такі як інвентаризація концепцій та інтерактивні навчальні інструменти. Так І. Крячко [2] детально описав застосування астрономічних сайтів при вивченні астрономії та охарактеризував кілька інтернет-ресурсів для цього. Автори роботи [3] привернули увагу до можливості ІКТ при дистанційному вивченні астрономії. Висловлено думку про постійний пошук різноманітних інформаційних засобів, для розширення можливостей пізнання астрономічних явищ. Детальний огляд безкоштовних або відкритих ресурсів з означеної проблеми наведено в роботі [4], де відзначено, що астрономи, які займаються навчальною діяльністю, можуть мати доступ до великих колекцій зображень та додатків для планетаріїв. Ці ресурси мають величезну цінність як для початківців, так і для досвідчених вчителів, а також для всіх, хто передає захоплення астрономією широкій аудиторії.

Низка публікацій акцентують увагу на важливості інтеграції інструмента WorldWide Telescope (WWT) у навчальні програми астрономії [5–7]. Зокрема, В. Грищенко зазначає, що WWT дає змогу створювати віртуальні телескопи та надає доступ до даних найбільших обсерваторій і телескопів, таких як Hubble [5]. Так учні отримують можливість вивчати зірки, галактики й планети у форматі інтерактивних екскурсій. Окремо виділяються можливості програми для створення тривимірних моделей об'єктів і роботи з реальними космічними знімками.

Стаття [6] описує інтерактивний освітній проєкт Life in the Universe (LITU), розроблений командою WWT Ambassadors. Програма орієнтована на учнів середньої школи та спрямована на розвиток їхньої допитливості через дослідження можливості існування позаземного життя. Учням пропонується навчатися шляхом формулювання власних дослідницьких запитань і подальшого пошуку відповідей на них. Програма охоплює десять 45-хвилинних занять, що включають основи астрономії, екзопланетології та можливості існування життя за межами Землі. Важливим її компонентом є використання WorldWide Telescope, завдяки чому учні можуть візуалізувати екзопланети та порівнювати умови на різних небесних тілах. Наприкінці курсу учні створюють проєкти, в яких обґрунтовують свій погляд

на поставлені запитання. Опитування учасників показало значне зростання їхньої зацікавленості наукою та впевненості у власних здібностях до наукового дослідження. Автори підкреслюють, що навчання, побудоване на власних питаннях студентів, є ефективною стратегією мотивації та розвитку критичного мислення.

Дослідженню ефективності використання WWT для вивчення фаз Місяця в середніх школах присвячена робота [7]. Автори аналізують, як WWT допомагає учням краще зрозуміти динаміку взаємодії Землі, Сонця і Місяця через інтерактивні 3D-візуалізації. У дослідженні порівнюється навчання з використанням WWT і традиційного 2D-симулятора. Результати показали, що здобувачі освіти, які використовували WWT, отримали значно кращі результати в тестах, що пояснюється більшою інтерактивністю та глибшою візуалізацією просторових відносин. Особливо важливим є те, що WWT дає змогу змінювати точки зору і досліджувати різні кути освітлення Місяця, що значно поліпшує розуміння. Крім того, автори звертають увагу на вплив технологій на освітню мотивацію: більшість студентів виявили підвищений інтерес до астрономії після роботи з WWT. Загальний висновок статті полягає у тому, що 3D-візуалізації сприяють кращому засвоєнню матеріалу і можуть значно удосконалити освітній процес.

Обговоренню потенціалу WWT для використання у вищій освіті та наукових дослідженнях присвячені роботи [8–12]. Автори статті [8] пояснюють, що WWT дає можливість студентам працювати з реальними астрономічними даними, візуалізуючи їх у віртуальному середовищі. Методика навчання базується на запитальному підході, що сприяє розвитку критичного мислення. Дослідження проводилося у Центральньо-Китайському педагогічному університеті, і опитування студентів підтвердило ефективність такого підходу. Важливим аспектом є відкритий код програми, що сприяє її подальшому розвитку й адаптації до потреб науковців [9–10]. Проаналізовано можливість створення доступних цифрових планетаріїв за допомогою програмного забезпечення (WWT) [10–12]. Описано досвід Університету Вашингтона, де вони модернізували планетарій, використовуючи стандартне обладнання та безкоштовне програмне забезпечення WWT [9]. Основний акцент було зроблено на перевагах цифрових проєкцій порівняно з традиційними механічними зоряними сферами, оскільки цифровий формат уможлиблює інтегрувати актуальні наукові дані, візуалізувати орбітальні рухи та досліджувати галактики у 3D-режимі.

Отже, аналіз робіт підтверджує ефективність використання WorldWide Telescope в освітніх цілях. Це сприяє поглибленню розуміння астрономічних явищ через інтерактивні 3D-моделі та розвитку наукової допитливості і дослідницьких навичок. Здобувачі освіти не лише отримують нові знання, а й активно беруть участь в освітньому процесі, що робить його більш ефективним і захопливим. Проте створення та використання віртуальних екскурсій, на нашу думку, до кінця не вивчено.

Мега статті полягає у розкритті методичних можливостей використання на уроках астрономії в школі віртуальних екскурсій, створених засобами WorldWide Telescope.

Виклад основного матеріалу. WorldWide Telescope – це безкоштовний інтерактивний планетарій, розроблений компанією Microsoft, який дозволяє користувачам досліджувати космос у режимі реального часу. Ця програма поєднує дані з провідних телескопів, таких як Hubble, Chandra та Spitzer, щоб надати детальні зображення та науково точні моделі небесних об'єктів. Програма підтримує як настільну, так і вебверсію, що дає можливість використовувати її навіть на комп'ютерах із мінімальними ресурсами. Крім того, WWT має зручний інтерфейс, що дозволяє налаштовувати перегляд у різних спектральних діапазонах, змінювати перспективу й аналізувати реальні дані. Це дає можливість не лише переглядати небесні об'єкти, а й виконувати наукові дослідження. WorldWide Telescope є унікальним інструментом, який поєднує освітній та науковий підхід до вивчення астрономії.

Одна з головних переваг WorldWide Telescope – можливість здійснювати інтерактивні подорожі Сонячною системою. Учні можуть детально розглядати планети, їхні супутники, комети й астероїди у високій роздільній здатності. Програма дозволяє змінювати ракурс спостереження та аналізувати об'єкти з різних точок у просторі, що допомагає краще зрозуміти їхню будову. Наприклад, можна “наблизитися” до Юпітера та його знаменитої Великої червоної плями або дослідити кільця Сатурна з різних сторін. Учні також можуть змінювати час спостереження, щоб побачити рух планет та їхніх супутників у динаміці. Такі можливості допомагають створити ефект присутності в космосі, що робить навчання набагато цікавішим. Крім того, WWT забезпечує доступ до реальних даних про кожну планету, зокрема атмосферні умови, склад поверхні та історію відкриття. Завдяки цьому учні можуть не просто переглядати небесні тіла, а й аналізувати отримані дані, що сприяє розвитку дослідницьких навичок.

WORLDWIDE TELESCOPE ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ КОСМОСОМ У ШКОЛІ

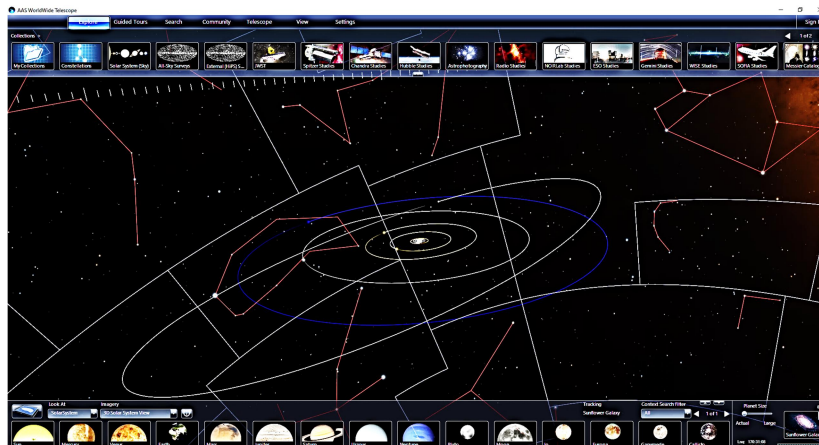

Рис. 1. Модель Сонячної системи у WWT

WWT дає можливість не лише переглядати об'єкти Сонячної системи, а й моделювати їхній рух у просторі (рис. 1). Учні можуть спостерігати,

як змінюються орбіти планет, як Земля та Місяць взаємодіють під час затемнень (рис. 2), а також дослідити закони Кеплера в дії.

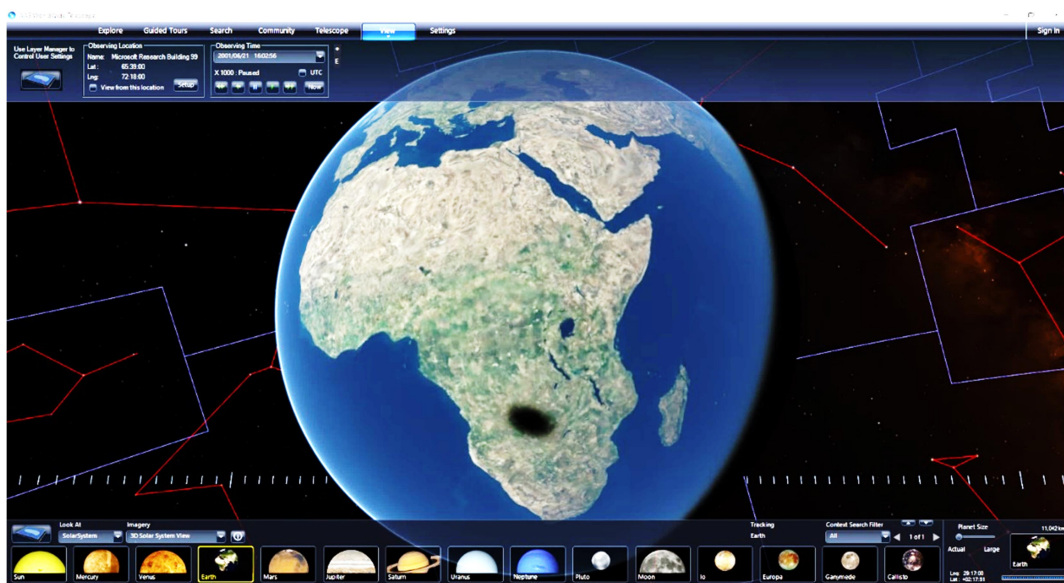

Рис. 2. Повне сонячне затемнення на фоні південної Африки (21 червня 2001 р.)

Наведемо послідовність дій які потрібно виконати, щоби спостерігати затемнення Місяця

1. Запустити програму **WorldWide Telescope**.
2. Клацнути на пункті меню **Вигляд (View)**.
3. На панелі, що появилася в пункті **Час спостереження (Observing Time)**, задати дату затемнення.
4. Використовуйте **панель пошуку (Search Panel)** та виберіть **Земля (Earth)** для спостереження сонячного затемнення, або **Місяць (Moon)** – місячного.
5. Налаштуйте швидкість зміни часу за допомогою кнопки та спостерігайте затемнення (рекомендована швидкість x100).

6. Зберегти зображення можна у меню **Файл (File)** -> **Експорт поточного перегляду як зображення (Export Current View as Image)**, або за допомогою клавіші **Print Screen (PrtScn)**.

За допомогою інтерактивних функцій можна прискорювати або уповільнювати час, спостерігаючи за переміщенням небесних тіл у різні історичні періоди. Наприклад, учні можуть вивчати повний цикл затемнень Місяця або аналізувати траєкторію комет, таких як комета Галлея. Крім того, програмне середовище дозволяє спостерігати за положенням планет у певний день і час, що може бути корисним для планування астрономічних спостережень. Це особливо важливо для пояснення

таких складних тем, як прецесія земної осі або вплив гравітації на рух тіл у космосі. Завдяки візуалізації подібних процесів учні отримують глибше розуміння астрономічних явищ, ніж просто за допомогою тексту та схем у підручниках.

Інтерактивний планетарій WWT забезпечує доступ до зображень далеких галактик, зіркових скупчень та навіть екзопланет, відкритих за допомогою сучасних телескопів. Учні можуть досліджувати структуру галактик, спостерігати за їхньою взаємодією та вивчати процеси утворення нових зірок. Наприклад, можна розглянути Чумацький Шлях у різних спектральних діапазонах або порівняти його з іншими спіральними галактиками. Особливу увагу можна приділити екзопланетам, тобто тим, що обертаються навколо інших зірок. Завдяки інтеграції WWT із базами даних, такими як NASA Exoplanet Archive, учні можуть аналізувати характеристики цих планет: їхній розмір, відстань до зірки, умови на поверхні. Віртуальні екскурсії уможливають змодельовати гіпотетичну подорож до таких об'єктів і зрозуміти, як астрономи знаходять нові світи за межами Сонячної системи. Такий підхід формує уявлення про масштаби Всесвіту та методи сучасних наукових досліджень.

Однією із найцінніших функцій WWT є інтеграція з базами даних найбільших телескопів світу, таких як Hubble, Chandra та Spitzer. Це відкриває перед учнями можливість не просто переглядати художні зображення, а працювати з реальними астрономічними даними, отриманими від цих телескопів. Наприклад, телескоп Hubble надає зображення туманностей, галактик і зоряних скупчень у високій роздільній здатності. Космічна обсерваторія Chandra працює у рентгенівському діапазоні, що дозволяє досліджувати чорні діри, пульсари та наднові. Телескоп Spitzer, який працював в інфрачервоному спектрі, допоміг знайти багато нових екзопланет та зоряних систем. Завдяки WWT учні можуть порівнювати спостереження у різних діапазонах випромінювання, що допомагає краще зрозуміти природу космічних об'єктів. А також сприяє розвитку навичок аналізу даних і критичного мислення, оскільки учні вчать інтерпретувати отримані результати.

WWT дозволяє користувачам створювати власні віртуальні екскурсії (тури), що є надзвичайно корисним для інтеграції програми в навчальний процес. Учні можуть обирати об'єкти для дослідження, встановлювати послідовність кадрів, додавати текстові коментарі й анімацію. Це особливо корисно для проектної діяльності, оскільки дає змогу створювати науково-популярні презентації або навчальні відео. Вчителі також можуть готувати інтерактивні уроки, адаптуючи екскурсії під конкретні теми шкільної програми. Наприклад, можна створити віртуальну подорож від Сонячної

системи до краю відомого Всесвіту, поступово пояснюючи кожен об'єкт на шляху. Також можливе використання екскурсій під час самостійного навчання або дистанційних занять. Такий підхід дає можливість не лише отримати знання, а й розвинути навички роботи з цифровими технологіями та медіа-контентом.

Ось кілька кроків, які допоможуть створити віртуальну екскурсію (тур) за допомогою WorldWide Telescope:

1. Відкрийте **WorldWide Telescope**. Якщо у вас ще немає програми, її можна завантажити з офіційного сайту WWT (<https://worldwidetelescope.org/>).

2. Натисніть кнопку **Новий тур (New Tour)**, яка розміщена в лівій частині екрана. Відкриється вікно **Властивості туру (Tour Properties)**.

3. Введіть назву свого туру в поле **Назва туру (Tour Name)** та додайте опис в поле **Опис (Description)**.

4. Виберіть точки на небі, які ви хочете включити в свій тур. Для цього ви можете використовувати панель пошуку, щоб знайти конкретні об'єкти на небі, або використовувати кнопки **Досліджувати (Explore)** для перегляду різних областей неба.

5. Додайте кожен об'єкт до туру, натиснувши кнопку **Додати до туру (Add to Tour)** в панелі інформації про об'єкт.

6. Перемістіться у панель **Редактор туру (Tour Editor)**, щоб налаштувати кожен об'єкт вашого туру. Ви можете додати текстову інформацію, зображення та відео до кожної точки.

7. Додайте ефекти та налаштування переходів між точками вашого туру за допомогою панелі **Опції туру (Tour Options)**.

8. Збережіть свій тур, натиснувши кнопку **Зберегти тур (Save Tour)** у панелі **Властивості туру (Tour Properties)**.

9. Поділіться своїм туром з іншими користувачами, натиснувши кнопку **Опублікувати тур (Publish Tour)**. Ви можете опублікувати тур на сайті WorldWide Telescope або вбудувати його у свій власний веб-сайт.

Це лише загальна інструкція для створення віртуальної екскурсії за допомогою WorldWide Telescope.

Наприкінці наводимо список проектів, які учні можуть реалізувати на уроках астрономії із використанням WWT:

1. Віртуальна подорож Сонячною системою. (Завдання: учні створюють інтерактивний тур Сонячною системою, досліджуючи кожен планету, її характеристики та особливості).

2. Дослідження фаз Місяця. (Завдання: візуалізація зміни фаз Місяця у WWT та пояснення їх залежності від положення Землі, Сонця та Місяця).

3. Визначення часу затемнень. (Завдання: використовуючи WWT, учні моделюють сонячні та

WORLDWIDE TELESCOPE ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ КОСМОСОМ У ШКОЛІ

місячні затемнення і розраховують, коли вони відбудуться у майбутньому.)

4. Орбіти планет: закони Кеплера у дії. (Завдання: аналіз траєкторій руху планет Сонячної системи у WWT та перевірка законів Кеплера).

5. Політ міжзор'яним простором: аналіз екзопланет. (Завдання: учні досліджують дані про екзопланети, їх радіус, орбіти та можливі умови для життя).

6. Моделювання Чумацького Шляху. (Завдання: учні створюють 3D-модель Чумацького Шляху у WWT, аналізують розташування зір та галактичних структур).

7. Космічні місії: шлях марсоходів (Завдання: учні відстежують місії NASA та ESA, досліджуючи маршрути марсоходів на Марсі через WWT).

8. Спостереження за кометами й астероїдами (Завдання: використовуючи WWT, учні аналізують орбіти комет та передбачають їхнє майбутнє положення).

9. Пошук життя у Всесвіті. (Завдання: використання даних WWT для аналізу екзопланет у зоні населеності та обговорення умов для існування життя).

10. Еволюція Всесвіту: від Великого вибуху до сьогодення (Завдання: створення хронології розширення Всесвіту на основі реальних астрономічних даних).

Кожен із цих проєктів поєднує науку, технології, інженерію та математику, дозволяючи учням візуалізувати і досліджувати реальні астрономічні явища через WorldWide Telescope

Висновки. Результати дослідження показують, що використання WorldWide Telescope (WWT) значно поглиблює розуміння астрономічних явищ завдяки інтерактивним 3D-візуалізаціям. Віртуальні екскурсії допомагають учням не лише запам'ятовувати матеріал, а й самостійно досліджувати космічні об'єкти, що сприяє розвитку аналітичного мислення та наукової допитливості. Аналіз наукових публікацій підтвердив ефективність WWT як освітнього ресурсу, який можна використовувати на різних рівнях навчання – від шкільних уроків до університетських досліджень.

Проте для повноцінної інтеграції WWT в освітній процес необхідно подолати низку викликів, зокрема недостатню технічну базу шкіл та необхідність педагогів із можливостями платформи. Рекомендовано розробити методичні матеріали, проводити тренінги для вчителів і адаптувати WWT до навчальних програм. Перспективним напрямом є поєднання WWT з VR-технологіями, онлайн-курсами та міжнародними освітніми проєктами, що зробить астрономічну освіту ще доступнішою й ефективнішою.

Отже, використання WWT відкриває нові можливості для навчання астрономії, роблячи її захоп-

ливою, інтерактивною та доступною навіть для шкіл, які не мають реального телескопа. Це сприяє популяризації науки та формуванню майбутніх дослідників космосу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ковтанюк М. Використання педагогічного програмного забезпечення на уроках астрономії. *Наука. Освіта. Молодь*. 2016. Частина 1. С. 206–208.

2. Крячко І. Інтернет-підтримка вивчення шкільного курсу астрономії. *Фізика в школах України*. 2008. № 15–16. С. 50–52.

3. Мохун С., Федчишин О. Деякі аспекти використання спеціалізованих астрономічних сайтів та програм в умовах дистанційного навчання. "Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи": матеріали VIII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 11–12 листопада, 2021). Тернопіль. 2021. № 72. С. 106–108.

4. Impey C. Online Resources for Astronomy Education and Outreach. *Proceedings of the International Astronomical Union*. 2019. No. 15 (S367). pp. 105–115.

5. Грищенко В. Особливості використання програми WorldWide Telescope в процесі вивчення шкільного курсу астрономії. *Наукові записки молодих учених*. 2018. № 1. С. 1–11.

6. Houghton H., Udomprasert P., Sunbury S., Wright E., Goodman A., Johnson E., Bishop A. Cultivating Curiosity with Life in the Universe and WorldWide Telescope. *Advancing Astronomy for All: ASP 2018. ASP Conference Series*. 2018. Vol. 524. pp. 273–277.

7. Udomprasert P., Goodman A., Sunbury S., Zhang Z.H., Sadler P., Dussault M., Block S., Lottridge E., Jackson J., Constantin A. Visualizing Moon Phases with WorldWide Telescope. *Ensuring STEM Literacy: A National Conference on STEM Education and Public Outreach*. 2014. Vol. 483. pp. 297–302.

8. Rosenfield P., Connolly A., Fay J., Sayres C., Tofflemire B. Affordable Digital Planetariums with WorldWide Telescope. *ASP Conf. Ser.* 2011. Vol. 443. pp. 109–114.

9. Rosenfield P., Fay J., Gilchrist R., Cui C., Weigel D., Robitaille T., Otor O., Goodman A. AAS WorldWide Telescope: A Seamless, Cross-platform Data Visualization Engine for Astronomy Research, Education, and Democratizing Data. *The Astrophysical Journal Supplement*. 2018. Vol. 236, No. 1. pp. 22–37.

10. Goodman A., Fay J., Muench A., Pepe A., Udomprasert P., Wong C. WorldWide Telescope in Research and Education, eprint, 2012. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.1201.1285>

11. Qin Wang, Cuilan Qiao, Xiaoping Zheng. Inquiry-Based Learning of Astronomy with WorldWide Telescope. *International Journal of Learning and Teaching*. 2015. Vol. 1, No. 2. pp. 134–138.

12. Dacorro J., España J., Villanueva J. Optimizing Academic Achievement of Second-Year BSED-Science Students Using WorldWide Telescope (WWT) as an Exploratory Tool in Learning Astronomy. *SSRN Electronic Journal*. 2022. Vol. 11. pp. 4104638–4104656.

REFERENCES

1. Kovtanyuk, M. (2016). Vykorystannia pedahohichnoho programnoho zabezpechennia na urokakh astronomii [Using

pedagogical software in astronomy lessons]. *Science. Education. Youth*. Part 1. pp. 206–208. [in Ukrainian].

2. Kryachko, I. (2008). Internet support for studying the school course of astronomy [Internet-pidtrymka vyvchennia shkilnoho kursu astronomii]. *Physics in schools of Ukraine*. No. 15–16. pp. 50–52. [in Ukrainian].

3. Mohun, S. & Fedchyshyn, O. (2021). Some aspects of using specialized astronomical sites and programs in distance learning [Deiaki aspekty vykorystannia spetsializovanykh astronomichnykh saitiv ta prohram v umovakh dystantsiinoho navchannia]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia: dosvid, tendentsii, perspektvy*: materialy VIII Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi internet-konferentsii (m. Ternopil, 11–12 lystopada, 2021). – “Modern information technologies and innovative teaching methods: experience, trends, prospects”: materials of the VIII International Scientific and Practical Internet Conference (Ternopil, November 11–12, 2021). Ternopil. No. 72. pp. 106–108. [in Ukrainian].

4. Impey, C. (2019). Online Resources for Astronomy Education and Outreach. *Proceedings of the International Astronomical Union*. No. 15(S367). pp. 105–115. [in English].

5. Grishchenko, V. (2018). Features of using the WorldWide Telescope program in the process of studying the school astronomy course. *Scientific Notes of Young Scientists*. No. 1. pp. 1–11. [in English].

6. Houghton, H., Udomprasert, P., Sunbury, S., Wright, E., Goodman, A., Johnson, E. & Bishop, A. (2018). Cultivating Curiosity with Life in the Universe and WorldWide Telescope. *Advancing Astronomy for All: ASP 2018. ASP Conference Series*. Vol. 524. pp. 273–277. [in English].

7. Udomprasert, P., Goodman, A., Sunbury, S., Zhang, Z.H., Sadler, P., Dussault, M., Block, S., Lotridge, E., Jackson, J. & Constantin, A. (2014). Visualizing Moon Phases with WorldWide Telescope. *Ensuring STEM Literacy: A National Conference on STEM Education and Public Outreach*. Vol. 483. pp. 297–302. [in English].

8. Rosenfield, P., Connolly, A., Fay, J., Sayres, C. & Tofflemire, B. (2011). Affordable Digital Planetariums with WorldWide Telescope. *ASP Conf.Ser.* Vol. 443. pp. 109–114. [in English].

9. Rosenfield, P., Fay, J., Gilchrist, R., Cui, C., Weigel, D., Robitaille, T., Otor, O., Goodman, A. AAS WorldWide Telescope: A Seamless, Cross-platform Data Visualization Engine for Astronomy Research, Education, and Democratizing Data. *The Astrophysical Journal Supplement*. 2018. Vol. 236, No. 1. pp. 22–37. [in English].

10. Goodman, A., Fay, J., Muench, A., Pepe, A., Udomprasert, P. & Wong, C. (2012). WorldWide Telescope in Research and Education, eprint. DOI: <https://doi.org/10.48550/arXiv.1201.1285> [in English].

11. Qin Wang, Cuilan Qiao, Xiaoping Zheng (2015). Inquiry-Based Learning of Astronomy with WorldWide Telescope. *International Journal of Learning and Teaching*. Vol. 1, No. 2. pp. 134–138. [in English].

12. Dacorro, J., España, J. & Villanueva, J. (2022). Optimizing Academic Achievement of Second-Year BSED-Science Students Using WorldWide Telescope (WWT) as an Exploratory Tool in Learning Astronomy. *SSRN Electronic Journal*. Vol. 11. pp. 4104638–4104656. [in English].

Стаття надійшла до редакції 17.02.2025

“Кожна подорож – це відкриття нових горизонтів розуміння себе та світу”.

Майкл Ліндсей
американський актор

“Найкращі речі не ті, які трапляються на протоптаному маршруті, а ті, які виникають з невідомих стежок”.

Пітм Ферріс
американський підприємець

“Світ такий великий. Пішли відкривати його”.

Джордж Малорі
британський мандрівник

“Я бачу мою дорогу, але не знаю куди вона приведе. Незнання того, куди йде дорога, надихає мене йти нею”.

Росалія де Кастро
іспанська письменниця

“Де не був залучений мій розум, уява та інтерес, я не міг вчитися”.

Вінстон Черчилль
британський політик, державний діяч ХХ століття

METODOLOGIA SYSTEMOWA KSZTAŁCENIA PRZYSZŁYCH NAUCZYCIELI HISTORII NA UNIWERSYTETACH UKRAINY I POLSKI

УДК 378:37.091.12.011.3-051:94(4)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324309>

Gennadij Czerewycznij, *Doktor nauk historycznych, Docent,
Docent Katedry Nowożytnej Historii Ukrainy Wydziału Historii
Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki w Kijowie;
Doktorant Instytutu Oświaty Pedagogicznej i Oświaty Dorosłych
im. Iwana Zjazuna Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, Kijów*

METODOLOGIA SYSTEMOWA KSZTAŁCENIA PRZYSZŁYCH NAUCZYCIELI HISTORII NA UNIWERSYTETACH UKRAINY I POLSKI

Artykuł przedstawia analityczne podejście do problemu systemowej metodologii kształcenia przyszłych nauczycieli historii na ukraińskich i polskich uniwersytetach. Przedstawiono bieżące wyniki badań, które zostały uzyskane w procesie analitycznych poszukiwań dotyczących systemowej metodologii kształcenia przyszłych nauczycieli historii na uniwersytetach w Ukrainie i Polsce. Zastosowano metodę analizy treści dorobku naukowego ukraińskich i polskich badaczy, w których rozważano określone aspekty, cechy i czynniki kształtowania systemu polskiej edukacji pedagogicznej; metodę poszukiwania w celu badania doświadczeń polskich naukowców w stosowaniu systemowej metodologii, która rozwija się w europejskim curriculum integracyjnym; metodę komparatystyczną umożliwiającą porównanie polskich podejść do kształcenia przyszłych nauczycieli historii w Polsce z metodologiami stosowanymi na ukraińskich uniwersytetach.

Zbadano system polskiej edukacji pedagogicznej i stwierdzono, że podstawą kształcenia przyszłych nauczycieli historii na polskich uniwersytetach jest kształtowanie tożsamości narodowej i świadomości wśród przyszłych nauczycieli historii, z uwzględnieniem międzykulturowości europejskiego przestrzeni edukacyjnej. Ponadto, niektóre aspekty tego systemu mogą być ekstrapolowane do praktyki ukraińskich uniwersytetów.

Podsumowano, że głównym czynnikiem doskonalenia systemowej metodologii kształcenia przyszłych nauczycieli historii zarówno na ukraińskich, jak i polskich uniwersytetach jest kształtowanie tożsamości narodowej i świadomości przyszłych nauczycieli historii, których misją jest przekazywanie doświadczeń historycznych przyszłym pokoleniom oraz zrozumienie współczesnych wydarzeń, zjawisk i transformacji na podstawie własnego doświadczenia. Ważnym aspektem jest również aktualizacja poziomu kompetencji cyfrowych nauczycieli szczególnie w kontekście wdrażania formatów nauczania zdalnego i hybrydowego w systemie edukacji humanistycznej, w tym edukacji historycznej i pedagogicznej.

Słowa kluczowe: nauczyciele historii; kształcenie pedagogiczne; uniwersytety ukraińskie; uniwersytety polskie; podejście systemowe.

Lit. 7.

Геннадій Черевичний, *кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри новітньої історії України історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
докторант Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України, м. Київ*

СИСТЕМНА МЕТОДОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ І РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

У статті наведено аналітичний погляд на проблему системної методології професійної підготовки майбутніх учителів історії в українських і польських університетах. Відображено поточні результати дослідження, отримані у процесі аналітичних пошуків щодо системної методології професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах України і Республіки Польща. Застосовано методи контент-аналізу наукового доробку українських і польських дослідників, у якому розглянуто певні аспекти, особливості і чинники становлення польської педагогічної освіти; пошуковий метод щодо вивчення досвіду польських науковців у застосуванні системної методології, яка знаходить розвиток в євроінтеграційному курікулумі; компаративістичний метод уможливив зіставлення польських підходів університетської підготовки майбутніх учителів історії з методологічними підходами українських університетів тощо. Досліджено систему польської педагогічної освіти та констатовано, що у підґрунтя професійної підготовки майбутніх учителів історії в польських університетах покладено формування у майбутніх учителів історії національної ідентичності та самосвідомості, враховуючи кроскультурність Європейського освітнього простору, до того ж, певні аспекти у перспективі можна екстраполувати у практику українських університетів. Підсумовано, що головним чинником удосконалення системної методології професійної підготовки майбутніх учителів історії в університетах як України, так і Республіки Польща, є формування національної ідентичності та свідомості майбутніх учителів історії, місія яких – у професійній діяльності донести досвід історії майбутнім поколінням громадян.

Ключові слова: вчителі історії; професійна підготовка педагогічних кадрів; українські університети; польські університети; системний підхід.

Problem badawczy. Innowacyjne transformacje w edukacji wymuszają konieczność uświadomienia adaptacyjnych zmian we wszystkich jej obszarach, reinterpretację i doskonalenie istniejących metodologii kształcenia specjalistów, w szczególności w szczególności kadr pedagogicznych, a mianowicie nauczycieli historii. Proces ten przebiegał w kontekście rozwoju zarówno pedagogiki, jak i historii jako dyscypliny naukowej. Rola systemowej metodologii kształcenia przyszłych nauczycieli historii nabiera coraz większego znaczenia w warunkach stanu wojennego w Ukrainie. Ponadto, pojawia się kwestia interesującego doświadczenia oraz realizacji porównań doświadczeń ukraińskich i polskich w tym kontekście.

Analiza najnowszych badań i publikacji. W badaniu zastosowano szereg metod, w tym analizę systemową do identyfikacji głównych kierunków transformacji systemu kształcenia przyszłych nauczycieli poprzez cyfryzację oraz analizę porównawczą systemów edukacyjnych dwóch krajów. Wykorzystano również metodę opisową w połączeniu z analityczną. Stwierdzono, że przygotowaniu przyszłych nauczycieli poświęcono wiele prac współczesnych ukraińskich i polskich badaczy, którzy dążą do poprawy jakości tego procesu: O. Bilakowska, K. Binyćka, T. Gajderowycz, A. Glimos-Nadgórska, K. Głomb, A. Złotnicki, I. Żorowa, T. Kautz, A. Krawczyk, T. Krystopczuk, T. Kulisiewicz, M. Latoch-Zielińska, Z. Nowakowski, V. Pasicznyk, A. Petryszyn, N. Ponomariowa, O. Stoika, H. Khoruża, M. Jakubowski, Yu. Yanisiwa oraz in.

Wyróżnienie nierozwiązanych aspektów problemu. Należy podkreślić, że pomimo bogatego doświadczenia i znaczących osiągnięć naukowych badaczy w zakresie systemowego podejścia w edukacji, zwłaszcza w przygotowaniu nauczycieli, zarówno w Ukrainie, jak i w Polsce, problematyka systemowej metodologii kształcenia przyszłych nauczycieli historii nie została jeszcze w pełni zbadana. Oznacza to, że problem ten pozostaje nierozwiązany. Dlatego też konieczne jest przeprowadzenie analizy, która pozwoli zidentyfikować główne kierunki badań systemowego podejścia w pracach współczesnych naukowców.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie aktualnych wyników badań dotyczących systemowego podejścia do kształcenia przyszłych nauczycieli historii na uniwersytetach w Ukrainie i Polsce.

Prezentacja głównych wyników badania. Dystansowy format kształcenia, oparty na badaniach w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych, stał się nieodłącznym elementem współczesnego procesu edukacyjnego. Jego bardziej systematyczne i masowe wdrożenie zostało przyspieszone przez wyzwania ostatnich lat, w tym pandemię COVID-19 oraz największy konflikt zbrojny w Europie od II wojny światowej – wojnę rosyjsko-ukraińską. Należy również zwrócić uwagę na spójną politykę Unii Europejskiej w tej dziedzinie,

która znalazła odzwierciedlenie w odpowiednich regulacjach prawnych.

Jednocześnie, wraz z rozwojem cyfryzacji edukacji, pojawił się problem desocjalizacji procesu edukacyjnego, w tym pogorszenia interakcji między nauczycielem a uczniami oraz zmniejszenia jakości synchronicznej nauki w porównaniu z nauczaniem stacjonarnym. Kwestię tę należy rozpatrywać w kontekście ciągłych zmian, które zachodzą na świecie. Globalny wymiar cyfrowej transformacji wymaga odpowiedniej adaptacji systemów edukacyjnych, w tym systemów kształcenia nauczycieli historii.

Z punktu widzenia normalizacji działań edukacyjnych, warto wziąć pod uwagę polskie doświadczenie w zakresie decentralizacji i rozszerzania uprawnień samorządów terytorialnych, które doprowadziło do stworzenia ram prawnych regulujących te procesy – od gmin po województwa. W Polsce zarządzanie oświatą jest realizowane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej przy wykorzystaniu takich instrumentów prawnych jak delegowanie statutowe. Delegowanie statutowe tworzy dwupoziomowy system zarządzania, obejmujący wszystkich pracowników oświaty, w tym nauczycieli. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z delegowaniem statutowym, a w drugim – z upoważnieniem statutowym wydanym przez Ministra Edukacji Narodowej. W kontekście cyfryzacji kształcenia nauczycieli zastosowanie znajduje pierwszy instrument prawny, natomiast w przypadku konieczności wprowadzenia zmian prawnych dotyczących funkcjonowania szkół, w celu umożliwienia systematycznej cyfryzacji procesu edukacyjnego, stosuje się drugi instrument.

Zauważmy pewne stwierdzenia i postulaty, które wynikają z analizy określonych źródeł i podkreślmy opinie naukowców dotyczące systemowego podejścia do kształcenia przyszłych nauczycieli historii na uniwersytetach w Ukrainie i Polsce.

Polska badaczka A. Glimos-Nadgórska w swojej pracy „Miejsce nauczania historii w polskim systemie edukacyjnym XX wieku” zwraca uwagę, że po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku historia stała się nieodłączną częścią programów nauczania na wszystkich poziomach edukacji w Polsce. Szczególnie ważna była rola historii w kształtowaniu postaw patriotycznych uczniów. Autorka podkreśla, że do 2012 roku program nauczania historii w szkołach podstawowych obejmował całą historię, od starożytności po czasy współczesne, co umożliwiało płynne przejście do dalszej edukacji historycznej. Skupia się ona na syntetycznym przedstawieniu miejsca historii i wychowania obywatelskiego w programach nauczania oraz na celach kształcenia historycznego, podkreślając znaczenie zdobywania przez uczniów wiedzy ogólnej i rozwoju osobistego [6]. Współcześnie kontekst kształcenia przyszłych nauczycieli historii powinien obejmować istotne elementy wychowania patriotycznego.

W swojej monografii “Tendencje cyfryzacji przygotowania nauczycieli w Republice Polskiej, na Węgrzech i Ukrainie: analiza porównawcza” O. Stoyka zwraca uwagę na transformacje w procesie edukacyjnym, spowodowane rozwojem cywilizacyjnym, postępem naukowo-technicznym, migracjami oraz wyzwaniami związanymi z pandemią i wojnami. Autorka podkreśla, że wraz ze wzrostem zapotrzebowania na wiedzę i podnoszeniem jakości edukacji, bezpośrednia interakcja między nauczycielem a uczniem została zastąpiona przez komunikację online, co wymaga nowych umiejętności cyfrowych zarówno od nauczycieli, jak i uczniów [3, 81]. Wprowadzenie zdalnego nauczania wymaga udoskonalenia systemowych metod kształcenia nauczycieli, w szczególności nauczycieli historii, którzy muszą posiadać odpowiednie kompetencje cyfrowe.

M. Latoch-Zielińska w swojej pracy “Polski system kształcenia nauczycieli – historia i współczesność” analizuje najważniejsze etapy rozwoju współczesnego polskiego systemu kształcenia nauczycieli, począwszy od lat 80. XX wieku, kiedy przyjęto ustawę o statusie nauczyciela. Autorka zwraca uwagę, że przepisy tej ustawy obowiązują do dziś i przeprowadza porównanie różnych rozwiązań wynikających z przepisów prawa, standardów kształcenia pedagogicznego oraz programów studiów wdrożonych na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Stwierdza, że choć na razie trudno ocenić efekty wprowadzonych zmian, to można przypuszczać, że przyczynią się one do podniesienia poziomu profesjonalizmu nauczycieli [7]. Renata Giermes definiuje profesjonalnego nauczyciela jako osobę, która stale rozwija swoje umiejętności dydaktyczne, dostosowując je do zmieniających się warunków, tworzy środowisko sprzyjające uczeniu się, motywuje uczniów i jest w stanie dokonywać refleksji nad własną praktyką zawodową [7, 13]. Autorzy podkreślają, że współczesne kształcenie nauczycieli historii powinno uwzględniać te wymogi oraz wykorzystywać potencjał nowych technologii, takich jak sztuczna inteligencja czy narzędzia cyfrowe, aby stworzyć bardziej inkluzywne i efektywne środowisko nauczania.

W tym kontekście A. Petryshyn i N. Ponomarenko w swojej pracy “Polski system edukacji pedagogicznej: składniki i zadania” zwracają uwagę na charakterystyczną cechę polskiego systemu edukacji, jaką jest jego wielostopniowość, co sprzyja elastyczności i indywidualizacji procesu kształcenia. Badacze podkreślają, że “rozgałęzienie systemu edukacji w Polsce warunkuje specyfikę kształcenia przyszłych nauczycieli: wysokie wymagania kwalifikacyjne, orientacja zawodowa, praktyczny charakter, elastyczność w aktualizacji treści” [2]. W naszym badaniu uznaliśmy za celowe poświęcenie uwagi projektowaniu treści kształcenia przyszłych nauczycieli historii oraz określeniu warunków prognozowania edukacyjnego zarówno na poziomie ogólnym, jak i indywidualnym dla każdego studenta.

Należy również zauważyć, że T. Krystopczuk w swojej pracy “Edukacja pedagogiczna w Rzeczypospolitej Polskiej: struktura i treść” zwraca uwagę, że proces integracji europejskiej Polski przyczynił się do podniesienia poziomu kwalifikacji nauczycieli i dostosowania systemu kształcenia do zachodnioeuropejskich standardów. Autorka podkreśla potrzebę kształcenia nauczycieli w dwóch specjalnościach oraz konieczność podejmowania decyzji dotyczących wyboru strategii wychowawczych. Zwraca również uwagę na różnorodność polskich uczelni kształcących nauczycieli, działających w ramach różnych systemów i oferujących różne formy studiów. Należy podkreślić, że kształcenie nauczycieli w Polsce odbywa się w ramach dwóch systemów: publicznego i niepublicznego, w różnych typach uczelni (uniwersytety, wyższe szkoły zawodowe, pedagogiczne) oraz w różnych formach (stacjonarne, zaoczne, wieczorowe). Możliwe jest również podjęcie studiów pierwszego i drugiego stopnia oraz studiów podyplomowych. Taka różnorodność kształcenia pozwala na dostosowanie oferty edukacyjnej do indywidualnych potrzeb studentów. Wskazuje na rosnącą tendencję do wprowadzania dwuprzeciwotowego kształcenia nauczycieli, co jest zgodne z europejskimi standardami [1, 124–134].

W wyniku przeprowadzonych badań nad cyfrową transformacją kształcenia przyszłych nauczycieli historii na uniwersytetach w Ukrainie i Polsce stwierdziliśmy, że systemowe podejście pozwala na ujęcie tego procesu jako złożonego systemu społeczno-pedagogicznego. W ramach tego systemu można wyróżnić następujące podsystemy: normatywno-prawny, społeczno-środowiskowy, treściowo-kształtujący, metodologiczno-technologiczny oraz innowacyjny. Te elementy są w sposób transdyscyplinarny i tworzą spójną całość [5, 296–297].

Naszym zdaniem, systemowe podejście powinno odgrywać kluczową rolę w analizie systemów cyfrowej transformacji kształcenia przyszłych nauczycieli historii na uniwersytetach w Ukrainie i Polsce. Takie podejście pozwala traktować te systemy jako zjawiska społeczno-pedagogiczne, które łączą w sobie wiele elementów i charakteryzują się podobieństwami wynikającymi z bliskości kulturowej i historycznej obu krajów.

Jednym z priorytetów w erze społeczeństwa informacyjnego jest stworzenie spójnego i efektywnego krajowego systemu edukacji. Dążenie Ukrainy do uzyskania konkurencyjnej pozycji w Europie wymaga wdrożenia doświadczeń Polski, kraju najbliższego kulturowo, mentalnie i historycznie. Biorąc pod uwagę europejską integrację Ukrainy, wskazane jest zbadanie i wdrożenie, po dokonaniu krytycznej analizy, doświadczeń Polski w zakresie kształcenia nauczycieli historii, w szczególności w kontekście obowiązujących przepisów prawnych [4, 85–86].

Wnioski. Na podstawie przeprowadzonej analizy literatury przedmiotu oraz stanu obecnego systemów

kształcenia nauczycieli historii w Polsce i na Ukrainie można stwierdzić, że istniejąca metodologia wymaga udoskonalenia. Konieczne jest dostosowanie jej do wyzwań współczesnego świata, takich jak digitalizacja, globalizacja oraz sytuacja konfliktowa na Ukrainie. Należy zwrócić uwagę na konieczność tworzenia otwartych środowisk edukacyjnych oraz wykorzystania nowych technologii – cyfrowych, inteligentnych i informacyjnych. Inspiracją mogą być doświadczenia polskich uczelni, które zmagają się z podobnymi wyzwaniami.

W związku z powyższym, zasadnym wydaje się stworzenie systemu kształcenia przyszłych nauczycieli historii, który byłby dostosowany do współczesnych wyzwań i opierałby się na najlepszych praktykach stosowanych zarówno w Polsce, jak i na Ukrainie.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кристопчук Т. Педагогічна освіта в Республіці Польща: структура та зміст. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 3–4. С. 127–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2013_3-4_21 (дата звернення: 05.02.2025).

2. Петришин А., Пономарьова Н. Система вищої педагогічної освіти Польщі: складові та завдання. Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі : зб. тез доп. учасників VI Міжнар. наук.-практ. конф. молод. учених, м. Харків, 15–16 трав. 2024 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди та ін.; упор.: Н. Пономарьова, Н. Олефіренко, В. Андрієвська. Харків, 2024. С. 432–435. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/16909> (дата звернення: 05.02.2025).

3. Стойка О. Тенденції цифровізації підготовки вчителів у Республіці Польща, Угорщині і Україні: порівняльний аналіз : монографія. Ужгород : РІК-У, 2023. 596 с.

4. Черевичний Г.С. Актуалізація проблеми формування національної ідентичності майбутніх учителів історії в університетах України з імплементацією досвіду Республіки Польща. *Адаптивні процеси в освіті : зб. матеріалів (тез доп.) 3-ої міжнар. наук. літньої онлайн-школи; за заг. ред. Г.В. Єльнікової, М.Л. Ростокі. Київ-Харків, 2022. Вип. 2(5). С. 85–97. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/732808/> (дата звернення: 05.02.2025).*

5. Черевичний Г.С. Цифрова адаптація освітнього процесу з підготовки майбутніх учителів історії в університетах України та Республіки Польща: компаративний аналіз. *Адаптивні процеси в освіті : зб. матеріалів (тез доп.) 2-го міжнар. наук. форуму. Київ-Харків-Запоріжжя, 2023. С. 296–299. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/734602/> (дата звернення: 05.02.2025).*

6. Glimos-Nadgórska A. Miejsce nauczania historii w polskim systemie edukacyjnym XX wieku. *Eszyty naukowe uniwersytetu jagiellońskiego. Prace Historyczne*, 2015. 142 (2). S. 257–279. DOI: <https://doi.org/10.4467/20844069PH.15.015.3511>

7. Latoch-Zielińska M. Polski system kształcenia nauczycieli – historia i współczesność. *Z Teorii I Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego*, 2023. 32, 1–16. DOI: <https://doi.org/10.31261/TPDJP.2023.32.08>

Republic of Poland: structure and content]. *Continuous professional education: theory and practice*. Vol. 3–4. pp. 127–134. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2013_3-4_21 (Accessed 05 Feb. 2025). [in Ukrainian].

2. Petryshyn, A. & Ponomarenko, N. (2024). Sistema vyshchoi pedahohichnoi osvity Polsci: skladovi ta zavdannia [The system of higher pedagogical education in Poland: components and tasks]. *Innovatsijni pedahohichni tekhnologii v tsyfrovij shkoli: zb. tez dop. uchasnykiv VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. molodykh vchenykh, m. Kharkiv, 15–16 trav.* – Innovative pedagogical technologies in a digital school: collection of abstracts of participants of the VI International Scientific-Practical Conference of Young Scientists, Kharkiv, May 15–16, 2024 / Kharkiv National Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda and others. (Eds.). N. Ponomarenko, N. Olefirenko & V. Andriiivska (pp. 432–435). Available at: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/16909> (Accessed 05 Feb. 2025). [in Ukrainian].

3. Stoyka, O. (2023). Tendencii tsyfrovizatsii pidhotovky vchyteliv u Respubliki Polsci, Uhorshyni i Ukrayini: porivnyalnyi analiz [Tendencies of digitalization of teacher training in Poland, Hungary and Ukraine: a comparative analysis]. *Uzhhorod*, 596 p. [in Ukrainian].

4. Cherevychnyi, H.S. (2022). Aktualizatsiia problemy formuvannia natsionalnoi identichnosti maibutnix vchyteliv istorii v universytetakh Ukrayiny z implementacii dosvidu Respubliki Polsci [Actualization of the problem of forming the national identity of future history teachers in universities of Ukraine with the implementation of the experience of the Republic of Poland]. *Adaptyvni protsesy v osviti: zb. materialiv (tez dop.) 3-oi mizhnar. nauk. litnoi online-shkoly* – Adaptive processes in education: collection of materials (abstracts) of the 3rd International Scientific Summer Online School. (Eds.). H.V. Yelynkovi, M.L. Rostoky. Kyiv-Kharkiv, Vol. 2(5). pp. 85–97. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/732808/> (Accessed 05 Feb. 2025). [in Ukrainian].

5. Cherevychnyi, H.S. (2023). Tsyfrova adaptatsiia osvitnoho protsesu z pidhotovky maibutnix vchyteliv istorii v universytetakh Ukrayiny ta Respubliki Polsci: porivnyalnyi analiz [Digital adaptation of the educational process for training future history teachers in universities of Ukraine and the Republic of Poland: comparative analysis]. *Adaptyvni protsesy v osviti: zb. materialiv (tez dop.) 2go mizhnar. nauk. forumu – Adaptive processes in education: collection of materials (theses of the supplement) of the 2nd int. scientific forum. Kyiv-Kharkiv-Zaporizhzhia*, pp. 296–299. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/734602/> (Accessed 05 Feb. 2025).

6. Glimos-Nadgórska A. (2015). Miejsce nauczania historii w polskim systemie edukacyjnym XX wieku [The place of teaching history in the Polish education system of the 20th century]. *Eszyty naukowe uniwersytetu jagiellońskiego. Prace Historyczne*, 142 (2) S. 257–279. DOI: <https://doi.org/10.4467/20844069PH.15.015.3511> [in Polish].

7. Latoch-Zielińska, M. (2023). Polski system kształcenia nauczycieli – historia i współczesność [The system of teacher training in Poland – history and present]. *Z Teorii i Praktyki Dydaktycznej Języka Polskiego*, 32, S. 1–16. DOI: <https://doi.org/10.31261/TPDJP.2023.32.08> [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025

REFERENCES

1. Krystopchuk, T. (2013). Pedagogical education in the Republic of Poland: structure and content [Pedagogical education in the

Ольга Канарова, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної освіти і соціальної роботи Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
Анна Федонюк, викладач циклової комісії шкільної, дошкільної педагогіки, психології та методик Комунального закладу вищої освіти “Луцький педагогічний коледж” Волинської обласної ради
Анна Сачанюк, викладач циклової комісії шкільної, дошкільної педагогіки, психології та методик Комунального закладу вищої освіти “Луцький педагогічний коледж” Волинської обласної ради

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ ЧЕРЕЗ СЕНСОРНІ ВПРАВИ

У статті розглядаються сучасні інноваційні підходи до розвитку пізнавальної активності дошкільників через сенсорні вправи. Уточнено сутність основних понять дослідження: пізнавальна активність, сенсорне виховання. Визначено роль сенсорного розвитку у формуванні пізнавальної діяльності дитини, обґрунтовано важливість використання сенсорних методик у процесі навчання та виховання. Визначено специфіку сенсорних вправ, яка впливає на розвиток сприймання, уваги, пам'яті, мислення та уваги. Проаналізовано потенціал handmade-технік, Augmented Reality (AR) та Lego-технології як інноваційних підходів до розвитку пізнавальної активності дошкільників.

Ключові слова: дошкільники; пізнавальна активність; сенсорне виховання; сенсорні вправи; handmade-техніки; Lego-технологія; технологія Augmented Reality (AR).

Лім. 16.

Olha Kanarova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the Preschool Education and Social Work Department, Melitopol Bohdan Khmelnytskyi State Pedagogical University
Anna Fedonyuk, Lecturer of the Cycle Committee of School and Preschool of Pedagogy, Psychology and Methods, Communal Institution of Higher Education “Lutsk Pedagogical College” Volyn Regional Council
Anna Sachanyuk, Lecturer of the Cycle Committee of School and Preschool of Pedagogy, Psychology and Methods, Communal Institution of Higher Education “Lutsk Pedagogical College” Volyn Regional Council

INNOVATIVE APPROACHES TO THE DEVELOPMENT OF COGNITIVE ACTIVITY OF PRESCHOOLERS THROUGH SENSORY EXERCISES

The article considers modern innovative approaches to the development of the cognitive activity of preschoolers through sensory exercises. The essence of the main concepts of the study is clarified in detail: cognitive activity as an indicator of the child's interest and involvement in the cognitive process and sensory education as a purposeful development of sensory perception to form a full-fledged picture of the world.

The importance of sensory development in the formation of cognitive activity of preschoolers is outlined and the importance of introducing sensory techniques into the educational process is substantiated. In particular, the specifics of sensory exercises that contribute to the development of key cognitive functions: perception, attention, memory, thinking and imagination, which are the foundation for the child's further intellectual development, are considered.

Special attention is paid to the analysis of innovative methods based on the use of modern pedagogical technologies that contribute to the active involvement of the child in cognitive activity through play, creativity and experimentation.

In particular, the potential of handmade techniques as an effective tool for sensory development, which includes working with different textures, colors, shapes and materials, is analyzed. Making handmade products from plasticine, sand, clay, fabric or paper allows children to better develop tactile, visual and motor perception, which has a positive effect on the development of coordination of movements, spatial thinking and imagination.

Lego technology is also considered as one of the leading innovative approaches that combines sensory, cognitive and constructive components of learning. The use of Lego constructors contributes to the development of fine motor skills, spatial thinking, logical analysis and the ability to construct.

The significance of Augmented Reality (AR) technology in the development of cognitive activity of preschoolers is highlighted. It is substantiated that such technologies involve children performing sensory exercises that contribute to the development of children's initiative, independence, experimentation and a research approach to learning about the world

around them. Their integration into the educational process will expand the possibilities of cognitive activity of preschoolers, forming in them the necessary skills for further learning and adaptation in the social environment.

Keywords: preschoolers; cognitive activity; sensory education; sensory exercises; handmade techniques; Lego technology; Augmented Reality (AR) technology.

Постановка проблеми. Сучасна дошкільна освіта орієнтована на формування у дітей допитливості, самостійності мислення та здатності до активного пізнання навколишнього світу. В умовах стрімкого розвитку науки і технологій підготовка дітей до навчальної діяльності потребує якісно нових підходів, серед яких особливе місце займає використання сенсорних вправ.

У дошкільному віці активний розвиток дитини відбувається через сенсорне сприймання – здатність відчувати, розрізняти та інтерпретувати інформацію, отриману через органи чуття (зір, слух, дотик, смак, нюх). Сенсорні відчуття є основою пізнання навколишнього світу, що робить сенсорний розвиток критично важливим для формування когнітивних процесів, таких як увага, пам'ять, мислення та мовлення.

Однак у сучасних дітей дедалі частіше спостерігається недостатній рівень сенсорного розвитку, що зумовлено низкою чинників: зменшенням часу активної взаємодії з природними об'єктами; надмірним використанням цифрових технологій, що обмежує тактильний і моторний досвід; недостатнім рівнем розвивального середовища в освітніх закладах та вдома.

Тому актуальність проблеми зумовлена необхідністю пошуку ефективних інноваційних підходів до стимулювання пізнавальної активності дошкільників через сенсорні вправи, що забезпечують гармонійний розвиток дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні проблему інноваційних підходів до розвитку пізнавальної активності дошкільників через сенсорні вправи досліджують низка науковців (А. Богущ, О. Дроботій, А. Кошель, В. Кошель, М. Кривоніс, І. Петров, Т. Поніманська, С. Трикоз та ін.), які розглядають різні аспекти цієї тематики.

Педагогічні умови формування пізнавальної активності дітей шостого року життя, зокрема через використання медіазасобів, що можуть включати сенсорні елементи, вивчала О. Кузіна.

Натомість Р. Байгота у магістерській роботі “Сенсорний розвиток дітей молодшого дошкільного віку в ігровому середовищі закладу дошкільної освіти” аналізувала вплив ігрового середовища на сенсорний розвиток дітей, що безпосередньо пов'язано з їхньою пізнавальною активністю. Особливості створення розвивального середовища для стимулювання сенсорно-пізнавальної активності старших дошкільників з'ясувала К. Матюк.

Монографія Н. Грами “Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика” присвячена розкриттю наукової сутності, педагогічної структури, умов і факторів сенсорного розвитку дітей раннього віку.

Науковці О. Коваленко, І. Випирайло, Ю. Березна розглядають використання леґо-конструювання як інноваційного підходу до сенсорно-пізнавального розвитку дітей, а також досліджують використання дидактичних ігор та вправ для розвитку сенсорних відчуттів у дітей раннього віку.

Мета статті – дослідити інноваційні підходи до розвитку пізнавальної активності дітей дошкільного віку через сенсорні вправи, уточнити роль у розвитку особистості дошкільника сенсорного виховання і обґрунтувати його вплив на розвиток їхньої пізнавальної активності.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо сутність поняття “пізнавальна активність”.

Відповідно до “Енциклопедії освіти”, це характеристика особистості, що проявляється у її ставленні до процесу набуття знань і соціального досвіду, а також у прагненні до самостійної пізнавальної діяльності [8, 678–680].

У “Психологічному словнику” термін “пізнавальна активність” трактується як форма психічної активності людини, що проявляється через мимовільну увагу, інтерес, допитливість та творчість [11].

Г. Костюк у своїх працях розглядав пізнавальну активність дошкільника (з психологічної точки зору) як активну діяльність суб'єкта, що відзначається його дієвим ставленням до навколишнього середовища. У студіях Т. Ткачук цей феномен визначається як “інтелектуальна активність” (мислительна діяльність), що формується в особливих умовах і є інтегральною характеристикою системи, ключовими компонентами якої виступають як інтелектуальні (загальні розумові здібності), так і неінтелектуальні (насамперед мотиваційні) чинники розумового розвитку дитини дошкільного віку [14].

Як здатність виявляти інтерес до нового, готовність до врегулювання проблемних ситуацій, здійснення елементарних мисленнєвих операцій, опанування початковими формами критичного мислення, творчої уяви, дослідницької та експериментальної діяльності визначає пізнавальну активність А. Васько. Крім того, пізнавальна активність включає вміння аналізувати, класифікувати, систематизувати інформацію, отримувати задоволення від власних відкриттів і прагнути до самостійного пошуку рішень [2, 52].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури [2; 11; 18; 14] можна визначити основні ознаки та форми прояву пізнавальної активності дітей дошкільного віку. Серед характерних ознак цього явища виокремлюють: потребу в знаннях, прагнення зрозуміти досліджувані явища, стійкий інтерес до пізнання, готовність до активної пізнавальної діяльності, а також володіння прийомами розумової діяльності.

Формами прояву пізнавальної активності дошкільнят є допитливість, самостійність, інтерес, відповідальність, ініціативність, старанність, креативність, енергійність, інтенсивність та здатність приймати оптимальні рішення.

Проаналізуємо можливості розвитку пізнавальної активності дошкільників засобами сенсорних вправ. Зауважимо, що основним нормативним документом, який регламентує освітній процес у закладах дошкільної освіти, є Базовий компонент дошкільної освіти, знання змісту якого є обов'язковим для кожного педагога [1]. Сенсорно-пізнавальна компетентність є однією з ключових компетентностей, визначених у ньому, оскільки відіграє важливу роль у всебічному розвитку дитини. Вона охоплює здатність дитини сприймати, аналізувати та диференціювати властивості навколишніх об'єктів за допомогою органів чуття, що є основою для подальшого розвитку пізнавальної діяльності, мислення і мовлення [1].

Значну увагу формуванню цієї компетентності відведено в освітньому напрямі "Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі", який передбачає створення умов для розвитку сенсорних здібностей, формування уявлень про навколишній світ, а також опанування дитиною системи сенсорних еталонів (кольору, форми, розміру, звуку, запаху, текстури тощо).

Розвиток сенсорно-пізнавальної компетентності сприяє: розширенню дослідницької активності дитини через спостереження, експерименти, порівняння та узагальнення; формуванню умінь орієнтуватися у сенсорних характеристиках предметів і явищ; розвитку дрібної моторики, що тісно пов'язана з когнітивними процесами та мовленням; закладенню основ для подальшого засвоєння математичних, природничих та інших знань [1].

Науковці пропонують різні трактування поняття сенсорного виховання. Зокрема, В. Кошель розглядає його як педагогічний вплив, спрямований на розвиток органів чуттів і вдосконалення сприйняття [10], тоді як С. Трикоз наголошує на його ролі у формуванні уявлень про світ через відчуття та сприйняття [15]. Н. Соколова визначає сенсорний розвиток як процес оволодіння дитиною характеристиками об'єктів, що виникли внаслідок соціального розвитку людства [13].

Науковці О. Дроботій, В. Кошель та М. Кривоніс підкреслюють, що сенсорне виховання є важ-

ливою складовою гармонійного розвитку особистості, оскільки формує сенсорний досвід, необхідний для успішної адаптації у середовищі [7; 10].

А, наприклад, Н. Грама зазначає, що воно потребує створення сприятливого предметно-розвивального середовища, організації пізнавальної діяльності та забезпечення дидактичних матеріалів [5].

Зі свого боку, Т. Поніманська виокремлює три ключові завдання сенсорного виховання: формування системи перцептивних дій, засвоєння сенсорних еталонів і розвиток умінь їх застосовувати у власній діяльності [12].

Як зауважує Н. Грама, оволодіння дитиною сенсорними діями, спрямованими на формування здатності сприймати, диференціювати та класифікувати сенсорні характеристики предметів і явищ навколишнього світу, безпосередньо пов'язане з розвитком пізнавальної активності дошкільників [5, 69]. Сенсорні вправи не лише сприяють накопиченню сенсорного досвіду, а й стимулюють дитину до дослідницької діяльності, пошуку нових знань та встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

Процес засвоєння сенсорних еталонів (кольору, форми, розміру, текстури, звуку) відбувається через ігрові та практичні завдання, що вимагають від дитини аналізу, порівняння, узагальнення та самостійного експериментування. Завдяки цьому активізуються когнітивні процеси – увага, пам'ять, мислення, уява, що є основою формування пізнавальної активності.

Сенсорні вправи також створюють умови для розвитку самостійності у навчанні, оскільки діти вчать-ся застосовувати отримані знання у різних ситуаціях, висувати гіпотези, перевіряти їх шляхом маніпуляцій з об'єктами та робити власні відкриття. Наприклад, вправи на сортування предметів за кольором чи формою не лише розвивають сенсорне сприйняття, а й формують навички класифікації, що є важливими для математичного і логічного мислення.

Отже, сенсорне виховання виступає основою пізнавальної активності дошкільників, оскільки через систему вправ і спеціально організовану діяльність вони отримують можливість активно досліджувати навколишній світ, проявляти ініціативу, творчість і самостійність у пізнавальній діяльності.

З огляду на оновлений Базовий компонент дошкільної освіти, який передбачає формування у дітей предметно-практичної та технологічної компетентності, як зазначає В. Городиська, особливого значення набувають інноваційні методи розвитку пізнавальної активності дошкільників з використанням сенсорних вправ. Одним із таких підходів є використання техніки handmade (рукоділья), що інтегрує сенсорний досвід, творчість і розумову діяльність дітей [4, 162].

Дослідження свідчать, що заняття рукоділлям сприяють: розвитку сенсорних відчуттів (колір,

форма, текстура, вага матеріалів); активізації пізнавальних процесів (увага, пам'ять, логічне та образне мислення); формуванню емоційно-естетичного сприйняття та творчої самореалізації дитини [4, 162].

У контексті дошкільної освіти В. Городиська пропонує застосовувати такі види рукоділля:

- декупаж – наклеювання паперових мотивів на різні поверхні, що розвиває увагу, акуратність, художній смак.

- квілінг – створення композицій зі скрученого паперу, що зміцнює моторику рук і координацію.

- фелтінг (валяння з вовни) – сприяє тактильному розвитку та концентрації.

- скрапбукінг – оформлення альбомів і листівок, що стимулює фантазію та розвиває навички конструювання.

- макраме та бісероплетіння – розвивають просторове мислення, дрібну моторику та наполегливість [4, 163].

Включення handmade-діяльності в освітній процес сприяє інтегрованому розвитку дошкільників, що слугує формуванню у них вміння взаємодіяти з матеріалами, експериментувати, проявляти ініціативу та самостійно знаходити шляхи виконання творчих завдань. Крім того, такі заняття розвивають терплячість, саморегуляцію, здатність до рефлексії [4, 163].

В умовах реформування системи дошкільної освіти особливої актуальності почали набувати ігрові методи навчання, і все більшої популярності набувають ігрові технології. Серед них інтерес викликає Lego-технологія. Конструктивну діяльність як засіб розвитку пізнавальної активності дітей старшого дошкільного віку досліджувала Ю. Демидова. Вона наголошує, що саме така діяльність є головним фактором формування першооснов пізнавальної самостійності [6, 76].

Учені В. Іванова, О. Попович встановили, що LEGO-конструювання дозволяє впроваджувати інформаційні технології в освітній процес, формувати у дошкільнят уміння та навички роботи з сучасними технічними засобами, легко, невимушено і граючи розвивають у них пізнавальний інтерес, креативність, спостережливість, і є незамінним супутником їхнього сенсорного розвитку у ранньому та дошкільному віці [9, 129].

Як свідчать наукові дослідження Т. Богдан, Д. Галаган, Д. Ярошенко, В. Іванової, О. Попович та ін. [3; 9], Lego-технологія – одна з найефективніших інноваційних методик, що використовується у дошкільній освіті для розвитку сенсорних здібностей і пізнавальної активності дітей. Вона поєднує елементи гри, конструювання та дослідницької діяльності, що сприяє активному залученню дошкільників до процесу пізнання. Lego-конструювання розвиває сенсорне сприйняття, оскільки під час роботи з конструкторами діти активно використо-

вують зоровий, тактильний, просторовий та моторний аналізатори; вчаться розрізняти кольори, форми, розміри деталей, що сприяє формуванню сенсорних еталонів і вдосконаленню сприйняття, координації та дрібної моторики.

Lego-технологія слугує розвитку пізнавальної активності, оскільки передбачає дослідницьку діяльність, під час якої діти експериментують із різними деталями, пробують нові способи з'єднання елементів, аналізують результати. Конструювання розвиває мислення, адже дошкільники порівнюють, класифікують, знаходять логічні зв'язки між елементами, що формує навички аналізу, узагальнення і прогнозування. Крім того, робота з Lego сприяє розвитку творчості та уяви, оскільки стимулює дітей створювати власні моделі об'єктів і ситуацій. Конструювання також формує математичні здібності – діти освоюють поняття форми, симетрії, пропорцій, кількості та просторових відношень. Lego-ігри сприяють формуванню комунікативних навичок, оскільки діти часто працюють у групах, розподіляють ролі, вчаться взаємодіяти та домовлятися. Це стимулює розвиток емоційного інтелекту, соціальних навичок та кооперації.

У дослідженнях Л. Козак, С. Паламар та Т. Пономаренко обґрунтовано ефективність застосування технології *Augmented Reality* (AR) як інструмента пізнавального розвитку дітей дошкільного віку [16]. Відповідно до наукової позиції дослідників, AR є технологією інтерактивної комп'ютерної візуалізації, яка дозволяє доповнювати зображення реального світу віртуальними елементами та відображати їх на екрані електронного пристрою. Впровадження AR-технологій у закладах дошкільної освіти може здійснюватися через інтерактивні ігри-подорожі, книги-розмальовки, цифрові абетки та інтерактивні книжки.

На думку науковців, використання AR в освітньому процесі сприяє кращому засвоєнню дітьми знань про навколишній світ, оскільки поєднує реальне та віртуальне середовище, забезпечує інтерактивність і дає можливість представляти об'єкти у форматі 3D. Це, зі свого боку, активізує пізнавальну діяльність дітей, допомагає утримувати їхню увагу та стимулює розвиток мислення [16].

Висновки. Отже, інноваційні підходи до розвитку пізнавальної активності дошкільників через сенсорні вправи є ефективним засобом формування їхньої пізнавальної сфери та сенсорного досвіду. Сенсорні вправи сприяють розвитку сприймання, уваги, пам'яті, мислення та уяви, що виступає необхідною передумовою успішного навчання і адаптації у подальшому житті.

Аналіз сучасних наукових досліджень та педагогічного досвіду свідчить про важливість інтеграції сенсорного розвитку в освітній процес закладів дошкільної освіти. Використання техніки handmade

(рукоділля), Lego-технології, технології Augmented Reality (AR) дає змогу зробити процес пізнання цікавим, доступним і ефективним для кожної дитини.

Отже, застосування сенсорних вправ як інноваційного підходу до розвитку пізнавальної активності дошкільників має значний потенціал для вдосконалення освітньої практики.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку комплексних методичних рекомендацій для вихователів і батьків щодо ефективного використання сенсорних вправ у розвитку дітей дошкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти: нова редакція. URL: [Pro_novu_redaktsiyu_Bazovoho_komponenta_doshkilnoyi_osvity.pdf](https://pro-novu-redaktsiyu-bazovoho-komponenta-doshkilnoyi-osvity.pdf)

2. Васько А.М. Ейдетика для дошкільнят (програма розвитку пізнавальної активності дошкільників методами ейдетики). *Обдарована дитина*. 2013. № 4. С. 51–59.

3. Використання конструктора LEGO у роботі з дітьми дошкільного віку: методичний посібник для студентів спеціальності “Дошкільна освіта” та вихователів ЗДО / упор. Т.М. Богдан, Д.О. Галаган, Д.М. Ярошенко. Чернігів: Баликіна О.В., 2018. 60 с.

4. Городиська В.В. Пізнавальний розвиток дошкільників засобами сучасних технік декоративно-ужиткового мистецтва. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 55. Том 2. С. 159–163.

5. Грама Н.Г. Сенсорний розвиток дітей раннього віку: теорія і практика: монографія. Одеса, 2018. 239 с.

6. Демидова Ю.О. Визначення рівня сформованості пізнавальної самостійності старших дошкільників у конструктивній діяльності. *Педагогічний дискурс*. 2012. Вип. 13. С. 76–79.

7. Дроботій О.Л., Кривоніс М.Л. Сенсорний розвиток дошкільнят. Ранній вік: посібник. Харків: Ранок, 2021. 192 с.

8. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком. Інтер, 2008. 1040 с.

9. Іванова В.В., Попович О.М. Розвиток сенсорних навичок у дітей дошкільного віку засобами LEGO-конструювання. *Перспективи та інновації науки. Серія: Педагогіка, Серія: Психологія, Серія: Медицина* / гол. ред. Н.М. Чернуха. Київ, 2023. № 4 (22). С. 119–129.

10. Кошель В.М. Сенсорне виховання дітей раннього віку: навчально-методичний посібник. Чернігів: ФОП Баликіна О.В., 2019. 160 с.

11. Психологічний словник / уклад.: О. Сергєєнкова, В. Снявський; за ред. Н. Побірченко. Київ, 2007. 336 с.

12. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка. URL: <https://studfile.net/preview/5721447/> (дата звернення: 29.01.2025).

13. Соколова Н.С. Сенсорний розвиток, як важлива складова формування особистості дитини. На урок: вебсайт. URL: <https://naurok.com.ua/sensorni-yrozvitok-yak-vazhliva-skladova-formuvannya-osobistosti-ditini-204818.html>

14. Ткачук Т. Розвиток пізнавальної активності дітей дошкільного віку у спілкуванні з вихователем: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2004. 23 с.

15. Трикоз С.В. Застосування сенсорних ігор та вправ у навчанні дітей з порушеннями інтелектуального розвитку. *Освіта осіб з особливими потребами: виклики*

сьогодення: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 21 червня 2020 р.). Київ: “Наша друкарня”, 2020. С. 250–264.

16. Palamar S.P., Bielienska G.V., Ponomarenko T.O., Kozak V., Nezhyva L.L., Voznyak A. Formation of readiness of future teachers to use augmented reality in the educational process of preschool and primary education AREdu 2021 Augmented Reality in Education 2021: Proceedings of the 4th International Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021) (2898). P. 334–350.

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity [Basic component of preschool education]. New edition. Available at: [Pro_novu_redaktsiyu_Bazovoho_komponenta_doshkilnoyi_osvity.pdf](https://pro-novu-redaktsiyu-bazovoho-komponenta-doshkilnoyi-osvity.pdf) [in Ukrainian].

2. Vasko, A.M. (2013). Eidetyka dlia doshkilniat (prohrama rozvytku piznavalnoi aktyvnosti doshkilnykiv metodamy eidetyky) [Eidetics for preschoolers (program for developing cognitive activity of preschoolers using eidetic methods)]. *Gifted Child*. No. 4. pp. 51–59. [in Ukrainian].

3. Vykorystannia konstruktora LEGO u roboti z ditmy doshkilnoho viku [Using LEGO in working with preschool children]. *Methodical manual for students of the specialty “Preschool Education” and educators of preschool educational institutions*. (Eds.). T.M. Bohdan, D.O. Halahan, D.M. Yaroshenko. Chernihiv, 2018. 60 p. [in Ukrainian].

4. Horodyska, V.V. Piznavalnyi rozvytok doshkilnykiv zasobamy suchasnykh tekhnik dekoratyvno-uzhytkovoho mystetstva [Cognitive development of preschoolers using modern techniques of decorative and applied arts]. *Innovative Pedagogy*. Issue. 55. Vol. 2. 2023. pp. 159–163. [in Ukrainian].

5. Hrama, N.H. (2018). Sensorni rozvytok ditei rannoho viku: teoriia i praktyka [Sensory development of young children: theory and practice]. Odessa, 239 p. [in Ukrainian].

6. Demydova, Yu.O. (2012). Vyznachennia rinvnia sformovanosti piznavalnoi samostiinosti starshykh doshkilnykiv u konstruktivni diialnosti [Determining the level of cognitive independence of older preschoolers in constructive activities]. *Pedagogical Discourse*. Vol. 13. pp. 76–79. [in Ukrainian].

7. Drobotii, O.L. & Kryvonis, M.L. (2021). Sensorni rozvytok doshkilniat. Rannii vik [Sensory development of preschoolers. Early age]. *Manual*. Kharkiv, 192 p. [in Ukrainian].

8. Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]. (Ed.). V.H. Kremen. Kyiv, 2008. 1040 p. [in Ukrainian].

9. Ivanova, V.V. & Popovych, O. M. (2023). Rozvytok sensorykh navychok u ditei doshkilnoho viku zasobamy LEGO-konstruiuvannia [Developing sensory skills in preschool children using LEGO construction]. *Prospects and innovations of science (Series “Psychology”, Series “Pedagogy”, Series “Medicine”)*, (Ed.). N.M. Chernukha. Kyiv, No. 4(22). pp. 119–129. [in Ukrainian].

10. Koshel, V.M. (2019). Sensorne vykhovannia ditei rannoho viku [Sensory education of young children]. *Teaching and methodological manual*. Chernihiv, 160 p. [in Ukrainian].

11. Psykholohichni slovnyk [Psychological Dictionary]. (Eds.). O. Serheienkova, V. Syniavskiy; N. Pobirchenko. Kyiv, 2007. 336 p. [in Ukrainian].

12. Ponimanska, T.I. Doshkilna pedahohika [Preschool pedagogy]. Available at: <https://studfile.net/preview/5721447/> (Accessed 01 Jan. 2025). [in Ukrainian].

13. Sokolova, N.S. Sensorni rozvytok, yak vazhlyva skladova formuvannia osobystosti dytyny [Sensory development as an important component of the formation of

a child's personality]. Available at: <https://naurok.com.ua/sensorniyrozvitok-yak-vazhliva-skladova-formuvannyaosobistosti-ditini-204818.html> [in Ukrainian].

14. Tkachuk, T. (2004). Rozvytok piznavalnoi aktyvnosti ditei doshkilnoho viku u spilkuванні z vykhovatelem [Development of cognitive activity of preschool children in communication with a teacher]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 23 p. [in Ukrainian].

15. Trykoz, S.V. (2020). Zastosuvannia sensorykh ihor ta vprav u navchanni ditei z porushenniamy intelektualnoho rozvytku [The use of sensory games and exercises in teaching children with intellectual disabilities]. *Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: vyklyky sohodennia: zbirnyk materialiv*

Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 21 chervnia 2020 r.). – Education of persons with special needs: challenges of the present: collection of materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference (Kyiv, June 21, 2020). Kyiv, pp. 250–264. [in Ukrainian].

16. Palamar, S.P., Bieliienka, G.V., Ponomarenko, T.O., Kozak, L.V., Nezhyva, L.L., Voznyak, A. Formation of readiness of future teachers to use augmented reality in the educational process of preschool and primary education AREdu 2021 Augmented Reality in Education 2021: Proceedings of the 4th International Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021) (2898). pp. 334–350. [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025

УДК 053.81]“15/16”

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.321783>

Руслан Басенко, кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри правознавства та фінансів,
заступник директора з науково-педагогічної роботи,
міжнародної та грантової діяльності
Полтавського інституту економіки і права

МУЗИКА І МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У РАНЬНОМОДЕРНИХ ГУМАНІСТИЧНИХ ВЧЕННЯХ ПРО ЦІЛІСНУ ОСВІТУ ОСОБИСТОСТІ

Статтю присвячено історико-педагогічному аналізу місця і ролі музики та музичного виховання у гуманістичних вченнях про цілісну освіту особистості, які було запропоновано європейськими мислителями у ранній Новий час. Розглянуто погляди лідерів християнського та ренесансного гуманізму щодо залучення музики та співів до процесу виховання, зіставлено середньовічні та ранньомодерні підходи до розуміння місця музики в освітньому процесі. Представлено досвід протестантського та католицького (посттридентського) гуманізму щодо розвитку музичного виховання. Зроблено висновки, що, реалізуючи ранньомодерну ідею цілісної освіти особистості, гуманісти та церковні реформатори активно поширювали гру на музичних інструментах, хоровий спів, театр, декламування тощо. У протестантських гімназіях та єзуїтських колежіумах музика посіла вагоме значення у системній оновленій освіті гуманістичного зразка.

Ключові слова: цілісна освіта; ренесансний гуманізм; музика; музичне виховання; хоровий спів; протестантський гуманізм; католицький (посттридентський) гуманізм; ранній Новий час.

Літ. 16.

Ruslan Basenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Head of the Law and Finance Department,
Deputy Director for Scientific and Pedagogical Work,
International and Grant Activities,
Poltava Institute of Economics and Law

MUSIC AND MUSIC EDUCATION IN EARLY MODERN HUMANISTIC DOCTRINES ABOUT THE HOLISTIC EDUCATION OF THE PERSON

The article is devoted to the historical and pedagogical analysis of the place and role of music and musical education in humanistic teachings on the holistic education of the individual, proposed by European thinkers in the early modern period. The views of the leaders of Christian and Renaissance humanism on the involvement of music and singing in the educational process are considered, and medieval and early modern approaches to understanding the place of music in the educational process are compared. During the Middle Ages, music was integrated into the educational process of monastic schools in two dimensions: the first was playing the organ and church singing because all students were required to attend church services; the second was the study of music within the quadrivium, which, along with the trivium, was the content of medieval education – the concept of the “seven liberal arts” (“septim artes liberalis”). With the spread of the Renaissance-humanistic idea of the holistic education of the individual, music and musical art occupied a special place in treatises on the education and development of the individual. Humanists emphasized that it is important to consider the educational potential of music and singing in the unity of ethical and aesthetic priorities, where morality and a sense of beauty would be equivalent results of musical exercises for children and young people.

МУЗИКА І МУЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У РАНЬОМОДЕРНИХ ГУМАНІСТИЧНИХ ВЧЕННЯХ ПРО ЦІЛІСНУ ОСВІТУ ОСОБИСТОСТІ

The article presents the experience of Protestant and Catholic (post-Tridentine) humanism in developing musical education. In Protestant gymnasiums and Jesuit colleges, considerable attention was paid to music and spiritual singing. Church reformers quite successfully studied and developed the program of humanistic education, in particular, in the plane of developing musical education, successfully combined music with the life of young people who sang songs at the beginning of lessons, listened to liturgical singing, participated in theatrical performances and other processions. Musical education not only allowed the development of aesthetic taste and contributed to an atmosphere of relaxation in free time from studies but also allowed to successfully respond to the need for humanistic education, the holistic development of all aspects of the personality.

Conclusions are made that, implementing the early modern idea of holistic education of the individual, humanists and church reformers actively disseminated playing musical instruments, choral singing, theater, recitation, etc. In Protestant gymnasiums and Jesuit colleges, music took on an important role in the systematically updated education of the humanistic type.

Keywords: *holistic education; Renaissance humanism; music; musical education; choral singing; Protestant humanism; Catholic (post-Tridentine) humanism; early Modern times.*

Постановка проблеми. Цивілізаційний поступ людства дає підставу стверджувати, що музика та музичне мистецтво володіють винятковим людинотворчим потенціалом. Мінорні життєві симфонії вмить кардинально змінюються під мажорні звуки, а духовна музика та пісенспів мають вагомє значення для осмислення людиною власного життєвого шляху. Музика, без сумніву, впливає на особистість, виконання відповідних музичних творів супроводжує усі найважливіші події державного, громадського, соціального життя, сімейну та календарну обрядовість. Рівень розвитку музичного мистецтва є яскравим показником поступу держави, багатства її людського творчого потенціалу.

Музика має особливе значення у сучасних умовах війни, постійного емоційного напруження та стресу, що нині, на жаль, є реаліями щоденного життя українців. Музичні твори, які володіють винятковою можливістю впливу на емоційний стан людини, дають змогу елімінувати стресові тригери, сприяють поліпшенню внутрішнього духовного стану та емоційного благополуччя суспільства, а подекуди – супроводжують людину в трагічних ситуаціях, дають змогу “не втратити себе”, стійко та вольово пережити виклики долі.

Музичне мистецтво, з-поміж різних сфер соціокультурного життя, має виняткове значення для освіти. Музика, без сумніву, є природовідповідним контекстом та педагогічним інструментом виховання дитини з найменшого віку. Історичний досвід свідчить, що в усі часи музичне мистецтво відіграло вагомє роль у розв’язанні завдань освіти і виховання, було інтегровано в освітній процес античних гімназій, середньовічних шкіл, ранньомодерних колегій. Не останнє місце відіграє музика в освітньому процесі й сучасних шкіл, вона позитивно впливає на емоційний, когнітивний, соціальний і культурний розвиток учнів, створює особливу атмосферу та допомагає їм виражати власні емоції, поліпшує пам’ять, концентрацію уваги та просторово-часове мислення, розвиває впевненість у собі й комунікативні навички. Інтеграція музики у вик-

ладання предметів дає змогу краще засвоювати матеріал, приміром, музичний супровід – глибше зрозуміти поетичні твори або відчувати дух певної історичної епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що в епоху раннього Нового часу гуманісти та церковні реформатори запропонували нові погляди на освітній ідеал, збагатили та розвинули античні уявлення про всебічний розвиток особистості, зокрема й у контексті інтеграції музики, духовних і церковних пісенспівів та музичного мистецтва в освітній процес. Окремі аспекти зазначеної проблематики були предметом наукових студіювань вчених, зокрема Г. Васяновича, Л. Ваховського, Б. Гола, М. Євтуха, П. Котлярова, О. Сухомлинської, З. Хижняк, М. Ярмаченка та інших. Окремі наукові розвідки щодо розвитку музичного виховання у ранній Новий час представили Л. Гжебень, О. Зосім, Є. Коханович, І. Кузьмінський, О. Лавріненко, Р. Пельчар, М. Степаненко, І. Цебрій та інші. Історики педагогіки розглядали особливості інтеграції музики в освітній процес тогочасних закладів освіти, вивчали зміст музичного виховання. Водночас важливо прослідкувати генезу педагогічних ідей щодо місця музики та музичного мистецтва у ранньомодерних вченнях про цілісну освіту особистості, інтерпретувати погляди тогочасних мислителів і педагогів, розглянути запропоновані ними методики музичного виховання дітей та молоді.

Мета статті – проаналізувати ранньомодерні вчення про цілісну освіту особистості у контексті місця і ролі музики та музичного мистецтва в освіті й вихованні, розглянути розвиток педагогічних ідей гуманістів та церковних реформаторів щодо інтеграції музики у розв’язання завдань навчання дітей і молоді.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Відомо, що в добу Середньовіччя музика була інтегрована в освітній процес монастирських шкіл у двох вимірах: перший – гра на органі та церковний спів, адже усі вихованці обов’язково відвідували церковні богослужіння; другий – вивчення музики в межах квадривіуму, який,

поряд із тривіумом, був змістом середньовічної освіти – концепції “семи вільних мистецтв” (“septim artes liberalis”). Опановуючи квадриум учні вивчали гармоніку (високі та низькі звуки), ритміку (узгодження звуків) та метрику (віршоподібні та музичні метри). Окреме місце займало професійне навчання музичного ремесла, яке здійснювалося у церковних закладах освіти та закривало запит на професійних хористів, органістів, солістів-вокалістів, музичних теоретиків і церковних композиторів. Так, сучасна дослідниця середньовічної європейської освіти Ірина Цебрій зазначала, що тогочасні педагоги запропонували розгалужену структуру музичної дисципліни, адже вважали, що “... музика є вправність у ритмах, яка складається зі звуку та співу. І назву таку отримала як похідне від Муз. Отже, жодна з наук не може бути досконалою без музики, бо нічого не буває без неї. Музика керує пристрастями формує різний стан почуттів. І що ми не казали і як би ми не збуджувалися через рух у середині вен, це пов’язано із силами гармонії через музичні ритми” [13, 165]. У добу Середньовіччя музичне виховання мало релігійний характер і було церковно-монастирським за формою і змістом.

Із поступовим переходом до раннього Нового часу змінилися зміст і структура освіти. Ренесансні гуманісти вибудували нове вчення про світську освіту та гармонійне виховання, звернулися до античної освітньої традиції, змінюючи її з урахуванням потреб нового європейського суспільства. Сформувалася ранньомодерна ідея цілісної освіти особистості як результат плюралістичної філософсько-педагогічної дискусії християнського та ренесансного гуманізму й релігійної реформації в її протестантському і постридентському вимірах. Музика та музичне мистецтво посіли окреме місце в тогочасних трактатах про виховання та розвиток особистості.

Попри те, що зафіксувати чітку демаркаційну лінію між середньовічною та ранньомодерною педагогічною думкою досить складно, все ж перші гуманістичні трактати досить чітко підєвічують серйозні ідейно-сміслові трансформації у поглядах на освіту і виховання, зокрема й щодо особливостей інтеграції музики та музичного мистецтва в освітній процес.

Ренесансно-гуманістичний вимір. Із поступовим поширенням ренесансно-гуманістичних ідей цілісної освіти особистості, змінюється розуміння музики, яка в середньовічній школі викладалася як дисципліна квадриуму, поряд із арифметикою, геометрією і астрономією, а її змістом був хорівий спів. Буттєвою основою ренесансні гуманісти проголосили життя в активній та перетворювальній діяльності (“vita activa”), а тому закономірно звернули увагу на важливість естетичного виховання,

радили залучати виховні можливості театру, музики, фізичних вправ для формування активної і діяльнійшої особистості.

Лідери гуманістичного руху, хоча й одностайно підтримували необхідність музичного виховання, проте по-різному розглядали його можливості. Треба зауважити, що для християнського гуманізму епохи Кватроченто (XV ст.), в якому досить сильною була релігійна інерційність Середньовіччя, ставлення до музики було дещо стриманим. Гуманісти (М. Веджо, П.П. Верджеріо, М. Пальмієрі, Е.С. Піколоміні та інші) радили обирати спокійні мелодії, які заспокоюють душу, сприяють доброчесності та налаштовують учнів на серйозне ставлення до навчання. Гуманісти вважали, що музика здатна впливати на стан душі, адже заспокоює її і вгамовує почуття. Вони радили правильно добирати мелодії та інструменти, які б заспокоювали та умиротворювали особистість [2, 121].

Розвиток гуманістичного руху все більше й більше утверджував думку про винятковий виховний потенціал музики, гри на музичних інструментах та співів. Гуманісти доби Чинквеченто (XVI ст.) (Еразм Роттердамський, Х.Л. Вівес, С. Оріховський та інші) уважали, що музика природна і близька людині. Так, у творах Еразма Роттердамського звернено увагу на важливість співів, гри на музичних інструментах для розвитку естетичного смаку дитини [12]. Відомий учений-монах з Венеції Джозеффо Царліно (1517–1590) у трактаті “Установлення гармонії” підкреслював, що добре освічена людина не може жити без музики і тому повинна опанувати музичне ремесло. Музика, на думку мислителя, “... привертає душу до доблесті й приборкує наші пристрасті, привчає до доброчесних веселощів і страждань, прилучає до добрих звичаїв, як і гімнастика тіло до здорових звичок і гарних нахилів... Завдяки музиці ми можемо досягати достойної поведінки... йти до інших наук, більш корисних і благочесних, проводити час у доброчесності” [1, 191–192].

Водночас гуманісти радили не зловживати надто веселою музикою, поєднувати прослуховування мелодій з розповіддю, декламуванням, гімнастичними вправами. На думку гуманістів, музика повинна послужити розвитку таких якостей особистості, як доброчесність, людяність, витриманість, ввічливість, розважливність. Гуманісти підкреслювали, що виховний потенціал музики та співів важливо розглядати в єдності етико-естетичних пріоритетів, де б моральність та почуття прекрасного були рівноцінними результатами музичних вправлянь дітей і молоді.

Протестантський вимір. Якщо мислителі, філософи та педагоги Ренесансу говорили про місце і роль музики в освітньому процесі на рівні ідей, то

на практиці реформаторами шкільного життя виступили представники протестантської та католицької Реформації. Ідейні засади інтеграції музичного мистецтва в освітній процес було вибудовано засновниками протестантизму Мартіном Лютером, Жаном Кальвіном, Ульрихом Цвінглі, Філіпом Меланхтоном та іншими представниками нової гілки християнства.

Мартін Лютер впевнено й енергійно переконував суспільство у необхідності створення нових шкіл. Засадничі положення такого реформування освіти він виклав у “Посланні до радників усіх міст землі німецької. Про те, що їм слід засновувати й підтримувати християнські школи” (1524). Реформатор констатував системну кризу середньовічної освітньої системи та висловив необхідність створення нової школи, де б “... дітей виховували так, що вони з п’ятнадцяти, шістнадцяти, двадцяти років досконало знали латинську і грецьку мови та “вільні мистецтва”, добре розумілися у військовій справі та державному управлінні, відзначалися дотепністю, розважливостю, вихованістю” [11, 161].

Мартін Лютер звертав увагу на необхідність серйозної освіти, яка б успішно гармонізувала релігійний контент та вивчення Святого письма з опануванням “вільними мистецтвами”, класичними мовами, діалектикою, історією, математикою, музикою. Реформатор підкреслював, що “... діти відчують потребу в тому, щоб побігати, пострибати, щось змайструвати. І було б негоже заборонити їм те, до чого вони мають схильність”. Він риторично запитував: “Чому б не створити такі школи, де все це заохочувалося б?” [11, 171].

Стверджуючи необхідність врахування вікових потреб на інтересів дітей і молоді, Мартін Лютер звертав увагу на музику та музичне мистецтво, якими захоплювався і які високо цінував. Так, у “Застільних бесідах” (“Tischreden”) (1566), компедіумі висловів та позицій мислителя щодо різних питань облаштування церковно-релігійного та соціокультурного життя, наведено думку Мартіна Лютера щодо значущості музичного мистецтва в житті людства: “Музика – це один із найкращих видів мистецтва. Ноти дають життя тексту. Музика виганяє меланхолію... Музика – найкраща втіха для серця, яке в скорботі та смутку. Вона оновлює серце та дає йому радість... Я завжди любив музику. Хто має навик у цьому мистецтві, має добру вдачу, яка робить людину здібною до всього” [10, 272].

Розглядаючи здібності до музичного мистецтва як одну з-поміж чеснот, Мартін Лютер підкреслював необхідність викладати музику в протестантських гімназіях, а також звертав увагу на цінність музики для професійної підготовки священників. “Ми повинні, – вказував мислитель, – викладати музику в школах. Учителю важливо мати навик до

музики, в іншому випадку я не шанував би його як учителя. Крім того, ми не повинні ставити молодих людей на служіння проповідництва, якщо вони не пройшли ґрунтовної музичної підготовки” [10, 272]. У процесі розвитку музичної освіти Мартін Лютер висловлювався за необхідність державної підтримки. Він уважав, що “... королі і князі повинні сприяти розвитку музичного мистецтва, а великі владики і правителі – захищати добрі й вільні мистецтва і закони” [10, 272].

Якщо Мартін Лютер вибудував ціннісно-смилові засади оновленої освіти, то його однодумець і послідовник Філіп Меланхтон розглядав практичні засади нового шкільництва. Так, у відомій промові, присвяченій заснуванню гімназії у м. Нюрнберг “На похвалу новій школі” (“In laudem novae scholae”) (1526) реформатор високо оцінював оновлену освіту та піднесено наголошував, що захистом для міста служать “... не bastiони та стіни, а громадяни, що вирізняються освітою, розумом та іншими шляхетними рисами” [6, 139]. Запропонувавши новий шкільний план “Уклад студій, нещодавно заснованих у Нюрнберзі” (“Ratio scholae, Norembergae purer institutae”), Філіп Меланхтон визначав обов’язкову щоденну годину музики для вихованців, яка була включена до навчального плану [5, 17]. Крім того, передбачалося, що в гімназіях буде обов’язкова посада кантора – педагога-музиканта, вчителя музики і співів, який здійснював би керівництво шкільним хором та навчав учнів музичної грамоти. Кантору було рекомендовано щоденно після обіду для всіх класів проводити урок музики та співів [6, 146].

Як бачимо реформування шкільного життя за ідеями та настановами лідерів протестантського гуманізму дало можливість вибудувати модель гімназії, яка успішно гармонізувала побожність (“pietas”) та вченість (“eruditio”), ефективно збагатила зміст тогочасної освіти, спрямувавши її на задоволення запитів як нового релігійно-церковного інституту (протестантизм), так й більш широких соціокультурних потреб ранньомодерного європейського суспільства.

Католицький (посттрідентський) вимір. Із не меншим ентузіазмом організацією шкільної справи зайнявся орден єзуїтів (Товариство Ісуса), який успішно інтегрував гуманістичну програму цілісної освіти особистості, змінивши її під релігійно-ідеологічним кутом зору. Засновники ордену єзуїтів Ігнатій Лойола, Ф. Ксаверій, Я. Лайнес, Є. Надаль, Х. Поланко, А. Сальмерон, П. Фарв та інші були досить активними та ригористичними захисниками католицької традиції, що не давало змоги повною мірою залучити до оновленої системи орденського шкільництва усі поради ренесансних мислителів. В організації освіти єзуїти намагалися уникнути

усього, що могло б викликати спокусу в орденській молоді. У “Конституціях Товариства Ісуса” зазначалося: “Потрібно навчати, як остерегатися у своїй побожності диявольських облуд і як оберігатися від усяких спокус. Вони [учні, схоласти – Р.Б.] повинні пізнавати засоби, за допомогою яких можна подолати такі облуди і спокуси та набути справжніх і ґрунтовних чеснот, незалежно від того, більше чи менше духовної втіхи при цьому здобудуть” [4, 116].

Освіту та виховання в ордені розглядали інструментом досягнення найважливішої цілі – спасіння. У “Духовних вправах” Ігнатій Лойола визначає: “Людина створена для того, щоб хвалити Господа Бога свого, поклонятися Йому, спасаючи в такий спосіб свою душу. Усе інше суще на землі створено для людини, щоб допомагати їй у досягненні мети, задля якої її створено. З цього випливає, що людина має користуватися ним настільки, наскільки воно допомагає їй досягти мети, і відмовлятися від нього тією мірою, якою воно стає їй на перешкоді” [9, 39–40]. Окресленими пріоритетами й керувалися учителі-єзуїти у справі залучення музики та співів до освітнього процесу, така опція була присутня, водночас її застосування здійснювалося з урахуванням принципів побожності та уникнення спокусу.

Організуючи шкільництво та інтерпретуючи гуманістичну освітню парадигму, зокрема й у частині залучення музики і музичного мистецтва до освітнього процесу, єзуїти орієнтувалися насамперед на прагматичну мету – залучити якомога більше дітей та молоді до закладів освіти, а отже – і до католицької релігійної традиції. Так, вивчаючи розвиток партесного багатоголосся, сучасний дослідник Іван Кузьмінський наводить фрагмент листа учасників єзуїтської литовської конгрегації [найвищого представницького органу – Р.Б.] у Браневі до генерала ордену: “Маємо 5 колегіумів при парафіях, а у всіх інших костелах досі утримувалися від співу. Проте бачимо, що через його відсутність в наших костелах спадає побожність вірних і багато переходять до інших храмів. Окрім того, пастирі та інші ксьондзи закінчують наші школи без ознайомлення зі співом; а схизматики та єретики саме співом залучають до своїх храмів простий люд” [7, 13].

Учителі-єзуїти намагалися залучити духовну музику як засіб популяризації ордену в суспільстві, промоції орденського шкільництва. Такі стратегії були досить успішними. Так, у листуванні єзуїтів Карла Борго та Габрієля Ленкевича щодо відродження дому Товариства Ісуса в м. Парма (1793) натрапляємо рядки: “По обіді, після викладів катехизму для школярів, – хоч вельми численні школярі становлять найменшу частину серед усіх тих, хто приходить ці виклади послухати, – відроджено давній, упродовж стількох років перерваний звичай служити співану вечірню, супроводжувану музи-

кою; відправа ця тепер ще пишніша, ніж у минулому, тож звищений люд сходиться на пасовище Божого слова” [3, 385–386].

Для розвитку музичного виховання в Товаристві Ісуса було засновано нову форму закладу освіти – бурси музикантів, які успішно функціонували в структурі єзуїтського колегіуму. Спочатку в межах домів Товариства Ісуса виникла ідея заснувати бурси для бідних (“*bursa pauperum*”), у яких молодь мала можливість здобувати освіту, безкоштовно мешкати, харчуватися, лікуватися, отримувати одяг. Поступово, з метою отримання більшої фундації [фінансування – Р.Б.], бурси для бідних основним напрямом діяльності визначають навчання музики та співу. З’являється новий тип єзуїтських закладів освіти – бурси музикантів (“*bursa musicorum*”, “*bursa pauperum musicorum*”) [14, 86–88]. Вони мали окрему фундацію, приміщення, права самоврядування, самостійно вели власні розрахункові книги, складали інвентарний опис музичних інструментів, список особового складу музикантів та учнів [15, 547].

Розвиток музичної освіти в бурсах музикантів ордену єзуїтів визначався насамперед практичною професійною потребою, адже церква мала запит на фахівців, які володіли вмінням гри на органі та майстерністю духовного пісенспіву. Музиканти супроводжували проведення богослужінь при колегіумах єзуїтів, брали активну участь у діяльності єзуїтського театру, вистав, диспутів, проголошенні промов і віршів, проведенні процесій, зокрема маріанських содаліцій, які здійснювалися молоддю з метою вшанування Діви Марії. Шкільні театри, за висновками польського дослідника Єжи Кохановича, розважали не лише схоластів орденських колегіумів, але й брали участь у громадських публічно-культурницьких заходах, користувалися популярністю серед інтелігенції раннямодерних міст Європи [16, 553].

Як бачимо, в ордені єзуїтів значну увагу було зосереджено на музиці та духовному співі. Учителі-єзуїти успішно вивчили та розвинули програму гуманістичної освіти, зокрема в площині розвитку музичного виховання. Єзуїти вдало поєднали музику з життям орденської молоді, яка співала пісні на початку уроків, слухала літургійний спів, брала участь в театральних дійствах та інших процесіях. Музичне виховання не лише розвивало естетичний смак та сприяло атмосфері відпочинку в колегіумах, але й дало змогу успішно відповісти на тогочасні суспільні запити в гуманістичній освіті, цілісному розвитку усіх сторін особистості.

Європейські ідеї музичного виховання мали вагомий вплив й на українські землі, де в XVI–XVII активно розвивалися братські школи. Сучасний дослідник історії української педагогіки Олександр Лавріненко підкреслював, що однією із тогочасних

вимог до вчителя було володіння музичним ремеслом. “Педагог, – зазначав учений, – який навчає дітей, мав прекрасно розумітися на музиці, досконало знати нотну грамоту, володіти азами гармонізації творів духовного і світського пісенного мистецтва, навичками регента церковного хору. Дидаскал повинен мати, як правило, професійно поставлений голос, вміти бездоганно виконувати релігійні та обрядові пісні, і ці знання та вміння передавати учням” [8, 101].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ранньомодерна ідея цілісної освіти особистості інспірувала не лише інтелектуальний дискурс ренесансного гуманізму, але й успішно була інтерпретована тогочасними реформаторами шкільної справи – лідерами протестантського та єзуїтського гуманізму. Гуманістичний зміст оновленої освіти вимагав повноцінного включення до освітнього процесу естетичного складника. Середньовічний статус музики як елемента квадривіуму суттєво змінюється. Гуманісти запропонували активно поширювати гру на музичних інструментах, хоровий спів, театр, декламування тощо. У протестантських гімназіях та єзуїтських колегіумах музика посіла вагоме значення в системі оновленої освіти гуманістичного зразка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Год Б. Виховання в епоху європейського Відродження (середина XIV – початок XVII століття) : монографія. Полтава : АСМІ, 2004. 464 с.
2. Год Б. Дитячі ігри (від Античності до початку ранньомодерного часу) : монографія. Полтава : Вид-во ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2015. 182 с.
3. Інґльот М. Товариство Ісуса в Російській імперії (1772–1820) і його участь у загальному відновленні Ордену / пер. з італ. А. Маслюх. Львів : Свічадо, 2009. 428 с.
4. Конституції Товариства Ісуса та їх Додаткові Норми / пер. з англ. А. Маслюх. Львів : Свічадо, 2005. 532 с.
5. Котляров П. Музичне мистецтво доби Реформації: спів як втілення ідеї “загального священства”. *R 500. 500 років Реформації*. Київ : Джерело життя, 2017. С. 16–17.
6. Котляров П. Філіп Меланхтон. Фенікс Реформації. Київ : Дух і Літера, 2020. 328 с.
7. Кузьмінський І.Ю. Доба становлення партесного багатоголосся. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. праць. Вип. 23. Київ : Міленіум, 2013. С. 10–21.
8. Лавріненко О. Історія педагогічної майстерності : навч. посіб. для студ. пед. ЗВО, аспірантів, вчителів. Київ : Богданова А.М., 2009. 328 с.
9. Лойола Ігнатій. Духовні вправи. Львів : Свічадо, 2022. 248 с.
10. Лютер М. “Застольные беседы” : пер. с англ. Одесса : Изд-во “Тюльпан” ТМ, ЕРПЦО, 2011. 280 с.
11. Лютер М. Послання до радників усіх міст землі німецької. Про те, що їм слід засновувати й підтримувати християнські школи. *Время молчания прошло: Избранные произведения 1520–1526 гг.* / пер. с нем.; истор. очерк, коммент. Ю.А. Голубкина. Харьков : Око, 1992. С. 153–177.
12. Роттердамський Еразм. Похвала глупоті. Домашні бесіди / пер. з лат. В. Литвинова, Й. Кобова. Київ: Основи, 1993. 319 с.

13. Цебрій І.В. Духовно-моральна парадигма в творчій спадщині ранньохристиянських наставників середньовічної Європи : монографія. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2011. 374 с.

14. Шевченко Т.М. Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI–середини XVII ст. Львів : Свічадо, 2005. 340 с.

15. Kochanowicz J. Jesuit music seminaries in Poland and Lithuania during the 17th and 18th centuries. *Studia Comeniana et historica*. 2006. № 36. P. 172–177.

16. Kochanowicz J. Wkład jezuitów w kulturę muzyczną okresu staropolskiego. *Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami / pod red. naukową I. Stasiewicz-Jasiukowej*. Kraków; Warszawa : WAM, 2004. S. 545–562.

REFERENCES

1. Hod, B. (2004). Vychovannia v epokhu yevropeiskoho Vidrodzhennia (seredyna XIV – pochatok XVII stolittia) [Education in the European Renaissance (mid-14th – early 17th century)]. Poltava, 464 p. [in Ukrainian].
2. Hod, B. (2015). Dytiachi hry (vid Antychnosti do pochatku rannomodernoho chasu) [Children’s games (from Antiquity to the beginning of early modern times)]. Poltava, 182 p. [in Ukrainian].
3. Ingot, M. (2009). Tovarystvo Isusa v Rosiiskii imperii (1772–1820) i yoho uchast u zahalnomu vidnovlenni Ordenu [The Society of Jesus in the Russian Empire (1772–1820) and its participation in the general restoration of the Order]. Lviv, 428 p. [in Ukrainian].
4. Konstytutsii Tovarystva Isusa ta yikh Dodatkovy Normy [Constitutions of the Society of Jesus and their Supplementary Norms]. Lviv, 2005. 532 p. [in Ukrainian].
5. Kotliarov, P. (2017). Muzychne mystetstvo doby Reformatsii: spiv yak vtilennia idei “zahalnoho sviashchenstva” [Musical art of the Reformation era: singing as the embodiment of the idea of “universal priesthood”]. R 500. 500 years of the Reformation: Proceedings of the Conference Title. Kyiv, pp. 16–17 [in Ukrainian].
6. Kotliarov, P. (2020). Filip Melankhton. Feniks Reformatsii [Philip Melanchthon. Phoenix of the Reformation]. Kyiv, 328 p. [in Ukrainian].
7. Kuzminskyi, I.Yu. (2013). Doba stanovlennia partesnoho bahatoholossia [The era of the formation of partes polyphony]. *Art history notes*. Vol. 23, pp. 10–21. [in Ukrainian].
8. Lavrinenko, O. (2009). Istoriiia pedahohichnoi maistemosti [History of pedagogical excellence]. Kyiv 328 p. [in Ukrainian].
9. Loiola Ihnatii (2022). Dukhovni vpravy [Spiritual exercises]. Lviv, 248 p. [in Ukrainian].
10. Liuter, M. (2011). “Zastolnye besedy” [Table talk]. Odessa, 280 p. [in Ukrainian].
11. Liuter, M. (1992). Poslannia do radnykiv usikh mist zemli nimetskoï. Pro te, shcho yim slid zasnovuvaty y pidtrymuvaty khrystyianski shkoly [Letter to the Councilors of All Cities in the German Land. That They Should Establish and Support Christian Schools]. *The Time of Silence is Past: Selected Works 1520–1526*. Kharkiv, pp. 153–177. [in Ukrainian].
12. Rotterdamskyi Erazm (1993). Pokhvala hlupoti. Domashni besidy [Praise for Folly. Domestic Conversations]. Kyiv, 319 p. [in Ukrainian].
13. Tsebrii, I.V. (2011). Dukhovno-moralna paradyhma v tvorchi spadshchyni rannokhrystyianskykh nastavnykiv serednovichnoi Yevropy [Spiritual and moral paradigm in the creative heritage of early Christian mentors of medieval Europe]. Poltava, 374 p. [in Ukrainian].

ФІЛОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНШОМОВНОГО ЧИТАННЯ

14. Shevchenko, T.M. (2005). *Yezujske shkilnytstvo na ukrainskykh zemliakh ostannoї chverti XVI – seredyiny XVII st.* [Jesuit schooling in Ukrainian lands in the last quarter of the 16th – mid-17th centuries]. Lviv, 340 p. [in Ukrainian].

15. Kochanowicz, J. (2006). Jesuit music seminaries in Poland and Lithuania during the 17th and 18th centuries [Jesuit Music Seminars in Poland and Lithuania in the 17th-18th Centuries]. *Studia Comeniana et historica*. No. 36. pp. 172–177. [in Polish].

16. Kochanowicz, J. (2004). *Wkład jezuitów w kulturę muzyczną okresu staropolskiego* [The Contribution of the Jesuits to the Musical Culture of the Old Polish Period]. *Wkład jezuitów do nauki i kultury w Rzeczypospolitej Obojga Narodów i pod zaborami* / Pod red. naukową I. Stasiewicz-Jasiukowej. Kraków; Warszawa, pp. 545–562. [in Polish].

Стаття надійшла до редакції 27.01.2025

УДК 37.091.313:82'243:808.545

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.321980>

Лариса Калініна, кандидат педагогічних наук, професор
кафедри міжкультурної комунікації та іношомовної освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Тетяна Григор'єва, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри міжкультурної комунікації та іношомовної освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ФІЛОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНШОМОВНОГО ЧИТАННЯ

Стаття присвячена проблемі філологічної підготовки майбутніх учителів іноземної мови через іношомовне читання, з акцентом на інтеграцію лінгвістичних, культурологічних та літературознавчих компонентів. Досліджується методика практичних занять, яка включає чотири етапи роботи з художнім текстом для розвитку мовної, читацької та культурної компетентностей. Автори визначають ключові очікування студентів і аспекти, що потребують уваги. Результати експерименту підтверджують ефективність методики для підготовки вчителів.

Ключові слова: заклади вищої освіти; навчання іноземної мови; підготовка майбутніх учителів; іношомовне філологічне читання; формування читацької компетентності.

Рис. 2. Літ. 9.

Larysa Kalinina, Ph.D. (Pedagogy), Professor
of the Intercultural Communication and
Foreign Language Education Department,
Zhytomyr Ivan Franko State University

Tetiana Grygorieva, Ph.D. (Pedagogy), Associate
Professor of the Intercultural Communication and
Foreign Language Education Department,
Zhytomyr Ivan Franko State University

FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' PHILOLOGICAL TRAINING BY MEANS OF FOREIGN LANGUAGE READING

The article examines the philological preparation of future foreign language teachers (FLT), focusing on integrating linguistic, cultural, and literary components through foreign language reading. It emphasizes the need for a comprehensive methodological framework to equip FLT with the skills necessary for modern multicultural education. By analyzing the experiences and expectations of first-year students at Zhytomyr Ivan Franko State University, the study identifies key areas requiring focus in the training process.

The research singles out two main components of philological preparation: linguistic competence and cultural awareness. Linguistic preparation goes beyond mastering phonetics, vocabulary, and grammar to include a broader linguistic consciousness, helping future teachers understand the global linguistic landscape of English-speaking countries. This integration of linguistic and sociocultural competence enables them to effectively select and use language tools. Cultural preparation focuses on understanding foreign cultures their historical contexts and transmitting these cultural values in a professional teaching context.

In the article, the literary component is proved to be critical, combining linguistic and literary competencies. The ability to interpret literary works, analyze narrative structures, and assess stylistic features contributes to a holistic approach to FLT preparation. Special emphasis is placed on reading competence, which involves not only understanding but critically engaging with literary texts. This approach bridges linguistic understanding and literary appreciation, offering a deeper grasp of cultural and artistic contexts.

The article outlines a step-by-step methodology for implementing this philological preparation, using Somerset Maugham's short story "A Friend in Need" as an example. The methodology consists of four stages: Ideation (developing skills for anticipating and predicting content before reading); Culture and Language Searching Tasks (encouraging students to research cultural elements in the text); Purposeful Home Reading (expanding vocabulary and reading skills through targeted exercises); Developing Reading and Linguistic Competences: (engaging in detailed analysis of characters and narrative structure). This structured approach helps students understand the author's intent, analyze the characters' actions, and consider the socio-historical and psychological dimensions of the text. Tasks include identifying narrative structure, isolating key sentences, and reflecting critically on character motives within the story.

The results of the experimental study conducted between 2022 and 2024 are also presented in the article, and it validates the effectiveness of this methodology. Students demonstrated improved skills in interpreting and analyzing texts, fostering professional growth and intercultural competence. The integration of linguistic and literary knowledge allowed them to connect texts with broader cultural and historical contexts.

On the whole, the article emphasizes the importance of integrating linguistic, cultural, and literary elements into FLT preparation. The proposed methodology not only meets students' professional expectations but also equips them to inspire future learners in a multicultural world, ensuring they are well-prepared to navigate the challenges of teaching foreign languages while fostering cultural and literary understanding.

Keywords: higher education institutions; foreign language teaching; future teachers' preparation; foreign language philological reading; reading competence formation.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Реалізація стратегічних завдань державної іншомовної освіти, визнання англійської мови як засобу іншомовного спілкування потребує від закладів освіти перегляду і переосмислення процесу іншомовної філологічної підготовки майбутніх вчителів ІМ.

Зростання національної свідомості в українському суспільстві, розширення міжнародних культурних зв'язків України вимагає змін у багатьох аспектах філологічної підготовки майбутніх учителів-філологів, професійним призначенням яких є здійснення навчально-виховної діяльності у процесі викладання іноземної мови у ЗСО.

Фахова підготовка вчителя-словесника, здатного до реалізації комплексу функцій на високому професійному рівні, є одним із найважливіших завдань вищої філологічної освіти, позаяк саме вчитель ІМ безпосередньо впливає на розвиток особистостей учнів, вироблення їхніх смаків, інтересів, поглядів, переконань та ціннісних орієнтацій. У контексті нового статусу ІМ для ЗВО, випускники мовних спеціальностей поєднують методику навчання ІМ та літератури, тому вчитель-філолог засобами іноземної мови і зарубіжної літератури безпосередньо звертається до розуму і почуттів потенційних учнів, формуючи емоційно-ціннісне ставлення молодого покоління до навчання упродовж життя, самостійного поповнення знань, формування навичок та вмінь, яких бракує. Сказане свідчить про роль мови і літератури у філологічній підготовці майбутніх вчителів у мовних закладах вищої освіти і не викликає сумнівів.

Однак наш багаторічний досвід роботи у такому типі закладу освіти показав, що професійна підготовка майбутнього спеціаліста в області філології потребує певної методичної організації, яка не є простою комбінацією всіх наявних у студентів навичок і вмінь. Професійний підхід до художнього твору з його необмеженими можливостями для

навчання студентів потребує високорівневих вмінь (high-order skills), що сприяє глибокому цілісному сприйняттю художнього твору, особливого світу, створеного письменником, інтерпретації висловлювань його героїв.

Нівелювання якості філологічної підготовки вчителя-словесника обмежує можливості впливу художнього тексту на формування його мовної особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій вказує на те, що проблемою професійної підготовки майбутніх філологів займалися В. Жук, М. Кирилова, О. Єрільченко, М. Корнієнко, Н. Скрипник, Ю. Климович та інші.

Різні аспекти навчання іноземної мови у ЗВО розглядалися у працях Т. Пахомової, Л. Лозинської, Н. Курах, І. Денчинської, І. Баранцової.

На сьогоднішній день у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі накопичено досвід використання художніх творів у процесі оволодіння іноземною мовою: Т. Вдовіна, Т. Коноваленко, О. Кравець, С. Дорогань, Т. Пахомова, Т. Денюх.

Результати аналізу літературознавчих, лінгвістичних і методичних досліджень показали, що вчені вважають художню літературу одним із найефективніших засобів навчання іноземної мови.

На жаль, незважаючи на значну кількість робіт, присвячених дослідженню ролі художньої літератури, поза увагою дослідників залишається питання використання потенціалу художнього тексту щодо позитивного впливу на філологічну підготовку майбутнього вчителя ІМ у стінах ЗВО.

Метою статті є спроба охарактеризувати структурні компоненти філологічної підготовки майбутніх вчителів ІМ і представити методику їх формування на практичних заняттях з ІМ.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Програмою з іноземної мови, випускники ЗСО України повинні досягнути достатньо високого рівня володіння ІМ В1+/В2, що надає їм можливість стати

ФІЛОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ІНШОМОВНОГО ЧИТАННЯ

студентами мовного ЗВО, в якому вони зможуть не тільки значно підвищити загальний рівень володіння іноземною мовою до рівня С1/С2, але й отримати ґрунтовну філологічну підготовку, розширити лінгвістичний кругозір та підвищити загальнокультурний рівень.

Ми провели інтерв'ю зі студентами першого курсу ННІ іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка у перші дні їх навчання у ЗВО і попросили надати відповіді на п'ять запитань:

1. Чому ви обрали мовний ЗВО?
2. Що ви очікуєте від навчання у ЗВО?
3. Як ви уявляєте собі власне становлення від студента, який вивчає іноземні мови, до вчителя-філолога, який навчає іноземної мови інших?
4. Чого бракувало вам у вивченні іноземної мови в школі?
5. Яким повинен бути вчитель ІМ нового покоління, здатний заохотити учнів до вивчення ІМ у новому полікультурному світі?

У своїх відповідях 100 % першокурсників головною метою вступу до мовного ЗВО назвали бажання “вивчити 2–3 іноземні мови”, “навчитися спілкуватися іноземною мовою з носіями мови”, “розуміти іноземну мову у фільмах, піснях, при читанні

художньої літератури в оригіналі” тощо.

Що стосується очікувань від навчання у закладі вищої освіти 52 % респондентів бажають вивчати дисципліни, які пов'язані з іноземною мовою; 38 % акцентували увагу на вивченні не тільки іноземної мови, але й “культури англomовних народів і народів, мови яких вони будуть вивчати у ЗВО”; 10 % опитуваних очікують, що будуть “мати змогу навчатися у іноземних фахівців”.

На питання “Чого бракувало вам у вивченні іноземної мови в школі?”, 47 % колишніх старшокласників відповіли, що їм не вистачало комунікативного спілкування на уроках; 30 % скаржились на “однотипність завдань” на уроках, “традиційні вправи”, “переклади текстів”; 23 % не подобалось “працювати тільки з підручниками”, “не використовувались ІКТ”.

96 % опитаних висловили надію на “нестандартність навчання ІМ у ЗВО”; “участь у дискусійних клубах на іноземній мові”; “зустрічі з професіоналами з різних країн” 81 % респондентів вважають, що вчитель ІМ нового покоління повинен “мати високий рівень іноземної мови” та бути “здатним до іншомовного спілкування з представниками інших країн”, “бути обізнаним у художній літературі іноземних авторів”, “культури”, “психології потенційних учнів”, “вміти навчати по новому”.

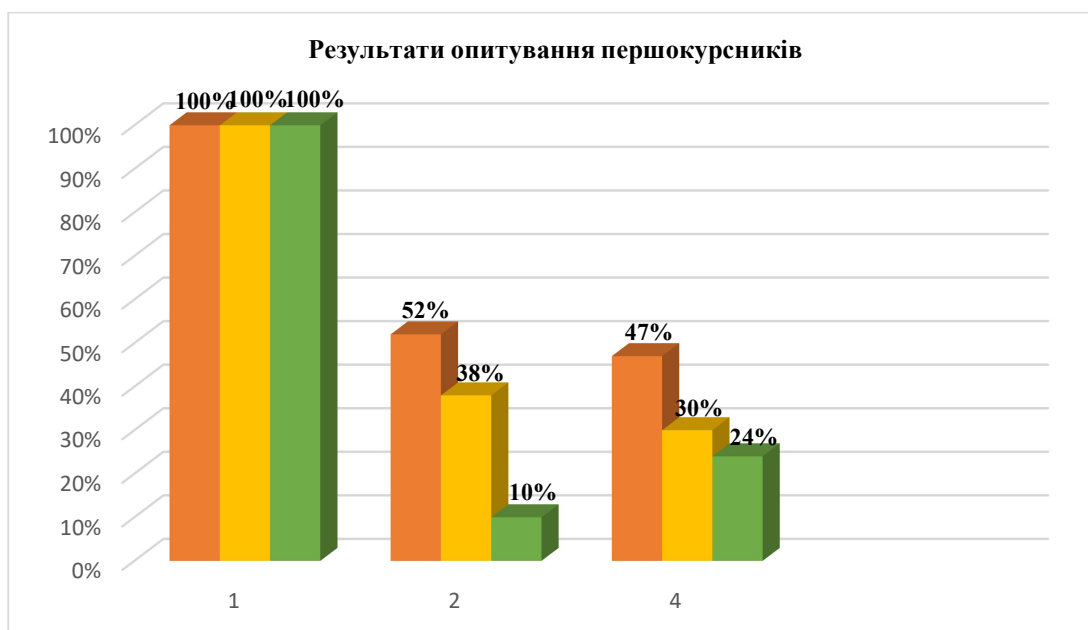

Рис. 1. Результати опитування студентів першого курсу ННІ іноземної філології

На основі проведеного дослідження ми мали змогу виокремити аспекти філологічної підготовки майбутнього вчителя-словесника у мовному ЗВО. Оскільки здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти отримують кваліфікацію вчителя англійської мови та зарубіжної літератури, показники про-

фесіоналізму вчителя-філолога мають розвиватись у двох площинах – *лінгвістичній* і *літературознавчій*.

Згідно з Програмою з іноземної мови для мовних університетів основною практичною метою є “формування у студентів комунікативної, лінгвістичної і соціокультурної компетентностей” [8, 3],

яка, на думку вчених, передбачає формування вторинної мовної особистості як надбудови на основі первинної мовної особистості [3; 4; 6].

Учені одностайні в думці, що формування у студентів рис вторинної мовної особистості означає навчити їх проникати в “дух” іноземної мови, що вивчається, та культури того народу, з яким вони мають здійснювати міжкультурну комунікацію. Таким чином, першими структурними компонентами філологічної підготовки студентів мовних ЗВО є **лінгвістичний і культурологічний**.

На наше переконання, **лінгвістична підготовка** студентів-філологів це не тільки опанування мовної сторони мовлення (фонетика, лексика, граматики), але і їхня здатність до розширення мовної свідомості, оволодіння глобальною лінгвістичною картиною англomовного світу в контексті лінгвосоціокультурної компетентності вчителів-філологів, під якою розуміють здатність особистості вибирати, використовувати і розуміти мовні та мовленнєві засоби іншомовного спілкування [5, 425]. Для багатьох студентів це будуть нові лінгвосоціокультурні знання, знайомство з безеквівалентною і фоновою лексикою, культурно зумовленими сталими фразами, ідіомами, кліше, фразеологізмами, прислів'ями, приказками, крилатими фразами, семантика яких не має прямих аналогів у рідній мові, розпізнаванням британського та американського варіантів англійської мови, іншими культурно зумовленими компонентами мови, які представлені в художніх текстах американських та англійських письменників, і завдяки роботі з якими вони отримують емоції на більш високому професійному рівні, пізнаючи мовну картину світу.

Однак, як було зазначено вище, іншомовне спілкування передбачає оволодіння його мовленнєвими засобами, що потребує змін норм соціальної поведінки мовця, яка проявляється у знанні норм етикету, готових мовленнєвих одиниць, тобто формул, кліше, шаблонів для вираження різних комунікативних відтінків; моделей вербальної і невербальної комунікативної поведінки, властивих тій чи тій культурі. Саме при роботі з художніми текстами різних авторів майбутні філологи навчаються ідентифікувати й аналізувати помилки в мовленні і поведінці героїв з філологічної точки зору, помічаючи недоцільне використання мовленнєвого матеріалу в наданому контексті, що свідчить про розширення їх власного лінгвістичного кругозору.

Культурологічна підготовка майбутнього вчителя-філолога має спрямовуватися на:

- засвоєння змісту іншомовної культури, її універсальї та закономірностей;

- засвоєння ефективних, адекватних сучасних засобів передачі культурних цінностей у процесі професійної діяльності;

- формування здатності до реалізації культуротворчої місії у спільній творчості з потенційними учнями [1, 130].

Подібна філологічна підготовка дозволяє випустити зі стін закладу мовної вищої освіти відкриту, толерантну особистість, що вільно мислить, здатна до усвідомленого морального вибору в світі різноманітних культурних цінностей, до духовно-морального самовдосконалення і творчого саморозвитку [7].

Літературознавчий аспект філологічної підготовки полягає у використанні оригінальних художніх творів у контексті формування читацької компетентності студентів, яка передбачає здатність розуміти художній текст, шукати в ньому нову інформацію, інтерпретувати її, осмислювати, оцінювати зміст і форму тексту.

Саме художній текст є особливим матеріалом у філологічній підготовці майбутніх вчителів ІМ. Його необмежені можливості пояснюються самою природою художності, змістом культурного та соціального досвіду людства, його менталітету. “Художній текст створює історичний фон, який формує національну свідомість тих, хто живе в цю епоху, вводить читача у даний час, знайомить його / її з естетичними ідіомами і емоційною емпатією” [9]. Працюючи з художнім твором, майбутні філологи формують власну точку зору щодо ідейного і тематичного навантаження тексту, навчаються тлумачити висловлювання і вчинки героїв.

Другий бік літературознавчого компонента філологічної підготовки майбутніх вчителів ІМ полягає у поєднанні вмінь читацької літературної компетентності з лінгвістичною, що виражається у здатності майбутніх вчителів-словесників знаходити мовні та мовленнєві підтвердження власних інтерпретацій і суджень щодо дій героїв у різних ситуаціях, тому що саме мовно-літературна картина художнього твору дозволяє їм сформувати цілісне сприйняття ідей автора, зробити власні висновки, осмислити й оцінити написане.

Наше експериментальне дослідження показало, що знайомство студентів з походженням слів і фразеологізмів, запозиченнями, самостійний аналіз фонової лексики надають їм розуміння історичних уявлень народу, опис яких здійснено у художньому творі, періоду культурних реалій давнини й сучасності, що є спільним для багатьох країн. Таким чином, інтеграція літературознавчих знань та вмінь з лінгвістичною компетентністю дає змогу майбутнім вчителям англійської мови сприймати і відтворювати цілісний художній твір через призму його / її філологічного аналізу. Знання літератури країни, мова якої вивчається, сприяє успішному формуванню вмінь лінгвістичної інтерпретації художнього тексту, визначенню його своєрідності й самобутності, відчуттю унікальної манери письма автора.

За такої інтеграції іноземна мова слугує найефективнішим інструментом для розуміння характеру героїв, їх взаємодії та поведінки в різних життєвих ситуаціях, а художній текст є скарбницею соціального і культурного досвіду автора, його розуміння

психології людей, історичної епохи і тогочасного літературного напрямку.

Схематично структуру філологічної підготовки майбутніх вчителів ІМ представимо у вигляді схеми.

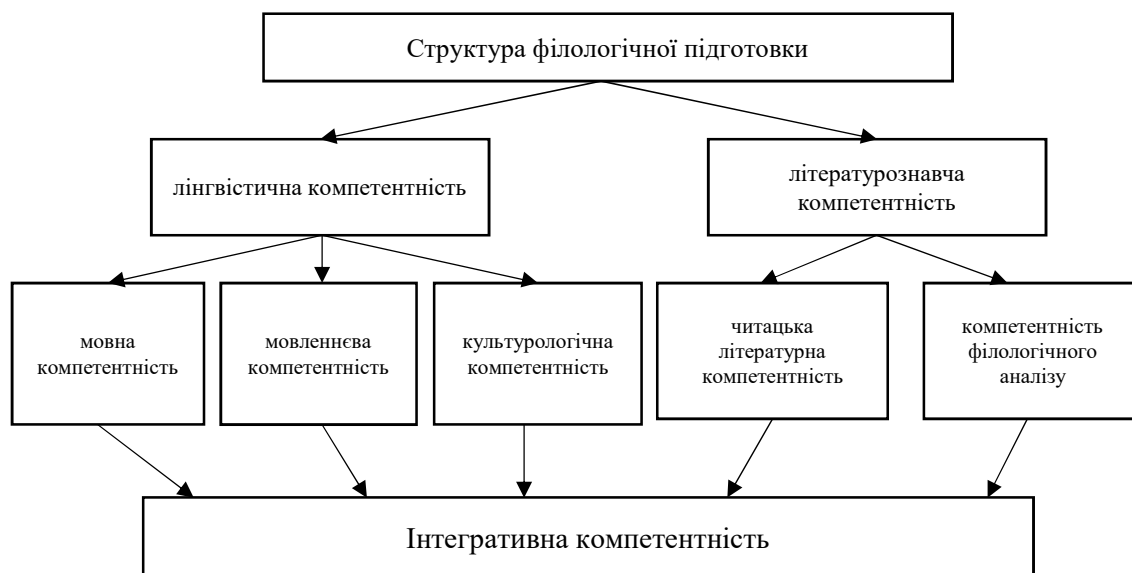

Рис. 2. Структура філологічної підготовки майбутніх вчителів ІМ у мовному ЗВО

Наш досвід показав, що філологічну підготовку вчителя ІМ на якісно новому рівні, необхідно починати її не з 3 або 4 курсу мовного ЗВО, як це передбачено у чинній парадигмі мовної освіти, а значно раніше.

У 2022–2024 рр. на базі НІ іноземної філології Житомирського державного університету імені Івана Франка ми провели експериментальне дослідження з проблеми, зазначеної вище, зі студентами І–ІІ курсів під час практичних занять з філологічного читання. Матеріалом для читання слугували попередньо відібрані оповідання відомих англійських і американських письменників.

Ми розробили методичку філологічної підготовки вчителя-словесника, яка складається з декількох етапів. Вважаємо за доцільно проілюструвати їх на прикладі роботи з художнім текстом Сомерсета Моєма “A Friend in Need”.

Step 1 – deation – його метою було формування вмінь та змістової антиципації й предикції перед читанням оповідання. Отже, на цьому етапі студентам було запропоновано:

- визначити можливий настрій оповідання за заголовком з опорою на філологічні мовленнєві підказки, наприклад:

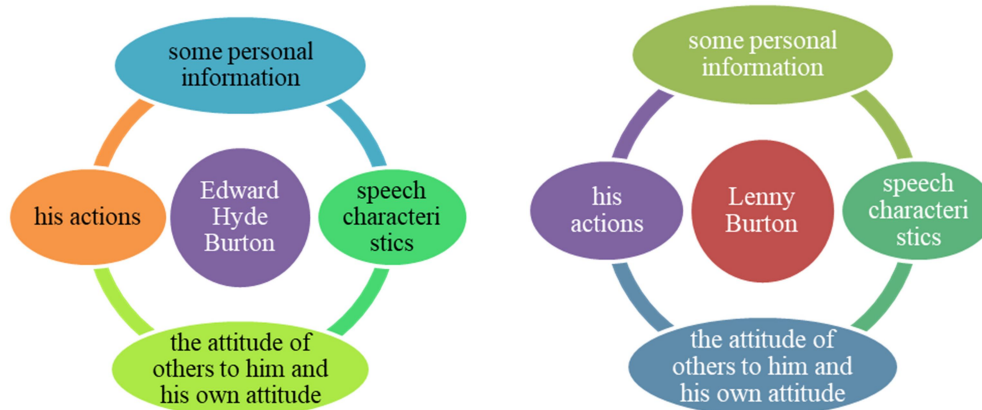
The title	<ul style="list-style-type: none"> • sounds ironic ... • is suggestive of ... • has a touch of human ... • serves as a ...
-----------	--

- прочитати перший параграф оповідання і прокоментувати слова автора, наприклад: “The more I know people, the more they puzzle me”.

Step 2 – Culture and Language Searching Tasks. Цей етап був спрямований на формування вмінь студентів самостійно знаходити інформацію про культурні реалії з художнього тексту, наприклад: Yakohama, Kobe та інші, з одного боку, і пошук конотацій запропонованих з тексту слів (positive vs negative), з іншого. Так студентам було надано деякі мовні та літературні факти з тексту, які вони будуть читати у подальшому.

Step 3 – Creating a Purpose with Home-reading. При виконанні домашньої роботи з художнім текстом студенти мали можливість розширити мовний інвентар за рахунок запропонованого списку (story-based vocabulary) і самостійно опрацювати його у розроблених нами вправах, а також попрактикувати уміння читання.

Наприклад: Fill in the word-roses for the characters using the information from the text.

Step 4 – Developing your Reading and Linguistic Competences – найдовший і відповідальний етап, на якому студенти знайомились з філологічними методами характеристики героїв оповідання (прямими і непрямыми).

Наприклад: Read the sentences suggested, identify key words of the character’s direct description and say how they reveal his character:

- “the main thing that struck me was his kindness”;
- “you felt that he couldn’t hurt a fly” etc.

Наведемо інший приклад: As future philologists think and decide how vocabulary and grammar items add to the description of the character’s emotional state:

- to be down and out;
- to commit suicide;
- to turn pale etc.

Крім того, майбутні філологи під час роботи з англомовними художніми творами навчаються аналізувати їхню композиційну структуру, визначаючи експозицію, зав’язку, кульмінацію та розв’язку, що сприяє глибшому розумінню логіки розвитку сюжету. Вони навчаються ділити текст на змістові частини, виділяючи ключові епізоди та моменти, які є важливими для розвитку теми або розкриття характерів героїв. Такий аналіз допомагає знаходити ключові речення, які несуть основну ідею або настрій тієї чи тієї частини твору.

Важливою частиною навчання є також вміння інтерпретувати судження, мотиви та вчинки героїв, аналізуючи їх через призму контексту, соціального оточення й особистих рис персонажів. Завдяки цьому студенти вчаться виявляти авторське ставлення до героїв та їхніх дій, визначати, хто з персонажів висловлює ідеї автора, а також розрізняти об’єктивні факти і суб’єктивну точку зору. Наведемо приклад такого завдання:

- While reading pay attention to the sentences which made you read “between lines”, because much more is implied than is expressed in words. In pairs find, read out and comment on them.

Example: Old Burton said: I told my namesake that if he’d do it, I’d give a job. – I believe that old Burton knew that his namesake would be unable to do it, nevertheless he voiced his idea. It characterizes him as a very cruel person, who sent the other character to die.

Окрім того, читання художніх творів розвиває пізнавальні уміння та вміння критичного мислення, адже майбутнім філологам потрібно не лише розуміти текст, але й уміти використовувати, порівнювати й аналізувати художні прийоми, які використовує автор для розкриття своїх ідей. Водночас набуті вміння бачити підтекст, розпізнавати алюзії, культурні відсилання, які можуть бути приховані у тексті, сприятимуть розширенню їхнього світогляду і підвищенню загального рівня ерудиції.

Після закінчення експериментального пілотування нашої методики філологічної підготовки майбутніх вчителів ІМ ми запропонували студентам тест оцінювання такої методики з метою виявлення її ефективності й доцільності майбутнього використання у світлі їхніх очікувань при вступі до ЗВО.

Кожен із запропонованих тестів містив відкриту відповідь, щоб майбутні філологи могли висловити особливу думку. Оцінюючи ефективність запропонованої філологічної підготовки на основі художніх текстів, 82 % респондентів виявили її “цікавою”, “корисною”, “інноваційною”, “потрібною” тощо. Для виокремлення аспектів філологічної підготовки, що найбільш сподобались, студенти відзначили: “підбір художніх текстів” (47 %); “надання можливості самостійно знаходити і коментувати мовний матеріал” (34 %); “застосування різних технологій роботи з художніми текстами” (26 %).

Коментуючи своє ставлення щодо розуміння художньої літератури засобами філологічного аналізу, студенти обрали такі варіанти:

- “Я знаю, що мені робити далі, щоб стати справжнім філологом” – 63 %;

- “Нарешті я зрозумів, що означає ‘я – філолог іноземної мови’ ” – 52 %;

- Я чітко усвідомлюю як правильно читати і можу навчити цього своїх учнів 'як вони вбачають свою філологічну підготовку' ” – 51 %;

- “Наразі я впевнений, що ‘філологія – це література, англійська мова, культура’ ” – 42 %;

- “Я навчився читати ‘поміж рядків’, розуміти, що міг би автор мати на увазі під певними фразами” – 34 %;

- “Я відчуваю себе впевненим, можу інтерпретувати зміст і знаходити мовні підтвердження власним міркуванням” – 32 %;

- “Я не боюсь висловлювати своє бачення щодо прочитаного” 28 %.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, проведене дослідження підтвердило наше припущення про необхідність спеціально розробленої методики філологічної підготовки вчителя-словесника на основі художнього тексту, яка розвиває духовний світ вчителя, створює умови для удосконалення його/її креативності та глибокого естетичного сприйняття художнього твору, стимулює до міркувань над його філософією і психологією, а головне – надає студентам впевненості в обранні професії та розуміння її філологічної сутності.

Перспективи дослідження, на нашу думку, полягають у розробці наскрізної методики філологічної підготовки студентів 1–4 курсів з поступовим ускладненням філологічного аналізу і художніх текстів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баранцова І. Культурологічні характеристики ідеалу вчителя в педагогічних дослідженнях. *Підготовка майбутніх фахівців-філологів до використання сучасних освітніх технологій у професійній діяльності : колективна монографія* / укл. Т.В. Коноваленко, Н.В. Денисенко, Г.В. Матюха та ін. Мелітополь : МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. С. 115–132.

2. Калінін В.О., Калініна Л.В. Метод геометричних фігур як засіб розвитку критичного мислення старшокласників. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2021. № 2/188. С. 75–80.

3. Калініна Л.В., Климівич Ю.Ю. Let's Flip: використання засобів перевернутого навчання у процесі формування професійної компетентності майбутніх філологів : навчально-методичний посібник. Житомир : Видавель ПП “Євро-Волинь”, 2021. 114 с.

4. Лабунець Ю.О. Самоосвіта в контексті становлення вторинної мовної особистості майбутнього вчителя іноземної мови. *Вісник психології і соціальної педагогіки. Збірник наук. праць пед. ун-ту імені Б. Гринченка*. Вип. 11. Київ. 2013. URL: <https://www.psyh.kiev.ua> (дата звернення: 20.12.2024).

5. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігіч О., Бориско Н., Борецька Г. та ін. ; за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.

6. Ніколаєнко В.В. Особливості формування вторинної мовної особистості іноземних студентів. *Педагогічний*

альманах. 2014. Вип. 22. С. 31–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2014_22_6. (дата звернення: 24.12.2024).

7. Слоновьська О.Б. Підготовка майбутніх педагогів гуманітарного профілю до діяльності в умовах полікультурного освітнього простору *Наукова бібліотека України*. 2010. С. 192–197. URL: <http://www.info-library.com.ua/libs/statyya/40-statyya/191-pidgotovka-majbutnih-pedagogiv-gumanitarnogo-profilju-do-dijalnosti-v-umovah-polikulturnogo-osvitnogo-prostoru.html> (дата звернення: 24.12.2024).

8. Curriculum for English Language Development in Universities and Institutes (Draft 2) Kyiv, 2001. 244 p.

9. Richards J.C., Schmidt, Kendricks H., Kim Y. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. Pearson Education, 2002. 606 p.

REFERENCES

1. Barantsova, I. (2017). Kulturolohichni kharakterystyky idealu vchytelia v pedahohichnykh doslidzhenniakh [Cultural characteristics of the teacher ideal in pedagogical research]. *Training future philology specialists to use modern educational technologies in professional activities: a collective monograph*. / authors: T.V. Konovalenko, N.V. Denysenko, H.V. Matiukha and others. Melitopol: MDPU named after Bohdan Khmelnytskyi, pp. 115–132. [in Ukrainian].

2. Kalinin, V.O. & Kalinina, L.V. (2021). Metod heometrychnykh fihur yak zasib rozvytku krytychnoho myslennia starshoklasnykiv [The method of geometric shapes as a means of developing critical thinking in high school students]. *Youth and market*. Monthly scientific-pedagogical journal. Drogobych, No. 2/188. pp. 75–80. [in Ukrainian].

3. Kalinina, L.V., Klymovych, Yu.Yu. (2021). Lets Flip: vykorystannia zasobiv perevernutoho navchannia u protsesi formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnykh filolohiv: Navchalno-metodychnyi posibnyk [The use of flipped learning tools in the future philologists' professional competence formation: A teaching and methodological guide] Zhytomyr, 114 p. [in Ukrainian].

4. Labunets, Yu.O. (2013). Samoosvita v konteksti stanovlennia vtorynnoi movnoi osobystosti maibutnoho vchytelia inozemnoi movy [Self-education in the context of the formation of the secondary language personality of the future foreign language teacher]. *Psychology and Pedagogy Journal. Collection of scientific papers of the University of B. Hrynchenko*. Vol. 11. Kyiv. Available at: <https://www.psyh.kiev.ua> (Accessed 20 Dec. 2024). [in Ukrainian].

5. Metodyka navchannia inozemnykh mov i kultur: teoriia i praktyka : pidruchnyk dlia studentiv klasychnykh, pedahohichnykh i lnhvistychnykh universytetiv (2013). [Methodology of teaching foreign languages and cultures: Theory and practice: A textbook for students of classical, pedagogical, and linguistic universities]. Bihich O., Borysko N., Boretska H. and others. / according to the general edition by S.Yu. Nikolaievoi. Kyiv, 590 p. [in Ukrainian].

6. Nikolaienko, V.V. (2014). Osoblyvosti formuvannia vtorynnoi movnoi osobystosti inozemnykh studentiv [Particularities of the formation of the secondary language personality of foreign students]. *Pedagogical almanac*. Vol. 22. pp. 31–36. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2014_22_6. (Accessed 24 Dec. 2024). [in Ukrainian].

7. Slonovska, O.B. (2010). Pidhotovka maibutnykh pedahohiv humanitarnoho profilu do diialnosti v umovakh polikulturnoho osvitnogo prostoru [Preparing future humanitarian teachers for work in a multicultural educational environ-

ІСТОРИКО-НАУКОВИЙ ПІДХІД ДО КОМПЛЕКСНОГО ПРОЄКТУВАННЯ ДИЗАЙН-ОБ'ЄКТІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

ment]. *Scientific library of Ukraine*. pp. 192–197. Available at: <http://www.info-library.com.ua/libs/stattya/40-stattya/191-pidgotovka-majbutnih-pedagogiv-gumanitarnogo-profilju-dodijalnosti-v-umovah-polikulturnogo-osvitnogo-prostoru.html> (Accessed 24 Dec. 2024). [in Ukrainian].

8. Curriculum for English Language Development in Universities and Institutes (Draft 2) (2001). Kyiv, 244 p. [in English].

9. Richards, J.C., Schmidt, Kendricks, H., Kim, Y. (2002). *Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics*. Pearson Education, 606 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 30.01.2025

УДК 7.012(072.8)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.322198>

Тетяна Борисова, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри професійної освіти, дизайну та безпеки життєдіяльності
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Володимир Кондель, кандидат технічних наук,
доцент кафедри професійної освіти, дизайну та безпеки життєдіяльності
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Наталія Орлова, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри професійної освіти, дизайну та безпеки життєдіяльності
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

ІСТОРИКО-НАУКОВИЙ ПІДХІД ДО КОМПЛЕКСНОГО ПРОЄКТУВАННЯ ДИЗАЙН- ОБ'ЄКТІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Дослідження присвячено особливостям підготовки майбутніх дизайнерів і педагогів професійного навчання у сфері дизайну. Комплексне дизайн-проєктування, що базується на історико-науковому підході, дозволяє студентам не лише розвивати власний стиль, але й глибше усвідомлювати значення соціокультурних аспектів.

У статті розглянуто особливості застосування історико-наукового підходу на різних етапах навчання студентів комплексного проєктування дизайн-об'єктів різного призначення. Проаналізовано взаємозв'язок історичних тенденцій у дизайні та наукових методів, що застосовуються в освітньому процесі. Запропоновано модель інтеграції історичних і наукових знань у формування дизайнерських компетенцій студентів.

Ключові слова: комплексне дизайн-проєктування; історико-науковий підхід; дизайн-об'єкти; професійна підготовка майбутніх дизайнерів та педагогів професійного навчання у сфері дизайну; навчальні дизайнерські роботи студентів.

Лит. 15.

Tetiana Borysova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor
of the Professional Education, Design and Life Safety Department,
Poltava Volodymyr Korolenko National Pedagogical University
Volodymyr Kondel, Ph.D. (Technical Sciences), Associate Professor
of the Professional Education, Design and Life Safety Department,
Poltava Volodymyr Korolenko National Pedagogical University
Nataliia Orlova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor
of the Professional Education, Design and Life Safety Department,
Poltava Volodymyr Korolenko National Pedagogical University

HISTORICAL AND SCIENTIFIC APPROACH TO THE COMPREHENSIVE DESIGN OF DESIGN OBJECTS IN STUDENTS' EDUCATIONAL ACTIVITIES

The research is dedicated to the peculiarities of training future designers and pedagogues of professional education who train workers and specialists in the field of design. Modern design requires a deep understanding of historical contexts and a scientific approach to its development. Comprehensive design, based on a historical and scientific approach, allows students not only to develop their own style, but also to better understand the importance of socio-cultural aspects of design development, the peculiarities of research, study and transformation of historical heritage, national traditions, symbols, ornaments, colour, and the implementation of authenticity in the process of students' educational activities.

The purpose of our research is to select a complex of modern methods of scientific research of historical sources, historical pieces, artistic works, socio-cultural processes and to reveal their potential for implementation in the educational process of training future design pedagogues, in particular in the educational project activities of students.

The article considers the peculiarities of applying the historical and scientific approach at different stages of teaching students the comprehensive design of design objects for various purposes. The article analyses the interconnection of historical tendencies in design and scientific methods used in the educational process. The authors reveal the key aspects of these interconnections, such as the methodology of design education through the practical application of historical knowledge; the influence of historical styles on the formation of students' design thinking; the implementation of modern scientific methods in the study and reproduction of historical forms in the educational process; the synthesis of traditional principles and innovative technologies; the application of historical research in predicting future tendencies in designing design objects.

A model for integrating historical and scientific knowledge into the formation of students' design competencies is proposed, which includes an analytical stage, where the historical context of design objects is analyzed through the implementation of modern methods of scientific research; a synthetic stage, which involves the application of the obtained results of historical and scientific research in creative experiments and the development of new design solutions; a final stage, which includes the practical implementation of the historical and scientific approach in student projects (mock-ups, art objects, artworks, products).

Keywords: *comprehensive design; historical and scientific approach; design objects; professional training of future designers and pedagogues of professional education in the field of design; educational design works of students.*

Постановка проблеми. Сучасний дизайн як міждисциплінарна сфера наукових досліджень та проєктів потребує висококваліфікованих фахівців, здатних інтегрувати художні, технологічні та педагогічні знання у процес професійної підготовки. Особливої уваги вимагає підготовка майбутніх дизайнерів та педагогів професійного навчання, які формують фахові компетентності робітників і спеціалістів у галузі дизайну. Актуальною проблемою є узгодження традиційних та інноваційних методів навчання, забезпечення балансу між творчим і технологічним підходами, а також адаптація освітнього процесу до динамічних змін ринку праці та розвитку цифрових технологій. Важливим аспектом дослідження є визначення оптимальних методів навчання, які сприятимуть розвитку креативності, критичного мислення та професійних навичок майбутніх фахівців. Отже, постає необхідність теоретичного та практичного обґрунтування моделей підготовки майбутніх дизайнерів і педагогів професійного навчання, що поєднують історико-науковий підхід, інтеграцію традиційного та цифрового дизайну, а також сприятимуть ефективному формуванню професійних компетентностей майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наше дослідження спиралося на педагогічний досвід залучення студентської молоді до науково-дослідницької роботи у напрямі мистецьких творчих пошуків. Розгляд різних наукових підходів до навчання дизайн-проєктування є актуальним напрямом розвитку дизайн-освіти та привертає увагу дослідників і педагогів-практиків, зокрема І. Антоненко [1], М. Близнюка [2], М. Венедиктової [4], О. Дебре [2], Л. Савченко [11], О. Кудрі [5], В. Тименка [13], А. Шевченко [15] та інших. Низка дисертаційних досліджень, наприклад, Д. Борисенка, В. Кушніра, Н. Нагорної, Н. Орлової, А. Руденченко, Ю. Срібної, В. Томашевського, А. Шевченко та інших присвячені проблемі формування здатності до худож-

нього проєктування у процесі фахової підготовки майбутніх фахівців з дизайну. У дослідженні Ю. Петровської висвітлено роль наукових досліджень студентів спеціальності “Дизайн” у освітньому процесі та подальші напрями їх розвитку [9]. Забезпечення якісної освіти є ключовим аспектом професійної підготовки майбутніх педагогів-дизайнерів, що передбачає засвоєння теоретичних знань, розвиток практичних умінь і навичок, а також здатність до самостійного вдосконалення. Це сприяє формуванню особистісного потенціалу, професійного зростання, культурної обізнаності та готовності до ефективної соціальної самореалізації. Становлення сучасного дизайнера має передовсім базуватися на національних традиціях розвитку науки, культури, мистецтва і технологій. У зв'язку з цим сучасна педагогічна наука надає особливу увагу питанням підвищення якості професійної підготовки фахівців у сфері дизайну, а саме через залучення молоді до наукових досліджень.

Звернення до культурної спадщини України в наукових дослідженнях і художній творчості дизайнерів нового покоління стало предметом вивчення Т. Зузяк та О. Марущак [6], Л. Оршанського [8], Ю. Роїк [10], Н. Свиридюк [12], Н. Чупріної [14] та інших. Тому вважаємо, що питання формотворення будь-якого дизайн-продукту має починатися з історико-наукових пошуків та аналізу прототипів. Однак дослідженню та розкриттю проблеми навчання здобувачів дизайнерської освіти застосувати методи дослідження історичних скарбів з метою пошуку підґрунтя для художньо-проєктної діяльності належної уваги у наукових колах не приділено. Тому основна увага у статті зосереджена на проблемі реалізації історико-наукового підходу до комплексного проєктування дизайн-об'єктів у процесі підготовки майбутніх педагогів-дизайнерів та фахівців з дизайну.

Метою нашого дослідження є підібрати комплекс сучасних методів наукового дослідження історичних джерел, пам'яток, мистецьких творів, со-

ІСТОРИКО-НАУКОВИЙ ПІДХІД ДО КОМПЛЕКСНОГО ПРОЄКТУВАННЯ ДИЗАЙН-ОБ'ЄКТІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

ціально-культурних процесів та розкрити їхній потенціал впровадження в освітній процес підготовки майбутніх педагогів у сфері дизайну, зокрема у навчальній проєктній діяльності студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Аналіз взаємозв'язків історичних тенденцій у дизайні та сучасних наукових методів дають поштовх до появи нових дизайнерських рішень. Дизайн як галузь творчої діяльності завжди перебував під впливом історичних змін та науково-технічного прогресу. Історичні стилі та художні рухи формували основи естетичних і функціональних принципів дизайну. Зі свого боку, наукові методи аналізу, зокрема системний підхід та емпіричні дослідження, уможливають визначити закономірності розвитку форм, матеріалів і технологій. Сучасні навчальні програми для студентів-дизайнерів включають комплексний аналіз цих аспектів, що сприяє гармонійному поєднанню традиційних і сучасних дизайнерських практик.

Аналіз взаємозв'язків історичних тенденцій у дизайні з науковими методами в освітньому процесі можна представити у кількох ключових аспектах. Детальне вивчення історичних стилів впливає на формування дизайнерського мислення молоді. Історичні тенденції у дизайні відображають культурні, соціальні та технологічні зміни різних епох. Наприклад, стиль модерн використовував природні форми, тоді як баухаус орієнтувався на функціональність і мінімалізм. Аналіз різних стилів допомагає студентам розширити своє розуміння композиційних принципів, форми та кольору. Дослідження історії дизайну сприяє прогнозуванню майбутніх напрямів його розвитку. Вивчення циклічності тенденцій та механізмів їхньої трансформації допомагає студентам визначити можливі сценарії еволюції дизайнерських рішень. Особливу роль у становленні майбутніх фахівців з дизайну відіграють відвідування і аналіз музейних експозицій, спрямованих на вивчення особливостей формоутворювальних та композиційних показників, детального параметричного аналізу структури форми і її компонентів, використання кольорових рішень, ритмів тощо [3, 78].

Для вивчення та відтворення історичних форм в освітньому процесі можуть використовуватися такі методи, як ретроспективний аналіз, морфологічний аналіз та порівняльні дослідження. Вони допомагають студентам зрозуміти, як ті чи ті дизайнерські рішення виникали під впливом суспільних потреб, наукових відкриттів та технологічних можливостей.

Використання історико-наукового підходу дає змогу не тільки відтворювати традиційні форми, а й адаптувати їх до сучасних потреб, застосовуючи новітні матеріали та технології. Наприклад, 3D-моделювання уможливорює відтворення класичних архітектурних форм, а цифрові технології допомагають в експериментуванні з кольором, текстурою

та просторовими рішеннями. Органічне поєднання в освітньому процесі навчальної, наукової та інноваційної діяльності слугує студентам в опануванні методики виконання науково-дослідницьких робіт та самостійному розв'язанні наукових завдань [9, 119]. На практиці вони можуть виконувати завдання з відновлення або переосмислення історичних дизайн-об'єктів, використовуючи метод реконструкції, візуального аналізу та матеріалознавчих досліджень. Це сприяє розвитку комплексного підходу до проєктування. Таким чином, поєднання в освітньому процесі історичних тенденцій та наукових методів допомагає студентам глибше розуміти дизайнерські підходи, розвиває їхню креативність і критичне мислення, а також формує здатність до інноваційного проєктування.

Активне впровадження історико-наукового підходу в освітню практику сприятиме формуванню основних професійних компетентностей майбутніх фахівців з дизайну, зокрема здатності до критичного освоєння творчої спадщини попередників, дотримання прогресивних новаторських традицій у галузі дизайну; здатності до використання історичного досвіду вітчизняних дизайнерів задля національної самоідентифікації та розвитку української ментальності [8, 45].

Проаналізувавши важливість залучення здобувачів дизайнерської освіти до історико-культурних досліджень, ми розробили модель інтеграції історичних і наукових знань у формування дизайнерських компетентностей студентів, яка передбачає три ключові етапи:

- аналітичний – вивчення історичних тенденцій, аналіз розвитку дизайну в контексті суспільних змін, ознайомлення з науковими методами аналізу форми, кольору та матеріалів;

- синтетичний – застосування отриманих знань у творчих експериментах, адаптація історичних мотивів у сучасному дизайні, розробка концептуальних проєктів із врахуванням історичних і наукових аспектів;

- практичний – реалізація авторських проєктів, що базуються на інтеграції традиційних та інноваційних підходів, використання цифрових технологій у відтворенні та модифікації історичних форм.

На аналітичному етапі студенти опановують методи ретроспективного, порівняльного аналізу й інноваційного синтезу в дизайн-проєктуванні, що сприяє формуванню креативного мислення та розширює спектр дизайнерських рішень.

Ретроспективний аналіз у дизайн-проєктуванні передбачає дослідження історичного розвитку форми, матеріалів, стилістичних напрямів та технологій для подальшого використання цих знань у сучасному дизайні. Цей метод дає можливість виявити закономірності, інтерпретувати традиційні рішення і адаптувати їх до актуальних потреб.

Ретроспективний аналіз може відбуватися різними методами. Так, *хронологічне дослідження історичних періодів розвитку дизайну*, визначення еволюції стилевих напрямів (бароко, модерн, функціоналізм тощо) дозволяє встановити послідовність змін у формах, матеріалах і конструктивних рішеннях; на основі *компаративного аналізу* здійснюється порівняння дизайнерських об'єктів різних історичних періодів, виявлення спільних та відмінних рис у формах, технологіях та функціональності, вивчення трансформації традиційних прийомів у сучасному дизайні; *стилістичні дослідження* естетичних особливостей дизайнерських рішень у різні епохи допомагають виявити вплив культурних та соціальних факторів на формоутворення, підбір кольорової гами, декоративних елементів та композиційних принципів; *матеріалознавчий аспект* дослідження спрямований на з'ясування характеристик матеріалів, що використовувалися в різні історичні періоди, аналіз технологічних інновацій та їхнього впливу на дизайн-об'єкти; *іконографічний метод* аналізу історичних зображень, графічних та архівних матеріалів має на меті усвідомити символіку та семантичне навантаження дизайнерських об'єктів, сприяє інтерпретації традиційних мотивів у сучасному дизайні; *класифікація історичних дизайн-об'єктів* за функціональними та формотвірними характеристиками визначає закономірності у розвитку певних типів об'єктів (меблі, архітектурні елементи, графічний дизайн).

Майбутні дизайнери від самого початку мають бути зорієнтовані на єдину морфологію матеріально-предметного світу, на створення у ній різноманітних просторових форм та структур, користуючись усіма засобами, нагромадженими людством у цій галузі [14, 232]. Особливого значення набувають методи порівняльного аналізу під час навчання студентів дизайн-проєктування. Порівняння уможливорює зіставлення дизайнерських об'єктів, стилів, технологій та матеріалів різних історичних періодів або культур, щоб виявити закономірності їх розвитку та знайти нові дизайнерські рішення. У такий спосіб студенти вчать порівнювати структурно-функціональні особливості дизайн-об'єктів, їхні візуальні й естетичні характеристики, декоративні елементи, кольорову палітру, орнаменти, символи різних культур та епох; визначати спільні й відмінні риси у художньому оформленні дизайн-об'єктів відповідно до національних і регіональних особливостей, соціальних та культурних факторів.

Поряд з ґрунтовними теоретичними дослідженнями на цьому етапі можлива практична діяльність студентів з реконструкції історичних дизайнерських об'єктів на основі архівних історичних матеріалів.

Синтетичний етап моделі передбачає застосування отриманих знань у творчих експериментах та розробці нових дизайнерських рішень. Студенти

працюють над адаптацією історичних стилів до сучасного контексту, використовуючи наукові методи і цифрові технології.

На цьому етапі відбувається синтез історичних форм і сучасних матеріалів, адаптація класичних дизайнерських концепцій до новітніх технічних можливостей. Створення унікальних об'єктів із урахуванням історичного контексту відбувається шляхом експериментування з композицією та функціональністю. Актуальним є використання цифрових технологій (3D-моделювання, візуалізація, анімація) для відтворення історичних мотивів у сучасному дизайні.

Інноваційний синтез у дизайн-проєктуванні передбачає інтеграцію різних наукових, технологічних, художніх і соціокультурних аспектів для створення нових, унікальних рішень, ґрунтується на аналізі історичних, сучасних і футуристичних тенденцій, адаптації передових технологій та творчій інтерпретації відомих методів. Пропонуємо звернути увагу на можливість використання в освітньому процесі основних методів інноваційного синтезу в дизайн-проєктуванні, зокрема біонічного методу вивчення природних форм, структур і процесів для створення функціональних дизайн-рішень, використання природних матеріалів та механізмів для розробки енергоефективних і ергономічних об'єктів. Комбінаторний метод дає можливість ефективно поєднувати різні стилі, матеріали, функціональні рішення в єдиному дизайнерському продукті; використовувати взаємодоповнювальні або контрастні елементи для створення нових візуальних образів (наприклад, ф'южн-стиль в інтер'єрі).

Важливим аспектом освітнього процесу на цьому етапі є дотримання таких підходів: модульного (систематичне поєднання уніфікованих елементів для створення адаптивних дизайн-систем); когнітивного (впровадження принципів психологічного сприйняття дизайн-об'єктів, емоційного впливу, зручності використання); екологічного (врахування принципів сталого розвитку та екодизайну, використання вторинних матеріалів, бюрозкладних упаковок, мінімізація відходів, оптимізація енергоспоживання); функціонально-адаптивного (проєктування дизайн-об'єктів, здатних змінюватися відповідно до умов експлуатації, використання гнучких матеріалів, інтерактивних технологій, сенсорних механізмів).

А отже, важливо активно знайомити здобувачів освіти із досягненнями та можливостями експериментального і генеративного дизайну через використання алгоритмів штучного інтелекту, комп'ютерного моделювання, нетрадиційних матеріалів, кольорів, технологій та форм – загалом автоматизацію процесів проєктування. Наприклад, смарт-одяг, що змінює температуру залежно від кліматичних умов, меблі-трансформери, мобільні архі-

ІСТОРИКО-НАУКОВИЙ ПІДХІД ДО КОМПЛЕКСНОГО ПРОЄКТУВАННЯ ДИЗАЙН-ОБ'ЄКТІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

текстурні конструкції, інтерактивні інсталяції, 3D-друк та 3D-моделі, створені нейромережами.

На завершальному *практичному етапі* студенти реалізують авторські проекти, які поєднують історичні знання та науковий підхід у дизайні. Відбувається практична реалізація у їхніх проєктах історико-наукового підходу. Практичні завдання студентів включають аналіз історичних зразків, адаптацію традиційних форм і матеріалів до сучасних умов, а також розробку авторських дизайн-об'єктів із урахуванням історичних аналогів.

Теми навчальних проєктів сьогодні найчастіше стосуються конкретного практичного питання, що є актуальним для реального життя. Водночас це вимагає залучення знань не лише з дизайну, але й з різних галузей, стимулює систематичне творче мислення, “вмикання” навичок дослідницької роботи. Саме так досягається природна інтеграція знань. Поряд з цим історичних пошук чи аналіз об'єктів аналогів притаманний будь-якому із типів навчальних проєктів [11, 10].

Сучасні дизайнери мають бути не тільки освіченими професійно, але й досконало знати сутність і традиції народного мистецтва, ремісничого дизайну, історію становлення і розвитку індустріального дизайну в Україні, розуміти національну специфіку мистецтв, володіти методикою творчої трансформації художніх традицій у нинішні умови високотехнологічного виробництва [15, 171]. Звернення до етнотрадицій та етнодизайну в руслі концепції реалізації історико-наукового підходу в навчальних дизайн-проєктах є обґрунтованим та виваженим, оскільки дає змогу вивчати традиції різних країн, різних історичних періодів, різних стилів і видів мистецтва.

Завершальний етап може проходити у вигляді інтерактивних виставок та презентацій розроблених дизайн-об'єктів із поясненням їхнього історичного і наукового обґрунтування. А також передбачати критичний аналіз і рефлексію, оцінку власних проєктів через призму історичних і наукових знань. Таким чином, історико-науковий підхід дає змогу студентам-дизайнерам розуміти еволюцію дизайну, критично оцінювати тенденції та застосовувати здобуті знання у власній практиці.

Висновки. Така модель сприяє формуванню комплексного підходу до навчання майбутніх фахівців з дизайну, розвиває критичне мислення, креативність і здатність інтегрувати історичні знання у сучасну дизайнерську практику. Методи інноваційного синтезу дозволяють студентам-дизайнерам не лише вивчати традиційні принципи проєктування, але й створювати нові підходи, адаптовані до викликів сучасного світу.

Історико-науковий підхід до комплексного проєктування дизайн-об'єктів є важливим інстру-

ментом у підготовці студентів-дизайнерів. Він сприяє не лише розвитку технічних навичок, але й формуванню культурного світогляду, що є необхідним для професійної діяльності у сфері дизайну. Інтеграція історичних та наукових аспектів в освітній процес відкриває нові можливості для творчого й аналітичного розвитку студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антоненко І.В. Педагогічна модель для оптимального онлайн-викладання дизайн-проєктування. *Current challenges, trends and transformations*. International Science Group. 2022. С. 402–405.

2. Близнюк М., Дебре О. Методичні аспекти дизайн-проєктування в технологічній освіті майбутніх учителів. *Українська професійна освіта = Ukrainian professional education*, 2022. Вип. 11. С. 29–39.

3. Борисенко Д.В. Інноваційний погляд на музейну експозицію як один із головних джерел творчої проєктної діяльності інженера-дизайнера. *Двадцять Сумцовські читання* : зб. матеріалів всеукр. наук. конф. “Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій” / Харківський історичний музей. Харків : Майдан, 2014. С. 77–82.

4. Венедиктова М.В. Методичні підходи до впровадження дизайн-проєктування в навчальний процес. *Наукові записки. Серія “Педагогічні науки”*. 2018. № 165. С. 98–103.

5. Кудря О.В. Організація навчального проєктування при вивченні освітнього компоненту “Дизайн і декоративне мистецтво”. *Дизайн-освіта майбутніх фахівців: проблеми та перспективи* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. 2022. С. 260–263.

6. Марущак О.В., Зузяк Т.П. Підготовка фахівців у системі професійної освіти формування у майбутніх педагогів професійної компетенції з дизайн-проєктування засобами декоративно-ужиткового мистецтва. *Вісник Національного університету “Чернігівський колегіум” імені Т.Г. Шевченка*. 2020. Том 164. № 8. С. 209–215.

7. Орлова Н. Підготовка майбутніх викладачів дизайну до проєктування одягу засобами 3D-технологій. *Дизайн-освіта: проблеми та перспективи* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2018. С. 288–295.

8. Оршанський Л. Сучасні вимоги й особливості професійної підготовки майбутніх дизайнерів у закладах вищої освіти. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент*. 2020. Вип. 15. С. 43–56.

9. Петровська Ю. Методика наукових досліджень студентів вищих навчальних закладів. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: *Архітектура*. 2022. № 1 (7). С. 119–126.

10. Роїк Ю. Етнодизайн кераміки як складова професійної підготовки майбутніх фахівців декоративно-прикладного мистецтва. *Молодь і ринок*. 2018. № 11. С. 171–176.

11. Савченко Л.О. Проєктна діяльність в практиці вищої педагогічної школи. *Science and Education a New Dimension*. Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe. Будапешт, 2013. С. 7–12.

12. Свиридчук Н.О. Підготовка майбутніх учителів технологій до організації творчої діяльності учнів на засадах етнодизайну. *Молодь і ринок*. 2023. Вип. 4/212. С. 83–89.

ІСТОРИКО-НАУКОВИЙ ПІДХІД ДО КОМПЛЕКСНОГО ПРОЄКТУВАННЯ ДИЗАЙН-ОБ'ЄКТІВ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

13. Тименко В.П. Підготовка майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2011. Вип. 26. С. 148–151.

14. Чуприна Н.В. Особливості сприйняття студентами мистецького напрямку курсів наукових досліджень з дизайну. *Інтеграція освіти і науки у майбутнє : Вісник КНУТД*. 2011. № 5. С. 231–235.

15. Шевченко А.І. Результати навчання майбутніх педагогів-дизайнерів, з метою підготовки їх до художньо-проектної діяльності. *Наукові записки*. Кропивницький : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2017. Вип. 11. Ч. 3. С. 170–173.

REFERENCES

1. Antonenko, I.V. (2022). Pedagogical model for the optimal online design of design projection. *Current challenges, trends and transformations*. International Science Group. pp. 402–405. [in Ukrainian].

2. Blyzniuk, M., Debre, O. (2022). Methodical aspects of design-projection in technological education of future teachers. *Ukrainian professional education*. Vol. 11. pp. 29–39. [in Ukrainian].

3. Borysenko, D.V. (2014). Innovatsiyni pohliad na muzeinu ekspozytsiiu yak odyin iz holovnykh dzherel tvorchoi proektnoi diialnosti inzhenera-dyzainera [Innovative view of the museum exposition as one of the main sources of creative project activity of engineer-designer]. *Twentieth Sumtsovsky Readings: coll. materials All-Ukrainian sciences. conf. "Museum in the Global World: Innovations and Preservation of Traditions" / Kharkiv Historical Museum*. Kharkiv : Maidan. pp. 77–82. [in Ukrainian].

4. Venedyktova, M.V. (2018). Methodical approaches to the introduction of design-projection into the educational process. *Scientific Notes*. The Pedagogical Science Series. No. 165. pp. 98–103. [in Ukrainian].

5. Kudria, O.V. (2022). Orhanizatsiia navchalnoho proektuvannia pry vyvchenni osvithnoho komponentu "Dyzain i dekoratyvne mystetstvo" [Organization of educational projection in the study of the educational component "Design and decorative art"]. *Design education of future specialists: problems and prospects: materials All-Ukrainian scientific-practical. conf. from the internat. participation*. pp. 260–263. [in Ukrainian].

6. Marushchak, O.V., Zuziak, T.P. (2020). Pidhotovka fakhivtsiv u systemi profesiinoi osvity formuvannia u maibutnikh pedahohiv profesiinoi kompetentsii z dyzain-proiektuvannia zasobamy dekoratyvno-uzhytkovoho mystetstva [Preparation of specialists in the system of vocational education formation in future teachers of professional competence on design-projection by means of decorative and applied art]. *Newsletter of the T.G. Shevchenko Chernihiv*

College Chernihiv Collegium. Vol. 164. No. 8. pp. 209–215. [in Ukrainian].

7. Orlova, N. (2018). Pidhotovka maibutnikh vykladachiv dyzainu do proektuvannia odiahu zasobamy 3D-tekhnohii [Preparation of future design teachers for the design of 3D technologies]. *Design education: problems and prospects : materials III All-Ukrainian scientific-practical. internet conf. Poltava: PNPU imeni V.H. Korolenka*, pp. 288–295. [in Ukrainian].

8. Orshanskyi, L. (2020). Suchasni vymohy u osoblyvosti profesiinoi pidhotovky maibutnikh dyzaineriv u zakladakh vyshchoi osvity [Modern requirements and features of professional training of future designers in higher education institutions]. *Art education: content, technology, management*. Vol. 15. pp. 43–56. [in Ukrainian].

9. Petrovska, Y. (2022). Metodyka naukovykh doslidzhen studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv [Methods of scientific research of students of higher educational institutions]. *Newsletter of Lviv Polytechnic National University. Series: Architecture*. No. 1 (7). pp. 119–126. [in Ukrainian].

10. Roik, Yu. (2018). Etnodyzain keramiky yak skladova profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv dekoratyvno-prykladnoho mystetstva [Ethnic design of ceramics as a component of professional training of future specialists of arts and crafts]. *Youth & market*. No. 11. pp. 171–176. [in Ukrainian].

11. Savchenko, L.O. (2013). Proektna diialnist v praktytsi vyshchoi pedahohichnoi shkoly [Project activity in the practice of the Higher Pedagogical School]. *Science and Education a New Dimension*. Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe. Budapest, pp. 7–12. [in Ukrainian].

12. Svyrydiuk, N.O. (2023). Pidhotovka maibutnikh uchyteliv tekhnolohii do orhanizatsii tvorchoi diialnosti uchniv na zasadakh etnodyzainu [Preparation of future technology teachers for the organization of creative activity of students on the basis of ethnodesign]. *Youth & market*. No. 4/212. pp. 83–89. [in Ukrainian].

13. Tymenko, V.P. (2011). Pidhotovka maibutnikh dyzaineriv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Preparation of future designers in higher education institutions]. *Scientific journal of M. P. Dragomanov NPU*. Vol. 26. pp. 148–151. [in Ukrainian].

14. Chuprina, N.V. (2011). Osoblyvosti spryiniattia studentamy mystetskoho napriamu kursiv naukovykh doslidzhen z dyzainu [Features of students' perception of artistic research courses in design]. *Integration of education and science into the future : Newsletter of KNUTD*. No. 5. pp. 231–235. [in Ukrainian].

15. Shevchenko, A.I. (2017). Rezultaty navchannia maibutnikh pedahohiv-dyzaineriv, z metoiu pidhotovky yikh do khudozhno-proektnoi diialnosti [The results of teaching future designers, in order to prepare them for artistic and design activities]. *Scientific Notes*. Vol. 11. Part 3. Kroпивницький : RVV KDPU im. V. Vynnychenka, pp. 170–173. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.02.2025

"Він прийшов і проповідував мир вам, хто був далеко, і мир тим, хто був близько".

Ефесеям 2:17

**ФАСИЛІТАЦІЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
В УМОВАХ ОСВІТНЬО-НАУКОВО-ВИРОБНИЧОГО КЛАСТЕРУ**

УДК 378.091.3:37.091.12.011.3-051

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324298>

Наталія Беляєва, кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри початкової освіти та інноваційної педагогіки
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Руслан Голяяд, викладач відділення екології,
комп'ютерних систем та автоматизації
Відокремленого структурного підрозділу "Київський фаховий коледж
міського господарства Таврійського національного університету
імені В.І. Вернадського"

Марина Ребринна, аспірантка кафедри технологічної освіти
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
Інна Сушко, викладач кафедри сучасних європейських мов
Державного торговельно-економічного університету

**ФАСИЛІТАЦІЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
В УМОВАХ ОСВІТНЬО-НАУКОВО-ВИРОБНИЧОГО КЛАСТЕРУ**

У статті проаналізовано фасилітацію як інноваційний метод підготовки майбутніх педагогів в умовах освітньо-науково-виробничого кластеру. Обґрунтовано необхідність модернізації педагогічної освіти з урахуванням сучасних викликів глобалізації, швидкого розвитку технологій та динамічних змін на ринку праці. Освітньо-науково-виробничі кластери забезпечують інтеграцію закладів освіти, наукових установ та підприємств у єдину екосистему, сприяючи формуванню у здобувачів освіти практичних компетентностей, необхідних для інноваційної педагогічної діяльності. Розглянуто ключові аспекти фасилітації, такі як створення підтримувального освітнього середовища, стимулювання активної участі здобувачів освіти, розвиток їхніх когнітивних здібностей та навичок самостійного розв'язання проблем. Детально проаналізовано функції фасилітації, які сприяють формуванню у майбутніх педагогів уміння критично мислити, працювати в команді, адаптуватися до нових умов та інтегрувати інноваційні технології в освітній процес. Особливу увагу приділено міждисциплінарному підходу, що дає змогу майбутнім педагогам поєднувати знання з різних галузей науки з практичним досвідом. Описано роль фасилітації у формуванні педагогічних компетентностей, зокрема здатності організовувати групову діяльність, забезпечувати активну взаємодію між учасниками освітнього процесу та сприяти їхньому розвитку через рефлексію й обмін ідеями.

Ключові слова: фасилітація; освітньо-науково-виробничий кластер; педагогічна освіта; підготовка майбутніх педагогів; інноваційні методи освіти; міждисциплінарний підхід; критичне мислення; педагогічні компетентності.

Рис. 1. Літ. 11.

Nataliia Bieliaieva, Ph.D. (Pedagogy), Lecturer
of the Primary Education and Innovative Pedagogy Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
Ruslan Holiad, Lecturer of the Ecology,
Computer Systems and Automation Department,
Separated Structural Unit "Kyiv Vocational College of Municipal
Economy of V. I. Vernadsky Taurida National University"

Maryna Rebryna, Postgraduate Student
of the Technological Education Department,
Mykhaylo Drahomanov Ukrainian State University
Inna Sushko, Lecturer of the Modern European Languages Department,
State University of Trade and Economics

**FACILITATION IN THE TRAINING OF FUTURE TEACHERS WITHIN THE FRAMEWORK
OF THE EDUCATIONAL-SCIENTIFIC-INDUSTRIAL CLUSTER**

The article analyzes facilitation as an innovative method for training future educators within the framework of the educational-scientific-industrial cluster. It substantiates the need to modernize teacher education to address challenges such as globalization, rapid technological progress, and shifts in the labor market. Educational-scientific-industrial clusters integrate educational institutions, research centers, and enterprises into a unified system, fostering the development of practical competencies required for innovative teaching practices. Key aspects of facilitation are examined, including creating a supportive educational environment, encouraging active student participation, and enhancing cognitive abilities and problem-solving skills. The article highlights how facilitation contributes to developing critical thinking, teamwork, adaptability, and integrating new technologies into the educational process. Special attention is given to the interdisciplinary approach, enabling future educators to combine theoretical knowledge with

practical skills across various scientific fields. The role of facilitation in forming teaching competencies is emphasized, particularly in organizing group activities, ensuring active interaction among participants, and promoting personal and professional development through reflection and idea exchange. Facilitation is also shown to guide students toward self-directed learning, autonomy, and readiness to address modern educational challenges. By focusing on the integration of facilitation strategies within the educational-scientific-industrial cluster, the article demonstrates its value in enhancing the preparation of future teachers. This approach promotes collaboration, critical reflection, and innovation; ensuring educators are well-equipped to foster dynamic and effective learning environments in response to evolving societal needs.

Keywords: *facilitation; educational-scientific-industrial cluster; pedagogical education; training of future educators; innovative teaching methods; interdisciplinary approach; critical thinking; teaching competencies.*

Постановка проблеми. У сучасному світі освіта зазнає постійних викликів, зумовленими стрімким розвитком науки і технологій, процесами глобалізації та швидкими змінами на ринку праці. Це висуває нові вимоги до підготовки майбутніх педагогів, які мають не лише передавати знання, але й навчати здобувачів освіти інтегрувати сучасні технології, методи і міждисциплінарний підхід в освітній процес. Одним із перспективних підходів до модернізації педагогічної освіти є впровадження концепції освітньо-науково-виробничих кластерів, які поєднують заклади освіти, науково-дослідні установи та підприємства у спільну екосистему. Проте ефективна реалізація цього підходу вимагає застосування новітніх педагогічних технологій, серед яких фасилітація відіграє ключову роль. Фасилітація як метод навчання дозволяє активізувати участь здобувачів освіти в освітньому процесі, сприяє розвитку їхніх критичного мислення, творчих і комунікативних навичок, а також забезпечує практичний досвід у реальних виробничих і наукових умовах. Однак попри очевидну ефективність фасилітаційних підходів, їхнє впровадження у підготовку майбутніх педагогів залишається недостатньо розробленим як у теоретичному, так і в практичному аспектах. А отже, постає проблема розробки і впровадження методології використання фасилітації в умовах освітньо-науково-виробничих кластерів для підготовки майбутніх педагогів, здатних до інноваційної діяльності у сучасній системі освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях значна увага приділяється проблемі адаптації педагогічної освіти до нових вимог суспільства, науки та технологій. Теоретичні засади фасилітації як методу навчання почали активно вивчатися науковцями ще наприкінці XIX ст., коли було зафіксовано феномен поліпшення результатів у присутності інших людей (Р. Зайонц, Н. Триплет). Подальший розвиток концепції фасилітації знайшов відображення у роботах Л. Ланге, Ф. Олпорта, які визначили основні психологічні та соціальні аспекти цього явища. У своїх дослідженнях О. Галіцан звернула увагу на важливість формування фасилітаційної спрямованості у майбутніх учителів в освітньому просторі сучасних закладів вищої освіти. Авторка з'ясувала, що систематичне

залучення здобувачів освіти до фасилітаційних практик сприяє розвитку таких важливих компетентностей, як комунікативність, емпатія, здатність до співпраці та конструктивного врегулювання конфліктів [1]. Ю. Олексін, А. Кочубей, В. Сокаль, С. Якубовська досліджували педагогічну фасилітацію як ефективний шлях взаємодії вчителя та учня. Автори підкреслюють, що фасилітація допомагає налагодити партнерські відносини між учасниками освітнього процесу, де кожен має можливість висловити свою думку і бути почутим [8]. Г. Трухан у своїх роботах досліджувала ключові компоненти фасилітаційної компетентності: здатність створювати сприятливу атмосферу для навчання, задавати провокативні запитання, підтримувати дискусію, надавати зворотний зв'язок та оцінювати результати навчання [10]. Теоретичні аспекти педагогічної фасилітації аналізували С. Омельченко, Т. Шулк. Автори підкреслюють, що фасилітація є не просто методом навчання, а радше філософією освіти, яка спрямована на розвиток особистості здобувача освіти та формування в нього відповідального ставлення до навчання [7]. Однак незважаючи на значну кількість робіт, існує потреба в подальших дослідженнях, спрямованих на розробку ефективних моделей фасилітації у різних освітніх контекстах, а також на дослідження довгострокових наслідків її застосування для розвитку особистості в освітньо-науково-виробничих кластерах.

Мета статті – дослідити роль освітньо-науково-виробничих кластерів у формуванні професійних компетентностей майбутніх педагогів за допомогою фасилітаційних методів.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізації, швидкого розвитку науки та технологій, а також постійно змінюваного ринку праці, система вищої освіти стикається з необхідністю реформування та адаптації освітніх програм до нових вимог. Одним із ключових аспектів цього реформування є підготовка майбутніх педагогів до сучасних викликів, які виникають у галузях науки, освіти та виробництва. Традиційні моделі навчання, засновані на теоретичних знаннях і стандартних педагогічних підходах, вже не можуть повністю задовольнити потреби сучасного суспільства, яке вимагає від педагогів здатності інтегрувати нові технології та методи в освітній процес. Для того, щоб навчити

здобувачів використовувати новітні досягнення науки і техніки в освітньому процесі, важливо забезпечити їх безпосереднім доступом до наукових досліджень і виробничих практик. Практичні уміння і навички закладаються у період проходження виробничих і навчально-дослідницьких практик, формується їхнє ставлення до майбутньої професії [2, 129]. В Україні та в інших країнах Європи активно розвивається концепція освітньо-науково-виробничих кластерів, які забезпечують інтеграцію закладів освіти, науково-дослідних установ і підприємств у єдину екосистему. Вони створюють умови для підготовки здобувачів освіти, зокрема майбутніх учителів, в умовах реальних наукових і виробничих процесів. Така модель підготовки пропонує здобувачам освіти не лише отримати теоретичні знання, але й набути практичного досвіду, який є необхідним для ефективної діяльності в умовах постійно змінюваного ринку праці.

Підготовці майбутніх фахівців у кластерному середовищі приділяли увагу у своїх дослідженнях І. Голянд, В. Динько, М. Тропіна (наукова робота і методичні підходи) [2]; Ю. Колісник-Гуменюк (створення сучасного освітнього середовища) [5]; М. Копельчак, Л. Кубська (ефективний маркетинг освітніх послуг) [6]; М. Ребрина (психолого-педагогічна підтримка майбутніх учителів технологій) [3]; Л. Сліпчишин (цифрове освітнє середовище) [9]; М. Тропіна (формування графічної компетентності) [4]; Т. Якимович (модель багаторівневої системи підготовки майбутніх педагогів) [11] та ін.

Освітньо-науково-виробничі кластери сприяють розвитку міждисциплінарного підходу до підготовки майбутніх педагогів. Вони інтегрують різні наукові дисципліни та практичні знання в нові освітні програми. Для майбутніх педагогів це означає, що вони повинні вміти працювати з широким спектром знань, поєднувати наукову теорію з виробничими практиками. Такі міждисциплінарні підходи важливі для формування професійної компетентності майбутніх викладачів, здатних до інноваційної педагогічної діяльності.

Фасилітація як метод навчання в умовах кластерів створює середовище, яке стимулює активну участь здобувачів освіти в освітньому процесі, забезпечує їхнє залучення до реальних наукових і виробничих проєктів. Завдяки фасилітаційним підходам, здобувачі освіти можуть розвивати критичне мислення, навички командної роботи, творчого підходу до виконання завдань і адаптації до нових умов. Це особливо важливо для майбутніх учителів технічних дисциплін, оскільки освіта в цій галузі повинна не лише передавати знання, але й формувати здатність працювати з новітніми технологіями та методами, використовувати інноваційні

підходи у виконанні проєктів, практичних завдань, графічних зображень, лабораторних дослідів тощо.

Термін “фасилітація” походить від англійського слова “*facilitation*”, що означає “спрошувати, сприяти, прискорювати, стимулювати”. У сучасних європейських мовах – полегшувати, допомагати та сприяти, здебільшого в переносному психологічному значенні. Уперше ефект фасилітації, як поліпшення індивідуального результату та підвищення ефективності діяльності особи в присутності інших людей, був зафіксований і описаний ще в кінці XIX ст. Пізніше цей феномен досліджували такі вчені, як Р. Зайрець, Н. Триплет, Е. Катрелл, Л. Ланге, Ф. Олпорт та інші.

Фасилітація включає в себе такі елементи:

- слухання та підтримка (забезпечення простору для вираження ідей здобувачів освіти);
- запитання та стимулювання дискусії (активне використання відкритих питань, які спонукають до рефлексії і пошуку рішень);
- спрямованість та організація групової роботи (забезпечення координації та взаємодії в рамках проєктів, досліджень або освітніх завдань);
- оцінка та рефлексія (надання конструктивного зворотного зв'язку для поліпшення освітнього процесу).

Фасилітація в контексті педагогіки – це процес, за допомогою якого педагог (фасилітатор) сприяє організації і координації групової роботи, активно допомагаючи учасникам освітнього процесу досягати поставлених цілей. Це не просто інструктаж чи контроль, а створення освітнього середовища, яке стимулює активне навчання, співпрацю та самостійне розв'язання проблем. У рамках фасилітації педагог виступає як організатор і супроводжуючий освітнього процесу, що забезпечує всім учасникам умови для максимального розвитку їхніх потенціалів.

Ключовими аспектами фасилітації є діалогічність, активна участь здобувачів в освітньому процесі, створення підтримувальної атмосфери, а також їх самостійність та ініціативність. Здобувачі освіти не є пасивними слухачами – вони стають активними учасниками обговорень, дискусій, розв'язування задач. Замість традиційного монологу вчителя, фасилітатор організовує діалог, в якому кожен здобувач може висловити свою думку. Фасилітатор заохочує студентів до самостійного пошуку інформації, розв'язання проблем і прийняття рішень. Важливим аспектом фасилітації є створення відкритої, підтримуючої атмосфери, де кожен учасник відчуває себе комфортно й мотивовано до освітнього процесу.

Фасилітація в освітньо-науково-виробничому кластері виконує кілька основних функцій, які можна класифікувати у такий спосіб (рис. 1):

**ФАСИЛІТАЦІЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
В УМОВАХ ОСВІТНЬО-НАУКОВО-ВИРОБНИЧОГО КЛАСТЕРУ**

Рис. 1. Функції фасилітації в освітньо-науково-виробничому кластері

Організаційна функція: фасилітатор створює структуру освітнього процесу в кластерному середовищі, планує завдання, організовує групову роботу, визначає часові рамки і забезпечує ефективне використання навчальних ресурсів. Ця функція включає в себе організацію інноваційного простору в кластері для навчання й активізацію взаємодії між учасниками.

Підтримувальна функція: фасилітатор підтримує здобувачів, сприяє розвитку взаємоповаги в групі, дає позитивний зворотний зв'язок і допомагає в подоланні труднощів, що виникають під час виконання освітніх завдань. Це створює безпечне кластерне середовище для експериментів і спроб.

Мотиваційна функція: фасилітатор має на меті підтримку мотивації здобувачів освіти, заохочує їх активно залучатися до освітнього процесу, підтримує інтерес до навчання, пропонуючи цікаві та значущі завдання, а також надає емоційну підтримку.

Пізнавальна функція полягає у тому, щоб з допомогою фасилітатора здобувачі освіти розвивали в інноваційному середовищі свої когнітивні здібності. Фасилітатор не дає готових відповідей, але ставить правильні запитання, спонукаючи здобувачів освіти до самостійного аналізу і пошуку правильних рішень. Це сприяє розвитку критичного мислення і глибшому розумінню предмету.

Оцінювальна функція: оцінка в контексті фасилітації має на меті не лише виявлення правильних відповідей, але й оцінку освітнього процесу, наукового дослідження, розвитку просторової уяви здобувачів їхнє творче і технічне мислення. Фасилітатор забезпечує зворотний зв'язок щодо якості

виконання поставлених завдань, аналізує помилки і пропонує варіанти для поліпшення.

Основною метою фасилітації є активне залучення здобувачів до освітнього процесу в кластерному середовищі, розвиток їхніх інтелектуальних і соціальних компетенцій. До конкретних цілей фасилітації відносять: розвиток критичного мислення, самостійності, комунікативних і колективних навичок, вміння працювати з інформацією, створення умов для глибшого розуміння і засвоєння матеріалу.

В умовах освітньо-науково-виробничого кластері здобувачі освіти беруть участь у дискусіях, групових роботах, кейс-стаді, що дає змогу краще засвоїти матеріал та застосовувати його на робочому місці. Фасилітатор створює ситуації, в яких здобувачі освіти самі знаходять інформацію, аналізують її і діляться своїми ідеями з іншими. Педагог виконує роль консультанта, який забезпечує здобувачам умови для самостійної роботи та професійного й особистісного розвитку.

Формування фасилітаційних навичок водночас допомагає майбутнім учителям набути ключові педагогічні компетенції, зокрема уміння організувати групову діяльність, управляти аудиторією і забезпечувати активну взаємодію між здобувачами групи. Важливою складовою фасилітації є рефлексія – здатність педагога самостійно оцінювати свою діяльність, і, що особливо важливо, визначити сильні та слабкі сторони, у процесі свого формування як професіоналів. В освітньо-науково-виробничому кластері майбутні педагоги мають можливість застосовувати фасилітаційні методи під час педагогічних практик, що дозволяє їм набувати досвіду організації освітнього процесу та інтерактивної

ФАСИЛІТАЦІЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ОСВІТНЬО-НАУКОВО-ВИРОБНИЧОГО КЛАСТЕРУ

взаємодії. Фасилітація слугує поєднанню теоретичних знань із реальними педагогічними ситуаціями. Майбутні педагоги в інноваційному кластері працюють над реальними проблемами та проектами, які зможуть застосувати у майбутній педагогічній діяльності.

Висновки. Фасилітація в освітньо-науково-виробничих кластерах є ефективним інструментом для підготовки майбутніх педагогів. Цей метод сприяє розвитку ключових компетентностей майбутнього педагога. Інтеграція освіти, науки та виробництва в рамках кластерів забезпечує більш глибоке засвоєння теоретичного матеріалу і набуття практичних навичок. Необхідно розширювати використання фасилітаційних методів в освітніх програмах для майбутніх педагогів. Доцільно створювати умови для тісної співпраці закладів вищої освіти з науково-дослідними інститутами та підприємствами в рамках освітньо-науково-виробничих кластерів. Особливо важливо забезпечити постійну підготовку викладачів до застосування фасилітаційних методів у педагогічній діяльності. Реалізація цих рекомендацій сприятиме підвищенню якості підготовки майбутніх педагогів й ефективній адаптації до вимог сучасного освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галицан О. Prerequisites for the formation of future teachers' facilitative attitude in the educational environment of universities. *Science and Education: Academic Journal of Ushynsky University*. 10: 69–75.
2. Голяд І., Динько В., Тропіна М. Науково-дослідницька робота майбутніх учителів трудового навчання і технологій в освітньому процесі. *Молодь і ринок*. 2022. № 6/204. С. 126–133.
3. Голяд І.С., Ребрина М.В. Психолого-педагогічна підтримка майбутніх учителів технологій в освітньо-науково-виробничому кластері. *Проблеми освіти : збірник наукових праць*. Електронне видання ДНУ “Інститут модернізації змісту освіти”. Київ, 2024. Вип. 2 (101). 316 с.; С. 128–146.
4. Голяд І., Тропіна М. Формування графічної компетентності в умовах інноваційно-освітнього кластеру. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2024. № 3 (31). С. 3–12.
5. Колісник-Гуменюк Ю. Створення сучасного освітнього середовища в умовах освітньо-науково-виробничого кластера за дуальною формою. *Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності: проблеми та перспективи* : збірник тез доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Рівне, 12–13 жовтня 2022 р. / редкол.: Р.О. Сабадишин та ін. Рівне : КЗВО “Рівненська медична академія”, 2022. С. 201–205.
6. Копельчак М., Кубська Л. Ефективний маркетинг надання освітніх послуг в умовах освітньо-науково-виробничого кластеру. *Збірник наукових праць*. Київ – Львів – Бережани – Кельце. 2022. Вип. 10. С. 30–37.
7. Омельченко С., Шулик Т. Педагогічна фасилітація в освітньому процесі сучасних закладів середньої освіти.

Гуманізація навчально-виховного процесу. 2018. № 1 (87). С. 4–12.

8. Олексін Ю.П., Кочубей А.В., Сокаль В.А., Якубовська С.С. Педагогічна фасилітація як ефективний шлях реалізації гуманістичних засад педагогіки партнерства. *In The 11 th International scientific and practical conference “International scientific innovations in human life”* (May 11–13, 2022) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 2022. 810 с.; С. 781–787.

9. Сліпчишин Л., Голяд І., Якимович Т., Дубовик О., Тропіна М. Повоєнна модернізація освіти: цифрове освітнє середовище як ключовий елемент інноваційно-освітнього кластеру. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2024. № 2 (12), С. 56–67.

10. Трухан Г. Фасилітаційні вміння сучасного вчителя: суть, структура, місце в системі педагогічної фасилітації. *Теорія та методика навчання та виховання*. 2019. Вип. 47. С. 148–158.

11. Якимович Т. Моделювання багаторівневої системи підготовки майбутніх педагогів в умовах освітньо-науково-виробничого кластера : матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції пам’яті академіка Дмитра Тхоржевського “Трудове навчання та технології: сучасні реалії та перспективи розвитку” (19 травня 2023 року). IX Міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні питання графічної підготовки: теорія, практика та шляхи розвитку”, присвяченої пам’яті член-кореспондента НАПН України Віктора Сидоренка (20 травня 2023 року) / за заг. ред. Д. Кільдерова, В. Харламенко. Київ, 2023. 295 с.; С. 214–220.

REFERENCES

1. Halitsan, O. Prerequisites for the formation of future teachers' facilitative attitude in the educational environment of universities. *Science and Education: Academic Journal of Ushynsky University*. 10: 69–75. [in English].
2. Holiiad, I., Dynko, V. & Tropina, M. (2022). Naukovodoslidnytska robota maibutnix uchyteliv trudovoho navchannia i tekhnolohii v osvithnomu protsesi [Scientific research of future teachers of labor training and technologies in the educational process]. *Youth & market*. No. 6/204 pp. 126–133. [in Ukrainian].
3. Holiiad, I.S. & Rebryna, M.V. (2024). Psykholoho-pedahohichna pidtrymka maibutnix uchyteliv tekhnolohii v osvithno-naukovo-vyrobnychomu klasteri [Psychological and Pedagogical Support for Future Technology Teachers in the Educational-Scientific-Production Cluster]. *Problems of Education: A Collection of Scientific Papers*. Electronic Edition of the State Scientific Institution “Institute for Modernization of Education Content”. Kyiv, Vol. 2 (101). 316 p. pp. 128–146. [in Ukrainian].
4. Holiiad, I. & Tropina, M. (2024). Formuvannia hrafichnoi kompetentnosti v umovakh innovatsiino-osvithnoho klasteru [Formation of Graphic Competence in the Context of an Innovative Educational Cluster]. *Scientific Notes of Junior Academy of Sciences of Ukraine*. No. 3 (31), pp. 3–12. [in Ukrainian].
5. Kolisnyk-Humeniuk, Yu. (2022). Stvorennia suchasnoho osvithnoho seredovishcha v umovakh osvithno-naukovo-vyrobnychoho klastera za dualnoiu formoiu [Creating a Modern Educational Environment in the Context of an Educational-Scientific-Production Cluster with a Dual Form of Education]. *Priorytetni napriamy doslidzhen v naukovi ta osvithniy diialnosti: problemy ta perspektivy* : zbirnik tez dopovidей II vseukrainiskoyi naukovo-pyaktichnoy konferentsii z mizhnarodnoyu uchastyu, m. Rivne, 12–13 zhovtnia 2022 r. / redkol.: R.O. Sabadishyn ta in. Rivne : KZVO “Rivnenska medychna akademiya”, 2022. S. 201–205.

osvitnii diialnosti: problemy ta perspektyvy. Zbirnyk tez dopovidei II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu, m. Rivne, 12–13 zhovtnia 2022 r. – Priority Areas of Research in Scientific and Educational Activities: Challenges and Prospects. Collection of Abstracts from the 2nd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference with International Participation, Rivne, October 12–13, 2022. (Ed.). R.O. Sabadysyn et al. Rivne, pp. 201–205. [in Ukrainian].

6. Kopelchak, M. & Kubaska, L. (2022). Efektyvnyi marketing nadannia osvitnikh posluh v umovakh osvitno-naukovo-vyrobnychoho klasteru [Effective Marketing of Educational Services in the Context of an Educational-Scientific-Production Cluster]. Collection of Scientific Papers. Kyiv–Lviv–Berezhany–Kiel'tse. Vol. 10. pp. 30–37. [in Ukrainian].

7. Omelchenko, S. & Shulyk, T. (2018). Pedagogichna fasylytatsiia v osvitnomu protsesi suchasnykh zakladiv serednoi osvity [Pedagogical Facilitation in the Educational Process of Modern Secondary Education Institutions]. *Humanization of the Educational Process*. No. 1 (87). pp. 4–12. [in Ukrainian].

8. Oleksin, Yu.P., Kochubei, A.V., Sokal, V.A. & Yakubovska, S.S. (2022). Pedagogichna fasylytatsiia yak efektyvnyi shliakh realizatsii humanistychnykh zasad pedahohiky partnerstva [Pedagogical Facilitation as an Effective Approach to Implementing the Humanistic Principles of Partnership Pedagogy]. In *The 11 th International scientific and practical conference “International scientific innovations in human life”* (May 11–13, 2022) Cognum Publishing House, Manchester, United Kingdom. 810 p.; pp. 781–787. [in Ukrainian].

9. Slipchyshyn, L., Holiiad, I., Yakymovych, T., Dubovyk, O. & Tropina, M. (2024). Povoienna modernizatsiia osvity: tsyfrove osvitnie seredovyshe yak kliuchovi element innovatsiino-osvitnoho klasteru [Post-War Moderni-

zation of Education: The Digital Educational Environment as a Key Element of the Innovative Educational Cluster]. *Psychological and Pedagogical Issues of the Modern School*. No. 2(12), pp. 56–67. [in Ukrainian].

10. Trukhan, H. (2019). Fasylytatyvni vminnia suchasnoho vchytelia: sut, struktura, mistse v systemi pedahohichnoi fasylytatsii [Facilitative Skills of the Modern Teacher: Essence, Structure, and Role in the System of Pedagogical Facilitation]. *Theory and Methods of Teaching and Education*. Vol. 47. pp. 148–158. [in Ukrainian].

11. Yakymovych, T. (2023). Modeliuvannia bahatorivnevoї systemy pidhotovky maibutnix pedahohiv v umovakh osvitno-naukovo-vyrobnychoho klastera [Modeling a Multi-Level System for Training Future Educators in the Context of an Educational-Scientific-Production Cluster]. *Materialy XII Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii pam'iaty akademika Dmytra Tkhorzhevskoho “Trudove navchannia ta tekhnologii: suchasni realii ta perspektyvy rozvytku”* (19 travnia 2023 roku). IX Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii “Aktualni pytannia hrafichnoi pidhotovky: teoriia, praktyka ta shliakhy rozvytku”, prysviachenoi pamiaty chlen-korespondenta NAPN Ukrainy Viktora Sydorenka (20 travnia 2023 roku) – Proceedings of the XII International Scientific and Practical Conference in Memory of Academician Dmytro Tkhorzhevskiy, “Labor Training and Technologies: Current Realities and Prospects for Development” (May 19, 2023), and the IX International Scientific and Practical Conference, “Current Issues of Graphic Training: Theory, Practice, and Development Paths”, Dedicated to the Memory of Corresponding Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine Viktor Sydorenko (May 20, 2023). (Ed.). D. Kilderova, V. Kharlamenko. Kyiv, 295 p.; pp. 214–220. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.01.2025

“Роби свою справу чесно, з душою, – і твоє до тебе прийде”.

Богдан Ступка
український актор

“Наші знання суть зерна наших творінь”.

Жорж-Луї Леклерк де Бюффон
французький натураліст, письменник

“Робота педагога полягає не стільки в навчанні всьому, чому можна навчитися, а у вихованні любові і поваги до знань”.

Джон Локк
англійський філософ

“Слідувати голосу власної совісті зручніше, ніж голосу розуму, адже при поганому результаті у совісті завжди знайдеться виправдання і розрада”.

Фрідріх Ніцше
німецький філософ

Ольга Ілішова, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри дошкільної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО У КОНТЕКСТІ ВИМОГ СУЧАСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ

У статті розглядаються інноваційні підходи до підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (ЗДО) у контексті вимог сучасного професійного стандарту. Проаналізовано ключові компетенції, необхідні для ефективної професійної діяльності вихователя, а також методи і технології, що сприяють їхньому формуванню. Окреслено значення інтеграції теоретичних знань і практичного досвіду, використання інтерактивних методів навчання, інноваційних технологій. Акцентовано увагу на важливості розвитку рефлексивних умінь, креативності та готовності до самостійного професійного вдосконалення. Визначено шляхи оптимізації підготовки фахівців дошкільної освіти відповідно до сучасних викликів та вимог ринку праці.

Ключові слова: підготовка вихователів ЗДО; інноваційні підходи; професійний стандарт; професійна компетентність; інтерактивні методи; педагогічні технології; саморозвиток.

Лит. 13.

Olha Pishova, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor
of the Preschool Education Department,
Berdyansk State Pedagogical University

INNOVATIVE APPROACHES TO TRAINING FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATION IN THE CONTEXT OF THE REQUIREMENTS OF THE MODERN PROFESSIONAL STANDARD

The article considers innovative approaches to training future teachers of preschool education institutions (PED) in the context of the requirements of the modern professional standard and dynamic changes in the field of education. It is substantiated that the professional standard of a preschool education teacher (PED) ensures the integrity of the training of a specialist, as it outlines not only the necessary knowledge, but also specific skills and personal qualities, and provides for the integration of knowledge, skills and values into practical activities.

A detailed analysis of the key competencies necessary for the effective professional activity of a teacher has been carried out, in particular, pedagogical skills, communicative competence, emotional intelligence, critical thinking and the ability to adapt to the conditions of modernization of the educational space.

Particular attention is paid to methods and technologies (problem and game technologies, methods of collective and group work, simulation methods of active learning, the project method, cooperative learning, creative and interactive learning, integrated and adaptive classes, project activities) that contribute to the formation of these competencies. The importance of integrating theoretical knowledge with practical experience is emphasized and the main areas of involving students in practical activities are identified: designing educational activities, diagnosing the features of the upbringing and development of children; familiarization with the didactic support of a preschool institution.

Particular attention is paid to the development of reflective skills of educators, which contributes to the awareness of their own professional activities, identifying strengths and weaknesses and finding ways to improve them. The need to develop creativity, flexibility of thinking, and an innovative approach to organizing the educational process that meets modern trends and demands of society is also emphasized.

The importance of training educators who not only possess relevant knowledge and methods but are also ready for constant self-development, professional improvement and innovative activities in the educational environment is emphasized.

Keywords: training of early childhood educators; innovative approaches; professional standard; professional competence; interactive methods; pedagogical technologies; self-development.

Постановка проблеми. Сучасні соціокультурні зміни, глобалізація та впровадження цифрових технологій в освіту вимагають оновлення підходів до підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Професійний стандарт вихователя формулює нові вимоги до компетентностей педагогів, орієнтуючи їх на особистісно орієнтоване навчання, інтеграцію

інноваційних методик та використання цифрових інструментів у роботі з дітьми.

Одним із ключових завдань сучасної педагогічної освіти є забезпечення майбутніх фахівців знаннями, уміннями та навичками, що нададуть їм можливість ефективно реалізовувати освітній процес відповідно до державних і міжнародних стандартів. Зокрема, акцент робиться на використанні інтерак-

тивних технологій, гнучких методик навчання, компетентнісного підходу та впровадженні STEM-і STEAM-освіти в дошкільних закладах.

Актуальність проблеми також зумовлена необхідністю формування у вихователів здатності до рефлексії, критичного мислення, творчого підходу та постійного професійного розвитку. У цьому контексті важливим є впровадження інноваційних методів підготовки майбутніх вихователів, які забезпечують їхню готовність до адаптації в умовах динамічних змін освітнього середовища та запитів сучасного суспільства.

Отже, дослідження інноваційних підходів до підготовки вихователів у світлі сучасного професійного стандарту є актуальним і має значний практичний потенціал для вдосконалення педагогічної освіти та підвищення якості дошкільного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти змісту та особливостей підготовки фахівців дошкільної освіти висвітлені у сучасних наукових дослідженнях і публікаціях. Зокрема, компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх вихователів розглядали Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, Н. Гавриш. Діяльнісний підхід до навчання фахівців дошкільної освіти вивчали Н. Мирончук, В. Давидова. Формування цілісної системи професійних знань, умінь і навичок досліджували О. Вознюк, О. Дубасенюк, Н. Гавриш, Т. Жаровцева, К. Крутій. Аспекти впровадження інтерактивного навчання в освітній процес аналізували О. Пошетун, Л. Пироженко, Л. Пісоцька та ін.

Розвиток педагогічної майстерності студіює Л. Загородня, В. Чайка розглядає психолого-педагогічні умови підготовки вихователів. Важливість формування стратегії морального виховання майбутніх вихователів підкреслює Л. Лохвицька.

Натомість Л. Руденко звертає увагу на вплив педагогічного спілкування як чинника розвитку комунікативної культури майбутнього фахівця дошкільної сфери.

Метою статті є дослідження та обґрунтування інноваційних підходів до підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (ЗДО) у контексті вимог сучасного професійного стандарту.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство висуває до системи вищої освіти вимоги готувати фахівців, які не лише володіють глибокими знаннями, вміннями та навичками, а й здатні креативно розв'язувати нестандартні завдання та успішно конкурувати на ринку праці. Освітній процес сьогодні зосереджується не лише на змісті навчання (що вивчається), а й на результатах – яких компетентностей набуває студент, як він застосовуватиме отримані знання на практиці.

Формування професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти (ЗДО) є однією з ключових задач сучасної вищої освіти, що ґрун-

тується на компетентнісному підході, який передбачає не лише оволодіння фундаментальними знаннями, а й розвиток здатності до гнучкого мислення, міждисциплінарної взаємодії та ефективного виконання професійних завдань.

Значущість компетентнісного підходу підкреслює М. Нагач, зазначаючи, що він поступово стає основою освітньої політики як на національному, так і на міжнародному рівні, забезпечуючи практичну спрямованість освіти, акцентуючи увагу на досвіді, уміннях і навичках, що базуються на наукових знаннях [8].

Саме на компетентнісному підході ґрунтується професійний стандарт вихователя закладу дошкільної освіти (ЗДО), визначаючи ключові компетентності, які має опанувати педагог для ефективної роботи. Він забезпечує цілісність підготовки фахівця, оскільки окреслює не лише необхідні знання, а й конкретні вміння та особистісні якості, передбачає інтеграцію знань, навичок і цінностей у практичну діяльність [10].

Відповідність вимогам сучасної освіти проявляється у розвитку критичного мислення, комунікації, співпраці та творчості (4К-компетентностей), що є ключовими для вихователя. Професійний стандарт спрямований на розвиток цих навичок у межах педагогічної діяльності. Практико-орієнтований характер документа підкреслює, що вихователь не лише повинен знати методики виховання, а й уміти їх застосовувати відповідно до індивідуальних потреб дітей, що узгоджується з діяльнісним компонентом компетентнісного підходу. Гнучкість і адаптивність професійного стандарту вихователя сприяє його постійному розвитку, що відповідає концепції навчання упродовж життя, саморозвитку й адаптації до змін в освітньому процесі. Крім того, профстандарт містить перелік загальних компетентностей (громадянська, соціальна, культурна, лідерська, підприємницька, етична), які формують основу особистості вихователя, що повністю відповідає компетентнісному підходу, який вимагає не лише фахової підготовки, а й розвитку особистісних якостей [10].

Проаналізуємо підходи деяких учених до визначення складових професійної компетентності вихователя ЗДО на предмет їхньої відповідності вимогам професійного стандарту.

Наприклад, Л. Карпова розглядає педагогічну компетентність як інтегральну характеристику, яка відображає готовність вихователя діяти відповідно до суспільних норм, стандартів та вимог. Вона визначає ключові компоненти педагогічної компетентності, такі як: гуманістична спрямованість, системне бачення педагогічної діяльності, володіння сучасними технологіями, інтеграція власного досвіду з досягненнями світової педагогіки, креативність, рефлексія та здатність до співпраці з колегами [4].

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО У КОНТЕКСТІ ВИМОГ СУЧАСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ

Виділені О. Гаврилук складові професійно-педагогічної компетентності є надзвичайно актуальними для проблеми професійної компетентності вихователя закладу дошкільної освіти (ЗДО). Адже ефективна діяльність сучасного вихователя потребує не лише знань теорії та методики виховного процесу, а й умінь їх практично застосовувати з урахуванням особливостей розвитку кожної дитини. Зокрема, глибокі знання у сфері виховання та навчання є базою для формування освітнього середовища, що сприяє гармонійному розвитку дошкільників. Компетентність у спеціальних предметах дає можливість зробити виховний процес змістовним і цікавим, формуючи у дітей ключові навички та цінності [2].

Окрему роль відіграє соціально-психологічна компетентність, яка забезпечує ефективну взаємодію вихователя з дітьми, батьками, колегами та іншими учасниками освітнього процесу. Врахування диференціально-психологічних особливостей дітей дає змогу вихователю адаптувати методи роботи відповідно до їхніх потреб, здібностей і темпераменту. Крім того, аутопсихологічна компетентність є важливою умовою професійного розвитку вихователя, адже вона допомагає усвідомлювати власні сильні сторони та зони для вдосконалення, що становить основу для саморозвитку та підвищення ефективності педагогічної діяльності [2].

Ключовою характеристикою вихователя, яка визначає його як суб'єкта професійної діяльності в системі суспільного розвитку праці розглядає компетентність Л. Лохвицька. Вона підкреслює, що рівень компетентності педагога виявляється у здатності ухвалювати обґрунтовані рішення у складних ситуаціях, формулювати кваліфіковані судження, планувати та реалізовувати дії, що сприяють ефективному досягненню поставлених цілей [7].

Дослідниця виділяє п'ять ключових компонентів компетентності вихователя:

- глибоке розуміння сутності виконуваних завдань і розв'язуваних проблем;
- свідоме оволодіння педагогічним досвідом;
- активне використання досягнень педагогічної науки;
- здатність обирати оптимальні методи та засоби діяльності відповідно до конкретних умов;
- відповідальність за досягнуті результати, вміння аналізувати помилки та коригувати свої дії для підвищення ефективності [7, 10].

Аналіз виокремлених складових компетентності вихователя ЗДО засвідчує їхню відповідність вимогам професійного стандарту, оскільки всі ключові аспекти педагогічної діяльності, визначені дослідниками, корелюють із загальними та спеціальними компетентностями, передбаченими стандартом.

Гуманістична спрямованість як одна з визначальних характеристик педагогічної компетент-

ності, за Л. Карповою, узгоджується з громадянською та етичною компетентностями професійного стандарту. Вона передбачає відповідальність вихователя за свої дії, дотримання етичних норм, усвідомлення соціальної значущості своєї роботи та сприяння формуванню у дітей морально-ціннісних орієнтирів [4].

Системне бачення педагогічної діяльності та володіння сучасними технологіями, виділені Л. Карповою [4], відповідають вимогам професійного стандарту щодо необхідності комплексного підходу до виховання та використання інноваційних методик у роботі з дошкільниками. Це також узгоджується з підприємницькою компетентністю, яка передбачає творчий підхід і впровадження нових ідей.

Креативність і рефлексія, визначені як важливі складові компетентності вихователя, безпосередньо пов'язані з лідерською компетентністю професійного стандарту, яка вимагає здатності приймати ефективні рішення та нести відповідальність за їх реалізацію. Рефлексія сприяє усвідомленню педагогом своїх сильних сторін і можливостей для вдосконалення, що відповідає вимозі стандарту щодо постійного професійного розвитку.

Компетентність у спеціальних предметах, виокремлена О. Гаврилук [2], відповідає необхідності глибокого розуміння вихователем змісту освітнього процесу та вмінню організовувати навчально-виховну діяльність відповідно до індивідуальних потреб дітей. Це корелює із соціальною компетентністю, оскільки ефективне виховання передбачає активну взаємодію з дітьми, батьками та колегами.

Соціально-психологічна компетентність, яка забезпечує ефективну комунікацію вихователя, і аутопсихологічна компетентність, що сприяє само-рефлексії та професійному вдосконаленню, узгоджуються з вимогами професійного стандарту щодо комунікативних навичок і здатності працювати в команді.

Ключові компоненти компетентності вихователя виділила Л. Лохвицька [6]. Це – здатність ухвалювати обґрунтовані рішення, свідоме оволодіння педагогічним досвідом, активне використання досягнень науки та відповідальність за результати, повністю відповідають лідерській, етичній та підприємницькій компетентностям професійного стандарту.

Таким чином, проаналізовані складові компетентності вихователя ЗДО відповідають вимогам професійного стандарту, оскільки передбачають поєднання теоретичних знань із практичними навичками, розвиток критичного мислення, комунікативних здібностей і здатності до адаптації, що є ключовими критеріями сучасного компетентного підходу до професійної діяльності педагога.

Уважаємо за доцільне окремо зупинитися на розгляді методичної компетентності вихователя ЗДО.

Згідно з Л. Алексєєнко-Лемовською, методична компетентність вихователя закладу дошкільної освіти визначається як здатність планувати, відбирати, систематизувати й конструювати навчальний матеріал, організувати різні форми занять, впроваджувати діяльнісний підхід до навчання, застосовувати інноваційні та здоров'язбережувальні технології, а також організувати самостійну роботу дітей [1].

Подібну позицію поділяє Т. Гущина, яка розглядає методичну компетентність як сукупність методичних знань, операційних і психолого-педагогічних умінь, що формуються під час професійної підготовки вихователя, а також його технологічну готовність застосовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології та методики, адаптуючи їх до різних педагогічних ситуацій [3]. Відповідно, методична компетентність вихователя закладу дошкільної освіти (на рівні бакалавра) є комплексною якістю професіонала, що охоплює психолого-педагогічні знання про розвиток дошкільника, володіння методиками навчання, інноваційними й інтерактивними методами, інформаційно-комунікаційними технологіями, а також методичну грамотність, мовленнєво-етичну культуру у спілкуванні з дітьми та їхніми батьками [3].

Отже, можемо узагальнити: формування професійної компетентності вихователя ЗДО вимагає поєднання теоретичних знань із практичним досвідом, розвитку критичного мислення, комунікативних навичок та здатності до адаптації в умовах постійних змін, що відповідає сучасним тенденціям освітнього процесу, забезпечує високу якість дошкільної освіти.

О. Комар зазначає, що в сучасних умовах система підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти розглядається як багатокомпонентна структура, головною метою якої є формування особистісного сенсу професійної діяльності у студентів, розвиток їхньої професійної майстерності, стійкої мотивації до роботи з дітьми та їхніми батьками, а також досягнення успішності у професійній сфері [5].

На думку Т. Фасолько, Г. Чорної та Н. Фроленкової, однією з ключових тенденцій удосконалення підготовки фахівців для дошкільної освіти є інтеграція наукових знань із практичною діяльністю. Особливе значення у цьому процесі, як вони зазначають, надається підготовці студентів до реальної педагогічної діяльності, яка передбачає набуття необхідних професійних умінь та навичок, а також формування стійкої мотивації до роботи з дітьми дошкільного віку [13, 663].

При цьому, як наголошує Н. Ничкало, перехід від традиційного пояснювально-ілюстративного навчання до інноваційно-діючого ґрунтується на використанні сучасних інформаційних та інтерактивних

технологій, електронних освітніх комплексів, відео- і аудіоматеріалів, що сприяють індивідуалізації навчання, розвитку особистості студента та його професійної орієнтації [9].

Учені Т. Фасолько, Г. Чорна та Н. Фроленкова зазначають, що серед найактуальніших інноваційних методів навчання можна виокремити проблемні та ігрові технології, методи колективної та групової роботи, імітаційні методи активного навчання, аналіз конкретних ситуацій, метод проєктів, навчання у співпраці, креативне й інтерактивне навчання, інтегровані та адаптивні заняття, освітню проєктну діяльність, а також різні варіанти лекцій, зокрема прес-конференцію, бесіду, візуалізацію, диспут [13, 665].

Як акцентує Н. Ничкало, впровадження інноваційних технологій і методик в освітній процес та формування на їхній основі ключових професійних компетентностей потребує застосування активних методів і форм навчання [9], що, своєю чергою, зауважує, М. Радченко сприяє не лише розширенню професійних компетентностей майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти, а й удосконаленню педагогічної майстерності викладачів [11].

А тому при підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти освітній процес і методика організації занять мають бути побудовані у такий спосіб, щоб забезпечити не лише засвоєння теоретичних знань, а й розвиток практичних умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності. Важливо створювати умови для активної участі студентів в освітньому процесі, мотивувати їх до самостійної творчої діяльності, критичного мислення, експериментування й апробації новітніх методик.

Важливі напрями залучення студентів до практичної діяльності виокремлює С. Смолюк:

- проєктування освітньої діяльності, спочатку під керівництвом викладача, а згодом самостійно;
- діагностика особливостей виховання та розвитку дітей, що передбачає використання діагностичних методик під час занять у ЗДО для визначення рівня соціалізації дитини, її досягнень або труднощів;
- ознайомлення з дидактичним забезпеченням закладу дошкільної освіти, включаючи матеріали педагога та методичні ресурси для підготовки занять і виховної роботи;
- розвиток рефлексивних навичок, що допомагають аналізувати власну педагогічну діяльність, визначати професійні успіхи та виявляти помилки, пов'язані як із рівнем професійних умінь, так і з особистісними факторами [12].

Крім того, значну роль відіграє залучення студентів до самостійного пошуку інформації, опрацювання наукових і методичних джерел, розробки власних освітніх програм, адаптації інноваційних технологій до різних вікових груп дошкільників.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО У КОНТЕКСТІ ВИМОГ СУЧАСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНДАРТУ

Особливу увагу варто звернути на формування у майбутніх вихователів вміння працювати в команді, ефективно взаємодіяти з дітьми, батьками та колегами, що є невід'ємною складовою їхньої професійної компетентності.

Висновки. Підготовка майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти повинна відповідати сучасним професійним стандартам, які визначають високий рівень професійної компетентності, адаптивності й інноваційного підходу до освітнього процесу. Інтеграція теоретичних знань із практичною діяльністю є ключовим чинником формування фахівця, здатного ефективно працювати в сучасному освітньому середовищі.

Застосування інтерактивних методів навчання, проблемно-орієнтованого та проектного підходів, а також використання інноваційних технологій сприяє розвитку в майбутніх вихователів критичного мислення, творчих здібностей і комунікативних навичок.

Отже, для ефективної підготовки вихователів необхідно забезпечити гнучку, інноваційну та компетентнісно орієнтовану систему навчання, яка сприятиме професійному зростанню студентів, їхній здатності до саморозвитку та творчої реалізації у педагогічній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексєєнко-Лемовська Л.В. Методична компетентність вихователів закладів дошкільної освіти як складова професійної компетентності. *Людознавчі студії. Серія: Педагогіка*. 2018. Вип. 7. С. 13–26.
2. Гаврилюк О.О. Формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами позааудиторної роботи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти". Кіровоград, 2007. 20 с.
3. Гущина Т.М. Формування методичної компетентності педагогічних працівників додаткової освіти дітей у процесі підвищення кваліфікації: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2001. 252 с.
4. Карпова Л.Г. Формування професійної компетентності вчителя загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти". Харків, 2004. 27 с.
5. Комар О.А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій: теоретико-методичні основи : монографія. Умань : РВУ "Софія", 2008. 332 с.
6. Лохвицька Л. Розвивальне предметне середовище в дошкільних навчальних закладах : навчально-методичний посібник. Київ : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти. 2013. 80 с.
7. Методичні рекомендації щодо впровадження професійного стандарту "Вихователь закладу дошкільної освіти" URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/880/88011/63a1c2b78c6a9926517861.pdf>
8. Нагач М.В. Підготовка майбутніх учителів у школах професійного розвитку в США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти". Київ, 2008. 21 с.

9. Ничкало Н.Г. Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент : монографія. Київ : ДВНЗ "Ун-т менеджменту освіти" НАПН України, 2018. 440 с.

10. Про затвердження професійного стандарту "Вихователь закладу дошкільної освіти". URL: <https://mon.gov.ua/prp/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartu-vihovatel-zakladu-doshkilnoyi-osviti>

11. Радченко М. Шляхи формування інноваційної компетентності студентів. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія*. 2017. № 11. С. 112–116.

12. Смолюк С.В. Використання інноваційних технологій навчання в процесі фахової підготовки майбутнього вихователя закладу дошкільної освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 48. Т. 2. С. 223–226.

13. Фасолько Т., Чорна Г., Фроленкова Н. Інноваційні підходи у професійній підготовці майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. *Перспективи та інновації науки (Серія "Педагогіка", Серія "Психологія", Серія "Медицина")*. 2022. № 2 (7). С. 659–669.

REFERENCES

1. Aliksieienko-Lemovska, L.V. (2018). Metodyczna kompetentnist vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity yak skladova profesiinoi kompetentnosti [Methodological competence of preschool teachers as a component of professional competence]. *Human Studies. Series of Pedagogy*, Vol. 7. pp. 13–26. [in Ukrainian].
2. Havryliuk, O.O. (2007). Formuvannia komunikativnoi kultury maibutnix uchyteliv zasobamy pozaaudytornoj roboty [Formation of communicative culture of future teachers through extracurricular work]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kirovohrad, 20 p. [in Ukrainian].
3. Hushchyna, T.M. (2001). Formuvannia metodychnoi kompetentnosti pedahohichnykh prjatsivnykiv dodatkovoi osvity ditei u protsesi pidvyshchennia kvalifikatsii [Formation of methodological competence of pedagogical workers in additional education of children in the process of advanced training]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 252 p. [in Ukrainian].
4. Karpova, L.H. (2004). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti vchytelia zahalnoosvitnoi shkoly [Formation of professional competence of a secondary school teacher]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv, 27 p. [in Ukrainian].
5. Komar, O.A. (2008). Pidhotovka maibutnix uchyteliv pochatkovoї shkoly do zastosuvannia interaktyvnykh tekhnolohii: teorytko-metodychni osnovy [Preparing future primary school teachers for the use of interactive technologies: theoretical and methodological foundations]. Uman, 332 p. [in Ukrainian].
6. Lohvytska, L. (2013). Rozvyvalne predmetne seredovyshche v doshkilnykh navchalnykh zakladakh [Developmental subject environment in preschool educational institutions]. *Educational and methodological manual*. Kyiv, 80 p. [in Ukrainian].
7. Metodychni rekomendatsii shchodo vprovadzhennia profesiinoho standartu "Vykhovatel zakladu doshkilnoi osvity" [Methodological recommendations for the implementation of the professional standard "Preschool education teacher"]. Available at: <https://osvita.ua/doc/files/news/880/88011/63a1c2b78c6a9926517861.pdf> [in Ukrainian].
8. Nahach, M.V. (2008). Pidhotovka maibutnix uchyteliv u shkolakh profesiinoho rozvytku v SSHA [Preparing

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД**

future teachers in professional development schools in the USA]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 21 p. [in Ukrainian].

9. Nychkalo, N.H. (2018). *Vidkryta osvita: innovatsiini tekhnolohii ta menedzhment* [Open Education: Innovative Technologies and Management]. Kyiv, 440 p. [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu "Vykhovatel zakladu doshkilnoi osvity" [On approval of the professional standard "Preschool education teacher"]. Available at: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-profesijnogo-standartuvihovatel-zakladu-doshkilnoi-osviti> [in Ukrainian].

11. Radchenko, M. (2017). Shliakhy formuvannia innovatsiinoi kompetentnosti studentiv [Ways of forming students' innovative competence]. *Proceedings of the National Aviation University Pedagogy Psychology*. No. 11. pp. 112–116. [in Ukrainian].

12. Smoliuk, S.V. (2022). Vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii navchannia v protsesi fakhovoi pidhotovky maibutnoho vykhovatelya zakladu doshkilnoi osvity [The use of innovative teaching technologies in the process of professional training of a future preschool teacher]. *Innovative Pedagogy*. Issue 48. Vol. 2. pp. 223–226. [in Ukrainian].

13. Fasolko, T., Chorna, H. & Frolenkova, N. (2022). Innovatsiini pidkhody u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity [Innovative approaches in the professional training of future educators of preschool educational institutions]. *Prospects and innovations of science (Series "Psychology", Series "Pedagogy", Series "Medicine")*. No. 2(7). pp. 659–669. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.02.2025

УДК 355.231(477)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324544>

Юрій Юрчак, старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-
ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД**

На основі аналізу подій, що відбуваються в Україні, під час яких Державна прикордонна служба України виконує завдання з відсічі та стримування збройної агресії Російської Федерації проти України, висловлено думку, що особовий склад зазнає інформаційно-психологічних впливів. Ці впливи формують певну інформаційно-психологічну обстановку у сфері безпеки державного кордону.

У статті розкриваються результати експериментального дослідження протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад. Спираючись на результати сучасних дослідників, автор у статті розкриває зміст констатувального, формулювального і контрольного етапів експерименту, аналізує результати дослідження підготовки майбутніх офіцерів прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад.

Ключові слова: підготовка майбутніх офіцерів-прикордонників; педагогічний експеримент; національна безпека; гібридна війна; протидія; негативний інформаційно-психологічний вплив.

Табл. 5. Літ. 22.

Yuriy Yurchak, Senior Lecturer of the Combined
Military Disciplines Department,
Bohdan Khmelnytskyi National Academy
of the State Border Guard Service of Ukraine

**EXPERIMENTAL STUDY OF TRAINING FUTURE BORDER GUARD OFFICERS TO
COMBAT NEGATIVE INFORMATIONAL AND PSYCHOLOGICAL INFLUENCE ON
PERSONNEL**

Based on the analysis of events taking place in Ukraine, during which the State Border Guard Service of Ukraine performs tasks to repel and deter the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, the opinion is expressed that personnel are exposed to informational and psychological influences. These influences form a certain informational and psychological situation in the sphere of state border security.

The article reveals the results of an experimental study of countering negative informational and psychological influence on personnel. Based on the results of modern researchers, the author in the article reveals the content of the ascertaining, formative and control stages of the experiment, analyzes the results of a study of the training of future border guard officers to counter negative informational and psychological influence on personnel.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД

Analysis results, received at the end of the forming experiment, testify that about 90 % of future border guard officers EG there are completely prepared to implement countering negative informational and psychological impacts on personnel and only 10 % future border guard officers EG feel difficulty.

Based on the above data, it can be stated that there is a steady positive trend in the development of professional readiness of future border guard officers. To counter the negative informational and psychological impact on personnel in the experimental group, significant changes are observed in all components: personal-reflective, cognitive-intellectual and content-activity. The most important of them occur precisely in the content-activity component since it determines the development of planning, organizational and leadership skills. Future border guard officers of the control group also recorded improvements in certain indicators, however, these results can be explained by random factors, since the training was carried out using traditional methods. In general, the results of the experiment confirm the effectiveness of implementing justified changes.

Keywords: training of future border guard officers; pedagogical experiment; national security; hybrid war; counteraction; negative informational and psychological impact.

Постановка проблеми. У сучасних реаліях роль та значення інформаційного компонента в житті країни зростають надзвичайно швидко. Інформаційне середовище має здатність як пришвидшувати, так і уповільнювати розвиток усіх аспектів соціального життя [14], зокрема тих процесів, які безпосередньо стосуються забезпечення безпеки державного кордону.

З початком агресії з боку Росії однією з основних загроз для національної безпеки України стали інформаційні атаки, які набули особливої небезпеки в умовах бойових дій. Значні зміни у цьому контексті відбулися після початку російської агресії проти України у 2014 р. А з 24 лютого 2022 р. проблема інформаційної безпеки стала ще більш критичною для забезпечення захисту державного кордону та зміцнення обороноздатності країни загалом [17].

Державна прикордонна служба України несе відповідальність за забезпечення недоторканості державного кордону, а також за охорону суверенітету України на території її прилеглої зони та в межах виключної (морської) економічної зони. У контексті воєнного вторгнення актуалізується питання захисту кордону, яке здійснюється в умовах збройного конфлікту, що на початковому етапі набуло характеру гібридної війни, зокрема на сході та півдні України. Основні загрози національній безпеці, суверенітету та охороні державного кордону України зумовлені передовсім агресивними діями Російської Федерації, яка продовжує намагатися здійснити анексію українських територій [11].

У цьому контексті особливої важливості набуває пошук шляхів для ефективного виконання функцій Державної прикордонної служби України, виявлення і аналіз проблемних аспектів захисту національних інтересів на державному кордоні, а також розробка способів їх вирішення. Важливим є також впровадження новітніх наукових підходів і концепцій у сфері забезпечення прикордонної безпеки. Сучасна, технічно оснащена та дієва Державна прикордонна служба

України є ключовим елементом для забезпечення національних інтересів держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виявлено брак систематизованих наукових досліджень, спрямованих на розробку теоретичних засад обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів для ефективної протидії негативному інформаційно-психологічному впливу агресора в контексті інформаційної війни. Проте в науковій літературі висвітлено основи військової педагогіки (Д. Іщенко [2]) та результати наукових розвідок стосовно професійної підготовки майбутніх офіцерів (В. Георгієв [1], Ю. Лісниченко [3], О. Торічний [8], М. Хрупало [9], І. Мельничук [5], О. Царенко [10], В. Ягупов [19] та ін.). Питання педагогічної праксеології також були предметом наукових досліджень [5].

Наведені вище науковці вивчали підготовку майбутніх офіцерів у мирному житті, але не враховували впливу соціуму на особистість під час бойових дій. Це дослідження проводиться з огляду на повномасштабну війну та радикальні зміни, які сталися після початку російської агресії проти України. Тому питання протидії негативному інформаційно-психологічному впливу набуло ще більшого значення для безпеки державного кордону і забезпечення обороноздатності держави загалом [22].

Мета статті. Експериментальне дослідження підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад.

Виклад основного матеріалу. У процесі дослідницько-експериментальної діяльності було організовано та здійснено формувальний експеримент, який розпочався із вхідного діагностування, спрямованого на оцінку рівня розвитку професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад. На цьому етапі формувального педагогічного експерименту було залучено 170 майбутніх офіцерів-прикордонників другого курсу факульту-

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ
ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД**

тету безпеки державного кордону, які здобували освіту за освітньо-професійною програмою “Безпека державного кордону” за спеціальністю 252 “Безпека державного кордону” [12]. У навчальному плані згаданої спеціальності на другому курсі навчання передбачено вивчення таких предметів, як “Основи управління персоналом”, “Прикордонна служба” та “Інформаційно-аналітична діяльність прикордонних підрозділів”. Другий курс було обрано через те, що з цього моменту починається наступний етап підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників – вони проходять навчання на кафедрі загальновійськових дисциплін, де їх готують до виконання управлінських функцій на посаді командира механізованого відділення. Саме з цього починається керівництво підрозділами найменшої ланки, відділенням, що відсутнє на першому курсі. З основної групи учасників формуального експерименту було сформовано дві групи: експериментальну, що складалася із 84 майбутніх офіцерів-прикордонників, та контрольну, до складу якої входили 86 майбутніх офіцерів-прикордонників [20].

Загальний рівень сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад визначався на основі усереднених значень рівнів кожного окремого критерію [15].

Для досягнення цієї мети були використані тести, опитування, методика оцінювання незалежних експертів, а також візуальне спостереження за діяльністю майбутніх офіцерів-прикордонників під час заняття, зокрема під час рольових ігор, розв’язання кейс-ситуацій, проведення бесід у контексті обміну думками й аргументами.

Дослідження проводилися із певними часовими інтервалами, що дає підставу стверджувати про представницький характер отриманих результатів вибірки. Важливо зазначити, що діагностичні інструменти підбирались з урахуванням

кожного показника відповідно до визначених критеріїв [17].

Після завершення виконання заходів на етапі формування педагогічного експерименту було здійснено дослідницько-експериментальну роботу, основна мета якої полягала у визначенні рівня розвитку професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад. Це досягалося шляхом встановлення кількісно-якісних зміст кожного з індикаторів критеріїв формування цієї готовності: мотиваційного, інформаційного та результативного, що має бути розкрито максимально детально [13].

Аналогічно до процедур, які були детально розкриті та обґрунтовані під час опису на початковій стадії реалізації формуального експерименту було здійснено його проведення контроль та опис відповідних заходів наприкінці цього етапу в експериментальній (ЕГ) та контрольній групах (КГ). Загальні підсумки були оформлені у таблиці після ретельного впорядкування та обробки числових даних, що дало змогу зробити висновок щодо ефективності впровадження педагогічних умов для формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад. У таблиці 2 представлено зведені підсумкові результати рівня професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників ЕГ та КГ за усіма критеріями наприкінці формуального експерименту [16].

Аналіз числових даних, наведених у таблиці 1, показує, що за усіма показниками кількість майбутніх офіцерів-прикордонників ЕГ, які мають високий рівень професійної готовності до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад, є більшою, ніж у майбутніх офіцерів-прикордонників КГ. Статистична перевірка розбіжностей між результатами ЕГ і КГ проводилася за допомогою методів математичної статистики, зокрема критерію Колмогорова-Смирнова [21].

Таблиця 1

Узагальнені результати сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад (наприкінці формуального експерименту)

Критерії сформованості професійної готовності	Рівень	ЕГ		КГ	
		Кількість	%	Кількість	%
Мотиваційний	Високий	25	29,76	10	11,63
	Середній	51	60,72	61	70,93
	Низький	8	9,52	15	17,44
Інформаційний	Високий	27	32,14	12	13,95
	Середній	51	60,72	62	72,09
	Низький	6	7,14	12	13,95

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ
ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД**

Продовіження таблиці 1

Результативний	Високий	26	30,95	11	12,79
	Середній	51	60,72	62	72,09
	Низький	7	8,33	13	15,12
Усереднені значення	Високий	26	30,95	11	12,79
	Середній	51	60,72	62	71,71
	Низький	7	8,33	13	15,50

У таблицях 2, 3, 4 подано результати обчислень і розрахунків сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до про-

тидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад за всіма критеріями наприкінці формувального експерименту.

Таблиця 2

Розрахунок для мотиваційного критерію сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників наприкінці формувального експерименту

Рівні сформованості професійної готовності	Емпірична частота ЕГ	Емпірична частота КГ	Емпірична частість ЕГ f_1	Емпірична частість КГ f_2	Накопич. частота за модулем (df)	$\lambda_{екс}$
Високий	25	10	0,2976	0,1163	0,1813	1,1821
Середній	51	61	0,6071	0,7093	0,1022	
Низький	8	15	0,0952	0,1744	0,0792	
Сума	$n_1 = 84$	$n_2 = 86$				

Отже, $d_{max} = 0,1813$. У розрахунках емпіричного значення критерію λ використано формулу: $\lambda_{екс} = d_{max} \sqrt{\frac{(n_1 * n_2)}{n_1 + n_2}}$ (1) де n_1 та n_2 – кількість курсантів у ЕГ та КГ відповідно. У нашому випадку $\lambda_{екс} = 1,1821$.

Табличні величини критичних значень, при вибірці більшій за 100, обчислюються за формулою: $\lambda = 1,36 \sqrt{\frac{(n_1 + n_2)}{n_1 * n_2}}$ = 0,2087 (2).

Отже, $\lambda_{екс} > \lambda$ (1,1821 > 0,2087) групи за розглядуваною ознакою відрізняються істотно.

Таблиця 3

Розрахунок інформаційного критерію сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників наприкінці формувального експерименту

Рівні сформованості професійної готовності	Емпірична частота ЕГ	Емпірична частота КГ	Емпірична частість ЕГ f_1	Емпірична частість КГ f_2	Накопич. частота за модулем (df)	$\lambda_{екс}$
Високий	27	12	0,3214	0,1395	0,1819	1,1857
Середній	51	62	0,6071	0,7209	0,1138	
Низький	6	12	0,0714	0,1395	0,0681	
Сума	$n_1 = 84$	$n_2 = 86$				

Для інформаційного критерію $d_{max} = 0,1819$. У розрахунках емпіричного значення критерію λ за формулою (1) $\lambda_{екс} = 1,1857$.

Отже, $\lambda_{екс} > \lambda$ (1,1857 > 0,2087) групи за розглядуваною ознакою відрізняються істотно.

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ
ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД**

Таблиця 4

Розрахунок для результативного критерію сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників наприкінці формувального експерименту

Рівні сформованості професійної готовності	Емпірична частота ЕГ	Емпірична частота КГ	Емпірична частість ЕГ f_1	Емпірична частість КГ f_2	Накопич. частота за модулем (d _i)	$\lambda_{\text{екс}}$
Високий	26	11	0,3095	0,1279	0,1816	1,1839
Середній	51	62	0,6071	0,7209	0,1138	
Низький	7	13	0,0833	0,1512	0,0678	
Сума	n ₁ = 84	n ₂ = 86				

Для інформаційного критерію $d_{\text{max}} = 0,1816$. У розрахунках емпіричного значення критерію λ за формулою (1) $\lambda_{\text{екс}} = 1,1839$.

Отже, $\lambda_{\text{екс}} > \lambda$ ($1,1839 > 0,2087$) групи за розглядуваною ознакою відрізняються істотно.

Згідно з нормами, що регулюють процес прийняття рішень для критерію Колмогорова-Смірнова, можна стверджувати, що різниці у розподілі рівнів

сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників КГ та ЕГ за результативним критерієм є статистично значущими.

У таблиці 5 подано розрахунок для професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад наприкінці формувального етапу педагогічного експерименту.

Таблиця 5

Розрахунок для професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад наприкінці формувального експерименту

Рівні сформованості професійної готовності	Емпірична частота ЕГ	Емпірична частота КГ	Емпірична частість ЕГ f_1	Емпірична частість КГ f_2	Накопич. частота за модулем (d _i)	$\lambda_{\text{екс}}$
Високий	26	10	0,3095	0,1163	0,1932	1,2597
Середній	51	61	0,6071	0,7093	0,1022	
Низький	8	15	0,0952	0,1744	0,0792	
Сума	n ₁ = 84	n ₂ = 86				

Оскільки $\lambda_{\text{екс}} > \lambda$ ($1,2597 > 0,2087$) то групи за розглядуваною ознакою відрізняються істотно.

На основі правил прийняття рішення для критерію Колмогорова-Смірнова визначаємо, що відмінності у розподілах майбутніх офіцерів-прикордонників КГ та ЕГ відповідно за рівнями сформованості професійної готовності за всіма критеріями є статистично достовірними.

Результати, отримані наприкінці етапу формувального педагогічного експерименту, свідчать, що позитивні зміни та динаміка в експериментальній групі є результатом впровадження в професійну підготовку майбутніх офіцерів-прикордонників спеціально визначених та обґрунтованих педагогічних умов, спрямованих на формування їхньої професійної готовності до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад [18]. У таблицях надано зіставлення резуль-

татів рівня сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад в ЕГ та КГ, як на початковому етапі, так і після його завершення у рамках формувального етапу педагогічного експерименту [22].

Висновки. Аналіз результатів, отриманих наприкінці формувального експерименту, свідчить, що приблизно 92 % майбутніх офіцерів-прикордонників ЕГ є цілковито підготовленими до реалізації протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад і лише до 8 % майбутніх офіцерів-прикордонників ЕГ відчувають труднощі.

На підставі наведених вище даних можна стверджувати, що спостерігається стійка позитивна тенденція у розвитку професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до протидії нега-

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОМУ
ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД**

тивному інформаційно-психологічного впливу на особовий склад у експериментальній групі за всіма складовими: особистісно-рефлексивною, когнітивно-інтелектуальною та змістово-діяльнісною спостерігаються значні зміни. Найважливіші з них відбуваються саме у змістово-діялісному компоненті, оскільки він визначає розвиток навичок планування, організації та лідерських якостей. У майбутніх офіцерів-прикордонників контрольної групи також зафіксовано поліпшення за окремими показниками, однак ці результати можна пояснити випадковими факторами, оскільки навчання проводилося за традиційною методикою. Загалом, результати експерименту підтверджують ефективність впровадження обґрунтованих змін.

Перспективами подальшого є дослідження передового педагогічного досвіду та накопичення власного щодо педагогічних умов протидії негативному інформаційному впливу на військово-полоненого з боку ворога, а також дослідження шляхів протидії негативному інформаційному впливу на особовий склад у полоні противника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Георгієв В.М. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів високомобільних десантних військ у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2015. 244 с.
2. Іщенко Д.В., Філіппов А.Ф. Основи військової педагогіки. Хмельницький : вид-во Національної академії ПВУ, 2002. 106 с.
3. Лісниченко Ю.М. Підготовка майбутніх офіцерів до професійної діяльності в процесі вивчення фахових дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2015. 319 с.
4. Маркітантов В., Рибшун О., Столяр Ю. Російська гібридна війна: від доктрини до тактики : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Друкарня "Руга", 2018. 234 с.
5. Мельничук І.М., Романишина Л.М. Роль універсальних компетенцій у підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників до використання засобів інформаційних технологій. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Електронне наукове фахове видання*. 2012. № 4. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2012_4/zmist.html
6. Пехота О.М. та ін. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посібник. Київ : А.С.К., 2003. 240 с.
7. Про Доктрину інформаційної безпеки України : Указ Президента України від 25.02.2017 р. № 47. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514/2009#Text> (дата звернення: 20.12.2024).
8. Торічний О.В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання : монографія. Хмельницький : вид-во Нац. академії Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2012. 536 с.
9. Хрупало М.М. Формування професійної компетентності майбутніх офіцерів тилу засобами проектної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2016. 332 с.

10. Царенко О.В. Педагогічні умови застосування навчально-ігрового проектування у гуманітарній підготовці майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2010. 168 с.

11. Шевченко В.В. Психологічні особливості військово-патріотичного виховання учнів старшого підліткового та юнацького віку : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 1999. 187 с.

12. Юрчак Ю.М. Шляхи формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу у полоні противника : збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ. 2024. № 2 (37). 37 с.

13. Юрчак Ю.М. Протидія негативному інформаційному впливу на особовий склад у полоні противника: науково-прагматичні аспекти. *Честь і закон*. 2023. № 2 (85). С. 120–125.

14. Юрчак Ю.М. Науково-прагматичні аспекти гібридної війни Російської Федерації проти України. *Честь і закон*. 2023. Т.3, № 86. С. 80–89. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2023/3/86/287110>

15. Юрчак Ю., Романишина Л. Актуалізація проблеми формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу в контексті інформаційної війни. *Науковий фаховий журнал СДПУ. Серія педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 5–6(129–130). С. 261–270. DOI: [10.24139/2312-5993/2023.05-06/261-270](https://doi.org/10.24139/2312-5993/2023.05-06/261-270). URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua> (дата звернення: 24.12.2024).

16. Юрчак Ю., Журавель В., Бурбела С. Деякі педагогічні питання протидії негативному інформаційному впливу на особовий склад органу охорони державного кордону в умовах війни. *Молодь і ринок*. 2024. № 1 (221). С. 73–77. DOI: [10.24919/2308-4634/2024.298619](https://doi.org/10.24919/2308-4634/2024.298619)

17. Юрчак Ю., Журавель В., Нероба В. Специфіка інформаційно-психологічної пропаганди що використовувалася нацистською Німеччиною та комуністичним СРСР серед військ та населення противника протягом Другої світової війни. *Молодь і ринок*. 2024. № 2 (222). С. 66–73. DOI: [10.24919/2308-4634/2024.300089](https://doi.org/10.24919/2308-4634/2024.300089)

18. Юрчак Ю. Підготовка майбутніх офіцерів до протидії до протидії негативному інформаційно-психологічному впливу в умовах інформаційної війни. *Науковий фаховий журнал СДПУ. Серія педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2024. № 1–2 (135–136). С. 261–270. DOI: [10.24139/2312-5993/2024.01-02/064-081](https://doi.org/10.24139/2312-5993/2024.01-02/064-081). URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua> (дата звернення: 02.01.2025).

19. Ягупов В.В. Загальнодидактичні основи навчання військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2002. 432 с.

20. Yurchak Yu., Zhuravel V., Burbela S. Relevance of countering the negative information and psychological impact on the personnel of a state border guard agency in wartime. *Honor and Law*. 2024. Issue 1. No. 88. pp. 32–36. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2023/3/86/287110>

21. Юрчак Ю., Білорус А., Мішенюк Р. Специфіка інформаційно-психологічної протидії у стародавньому світі та до початку нового часу. *Молодь і ринок*. 2024. № 7–8 (227–228). С. 127–137. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308802>.

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ
ПРИКОРДОННИКІВ ДО ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ВПЛИВУ НА ОСОБОВИЙ СКЛАД**

22. Yurchak Y. Specificity of informational and psychological countermeasure of propaganda for personal membership during the first world war. *Pedagogy and Education Management Review*. 2024. No. 3 (17). pp. 28–34. DOI: <https://doi.org/10.36690/2733-2039-2024-3-28-34>

REFERENCES

1. Heorhiiev, V.M. (2015). Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv vysokomobilnykh desantnykh viisk u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of Professional Competence of Future Officers of Highly Mobile Landing Forces in the Process of Professional Training]. *Candidate's thesis*. Khmelnytskyi, 244 p. [in Ukrainian].
2. Ishchenko, D.V. & Filippov, A.F. (2002). Osnovy viiskovoi pedahohiky [Fundamentals of military pedagogy]. Khmelnytskyi, 106 p. [in Ukrainian].
3. Lisnichenko, Yu.M. (2015). Pidhotovka maibutnikh ofitseriv do profesiinoi diialnosti v protsesi vyvchennia fakhovykh dystsyplin [Preparation of Future Officers for Professional Activity in the Process of Studying Professional Disciplines]. *Candidate's thesis*. Khmelnytskyi, 319 p. [in Ukrainian].
4. Markitantov, V., Rybshchun, O. & Stoliar, Yu. (2018). Rosiiska hibrydna viina: vid doktryny do taktyky : navch. posib. [russian Hybrid War: From Doctrine to Tactics: Teaching Aid]. Kamianets-Podilskyi, 234 p. [in Ukrainian].
5. Melnychuk, I.M. & Romanyshyna, L.M. (2012). Rol universalnykh kompetentsii u pidhotovtsi maibutnikh ofitseriv-trykordonnnykiv do vykorystannia zasobiv informatsiinykh tekhnolohii [The Role of Universal Competencies in the Preparation of Future Border Guard Officers for the Use of Information Technology]. *Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*. Electronic Scientific Professional Publication. No. 4. Available at: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2012_4/zmist.html [in Ukrainian].
6. Piekhota, O.M. et al. (2003). Pidhotovka maibutnoho vchytelia do vprovadzhenia pedahohichnykh tekhnolohii: navch. posibnyk [Preparing a future teacher for the implementation of pedagogical technologies: a manual]. Kyiv, 240 p. [in Ukrainian].
7. Pro Doktrynu informatsiinoi bezpeky Ukrainy : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 25.02.2017 r. № 47 [On the Doctrine of Information Security of Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated 02/25/2017 No. 47]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514/2009#Text> (Accessed 20 Nov. 2024). [in Ukrainian].
8. Torichnyi, O.V. (2012). Teoriia i praktyka formuvannya viiskovo-spetsialnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv-trykordonnnykiv u protsesi navchannia : monohrafiia [Theory and practice of forming military-special competence of future border guard officers in the training process: monograph]. Khmelnytskyi, 536 p. [in Ukrainian].
9. Khrypalo, M.M. (2016). Formuvannya profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv tylu zasobamy proektnoi diialnosti [Formation of professional competence of future rear officers by means of project activities]. Khmelnytskyi, 332 p. [in Ukrainian].
10. Tsarenko, O.V. (2010). Pedahohichni umovy zastovuvannia navchalno-ihrovoho proektuvannia u humanitarnii pidhotovtsi maibutnikh ofitseriv-trykordonnnykiv [Pedagogical conditions for the use of educational and game design in the humanitarian training of future border guard officers]. *Candidate's thesis*. Khmelnytskyi, 168 p. [in Ukrainian].
11. Shevchenko, V.V. (1999). Psykholohichni osoblyvosti viiskovo-patriotychnoho vykhovannia uchniv starshoho pidlitkovoho ta yunatskoho viku [Psychological features of military-patriotic education of students of senior adolescence and youth]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 187 p. [in Ukrainian].
12. Yurchak, Yu.M. (2024). Shliakhy formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv-trykordonnnykiv do protydii nehatyvnomu informatsiino-psykholohichnomu vplyvu u poloni protyvnyka [Ways of forming the readiness of future border guard officers to counteract negative informational and psychological influence in enemy captivity]. *Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: pedagogical sciences*. Khmelnytskyi, No. 2 (37). 372 p. [in Ukrainian].
13. Yurchak, Yu.M. (2023). Protydii nehatyvnomu informatsiinomomu vplyvu na osobovyi sklad u poloni protyvnyka: naukovo-prahmatychni aspekty [Counteraction to negative informational influence on personnel in enemy captivity: scientific and pragmatic aspects]. *Honor and Law*. No. 2(85). pp. 120–125. [in Ukrainian].
14. Yurchak, Yu.M. (2023). Naukovo-prahmatychni aspekty hibrydnoi viiny Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy [Scientific and pragmatic aspects of the hybrid war of the Russian Federation against Ukraine]. *Honor and Law*. Vol. 3, No. 86. pp. 80–89. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2023/3/86/287110> [in Ukrainian].
15. Yurchak, Yu. & Romanyshyna, L. (2023). Aktualizatsiia problemy formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv-trykordonnnykiv do protydii nehatyvnomu informatsiino-psykholohichnomu vplyvu v konteksti informatsiinoi viiny [Updating the problem of forming the readiness of future border guard officers to counter negative informational and psychological influence in the context of information warfare]. *Scientific professional journal of the SSPU. Series pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. No. 5–6 (129–130). pp. 261–270. DOI: 10.24139/2312-5993/2023.05-06/261-270. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua> (Accessed 24 Dec. 2024). [in Ukrainian].
16. Yurchak, Yu., Zhuravel, V. & Burbela, S. (2024). Deiaki pedahohichni pytannia protydii nehatyvnomu informatsiinomomu vplyvu na osobovyi sklad orhanu okhorony derzhavnogo kordonu v umovakh viiny [Some pedagogical issues of countering the negative information influence on the personnel of security authority of state border in conditions of war]. *Youth & market*. No. 1(221). pp. 73–77. DOI: 10.24919/2308-4634/2024.298619 [in Ukrainian].
17. Yurchak, Yu., Zhuravel, V. & Neroba, V. (2024). Spetsyfika informatsiino-psykholohichnoi propahandy shcho vykorystovувалasia natsyystskoiu Nimechchynoiu ta komunistychnym SRSR sered viisk ta naselennia protyvnyka protiahom Druhoi svitovoi viiny [Specificity of informational and psychological propaganda used by Nazi Germany and the communist USSR among the troops and population of the enemy throughout of the Second World War]. *Youth & market*. No. 2(222). pp. 66–73. DOI: 10.24919/2308-4634/2024.300089 [in Ukrainian].
18. Yurchak, Yu. (2024). Pidhotovka maibutnikh ofitseriv do protydii nehatyvnomu informatsiino-psykholohichnomu vplyvu v umovakh informatsiinoi viiny [Preparation of future officers to counter negative informational and psychological influence in the context of

УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ КАЛЛАНА

information warfare]. *Scientific professional journal of the SSPU. Series pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*. No. 1–2 (135–136). pp. 261–270. DOI: 10.24139/2312-5993/2024.01-02/064-081. Available at: <https://pedscience.sspu.edu.ua> (Accessed 02 Jan. 2025). [in Ukrainian].

19. Yahupov, V.V. (2002). *Zahalnodydaktychni osnovy navchannia viiskovosluzhbovtiv strokovoi sluzhby Zbroinykh Syl Ukrainy* [General didactic foundations of training of conscripts of the Armed Forces of Ukraine]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 432 p. [in Ukrainian].

20. Yurchak, Yu., Zhuravel, V. & Burbela, S. (2024). Relevance of countering the negative information and psychological impact on the personnel of a state border guard agency in wartime. *Honor and Law*. Issue 1, No. 88. pp. 32–

36. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2023/3/86/287110> [in English].

21. Yurchak, Yu., Bilorus, A., Misheniuk, R. (2024). Spetsyfika informatsiino-psykholohichnoi protydii u starodavnomu sviti ta do pochatku novoho chasu [Specificity of informational and psychological counteraction in the ancient world and before the beginning of the New time]. *Youth & market*. No. 7–8 (227–228). pp. 127–137. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.308802>. [in Ukrainian].

22. Yurchak, Y. (2024). Specificity of informational and psychological countermeasure of propaganda for personal membership during the first world war. *Pedagogy and Education Management Review*, No. 3(17), pp. 28–34. DOI: <https://doi.org/10.36690/2733-2039-2024-3-28-34> [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.02.2025

УДК 371.2: 378

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.321975>

**Алла Моренцова, викладач кафедри англійської мови
технічного спрямування №1 факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”**

УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ КАЛЛАНА

У статті розглядаються методики опанування англійської мови, що застосовуються при вивченні іноземних мов у закладах вищої освіти. Констатується необхідність забезпечення розвитку у студентів навичок аудіювання та говоріння для англійської мови за професійним спрямуванням. Вказується на можливість застосування адаптованого до умов викладання методу Каллана при виникненні у студентів труднощів із говорінням та сприйняттям на слух англійської мови. Наводяться обґрунтування використання зазначеного методу як додаткового матеріалу або як адаптивної стратегії викладання.

Ключові слова: вивчення англійської мови; метод Каллана; методичне забезпечення; практична ситуація; працевлаштування.

Літ. 8.

**Alla Morentsova, Lecturer
of the Technical English Department No.1, Linguistics Faculty,
National Technical University of Ukraine
“Kyiv Ihor Sikorskiy Polytechnic Institute”**

IMPROVING COMMUNICATIVE AND SPEECH COMPETENCIES USING THE CALLAN METHOD

The article discusses methods of teaching English in higher technical education institutions for foreign language studies. It emphasizes the need to develop students' listening and speaking skills in a professional field. The Callan Method adapted to specific learning conditions, is recommended when students have difficulties in speaking and understanding spoken English. Justifications are provided for using this method as supplementary material or an adaptive teaching strategy. The article states that current legislation in Ukraine requires proficiency in English for certain positions, which serves as additional motivation for students to learn the language. The increasing use of English in public spheres highlights the need for an optimally organized learning process that aligns with modern requirements and real teaching conditions. The author examines various foreign language teaching methods, with a particular focus on the Callan Method. To date, this method has not been widely implemented in higher education institutions. Classroom instruction using the Callan Method is time-consuming and offers a limited vocabulary. However, it can be effective for students who experience psychological barriers to using a foreign language. Also, lessons using this method enrich the vocabulary with phrases and set expressions. The author suggests using this method to practice spoken English when preparing students of higher technical educational institutions. It is suggested to use the Callan method when preparing individual topics that require active listening and speaking in English. For such topics, a sufficient number of typical syntactic structures, including interrogative sentences and corresponding responses, can be developed.

УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ КАЛЛАНА

The aim of this study is to substantiate the adapted use of the Callan method as a tool for enhancing listening and speaking skills and as a tool for helping students overcome psychological barriers to using English. The introduction of new and the adaptation of existing English teaching methods are crucial for improving language education in Ukraine.

Keywords: *English language learning; Callan Method; methodological support; practical situation; employability.*

Постановка проблеми. Ухвалений Верховною Радою України 4 червня 2024 р. Закон “Про застосування англійської мови в Україні” створює додаткові передумови для розвитку системи мовної освіти з адаптацією її до потреб ринку праці та суспільства майбутнього [5]. Цим Законом закріплюється сприяння державою вивченню англійської мови як мови міжнародного спілкування в Україні. Також встановлюються певні вимоги щодо відповідного рівня володіння англійською мовою особами, які займатимуть визначені Законом посади. Щодо сфери освіти, то затверджується обов’язкове вивчення англійської мови в закладах загальної середньої освіти, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої, вищої освіти з урахуванням відповідних освітніх програм цих закладів [5]. Впровадження означених змін красномовно свідчить про прагнення України до зміцнення позицій країни у світовій спільноті.

Сучасна освіта має готувати людину до викликів завтрашнього дня. У цьому контексті важливу роль відіграють інноваційні стратегії та методи викладання іноземних мов, які дають можливість удосконалити мовну освіту та зробити її максимально практикоорієнтованою. Особлива увага відводиться розробці індивідуальних освітніх траєкторій, які враховують здібності та потреби кожного учня, а також сприяють формуванню суб’єктності майбутніх спеціалістів. Ключовим результатом таких змін стає підготовка випускників, здатних не лише читати та писати англійською мовою, а й вільно говорити, розуміти усне мовлення і ефективно викладати свої думки. Така підготовка формує базу для успішної професійної реалізації фахівців та сприяє розвитку у них комунікативних навичок, необхідних у сучасному світі, готує до ефективної взаємодії у міжнародному професійному середовищі. Для досягнення вищезазначених цілей у закладах вищої освіти викладаються навчальні дисципліни з іноземної мови. Наприклад, такі: “Практичний курс іноземної мови професійного спрямування”, “Практичний курс іноземної мови для наукової комунікації” або “Практичний курс іноземної мови для ділової комунікації” та інші. Чинні сьогодні робочі програми навчальних дисциплін (Силабуси) містять виклад структурованого змісту навчальної дисципліни, обсяг (навчальний час на її засвоєння) та види підсумкового контролю, перелік рекомендованих підручників, інших методичних і дидактичних матеріалів. При розробці програм навчальних дисциплін враховуються новітні досягнення та перспективні напрями розвитку відповідної науки й галузі

техніки; забезпечується послідовність викладання та необхідні міждисциплінарні зв’язки. У програмах враховується мотивація навчання студентів, виховання інтересу до спеціальності, розуміння суспільної значущості своєї праці. Силабуси врегульовують взаємну відповідальність викладача і здобувача. У них також наводиться методика опанування навчальної дисципліни, за якою передбачається розкриття інформації про всі навчальні заняття та надання рекомендацій щодо їх засвоєння. Рекомендації надаються у вигляді календарного плану або деталізованого опису кожного заняття і запланованої роботи. Після засвоєння навчальної дисципліни студент має підтвердити визначені очікувані результати навчання шляхом демонстрації набутих здатностей (компетентностей).

За таких умов постає завдання щодо вибудовування методів опанування англійської мови майбутніми випускниками, які забезпечили б високий рівень володіння англійською мовою з урахуванням сучасних специфік професійної підготовки фахівців – випускників немовних факультетів технічних закладів вищої освіти.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемам методик вивчення такої навчальної дисципліни, як англійська мова, на немовних факультетах технічних закладів вищої освіти присвячено багато робіт як українських, так і зарубіжних науковців та методистів. Серед публікацій окремої уваги заслуговують інтерактивні методики, спрямовані на розвиток навичок аудіювання та говоріння для англійської мови за професійним спрямуванням [7]. Вітчизняні науковці плідно працюють над розробкою і вдосконаленням методик навчання іноземних мов (М. Скуратівська, О. Тарнопольський, Р. Гришкова, В. Филипська, О. Альошина, В. Безлюдна, О. Комар та інші).

Інтегрованому підходу для ефективного вивчення мови, а саме, коли використовуються чотири мовленнєві навички (аудіювання, говоріння, читання та письмо) присвятила декілька робіт О. Чевичелова, констатуючи, що “аудіювання розвиває говоріння, а говоріння допомагає формуванню сприйняття мови на слух” [8]. Вона зазначає, що “формування продуктивних навичок студентів (говоріння, письма)” становить складнішу задачу. У висновку статті зазначається: “Для ефективного використання інтегративного підходу до формування мовленнєвих навичок необхідно враховувати особливості покоління студентів” [8].

На важливість вивчення термінів та виразів ділової англійської лексики, що полегшує сприйняття на слух англійської мови вказує Л. Байдак і одно-

УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ КАЛЛАНА

час пропонує застосовувати вправи на аудіювання телефонної розмови та складання усних діалогів [1]. Думку, що на відміну від застарілого “граматико-перекладного методу” треба прагнути до комунікативного методу у версії, коли відбувається “домінування мовного продукування над мовною правильністю, коректністю, помилки допускаються”, висловлює М. Кудря [3]. Проте він при цьому зауважує, що при використанні комунікативного методу у такий спосіб засвоювана мова є досить неякісною, “комунікативна компетенція досить таки швидко досягає своїх меж”.

Оглядаючи сучасні педагогічні технології та методики викладання іноземних мов у закладах вищої освіти за європейськими стандартами, В. Филипська робить висновок, що основними новаціями в підходах до викладання англійської мови в Україні є, зокрема, розвиток компетенцій у всіх чотирьох видах мовленнєвої діяльності (читанні, аудіюванні, письмі й говорінні) [6].

Методики вивчення іноземних мов, зокрема, англійської мови, є дуже поширеною темою досліджень серед зарубіжних фахівців (J. Richards, T. Rodgers, Khaled Jebahi, Khalifa Mohammed Al-Khamisi, Yogesh Kumar Sinha та інші). У книзі “Підходи та методи у викладанні мови” Дж. К. Річардс та Т. С. Роджерс узагальнюють відомі методики та тенденції у викладанні мови у ХХ ст. [11]. Вони підтверджують обґрунтованість сучасних комунікативних підходів, а саме комунікативного методу (Communicative Language Teaching) і натурального підходу (Natural Approach), який спирається на процес природного оволодіння іноземною мовою на відміну вивчення та навчання із застосуванням занурення у мовне середовище.

Халед Джабахі у скороченому огляді методик вивчення іноземної мови разом з іншими згадує дещо застарілий метод аудіолінгвізму [10]. З акцентом на двох основних навичках – слуханні та мовленні, цей метод використовувався для розвинення швидкості мовлення учнів із зосередженням особливої уваги на правильній вимові, наголошуванні, ритмі та інтонації. Цей метод був досить поширений до того часу, коли почав поступатися місцем комунікативному підходу.

За результатами дослідження наукових публікацій можна зазначити переконливість та доведеність ефективності застосування комунікативного методу, який повинен розумно поєднувати системний і змістовий підходи. На сьогодні є поширеною така варіація комунікативного методу, як комунікативно-когнітивний метод. Надалі тривають розвиток та вдосконалення методів вивчення іноземних мов за різними напрямками, що відображають специфіку навчання іноземної мови в різних умовах. Тому є важливим дослідження багатообіцяючих методів на практиці з метою виявлення найбільш результативних.

Метою статті є обґрунтування адаптованого застосування методу Каллана як такого, що може забезпечити підвищення рівня володіння студентами англійською мовою та допомогти подолати психологічний бар’єр у використанні англійської мови із розгляданням його застосування при підготовці студентів технічного закладу вищої освіти.

При дослідженні теми був використаний комплекс теоретичних методів, зокрема таких, як аналіз, порівняння, узагальнення та систематизація.

Виклад основного матеріалу дослідження. У роботі розглядається приклад впровадження інтерактивного підходу, адаптованого для успішного розвитку навичок аудіювання і говоріння англійською мовою під час вивчення дисципліни “Практичний курс іноземної мови професійного спрямування”. Ця дисципліна охоплює ключові аспекти, пов’язані з документообігом, діловим листуванням і виробничими переговорами іноземною мовою. Під час вивчення курсу студенти розвивають загальні компетенції, включаючи здатність ефективно спілкуватися іноземною мовою як усно, так і письмово. Отримані навички дозволяють студентам вільно обговорювати соціально-побутові та професійні питання, працювати з документацією, пов’язаною із професійною діяльністю, а також застосовувати спеціальну термінологію для спілкування з колегами, проводити пошук текстової інформації з технічної та професійної тематики. Застаріла система викладання іноземних мов, коли всі вивчали іноземні мови, але не могли ними спілкуватися, давно залишилася позаду. Важливим елементом курсу є практика аудіювання. Очевидно, що навички сприйняття англійської мови залежать від обсягу вивченої лексики. Без достатньої підготовки впевнене спілкування стає складним, позаяк носії мови часто розмовляють швидко, із плавним перебігом слів, що ускладнює відокремлення мовних одиниць та розуміння загалом. До певних мовних особливостей можна звикнути лише за рахунок регулярної практики. Активне навчання із зануренням у мову може допомогти значно поліпшити аудіювання, проте для цього необхідно володіти базовими знаннями. До того ж часто трапляються ситуації, коли студенти через такі психологічні чинники, як самотність, страх невдачі або нерозуміння та можливі граматичні помилки побоюються говорити англійською, навіть коли вміють добре писати та читати.

У ситуації, коли швидко потрібно удосконалити аудіювання, може допомогти метод Каллана [9]. Розроблений у 1960-х рр. Робіном Калланом, цей метод відрізняється динамічністю та орієнтацією на активне занурення у мовне середовище. Метод заснований на постійній концентрації та активній участі студентів, що дозволяє швидко засвоювати матеріал без надмірного теоретичного навантаження. Такий підхід дає помітні результати за ко-

роткі терміни. Відзнакою методу Каллана є те, що під час заняття викладач безперервно ставить питання, на які студентам потрібно одразу надавати відповіді. Для початку це зовсім прості речення. Наприклад, викладач питає: “Are you speaking Spanish?”. Студент відповідає: “No, I’m not speaking Spanish, I’m speaking English” [9]. Викладач допомагає, якщо у студента виникають труднощі та водночас коригує граматичні та мовленнєві помилки. Певний обсяг питань повторюється від заняття до заняття, доки відповіді на них не стають майже автоматичними. На наступних заняттях для інших тем додаються нові питання та відповіді. Головне під час обміну запитаннями та відповідями підтримувати природний і швидкий темп діалогу, намагаючись говорити як носії мови. Необов’язково присвячувати такій роботі ціле заняття. Якщо група студентів невелика, досить 10–15 хвилин. Таке занурення у штучне англійське середовище за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників освітнього процесу робить заняття інтерактивним. Важлива роль на таких заняттях відводиться викладачеві. Адже саме він повинен підтримувати темп, слідкувати за відповідями, підказувати та швидко виправляти помилки студентів. Саме викладач готує відповідні питання, вирази та відповіді, які мають бути надані у тій чи тій мовній ситуації. Відповіді, що надаються, мають бути достатньо розгорнутими, конкретними, у них треба використовувати слова, які прозвучали у запитанні. Діалог може відбуватись у більш швидкому темпі, ніж при звичайній розмові. Швидкість допомагає сконцентруватися, утримувати увагу. Наведемо приклад деяких тематичних питань. На старших курсах програма дисципліни включає вивчення тем “Applying for a Job” (заява про зарахування на роботу) та “Careers in Engineering” (кар’єра в інженерних галузях), що супроводжується виконанням домашніх завдань. Освоєння цих тем допомагає підготувати резюме, супровідний лист та успішно пройти співбесіду англійською мовою. Для конкретного випадку питання і відповіді обираються з огляду на підготовку до співбесіди англійською мовою. Особлива увага надається аналізу можливих питань та відповідей, вивченню того, чого важливо уникати на співбесіді й навпаки, того, без чого співбесіда не зможе бути успішною, а також освоєнню навичок перефразування невдалих висловлювань. Також розглядаються ключові аспекти мовного етикету англійською мовою. Студенти складають словник лексики, необхідної для влаштування на роботу, беруть участь у підготовці питань, з огляду на їх можливе використання. На відміну від традиційних відповідей за Калланом, які складаються із заперечувальної та стверджувальної частин, пропонується адаптувати діалог до конкретних потреб студентів. Наприклад, це можуть бути такі пари “питання – відповідь” відпо-

відної тематики, як “What are your strengths?” (Які ваші сильні сторони?) – “I believe my strongest trait is my attention to detail” (Я вважаю, що моя найсильніша риса – це увага до деталей) або “I understand my customers’ needs” (Я розумію потреби своїх клієнтів). Необов’язково студент у майбутньому скористається саме цими формулюваннями, але він запам’ятає термінологію, порядок вживання слів у запитанні та відповіді, завдяки багаторазовому відтворенню легко зможе розпізнати слова й зрозуміти речення, а також без зволікання озвучити їх самостійно. Навіть якщо надалі студент допустить помилку під час побудови речення або застоосує не те слово, він зможе на ходу перебудувати вислів або змістити акцент.

Складність питань та відповідей повинна з часом збільшуватися відповідно до розширення словникового запасу студентів. Бажано, щоб викладач міг підтримувати достатній темп спілкування, з урахуванням рівня підготовки окремих здобувачів освіти. Для цього він може задавати простіші питання менш підготовленим студентам, і навпаки, вимагати більш розгорнутих відповідей від досвідчених. Використовувана лексика має бути загальноживаною, такою, що належить до розмовної англійської мови. Метод Каллана передбачає, щоб студент безперервно чув англійську мову в аудиторії та якнайшвидше відповідав англійською мовою. Каллан стверджував, що дотримання швидкості змушує студентів думати англійською, не витрачаючи час на переклад в умі. Фрази і стійкі вирази поповнюють словниковий запас й надалі полегшують побудову висловлювань. Завдяки постійному тренуванню розвивається практична навичка “думати англійською”, а це допоможе удосконалити навички володіння мовою.

Студенти закладів вищої освіти, як правило, мають відповідну підготовку: достатній рівень англійської мови і стійку мотивацію до вдосконалення своїх знань. У такому разі немає потреби в регулярному застосуванні підходу Каллана. Його можна обмежити, наприклад, проведенням Quiz (вікторин), які передбачатимуть швидкий обмін питаннями та відповідями, або інсценуваннями, що допоможе зробити процес навчання захопливим, додасть впевненості при спілкуванні англійською мовою, дасть можливість студентам легко та природно застосовувати мову на практиці.

Очевидно, що метод Каллана не є універсальним, проте існування “різноманітності студентських контингентів з різними рівнями володіння мовою, мотивацією та цілями” потребує від викладачів “адаптивних стратегій викладання” [2]. Метод Каллана довів свою ефективність для початківців, але є набагато менш ефективним для студентів вищого рівня, адже навички читання та письма під час діалогів не викладаються. Крім того, він перед-

УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З ВИКОРИСТАННЯМ МЕТОДУ КАЛЛАНА

бачає багато повторюваного контенту, що вимагає зайвих втрат часу. Тому, якщо для початківців та середнього рівня цей метод може бути виправданим, то для більш підготовлених студентів може використовуватись тільки як додатковий матеріал.

Можна впевнено сказати, що вивчені за цим методом нові слова та граматичні елементи будуть вільно використовуватись у звичайних розмовах, метод Каллана додає впевненості студентам у своїх мовних здібностях та може бути корисним для людей, які освоїли читання, аудіювання та письмо, але не говорять іноземною мовою.

Керуючись Методичними рекомендаціями щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України, в яких йдеться про впровадження методик, які уможливили б “підвищити рівень володіння студентами англійською мовою, подолати психологічний бар’єр у використанні англійської мови та забезпечити її прикладне застосування у професійній діяльності”, можна рекомендувати дещо обмежене застосування методу Каллана з його адаптацією відповідно до рівня підготовки студентів та з належним методичним забезпеченням [4].

Висновки з даного дослідження. У статті розглянуто застосування методу Каллана з метою успішного розвитку навичок аудіювання та говоріння, при вивченні англійської мови у технічному закладі вищої освіти. Обґрунтовано доведено, що метод Каллана може використовуватись як додатковий матеріал або як адаптивна стратегія викладання. Стверджується, що цей метод робить процес навчання захопливим, додає впевненості при спілкуванні англійською мовою, поповнює словниковий запас із стійким запам’ятовуванням. Цей метод довів свою ефективність для студентів з початковим та низьким рівнем володіння англійською мовою і може застосовуватись при вивченні англійської мови дорослими початківцями. Впровадження нових та адаптація вже наявних методів опанування англійської мови є важливою запорукою удосконалення мовної освіти в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байдак Л.І. Особливості викладання ділової англійської мови магістрам аграрного ЗВО. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 82. С. 145–149.
2. Бондарчук Ю.А. Стратегії викладання іноземних мов у закладах вищої освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Том 12. № 1. С. 32–38.
3. Кудря М.М. Сучасні методики викладання іноземних мов у вищій школі України. *Спеціальний тематичний випуск “Вища освіта у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”*. 2020. № 2. С. 222–230.

4. Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України : наказ МОН України від 25.07.2023 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0898729-23> (дата звернення: 20.01.2025).

5. Про застосування англійської мови в Україні : Закон України від 04.06.2024 № 3760-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3760-20> (дата звернення: 20.01.2025).

6. Филипська В.І. Огляд сучасних педагогічних технологій та методик викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах за європейськими стандартами. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2023. № 211. С. 212–218.

7. Цепко Т.А. Застосування інтерактивних технологій у викладанні англійської мови. *Молодь і ринок*. 2018. № 12 (167). С. 116–120.

8. Чевичелова О.О. Інтегроване навчання видів мовленнєвої діяльності на заняттях з англійської мови у ЗВО. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2023. № 1 (23). С. 337–346.

9. Callan R.K.T., McLeay D., Best G., Jones A. *Teacher’s Book Stages 1&2*. London Callan Publishing Ltd. 2012. 172 p.

10. Khaled Jebahi. Approaches and Methods in Language Teaching and Learning over Time. *Language and Literacy*. 2022. Vol. 24, Issue 3. P. 88–106.

11. Richards J., Rodgers T. *Approaches and Methods in Language Teaching*. New York : Cambridge University Press. 2001. 204 p.

REFERENCES

1. Baidak, L.I. (2022). Osoblyvosti vykladannia dilovoi anhliiskoi movy mahistram ahrarnoho ZVO [Peculiarities of teaching business english to master students at agrarian higher education institutions]. *Pedagogy of creative personality formation in higher and general academic schools*. Vol. 82, pp. 145–149. [in Ukrainian].
2. Bondarchuk, Ju.A. (2024). Stratehii vykladannia inozemnykh mov u zakladakh vyshchoi osvity [Strategies for foreign language teaching in higher education]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*. Vol. 12, No. 1, pp. 32–38. [in Ukrainian].
3. Kudria, M.M. (2020). Suchasni metodyky vykladannia inozemnykh mov u vyshchii shkoli Ukrainy [Modern methodologies of teaching foreign languages in higher school of Ukraine]. *Special thematic issue “Higher education in the context of integration into the European space”*. Vol. 2, pp. 222–230. [in Ukrainian].
4. Metodichni rekomendatsii shchodo zabezpechennia yakisnoho vyvchennia, vykladannia ta vykorystannia anhliiskoi movy u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy [Methodological recommendations for ensuring high-quality learning, teaching and use of English in higher education institutions of Ukraine]. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 07/25/2023 No. 898. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0898729-23> (Accessed 20 Jan 2025). [in Ukrainian].
5. Pro zastosuvannia anhliiskoi movy v Ukraini [On the Use of the English Language in Ukraine]. Law of Ukraine dated 06/04/2024 No. 3760-IX. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3760-20> (Accessed 20 Jan 2025). [in Ukrainian].

АНАЛІЗ АТРИБУТІВ ІНТЕЛЕКТУ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРА У МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

6. Fylypska, V.I. (2023). Ohliad suchasnykh pedahohichnykh tekhnolohii ta metodyk vykladannia inozemnykh mov u vyshchykh navchalnykh zakladakh za yevropeiskymy standartamy [Overview of modern pedagogical technologies and methods of teaching foreign languages in higher educational institutions according to european standards]. *Scientific notes. Series: Pedagogical Sciences*. Vol. 211, pp. 212–218. [in Ukrainian].

7. Tsepko, T.A. (2018). Zastosuvannia interaktyvnykh tekhnolohii u vykladanni anhliiskoi movy [Application of interactive technologies in teaching English]. *Youth & market*. Vol. 12(167), pp. 116–120. [in Ukrainian].

8. Chevychelova, O.O. (2023). Intehrovane navchannia vydiv movlennievoi diialnosti na zaniattiakh z anhliiskoi

movy u ZVO [Integrated approach to teaching English language skills in university classroom]. *Contemporary Studies in Foreign Philology*. Vol. 1(23), pp. 337–346. [in Ukrainian].

9. Callan, R.K.T., McLeay, D., Best, G. & Jones, A. (2012). *Teacher's Book Stages 1&2*. London: Callan Publishing Ltd. 172 p. [in English].

10. Khaled Jebahi (2022). Approaches and Methods in Language Teaching and Learning over Time. *Language and Literacy*. Vol. 24, Issue 3, pp. 88–106. [in English].

11. Richards, J. & Rodgers, T. (2001). *Approaches and Methods in Language Teaching*. New York: Cambridge University Press. 204 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 30.01.2025

УДК 378.091.2:[355.23:316.46]:[612.821.3:159.925]:001.891
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.322315>

Віктор Цепінь, ад'юнкт штатний науково-організаційного відділу
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

АНАЛІЗ АТРИБУТІВ ІНТЕЛЕКТУ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРА У МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

У статті розглядається розв'язання однієї із актуальних проблем професійної підготовки майбутніх військових лідерів Збройних сил України – формування у них атрибутів інтелекту військового лідера що дозволяє їм мислити аналітично, критично, етично та з відчуттям культури, щоб зрозуміти ситуацію, приймати обґрунтовані рішення, долати проблеми і діяти. Комплексне поєднання означених вище атрибутів інтелекту військових лідерів та їх застосування у повсякденних і бойових умовах є мисленням на зростання – це тип мислення, який відображає наше переконання у тому, що людині все під силу. Завдяки наполегливості та зусиллям кожний з нас може стати тим, ким хоче. Немає людей розумних чи не розумних – є тільки ті, хто розкрив потенціал свого інтелекту, і ті, хто цього поки що не зробив.

Ключові слова: інтелект; атрибути; військове лідерство; військовий лідер; концепція; дослідження.

Літ. 8.

Victor Tsepın, Adjunct Staff Member of the Scientific and
Organizational Department,
National Army Academy named after Hetman Petro Sahaydachniy

ANALYSIS OF THE ATTRIBUTES OF INTELLIGENCE OF A MILITARY LEADER IN INTERDISCIPLINARY RESEARCH

This article discusses the solution to one of the most pressing problems of professional training of future military leaders of the Armed Forces of Ukraine – the development of military leader's intelligence attributes that allow them to think analytically, critically, ethically and culturally to understand the situation, make informed decisions, solve problems and act. The complex combination of the above-mentioned intelligence attributes of military leaders and their application in every day and combat environments is a growth mindset – a mindset that reflects our belief that human beings can do anything. With perseverance and effort, each of us can become what we want to be. There are no smart or stupid people – there are only those who have realized the potential of their intelligence and those who have not yet done so.

Problem statement. Professional military personnel of the Armed Forces of any state are a guarantee of the strength of the state as a whole. Today, military personnel are obliged to take on the challenges of defending their country from Russian aggressors. Therefore, it should be noted that military personnel must develop their intelligence and leadership skills as a whole to achieve their goals.

In the context of the current war between the Russian Federation and Ukraine, the problem of forming the attributes of a military leader's intelligence is becoming increasingly urgent and necessary. This is due to a number of reasons: the digitalization of all spheres of society, the spread of false information in times of war, and the possibility of using the intelligence of a military leader as a security factor for subordinate military personnel.

The purpose of the article is a theoretical analysis of the peculiarities of professional training of future officers aimed at forming the intelligence and leadership qualities of future officers of the Armed Forces of Ukraine in higher

military educational institutions, taking into account the experience of training officers in educational institutions of NATO member states, as well as an analysis of modern experience and innovative approaches to the formation of the intelligence of a military leader in the world's leading armies.

Keywords: *intelligence; attributes; military leadership; military leader; concept; research.*

Постановка проблеми. Професійні військовослужбовці Збройних сил будь якої держави – це гарантія її міцності загалом. Сьогодні військовослужбовці зобов'язані брати на себе виклики, пов'язані із захистом своєї країни від російських агресорів. Отже, доцільно зауважити що військовослужбовці повинні розвивати в собі інтелект та лідерські якості як одне ціле для досягнення поставлених цілей [7].

Відповідно до Доктрини розвитку військового лідерства у Збройних Силах України, треба зазначити, що військове лідерство є планомірним впливом військовослужбовців у різних видах службової діяльності, а також у нестандартних ситуаціях на підлеглий особовий склад шляхом підтримання довіри і поваги, надання чіткого завдання, забезпечення суворого дотримання дисципліни і мотивації до виконання завдань за призначенням [4].

В умовах сучасної війни російської федерації з Україною, проблема формування атрибутів інтелекту військового лідера все більше стає нагальною і потрібною. Це зумовлено великою кількістю причин: цифровізацією всіх сфер життєдіяльності суспільства, поширенням недостовірної інформації в умовах війни, можливостями застосування інтелекту військового лідера як чинника безпеки для підлеглих військовослужбовців.

Ефективний військовий лідер є зразком для наслідування через розвинений інтелект, фізичну загартованість, професіоналізм, компетентність і моральні якості. Військове лідерство характеризується здатністю досягати успіху у виконанні завдань, вдосконалювати організацію, впливаючи на поведінку людей шляхом надання чіткої мети, вказівок та мотивації, зберігаючи при цьому військову та професійну гідність і піклуючись про тих, кого ведеш.

У статті використано загальнонаукові методи аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми, систематизації та узагальнення, контент-аналізу.

Мета статті – теоретичний аналіз особливостей професійної підготовки майбутніх офіцерів, спрямованої на формування інтелекту та лідерських якостей в майбутніх офіцерів Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах із урахуванням досвіду підготовки офіцерів у навчальних закладах країн-членів НАТО, а також, аналіз сучасного досвіду й інноваційних підходів до формування інтелекту військового лідера у провідних арміях світу.

Виклад основного матеріалу. Наявність високого інтелекту – основа формування із військовослужбовця військового лідера.

Інтелект військового лідера формує основні здібності військовослужбовця, які застосовуються для виконання ним безпосередніх обов'язків.

Військові лідери повинні враховувати що здібності, які відповідають за прийняття рішень, можуть запустити ланцюгову реакцію. Тому військові лідери повинні передбачити наслідки, які будуть можливими в тій чи тій ситуації.

Компонентами, які впливають на інтелект військового лідера, є: розсудливість, інноваційність, тактовність у спілкуванні, кмітливість та компетентність у своїй сфері [7, 2–3].

Реалізація Євроатлантичної стратегії розвитку Збройних Сил України передбачає оновлення традиційних підходів до кадрового забезпечення з метою досягнення оперативної сумісності складових сил оборони України, планомірного переходу до стандартів НАТО в організації, озброєнні та підготовці військ (сил). Успіх оборонної реформи України передовсім залежить від рівня професіоналізму військових керівників, сформованості у них відповідних лідерських якостей. Останнє зумовлює актуальність пропонованої проблеми, її значимість у впровадженні інноваційних підходів щодо зростання атрибутів інтелекту до підготовки військових лідерів [5, 1].

Те, наскільки майбутні військові лідери вважають, що їхній інтелект можна підвищити, впливає на їхні думки, поведінку і, зрештою, на успішність у навчанні та подальшому проходженні військової служби. Отже, розуміння розвитку мислення військового лідера становить великий інтерес для науковців, які працюють у сфері освіти, щоб зрозуміти та сприяти успіху майбутніх офіцерів.

Однією із визначальних характеристик військового лідерства є здатність розробляти та впроваджувати різноманітні проблемні ситуації. Військові лідери повинні розв'язувати безліч проблем, серед яких розподіл та постановка завдань, міжособистісні конфлікти і моральний дух підлеглих – і це лише деякі з них. Для того, щоб ефективно долати такі проблеми, військові лідери повинні спиратися на знання, отримані зі здобутої освіти, поради інших військових лідерів та особистий досвід. Деякі з цих знань можуть бути у формі чітких правил, наприклад, для того, щоб підтримати бойовий дух підрозділу в несприятливих умовах, надайте підлеглому особовому складу

додаткове визнання і захоочення, які можна легко передати через підготовку і навчання. Деякі знання, однак, не можна звести до простого формалізованого правила, яке можна легко передати іншим. Наприклад, найефективніша форма визнання та захоочення може залежати від характеру проходження військової служби, наявних ресурсів та особистостей людей, яких військовий лідер намагається мотивувати. Цей тип інтелекту можна охарактеризувати як набутий – це знання, здебільшого набуті через досвід, про те, як діяти в конкретних ситуаціях, але вони не є легко артикульованими або широко розповсюдженими.

Як припустив Р. Штернберг, набуті знання є фактором практичного інтелекту. Це функція практичної здатності індивіда вчитися і розв'язувати повсякденні проблеми, щоб адаптуватися до навколишнього середовища, вибирати і формувати його для досягнення особистих цілей. Р. Штернберг та його колеги Е. Григоренко та Д. Вагнер виявили, що набуті знання відрізняють більш і менш успішних виконавців у багатьох сферах, включаючи академічну психологію, загальне життя у закладі освіти та канцелярську роботу.

Для того, щоб зрозуміти що набуті знання як аспект практичного інтелекту, необхідно спочатку розглянути різницю між практичним і загальним, або академічним, інтелектом. Визнання того, що інтелект – це більше, ніж просто розум з книжок, бере свій початок від Е. Торндайка (1920), який розрізняв абстрактні, механічні та соціальні форми інтелекту. Він стверджував, що здатність зрозуміти інших і діяти так, як інші, відрізняється від здатності зрозуміти і виконувати абстрактні завдання [3].

Давайте почнемо з того, що запитаємо себе, які навички та якості будуть потрібні військовим лідерам у майбутньому військовому середовищі, подібно до того, як ми визначаємо типи обладнання, яке нам потрібно закуповувати або обслуговувати. Хоча більшість досліджень, спрямованих на майбутнє, вказують на те, що майбутнє середовище безпеки є невідомим і непізнаним, усі вони роблять певні припущення щодо світу, в якому доведеться діяти нашим лідерам. Ці припущення мають відповідні наслідки для вимог до військових лідерів.

Розумова спритність є ключовою для кожного з трьох вищезазначених аспектів і вимагає від лідера гнучкості розуму, здатності передбачати або адаптуватися до невизначених або мінливих ситуацій. Численні дослідження показують, що люди з вищими когнітивними здібностями краще демонструють якості, які сприяють розумовій спритності. Хоча не існує способів виміряти, оцінити або утримати тих, хто демонструє вищі когнітивні

здібності, в рамках нинішніх стратегій і систем кар'єрного росту, їхньої розумової спритності можна навчитися.

Це починається на ранніх етапах військової підготовки. Кожен молодий командир під час польових навчань стикається з проблемами, що постійно змінюються. Важливо розглядати кожну подію як шанс навчити лідерів бути розумово гнучкими; прищепити їм терпіння критично і творчо аналізувати проблеми і розробляти підходи до їх розв'язання.

Зваженість суджень – ще одна важлива риса для лідерів завтрашнього дня. Ті, хто демонструє здоровий глузд, також знають, що вони повинні постійно вдосконалювати гнучкість розуму. Вони знатимуть, коли треба впроваджувати інновації та де знайти досвід, якого їм бракує. Нарешті, вони побачать ключові моменти, які вимагають від них міжособистісного такту, щоб досягти співпраці з різними партнерами. Але чи дозволяємо ми лідерам розвивати ці навички? Що ще важливіше, чи утримуємо ми тих, хто найкраще демонструє ці навички?

Організації, що займаються просуванням по службі, розуміють тих, хто висловлює погане судження, оскільки це, ймовірно, пов'язано з принизливими висловлюваннями чи повідомленнями. Як лідери, ми можемо краще оцінювати, аналізувати й інформувати про здатність наших підлеглих до здорового глузду. Коли лідери досягають успіху в сортуванні безлічі інформації, ставлять своїм колегам правильні запитання і вчать на чужих помилках, вони повинні бути виділені для просування по службі порівняно з тими, хто до цього не може прийти [8].

Для експериментальної перевірки у майбутніх офіцерів Збройних Сил України формування атрибутів інтелекту важливо для початку зрозуміти стан лідерства в науково-педагогічного складу та командирів підрозділів вищих військових навчальних закладів.

Багато вітчизняних і зарубіжних психологів та педагогів займаються проблемою формування військових лідерів, зокрема, У. Бенніс, Р. Джіннет, Д. Зіглер, К. Колена, М. Мерфі, В. Розенбах, Р. Таунсенд, Ф. Фідлер, А. Луней, Т. Бендас, В. Ананьєв, Л. Петровський, Л. Уманський та ін.

Також доцільно назвати цікаві праці таких американських вчених, як К. Двек, Д. Хедлунд, Д. Форсайт, Д. Хорват, В. Вільямс, С. Снук, що займаються дослідженням формування інтелекту лідера.

Важливу роль у процесі підготовки сержантського та офіцерського складу відіграє інтелект військового лідера. Концептуальні здібності допомагають творчо мислити і міркувати аналітично, критично, етично та з розвинутою чутливістю для розгляду непередбачених дій. Як і шахіст, який

намагається передбачити ходи суперника за тричотири кроки наперед (дія-реакція-протидія), лідери повинні продумати, що вони очікують від свого рішення. Деякі рішення можуть викликати ланцюжок непередбачуваних подій. Тому керівники повинні намагатися передбачити наслідки своїх задумів. Концептуальні компоненти, що впливають на інтелект керівника армії, включають спритність, розсудливість, новаторство, міжособистісний інтелект та знання. Задля зростання ефективності місії або завдань, що стоять перед ним, лідер повинен підтримувати мотивацію своєї команди. Один із найкращих способів зробити це – визнати і заохочувати своїх підлеглих за хороші результати. Якщо визнаються особисті та командні досягнення, то виробляється позитивна мотивація та погляди на майбутнє. Визнання окремих військовослужбовців перед начальством та іншими підлеглими формує у них підвищене почуття власної гідності. Лідер має заохочувати військовослужбовців та поліпшувати результативність колективу – коли вони відчують, що їхній внесок цінується, зростатиме позитивна мотивація до служби [6, 43–44].

Підґрунтям формування офіцера-лідера в армії США виступає процес професіоналізації військового керівника, який охоплює формування світоглядних і ціннісних позицій, засвоєння системи знань, відпрацювання освітньо-професійних, фахових умінь, досвіду лідерської діяльності.

Основна концепція розвитку лідерських якостей, підготовки військових кадрів в країнах НАТО є БУТИ – ЗНАТИ – РОБИТИ. Відповідно до цієї концепції, військовий лідер повинен мати високий рівень інтелекту, достатні моральні якості, бути завжди рішучим та користуватись авторитетом у підлеглих і начальства. Також всі військовослужбовці – це одна команда і кожен має свою ділянку роботи, за яку він відповідає.

Почати доцільно із того, ким військовий лідер повинен БУТИ та визначити що його формує як особистість. Насамперед це ті якості що визначають ідентичність лідера.

Наявність знань у військового лідера – це частина концепції ЗНАТИ. Саме знаннями він повинен користуватися в управлінні з дорученим йому підрозділом. Військовий лідер постійно зобов'язаний знати потреби своїх підлеглих, підвищувати знання щодо тактики дій підрозділу, техніки та управління наданими ресурсами.

Частина концепції РОБИТИ буде розвиватися у правильному руслі, коли військовий лідер буде використовувати їх на практиці під час проходження військової служби на різних посадах [7, 3].

Основну підготовку майбутні американські військові лідери отримують на спеціальних курсах. Для прикладу, 509-й піхотний полк армії США є

одним із центрів підготовки компетентних офіцерів-лідерів, діяльність якого пов'язана з розвитком професійного й особистісного потенціалу відібраних амбітних та успішних військових керівників. Курси лідерства спрямовані на засвоєння відповідних знань, формування професійно важливих умінь і навичок для роботи у військовому колективі, що врешті-решт реалізується у формуванні інтегральної професійної якості офіцера – лідерської компетентності. Завершальним етапом курсу лідерства є виконання спеціально розробленого завдання, під час якого офіцер має проявити себе неформальним лідером у тому підрозділі, де йому довелося працювати у процесі курсової підготовки.

Наступним кроком у модернізації системи професійної підготовки американських офіцерів-лідерів виявилось ухвалення армійської доктрини 6-22 – (Армійське лідерство та професія) (Army Leadership and the Profession). Цим документом встановлено й описано основи сучасного лідерства в армії США, окреслено рівні підготовки офіцера-лідера (прямі, організаційні та стратегічні), визначено атрибути й основні компетентності лідера, якими має володіти військовий керівник незалежно від рівня управління. Під час навчання офіцерів-лідерів особлива увага приділяється розвитку інтелекту, моральних якостей, здатності впливати на інших, що у сукупності забезпечує розвиток лідерської компетентності. Для цього застосовуються інтерактивні технології, значна увага надається ігровому, адаптивному, симулятивному навчанню, тренінгам [2].

Підготовка офіцера-лідера в Канаді відзначається акцентуванням уваги на прямому або опосередкованому керуванні підлеглими за допомогою формальних повноважень або особистих ознак.

Військові виші Канади керуються Доктриною лідерства, підґрунтям якої виступає принцип формування довіри підлеглих через обґрунтовані рішення, компетентні дії та успішну співпрацю. Офіцер-лідер за час підготовки повинен усвідомити свою відповідальність та дотримуватися таких настанов:

- демонструвати високий рівень знань у виконанні основних обов'язків та використовувати можливість для підвищення власного професіоналізму;

- добре оцінювати рішення, які впливають на інших, і не піддавати людей зайвим ризикам;

- виявляти довіру та впевненість у своїх підлеглих, надаючи їм додатковий авторитет, і залучати їх до прийняття рішень;

- демонструвати стурбованість про добробут своїх підлеглих, представляти їхні інтереси та забезпечувати їхню підтримку й опіку з боку керівництва;

- проявляти повагу до підлеглих, уникати прихильності чи дискримінації;

АНАЛІЗ АТРИБУТІВ ІНТЕЛЕКТУ ВІЙСЬКОВОГО ЛІДЕРА У МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

– зосереджувати увагу на місії, підтримуючи високі стандарти чесності та відкритості в комунікації з підлеглими;

– дотримуватися свого слова [1].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, маємо констатувати, що повноцінний інтелект військового лідера потребує постійного вдосконалення, тренування й формування особистості. Тому надалі є потреба дослідження структури особистості загалом. Наша увага зосереджена на основах формування інтелекту саме у майбутніх військових лідерів у системі професійної військової освіти, у вищих військових навчальних закладах.

Перспективами подальших досліджень проблем і тенденцій формування інтелекту може бути розробка експериментального дослідження щодо формування інтелекту майбутніх військових лідерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Doktrine Leadership in the Canadian Force. National Defense Canada. Toronto. 2005. 51 p. URL: https://publications.gc.ca/collections/collection_2013/dn-nd/D2-313-2-2005-eng.pdf (дата звернення: 30.01.2025).

2. FM 6-22 Army Leadership: Competent, Confident and Agile. URL: <http://www.fas.org/irp/doddir/army/fm6-22.pdf> (дата звернення: 30.01.2025).

3. Виявлення та оцінка неявних знань: розуміння практичної розвідки військових лідерів. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1048984303000067> (дата звернення: 30.01.2025).

4. Доктрина розвитку військового лідерства у Збройних Силах України – Генеральний штаб Збройних Сил України від 1 грудня 2020р. № ВКП7-00(03).01. С. 27 URL: https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2020/12/Doktryna_rozvytku_viys-kovoho_liderstva_v_Zbroynykh_sylakh_Ukrainy_compressed.pdf

5. Карпенко В. Інноваційні підходи до підготовки офіцера-лідера. *Збірник наукових праць “Військова освіта” Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*, Київ, 2020. С. 178

6. Кротюк В.А. Харизматичний вимір військового керівництва. Лідер XXI століття. *Формування особистості харизматичного лідера на основі гуманітарних технологій: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 28–29 жовтня 2021 р.). Харків, 2021. С. 43–44.

7. Любич В.В., Домненко М.Г., Віщун І.В. Лідерство. Сучасні аспекти лідерства при підготовці військовослужбовців за стандартами НАТО. *“Актуальні проблеми бойового застосування та експлуатації і ремонту зразків озброєння та військової техніки”*, 15–16 листопада 2023 р. 2023. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/apozbt/apozbt2023/paper/view/19195>.

8. Роздуми про Лідерство: Характер. Присутність. Інтелект: Чи можемо ми туди потрапити? URL: <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2016/5/19/reflections-on-leader>

ship-character-presence-intellect-can-we-get-there (дата звернення: 30.01.2025).

REFERENCES

1. Doktrine Leadership in the Canadian Force. National Defense Canada. Toronto. 2005. 51 p. Available at: https://publications.gc.ca/collections/collection_2013/dn-nd/D2-313-2-2005-eng.pdf (Accessed 30 Jan. 2025). [in English].

2. FM 6-22 Army Leadership: Competent, Confident and Agile. Available at: <http://www.fas.org/irp/doddir/army/fm6-22.pdf> (Accessed 30 Jan. 2025). [in English].

3. Vyavlennia ta otsinka neiavnykh znan: rozuminnia praktychnoi rozvidky viiskovykh lideriv [Identification and assessment of tacit knowledge: understanding the practical intelligence of military leaders]. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1048984303000067> (Accessed 30 Jan. 2025). [in Ukrainian].

4. Doktryna rozvytku viiskovoho liderstva u Zbroynykh Sylakh Ukrainy – Heneralnyi shtab Zbroynykh Syl Ukrainy vid 1 hrudnia 2020 r. №VKP7-00(03).01. [Doctrine of military leadership development in the Armed Forces of Ukraine - General Staff of the Armed Forces of Ukraine dated December 1, 2020 No. VKP7-00(03).01]. p. 27 Available at: https://dovidnykmpz.info/wp-content/uploads/2020/12/Doktryna_rozvytku_viys-kovoho_liderstva_v_Zbroynykh_sylakh_Ukrainy_compressed.pdf [in Ukrainian].

5. Karpenko, V. (2020). Innovatsiini pidkhody do pidhotovky ofitsera-lidera [Innovative approaches to training a leader officer]. *Collection of scientific works “Military Education” of the Ivan Chernyakhivskiy National Defense University of Ukraine*, Kyiv, p. 178 [in Ukrainian].

6. Krotiuk, V.A. (2021). Kharyzmatychnyi vymir viiskovoho kerivnytstva. Lider XXI stolittia [Charismatic dimension of military leadership. Leader of the 21st century]. *Formuvannia osobystosti kharyzmatychnoho lidera na osnovi humanitarnykh tekhnolohii: Materialy V Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (Kharkiv, 28–29 zhovtnia 2021 r.)* – Formation of the personality of a charismatic leader based on humanitarian technologies: Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference (Kharkiv, October 28–29, 2021). Kharkiv, pp. 43–44. [in Ukrainian].

7. Liubych, V.V., Domnenko, M.H. & Vishchun, I.V. (2023). Liderstvo. Suchasni aspekty liderstva pry pidhotovtsi viiskovosluzhbovtziv za standartamy NATO “Aktualni problemy boiovoho zastosuvannia ta ekspluatatsii i remontu zrazkiv ozbroiennia ta viiskovoi tekhniki” [Modern aspects of leadership in the training of military personnel according to NATO standards “Actual problems of combat use and operation and repair of samples of weapons and military equipment” 15–16 November, 2023]. Available at: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/apozbt/apozbt2023/paper/view/19195>. [in Ukrainian].

8. Rozdumy pro Liderstvo: Karakter. Prysutnist. Intelkt: Chy mozhemo my tudy potrapyty? [Reflections on Leadership: Character. Presence. Intelligence: Can We Get There?]. Available at: <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2016/5/19/reflections-on-leadership-character-presence-intellect-can-we-get-there> (Accessed 30 Jan. 2025). [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 06.02.2025

ВІДКРИТІСТЬ ДО НОВИХ ІДЕЙ ЯК ОЗНАКА ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

УДК 373.5.091.3:53]:001.895

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.321786>

Вікторія Бондаренко, асистент кафедри фізики,
математики та методики навчання
Бердянського державного педагогічного університету

ВІДКРИТІСТЬ ДО НОВИХ ІДЕЙ ЯК ОЗНАКА ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Відкритість до нових ідей – важлива складова інноваційної компетентності, розглядається як комплексна характеристика, що включає низку навичок, умінь і ставлень, необхідних для успішного виконання завдань, пов'язаних з інноваціями.

Методологія дослідження включає аналіз психолого-педагогічної літератури і наукових досліджень з метою визначення навчальної діяльності студентів, педагогічних методів, програм та середовища, в якому відбувається навчання.

Результати показують, що освітнє середовище відіграє важливу роль у формуванні відкритості до нових ідей. Студенти, які навчаються в інноваційному середовищі, що стимулює, мають більше можливостей для розвитку цієї здатності. Фактори, що впливають на відкритість до нових ідей, також включають сімейне оточення, культурні впливи й особистісні характеристики.

Важливість створення сприятливого навчального середовища для розвитку цієї здатності, зокрема співпраці між викладачами та студентами, використання методів стимуляції і програм навчання, а також підтримки та заохочення з боку викладачів, значно підвищує рівень інноваційності.

В умовах переходу від репродуктивної до інноваційної особистісно орієнтованої освіти творчі процеси отожденоються з інноваційно-адаптивними у формі інноваційної та соціальної поведінки і саморозвитку. Інноваційна компетентність є важливим аспектом освіти і може бути визнана через розвиток відкритості учнів до нових ідей. Вчителі та заклади освіти повинні активно сприяти цьому процесу, створюючи стимулювальне освітнє середовище та заохочуючи учнів до творчості й інновацій. Це демонструє відкритість до нової інформації та високий потенціал творчого мислення.

Зв'язок між відкритістю до нових ідей та інноваційними здібностями підкреслює важливість розвитку цієї якості в навчальній програмі та свідчить про високу готовність до інновацій. Створення стимулювального освітнього середовища та співпраця між вчителями і учнями є важливими для розвитку цих якостей.

Ключові слова: здобувачі базової середньої освіти; інновації; інноваційна компетентність.

Літ. 5.

Viktoriia Bondarenko, Assistant of the Physics,
Mathematics and Teaching Methods Department,
Berdyansk State Pedagogical University

OPENNESS TO NEW IDEAS AS A SIGN OF INNOVATION EARNERS OF BASIC SECONDARY EDUCATION

Openness to new ideas as a key component of innovative competence is considered as a complex characteristic that includes a number of skills, abilities and attitudes necessary for successfully solving tasks related to innovation.

The research methodology includes an analysis of psychological-pedagogical literature and scientific research to determine the learning process of students, pedagogical methods, programs and the environment in which learning takes place.

It was found that the influence of the educational environment plays an important role in the development of openness to new ideas. Students who study in a stimulating and innovative environment have more opportunities to develop this competence. Factors affecting openness to new ideas also include family context, cultural influences, and personality traits.

It has been established that the importance of creating a favorable educational environment for development is primarily the cooperation of teachers with students, the use of stimulating educational methods and programs, as well as support and encouragement from teachers can significantly improve the level of innovativeness.

In the conditions of the transition from reproductive to innovative, personally-oriented education, creative processes are identified with innovative-adaptive processes that take place in the form of innovative, social behavior and self-development. Innovative competence is an important aspect of education and can be recognized through the development of students' openness to new ideas. Teachers and educational institutions must actively contribute to this process by creating a stimulating learning environment and encouraging students to be creative and innovative. Students in basic secondary education must demonstrate a high degree of openness to new ideas. This indicates a great potential for openness to new information and readiness for creative thinking.

The relationship between the level of openness to new ideas and innovative competence emphasizes the importance of developing this quality in educational programs and demonstrates greater readiness for innovation. Creating a

ВІДКРИТІСТЬ ДО НОВИХ ІДЕЙ ЯК ОЗНАКА ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

stimulating learning environment and cooperation between teachers and students is of great importance for the development of this quality.

Keywords: *students of basic secondary education; innovations; innovative competence.*

Постановка проблеми. У контексті розвитку фізичної освіти постає проблема формування інноваційної компетентності здобувачів базової середньої освіти, що потребує її ґрунтовного дослідження.

Сучасний світ надто швидко змінюється, вимагаючи від суспільства та освітньої системи адаптації до постійної динаміки. У цьому контексті загальнобазова середня освіта визнається одним із ключових ступенів у підготовці здобувачів освіти до викликів майбутнього. Успішна підготовка здобувачів загальної базової середньої освіти потребує розвитку інноваційної компетентності, яка нерозривно пов'язана зі здатністю відкрито сприймати та впроваджувати нові ідеї.

У час зростаючої конкуренції та швидких технологічних змін інноваційна компетентність стає необхідною як для індивідів, так і для суспільства загалом. Вона стала ключовою характеристикою успішної освіти в сучасному суспільстві. Наукова освіта в Україні висвітлюється дослідниками в контексті: філософських підходів (Б. Гершунський, А. Вербицький, В. Краєвський та інші); педагогічних і психологічних аспектів (М. Голубевої, С. Клепко, С. Семерікова, В. Симонова та інші); міжнародного й вітчизняного досвіду (С. Бабійчук, М. Гальченко, Ю. Гоцуляк, С. Довгий, Н. Поліхун, І. Сліпучина, І. Чернецький та інші). Зокрема, дослідниці М. Бойко, Л. Гриневич та Н. Морзе наголошують, що наскрізною ідеєю наукової освіти є формування наукового стилю мислення, яке, зі свого боку, є підґрунтям здатності людини до інноваційності.

Дослідженням питання формування інноваційної компетентності в Україні займалися науковці І. Ковальчук, Л. Петриченко, С. Загородній, Н. Калюжка, О. Проценко, С. Юрочко та інші. Зокрема, І. Коновальчук зазначає, що інноваційна компетентність як особистісне новоутворення – це результат синтезу базової готовності до інноваційної діяльності й суб'єктного досвіду її здійснення.

Інноваційна компетентність є важливою складовою успіху в сучасному світі, де зростає значення інновацій та технологічного розвитку. Здобувачі базової середньої освіти як майбутнє суспільства повинні мати можливість розвивати інноваційну компетентність.

Отже, питання вивчення конструктивів інноваційної компетентності здобувачів базової середньої освіти залишається актуальним.

Метою статті є висвітлення ролі конструкту “відкритість до нових ідей” як ознаки інноваційної компетентності здобувачів базової середньої освіти.

Відповідно до цілей визначено такі завдання: на основі аналізу нормативно-правових документів, сучасної теорії та практики розкрити основні ознаки інноваційної компетентності здобувачів базової середньої освіти; виокремити особливості конструкту “відкритість до нових ідей”.

Методи та методика дослідження. Методи дослідження включають аналіз нормативно-правових документів, психолого-педагогічної літератури, наукових досліджень для визначення особливостей конструкту “відкритість до нових ідей” як ознаки інноваційної компетентності здобувачів базової середньої освіти.

Результати та дискусії. Інноваційна людина сприймає світ не як незмінну і гармонійну структуру, до якої легко можна пристосуватися, а як систему завдань, які потрібно розв'язати; як “область пізнавальної і практичної непевності” [2], як різноманітні труднощі, які необхідно раціонально подолати. Життя такої людини наповнене певним спектром проблем і стилем. У навчанні інноваційної людини важливе місце займає процес набування знань про світ і саму себе. Особистість значну частину інформації отримує шляхом здобуття особистого досвіду і безпосереднього контакту з пізнаваною реальністю. У процесі навчання одночасно збільшується значення інформації типу “знаю, як” на відміну від інформації “знаю, що”. Ставиться більший акцент на практику, на оволодіння мисленням.

Учень бере активну участь у трансформуванні, організації та реконструкції знання, якщо отримує його через практичну діяльність. Тоді знання, пов'язані з власним досвідом, відповідають його актуальним пізнавальним можливостям. Відтак інформація перестає бути фрагментарною, позасистемною. Розв'язування проблем вимагає знаходження інформації з різних галузей знань, тобто синтетичного погляду на світ.

Учень стає суб'єктом, учасником, а не тільки користувачем інформації. Він ініціює діяльність, робить вибір, бере відповідальність за свої ризиковані дії чи невдачу. Школа перестає бути об'єктом нудьги і страху. Змінюються стратегії навчання: монолог змінюється на діалог, учень і вчитель стають партнерами, процес виховання відбувається через діалог. Це має важливе значення для розвитку людини, оскільки формує “почуття контролю над подіями і почуття спроможності. А почуття спроможності та почуття задоволення в житті – це одне і те саме” [2].

Важливим є не тільки пристосування до майбутнього світу, але й “вкладення в нього розумних

ВІДКРИТІСТЬ ДО НОВИХ ІДЕЙ ЯК ОЗНАКА ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

інновацій” [3]. Зростає значення перспективної орієнтації, які є певним видом креативної адаптації. Для того, щоб досягти її мети, потрібно підвищити значення процесів антиципації, розвивати вміння, підвищувати наполегливість під час впровадження ідей. Важливе значення має також стимулювання мотивації та самоосвіти.

Інноваційна компетентність може бути розглянута як комплексна характеристика, яка включає в себе низку навичок, вмінь та ставлень, необхідних для успішного розв’язання завдань, пов’язаних з інноваціями. Вона включає здатність до креативного мислення; генерації нових ідей та розв’язання проблем; критичного оцінювання інноваційних ідей і ризиків, пов’язаних із їхнім упровадженням; ефективного спілкування і співпраці з іншими учасниками інноваційних процесів.

Відкритість до нових ідей є домінуючим конструктом інноваційної компетентності. Вона сприяє креативному мисленню, пошуку інноваційних рішень та готовності приймати нові виклики. Ця характеристика визначається як здатність сприймати нову інформацію й адаптувати знання і ідеї до власних потреб і контексту діяльності. Тобто ця ознака відображає здатність особи не тільки сприймати нову інформацію, але і аналізувати її критично, розвивати власні концепції, генерувати нові ідеї [4].

Відкритість до нових ідей може відрізнитися серед учнів базової середньої освіти залежно від факторів впливу (культурні та соціальні чинники, форми організації освітнього процесу, методи та засоби навчання тощо). Щоб розробити ефективні педагогічні підходи для її підтримки і розвитку, важливо розуміти, як ці фактори впливають на розвиток відкритості до нових ідей серед учнів. Так, культурні та соціальні чинники зорієнтовані на цінності, переконання, норми і очікування, а методи і стратегії освітнього процесу сприяють розвитку креативного мислення тощо.

Учні, які навчаються в стимулювальному й інноваційному середовищі, мають більше можливостей для вираження своїх ідей та експериментування, що потребує подальшого вдосконалення освітніх програм і педагогічних підходів. Окрім того, інноваційні педагогічні технології – це якісно нова сукупність форм, методів і засобів навчання, виховання й управління, яка приносить суттєві зміни у результат освітнього процесу.

Структуровані навчальні програми, педагогічні методи та підходи, що сприяють розвитку креативності, можуть значно вплинути на рівень інноваційної компетентності здобувачів освіти. Відкритість до нових ідей сприяє творчому мисленню, інноваційним практикам та спроможності адаптуватися до нових ситуацій. Важливість створення сприятливого освітнього середовища для розвит-

ку – це насамперед співпраця вчителів з учнями, застосування навчальних методів і програм, що стимулюють, а також підтримка і заохочення з боку вчителів можуть значно підвищити рівень інноваційної компетентності учнів [4; 5].

Розвиток у здобувачів базової середньої освіти відкритості до нових ідей залежить від: 1) потенційних можливостей до інноваційного мислення та розв’язання проблем; 2) наявності стимулювального й інноваційного освітнього середовища; 3) вікової групи; 4) факторів, включаючи сімейний контекст, культурні впливи й особистісні риси. Тому в закладах освіти мають створюватися умови для підготовки інноваційних особистостей, здатних впроваджувати інноваційні зміни та діяти творчо.

Саме творча діяльність в освітньому процесі допомагає здобувачам базової середньої освіти адаптуватися до змін. Це вимагає творчої орієнтації від особистості, що полягає у творчому підході до розв’язування пізнавальних проблем та прийняття рішень; пошуку, реалізації і відкритості до змін; гнучкості у процесі виконання поставлених завдань; керуванні самим собою; саморозвитку й самореалізації; якісно нових зразків поведінки, переходу від поведінки реплікаційної до інноваційної; творення власної особистості та творчості в усіх сферах діяльності [5].

Формування креативності й інноваційності учня здійснюється поетапно, а саме: від активного і продуктивного учня, через самостійного (який досягає значних навчальних результатів, що пропагується сучасною дидактикою) до творчого (самостійного, який приймає і успішно реалізує різноманітні, нові і складні навчальні проблеми, що сприяють розвитку його особистості) [6]. Цілями такого навчання є: пошук і творення цінностей, творчий стиль життя, інноваційна особистість, творча орієнтація [7]. Поступово творчість охоплює різноманітні форми інноваційної соціальної поведінки, “пов’язані з виконанням особистістю щораз більш складних, мінливих і не окреслених – щодо вимог – соціальних ролей: учня, громадянина, батька, споживача тощо” [5, 41]. У цьому аспекті проявом творчості буде здатність не тільки до творення нових рішень чи нових продуктів, а й до вивчення нових зразків поведінки відповідно до вимог середовища та модифікації умов життя.

Інноваційна людина, яка сприймає світ як динамічну систему завдань, не лише адаптується до змін, а й активно створює нові можливості для розвитку. Вона прагне до розв’язання складних проблем, що виникають у різних сферах життя, використовує творчий підхід для досягнення своїх цілей. У контексті освіти така людина виступає активним учасником освітнього процесу, де важливим є не тільки засвоєння теоретичних знань, а й розвиток практичних навичок.

Процес навчання інноваційної особистості передбачає не лише запам'ятовування фактів, але й освоєння навичок, які уможливають застосування отриманої інформації у конкретних умовах. Така освіта формує вміння мислити критично і творчо, що дає змогу знаходити нестандартні рішення, передбачати можливі наслідки своїх рішень і гнучко адаптуватися до нових ситуацій. Важливою складовою є розвиток уміння самостійно працювати з інформацією, здатність адаптувати нові ідеї до реальних умов і власних потреб, а також готовність до постійного самовдосконалення.

Вивчення нових ідей та впровадження інновацій в освітній процес вимагає змін у підходах до навчання та взаємодії учня з учителем. Успіх цього процесу залежить від створення сприятливого середовища, яке стимулює розвиток творчого мислення, інноваційних ідей і гнучкості в прийнятті рішень. Для цього важливо використовувати інноваційні педагогічні технології, що включають новітні методи та підходи в навчанні, вихованні і управлінні. Важливу роль у цьому процесі відіграє учитель, який не лише передає знання, а й виступає партнером у розвитку учнів, підтримуючи їхні ідеї, заохочуючи до експериментування і відкриття нових можливостей.

Підтримка відкритості до нових ідей серед учнів є важливою складовою розвитку їхньої інноваційної компетентності. Відкритість допомагає учням не лише приймати нову інформацію, а й критично її осмислювати, адаптувати до конкретних умов, що сприяє формуванню у них здатності до творчого подолання проблем. У цьому контексті значним є вплив культурних і соціальних факторів, а також організаційних і педагогічних підходів, які сприяють розвитку цієї відкритості та інноваційного потенціалу учнів.

Забезпечення стимулювального освітнього середовища, яке дає змогу учням вільно виражати свої ідеї, експериментувати, взаємодіяти з однолітками та вчителями, виступає ключовим фактором у формуванні інноваційної компетентності. Така компетентність не лише полегшує адаптацію до змін, але й відкриває нові горизонти для особистісного розвитку, самореалізації та досягнення успіху в різних сферах діяльності.

Поступово учень переходить від простого сприйняття знань до активного їх застосування, від продуктивного до творчого мислення. Цей перехід є важливим етапом у розвитку інноваційної особистості, здатної впроваджувати новаторські ідеї і розв'язувати складні завдання, які вимагають нестандартних підходів і творчих рішень. Творча орієнтація учнів дає змогу не лише виконувати завдання, що виникають в освітньому процесі, а й трансформувати соціальну реальність, враховуючи нові умови і вимоги, які постійно змінюються.

Важливо також забезпечувати умови для розвитку креативного й інноваційного мислення через різноманітні форми навчання, інтерактивні методи і практичні заняття, що допомагають учням долати стереотипи та шукати нові можливості для самовираження. Це уможливорює створення середовища, в якому учні не лише засвоюють знання, а й навчаються творчо підходити до виконання завдань, генерувати нові ідеї і реалізовувати їх у реальному житті.

Формувати в учнях здатність до інноваційного мислення і творчої діяльності можна лише за умови постійного вдосконалення освітнього процесу, розвитку педагогічних підходів, які враховують зміни в суспільстві та нові вимоги до освітніх стандартів. Тому головне завдання педагогічного колективу – створити умови, за яких учні будуть мати можливість повною мірою реалізувати свій інноваційний потенціал, прагнути до нових досягнень, експериментувати і бути готовими до змін у будь-якій сфері своєї діяльності.

Задля розвитку інноваційної компетентності учнів, особливо в контексті сучасної освіти, важливо акцентувати увагу на особистісно орієнтованому навчанні. Воно має не тільки передавати знання, але й сприяти розвитку внутрішніх ресурсів особистості, зокрема критичного мислення, самостійності та здатності до адаптації в умовах невизначеності.

Однією з основних складових є підтримка самовираження учнів через творчі завдання і практичні проекти, що дають їм можливість проявляти інноваційність у процесі навчання. Завдяки таким підходам учень стає не просто реципієнтом знань, а активним учасником освітнього процесу, здатним генерувати нові ідеї та рішення для подолання реальних проблем.

Це передбачає також значну роль навчальних технологій, які включають інтерактивні методи, онлайн-ресурси, проектні роботи та співпрацю в групах. Застосування таких інструментів допомагає формувати у учнів навички роботи в команді, розвиток лідерських якостей, здатність адаптуватися до змінюваних обставин та взаємодіяти з різними ідеями та підходами.

Зміна підходів до оцінювання знань і результатів навчання також має велике значення. Оцінювання не повинно обмежуватися лише тестами або традиційними іспитами. Це має бути процес, який враховує не тільки факт засвоєння матеріалу, а й здатність учня застосовувати отримані знання в практичних ситуаціях. Оцінка інноваційної діяльності повинна включати креативний підхід до виконання завдань, ініціативу в пошуку нових рішень та готовність ризикувати, що є важливими складовими інноваційного мислення.

Крім того, важливою видається роль виховної роботи в школах, яка сприяє розвитку соціальної

ВІДКРИТІСТЬ ДО НОВИХ ІДЕЙ ЯК ОЗНАКА ІННОВАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

відповідальності, готовності до змін та активної громадянської позиції. Формування таких якостей забезпечує всебічний розвиток учня як інноваційної особистості, готової активно діяти в умовах сучасних соціальних, економічних і технологічних змін.

Отже, інноваційна освіта – це не лише передача знань, але й формування навичок та компетентностей, що дають можливість особистості адаптуватися до незмінюваного світу, створювати нові ідеї та знаходити ефективні рішення для реалізації складних завдань. Це процес, який охоплює не лише учнів, але й педагогів, які повинні бути не просто наставниками, а партнерами, що підтримують та надихають на розвиток інноваційного потенціалу в кожному учневі.

Висновки. Інновацію можна розуміти як ефект культуротворчої активності людини, витвір людської праці, зміни в соціальній поведінці людей та програму розвитку особистості. В умовах переходу від репродуктивної до освіти інноваційного особистісно орієнтованого типу, творчий процес отожднюється з інноваційними, адаптаційними процесами, які мають місце в інноваційних формах соціальної поведінки та саморозвитку. Інноваційна компетентність є важливим аспектом освіти, який може бути сприйнятий розвитком відкритості до нових ідей здобувачів загальної базової середньої освіти. Педагоги та освітні заклади повинні активно сприяти цьому процесу, створюючи стимулювальне навчальне середовище та заохочуючи учнів до креативності й інновацій. Здобувачі базової середньої освіти мають проявляти високий рівень відкритості до нових ідей, це вказує на їх великий потенціал для прийняття нової інформації та готовності до творчого мислення. Зв'язок між рівнем відкритості до нових ідей та інноваційною компетентністю підкреслює важливість розвитку цієї якості у навчальних програмах, демонструє більшу готовність до інновацій. Створення стимулювального освітнього середовища та співпраця вчителів з учнями мають велике значення для розвитку цієї якості. Сформульовані висновки відкривають нові перспективи для подальших досліджень у галузі освіти та розвитку інноваційної компетентності серед учнів базової середньої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриневиц Л.М., Морзе М.В., Бойко М.А. Наукова освіта як основа формування інноваційної компетентності в умовах цифрової трансформації суспільства. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2020. Том 77. № 3. Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ, 23 с.

2. Інформаційний бюлетень наукового проекту “Інноваційний університет – інструмент інтеграції в європейський освітній і науковий простір” 2015 р. Ужгород, 2015. 205 с.

3. Концепція розвитку STEM-освіти до 2027 року Чинний від 2020-08-05. Київ : Міністерство науки і освіти України, 2020. 20 с. (Концепція розвитку STEM-освіти).

4. Колток Л., Іваник Н. Впровадження STEM-освіти в освітній процес Нової української школи. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. С. 133–136.

5. Коробова І.В. Організація дослідницької діяльності учнів на уроках фізики. Матеріали Всеукр. студ. наук.-практ. конф. “Формування компетентностей учнів і студентів засобами природничо-математичних дисциплін” (19–20 квітня 2012 року). Херсон, 2012. С. 73–75.

REFERENCES

1. Hrynevych, L.M., Morze, M.V. & Boyko, M.A. (2020). Naukova osvita yak osnova formuvannia innovatsiinoi kompetentnosti v umovakh tsyfrovoyi transformatsii suspilstva [Scientific education as a basis for the formation of innovative competence in the conditions of digital transformation of society]. *Information Technologies and Learning Tools*, Kyiv, Vol. 77. No. 3. 23 p. [in Ukrainian].

2. Informatsiynyi biuletень naukovoho proektu “Innovatsiynyi universytet – instrument intehratsii v yevropeyskyi osvittinii i naukovyi prostir” (2015). [Information bulletin of the scientific project “Innovative University – a tool for integration into the European educational and scientific space”]. Uzhhorod, 205 p. [in Ukrainian].

3. Kontseptsiiia rozvytku STEM-osvity do 2027 roku (2020). [The concept of the development of STEM education until 2027]. Kyiv, Ministry of Science and Education of Ukraine, 20 p. [in Ukrainian].

4. Koltok, L. & Ivanyk, N. (2020). Vprovadzhennia STEM-osvity v osvittinii protses Novoi ukrainskoi shkoly [Implementation of STEM education in the educational process of the New Ukrainian School]. Scientific Collection “Current Issues in the Humanities: Interuniversity Collection of Scientific Works of Young Scientists of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University” (January 17, 2020). [in Ukrainian].

5. Korobova, I.V. (2012). Orhanizatsiia doslidnytskoi diialnosti uchniv na urokakh fizyky [Organization of students' research activities in physics lessons]. *Materialy Vseukr. stud. nauk.- prakt. konf. “Formuvannia kompetentnostei uchniv i studentiv zasobamy pryrodnycho matematychnykh dystsyplin” (19–20 kvitnia 2012 roku)* – Proceedings of the All-Ukrainian Student Scientific-Practical Conference “Formation of Competencies of Pupils and Students by Means of Natural and Mathematical Disciplines” (April 19–20, 2012). Kherson, pp. 73–75. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.01.2025

METHODOLOGY FOR TEACHING VIRTUAL WRITTEN ENGLISH COMMUNICATION IN SECONDARY SCHOOLS: A STATISTICAL EVALUATION OF EFFECTIVENESS

UDC 378.147:811.111:004:519.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324543>

Oksana Boiko, Postgraduate Student of the Foreign Language and
Linguodidactics Department, Faculty of English Philology,
Zaporizhzhia National University

METHODOLOGY FOR TEACHING VIRTUAL WRITTEN ENGLISH COMMUNICATION IN SECONDARY SCHOOLS: A STATISTICAL EVALUATION OF EFFECTIVENESS

The meta-analysis of evolutionary trends in pedagogical linguistics and the intensification of technocentric adaptation within educational environments necessitates re-evaluating methodological approaches to cultivating virtual discursive competences in English-language writing. The integrative synthesis of cognitive-discursive paradigms with pragmalinguistic concepts provides a foundational platform for constructively implementing multimodal textual practices. Deeply embedded correlational relationships between interactive text creation frequency and cognitive lexico-syntactic adaptability illustrate the complexity of the polyfactorial influences on the emergent properties of cohesive and coherent textual constructs. An empirical approach to the statistical verification of methodological innovation outcomes demonstrates significant growth in students' integrative pragmatic-semiotic potential across multilevel educational contexts.

The diachronic dimension of culturally determined pragmalinguistic strategies shaping intercultural semiotic interactivity underscores the importance of methodological pluralism, which unites cognitive anthropology, sociolinguistic analysis, and the pragmatics of textual modelling. Hypertextual variability, activated through digitalised interfaces, is key in fostering cognitive-modulative flexibility and textual integration.

Research findings highlight the critical role of algorithmically driven educational platforms that enable personalised cognitive structuring of speech units. Parametric analyses of the efficacy of such platforms reveal a statistically verified correlation between the cognitive automation of complex syntactic constructions and the overall coherence level of textual formations.

Empirical data indicate that integrating multidisciplinary strategies to harmonise pragmatic and semantic dimensions facilitates the development of linguistically reflective competence. In this context, adaptive educational trajectories that account for individualised cognitive indicators are pivotal in the globalised transformation of educational practices. The transcendental importance of conceptual renovation in teaching methodologies for English-language written communication underscores the need for further investigation into multifunctional educational strategies. These strategies should integrate cognitive-discursive models, pragmatically oriented interventions, and culturally relevant algorithms for textual adaptation to ensure the emergent success of learners in the digital age.

Keywords: teaching methodology; virtual English-language written communication; statistical assessment; effectiveness; cognitive-discursive analysis; intercultural competence; digital pedagogy.

Tabl. 5. Ref. 15.

Оксана Бойко, аспірантка кафедри англійської філології
та лінгводидактики факультету іноземної філології
Запорізького національного університету

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ВІРТУАЛЬНОГО ПИСЬМОВОГО АНГЛОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ: СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ

Метааналіз еволюційних тенденцій у педагогічній лінгвістиці та інтенсифікація техноцентричної адаптації освітніх середовищ зумовлюють необхідність переосмислення методологічних підходів до формування віртуальних дискурсивних компетенцій у межах англійського письма. Комплексний синтез когнітивно-дискурсивних парадигм із прагмалінгвістичними концепціями забезпечує фундаментальну платформу для конструктивного впровадження мультимодальних текстових практик. Результати досліджень вказують на ключову роль алгоритмічно зумовлених освітніх платформ, які уможливають персоналізоване когнітивне структурування мовленнєвих одиниць. Параметричний аналіз ефективності таких платформ демонструє статистично верифіковану залежність між когнітивною автоматизацією складних синтаксичних конструкцій і загальним рівнем когерентності текстових утворень. Емпіричні дані свідчать, що впровадження мультимісциплінарних стратегій, орієнтованих на інтерактивну гармонізацію прагматичних і семантичних аспектів, сприяє формуванню лінгвістично-рефлексивної компетентності. У цьому контексті, адаптивні освітні траєкторії, які враховують індивідуалізовані когнітивні показники, є ключовими у процесі глобалізованої трансформації освітніх практик.

Ключові слова: методика навчання; віртуальне англійське письмове спілкування; статистична оцінка; ефективність; когнітивно-дискурсивний аналіз; міжкультурна компетенція; цифрова педагогіка.

Statement of the problem. Paradigmatic shifts in pedagogical linguistics and the intensification of digital interactions in the modern educational environment make it necessary to develop innovative methods of forming competences in English-language written discourse [2, 107]. Modern

scholarship emphasises the importance of an integrative approach, which includes the use of multimodal textual practices and cognitive and communicative mechanisms to ensure the quality of mastering the structural and semantic features of the English language [7, 31]. The empirical and statistical evaluation of the effectiveness of pedagogical interventions in virtual written communication shows a statistically verified increase in learners' cognitive and linguistic potential. The data analysis reveals the multifactorial influence of the frequency of discourse interactions on forming lexical and grammatical repertoire, syntactic competence and pragmatic sensitivity [8, 158]. At the same time, the growth of text production productivity correlates with the development of the ability to manipulate structural and lexical units adaptively, depending on the context.

Incorporating metacognitive strategies into the learning process involves reflective analysis, cognitive structuring of textual units and critical processing of semantic constructions [15, 171]. This approach allows for the interactive harmonisation of written discourse's formal, semantic and pragmatic components. The coherence of text structures generated by learners in virtual environments directly depends on using dynamic self-assessment algorithms that provide contextually relevant modification of lexical and syntactic schemes.

The virtual English-language written communication phenomenon also involves incorporating cultural and brand components that determine the communicative behaviour of participants in digital discourses. Adapting culturally specific pragmalinguistic strategies is a key prerequisite for forming a high level of intercultural integration in a globalised society [3, 71]. The teaching methodology should consider the diachronic aspects of language changes reflecting the peculiarities of the target audience's socio-cultural environment. The statistical verification of methodological approaches used to teach English-language written communication demonstrates a significant correlation between the duration of students' involvement in virtual discourse and the level of their textual competence [5]. The systematisation of the data obtained indicates the further need to expand the methodological arsenal through cognitive-oriented interactive learning strategies.

Accordingly, the study's results indicate that implementing virtual platforms for teaching written communication practices not only optimises the process of linguistic acquisition but also forms the prerequisites for developing multidisciplinary competences that meet the challenges of modern educational globalisation.

Analysis of key research and publications. The intensification of globalisation processes and the digitalisation of the communicative space make it important to develop virtual English-language written communication skills as a component of secondary school students' integrative language competence. Scientific

researches (M. Anisimov, O. Boyko, D. Lasagabaster, N. Likarchuk, H. Mehr, A. Sanchez-Munyo) focus on the need to consider the cognitive-discursive nature of written communication, which manifests a multilevel interaction between cognitive, pragmatic and textual-semiotic components. In light of the latest theories, the importance of analysing the phenomenological characteristics of written discourse in digital transformation is emphasised. In the study of the structural and functional organisation of written English-language communication, special attention is paid to the cohesive and coherent relations that determine the architectonics of the text. A retrospective analysis of recent studies (D. Bailey, G. Bevzo, Y. Feng, M. Purvanto, R. Shadiev, S. Qiu) shows the need for an in-depth study of textual macrostructures that determine the semantic integration of the message and microstructures that ensure its lexico-grammatical integrity. In this context, developing discourse competence, which includes synthesising multivalent pragmatic models in producing written texts oriented to the digital environment, is important.

Introducing innovative technologies into the education system significantly modifies traditional teaching approaches to English written communication. Multifunctional platforms, such as adaptive learning systems, automated analytical algorithms for textual assessment, and interactive programmes for working on stylistic components, contribute to creating personalised learning trajectories. At the same time, it is conceptually important to balance students cognitive autonomy students cognitive autonomy and technological regulation of the learning process, which requires the development of new methodological tools.

The dynamics of the formation of students' virtual writing skills correlate with their cognitive development, which necessitates the study of psycholinguistic mechanisms that ensure text production in a virtual environment. In particular, it is important to understand the role of working memory in formulating complex syntactic structures, automating grammatical structures and mastering discourse schemes (N. Almusharraf, F. Wood, O. Golikova, J. Kenjabayev). Activating reflective strategies, including analytical thinking and forecasting possible communication scenarios, is the basis for developing writing skills.

In a multicultural world, English-language written communication is becoming a means of transmitting information and a complex tool for intercultural interpretation (D. Vijana, R. Hatcher, L. Codriani, O. Malinka, J. Retis, B. Sihian). Learners should be able to decode culturally specific semantic implications manifested in the text's lexical, syntactic and pragmatic elements. The development of culturally adaptive competence requires the development of interdisciplinary approaches that integrate the methods of discourse analysis, linguistic anthropology and sociolinguistics.

METHODOLOGY FOR TEACHING VIRTUAL WRITTEN ENGLISH COMMUNICATION IN SECONDARY SCHOOLS: A STATISTICAL EVALUATION OF EFFECTIVENESS

This ensures that learners can function productively in a multicode virtual environment.

Further research in teaching virtual written communication requires systematic reflection on existing educational models and their adaptation to the realities of the digital age. Research into the effectiveness of integrated technologies that combine the principles of adaptive learning, cognitive-linguistic interventions and multidisciplinary analysis of text products remains a priority. Creating differentiated assessment models that consider written texts' semantic, pragmatic and stylistic richness will be an important step towards improving the methodology of developing virtual communication skills.

The article aims to determine the pedagogical validity and empirical substance of the tested methodology for forming virtual English-language writing competence in secondary school students using a randomised controlled quasi-experimental design with multivariate statistical analysis. The study aims to develop a theoretical and methodological paradigm for integrating digital educational platforms into educational discourse and prove its effectiveness through the use of cognitive and productive indicators analysed using high-level analytical models.

Presentation of the primary material. Forming discursive competence in English-language written communication in a virtual environment among secondary school students is a multilayered process that requires synthesising interdisciplinary approaches based on modern theories of cognitive hermeneutics, didactic adaptation and digital pedagogy [1, 77]. Mastering virtual communication strategies involves not only the integration of linguistic knowledge but also the development of strategic reflection in interaction with hypertextual structures [4, 2567]. According to the report of the International Institute of Educational Standards (IIES, 2023), only 14 % of educational institutions in countries with a high level of digital transformation demonstrate a systematic approach to the implementation of digital English language learning tools, while in middle-income countries this figure drops to 5 %, indicating a significant stratification of access to innovative educational practices [14]. The development of methods aimed at optimising the development of virtual written English competence requires the integration of the latest theories of psycholinguistic reception and cognitive discourse analysis. Researchers are increasingly focused on the semiotic load of digital texts students use for learning [12, 2557]. Data from the European Consortium for Educational Technology (ECTE, 2022) show that students participating in adaptive learning programmes focused on individual cognitive trajectories achieve 48 % higher results in written English performance than those involved in standard forms of learning [14].

Empirical research confirms that introducing adaptive platforms based on machine learning algorithms

significantly increases the effectiveness of pedagogical strategies in virtual written communication. For example, research conducted as part of the Digital Literacy Advancement in Asia-Pacific (DLAP, 2021) project found that using interactive tools for developing written texts helps increase students' cognitive flexibility by 39 % [14]. However, at the same time, the issues of institutional inequality and access to high-quality digital resources remain relevant, particularly acute in countries with low funding levels for educational initiatives. Accordingly, forming virtual English-language writing competence among secondary school students is a complex phenomenon that requires a multidimensional approach. This approach involves simultaneous consideration of cognitive-psychological, socio-cultural and technological determinants [13, 117]. The priority areas for further research are creating personalised teaching methods based on digital pedagogy, optimising algorithmic approaches to text analysis, and ensuring equal access to modern educational platforms.

In the course of statistical analysis aimed at studying the effectiveness of the implementation of innovative approaches to the formation of competences in the field of English-language text production among secondary education students, a multimethodological approach is used, which is based on a combination of complex quantitative and qualitative analytical procedures [11, 63]. The statistical tools used provide the possibility of highly accurate and valid verification of hypothetical constructions to improve text-centred communication's effectiveness within clearly defined empirical conditions. At the stage of standardising the participants' language proficiency level, the Oxford Placement Test (OPT) is used to unify cognitive and lexical parameters between respondents. This tool helps to reduce intergroup disparities by minimising the risks of systematic errors that may arise due to the heterogeneity of the respondents' previous language experience [11, 70]. Such standardisation creates the basis for ensuring the internal validity of the experimental procedure.

The parametric Student's t-test for paired samples detects changes in pre-and post-test results. This tool is optimal for statistical verification of the significance of changes within a homogeneous group. To assess intergroup differences, the Student's t-test for independent samples is integrated, which provides a high level of sensitivity to detecting differentiation between control and experimental cohorts [9].

The rate of text generation is estimated by the formula proposed by Larsen-Freeman, which determines the ratio between the number of words and clauses, allowing the assessment of the cognitive speed and lexical density of written texts [10]. This metric represents the dynamics of cognitive performance and the ability to expand lexically without compromising

**METHODOLOGY FOR TEACHING VIRTUAL WRITTEN ENGLISH COMMUNICATION
IN SECONDARY SCHOOLS: A STATISTICAL EVALUATION OF EFFECTIVENESS**

content density. The data obtained are generalised through the use of multivariate analysis of variance (ANOVA), which makes it possible to study the interactive influence of independent variables, such as teaching methods, age characteristics and cognitive potential of respondents, on the qualitative parameters of text-centred products [11, 103]. The integration of this approach reveals latent relationships between variables and provides a systematic understanding of the impact of various factors on the dependent variable – the quality of written text. The multidimensionality of the method makes it impossible to simplify the conclusions drawn and ensures a high level of accuracy in the analysis of complex systemic phenomena.

Accordingly, our empirical study (based on the private alternative school “Primary”), implemented in the context of a private alternative educational institution (from September to December 2024), is characterised by the complexity of the methodological design and the use of innovative didactic technologies. The sample consisted of a limited cohort of fifth, sixth and eighth-grade students, each integrated into a differentiated pedagogical strategy. The educational materials adapted to the specifics of the experiment included Go Getter and Focus 2nd edition textbooks, which embodied the binary of the traditional paper format and digital platforms with interactive MyEnglishLab functionality. This hybrid approach helped to maximise the variability and accuracy of the analysis. The methodological design of the experiment was based on a randomised, placebo-controlled scheme, which ensured a high level of internal validity. However, it excluded the possibility of double-blinding due to the participants’ and teachers’ awareness of the materials used. The study design included a three-phase model: pre-testing, intervention, and post-testing, which allowed for a quantitative and qualitative assessment of the transformation of students’ writing skills. Independ-

ent experts carried out all assessments, eliminating the researcher’s subjective influence.

The research tools were based on complex cognitive and linguistic metrics. In particular, the Wolfe-Quintero formula was used to determine the accuracy of writing, which measured the ratio of the number of pragmatic and syntactic errors to the total number of grammatical units (t-units). Fluency was assessed according to the Larsen-Freeman approach by calculating the ratio of the total number of words to the number of clauses. The test items were adapted based on the standardised IELTS General Writing Topics, which ensured the conceptual relevance of the data obtained. The preliminary survey analysis of respondents revealed a systematic lack of experience in using interactive educational platforms in teaching writing. Students noted the tasks’ primitiveness, which boiled down to elementary mechanical exercises at the level of filling in the blanks or translating texts. The overwhelming majority of respondents pointed to the demotivating nature of the assessment, which significantly limited their creativity and ability to write independently.

For example, the results obtained for accuracy and fluency and using discourse markers (DMs) indicate acceptable consistency. Table 1 shows the results of the ANOVA comparing the accuracy scores of the control and experimental group participants. The columns show each group’s means (M) and standard deviations (SD). The “Sum of Squares” value shows the variation between the groups, and the “F” and “Sig” columns show the statistical results of the analysis of variance (ANOVA). The F-value is low (0.07), and the p-value (Sig.) is 0.79, indicating no statistically significant differences between the groups during the post-test. This may indicate a similar level of development of writing accuracy in the groups according to the chosen teaching methodology (Table 1).

Table 1. ANOVA test for the test indicators

Variable	G1 (n = 20)	G2 (n = 20)	G3 (n = 20)	Sum of Squares	F	Sig.
Accuracy	47.00 ± 11.53	41.33 ± 4.16	Not computed	266.00	0.07	0.79

The following table shows the results of a detailed statistical analysis of the written tests among the control and experimental groups of respondents within three age categories (5th, 6th, and 8th grades) by three primary parameters: Accuracy, Fluency and Using DMs. The statistical parameters are presented in the form of mean values (Mean) and standard deviations

(Std. Deviation), which makes it possible to identify patterns and differentiation in the test results. In the fifth grade, the results show significant variability among the control group in using discourse markers (M = 25.67; SD = 14.22), which may indicate unstable cognitive competence in the formation of written texts. The experimental group demonstrated a higher mean

**METHODOLOGY FOR TEACHING VIRTUAL WRITTEN ENGLISH COMMUNICATION
IN SECONDARY SCHOOLS: A STATISTICAL EVALUATION OF EFFECTIVENESS**

accuracy score ($M = 8.00$) with a significant variance ($SD = 7.55$), which may indicate the heterogeneity of the group sample. Given the increased fluency of writing in the control group ($M = 3.33$; $SD = 3.51$) compared to the experimental group ($M = 4.33$; $SD = 5.13$), it can be assumed that the level of errors in the wording of the text depended mainly on the individual cognitive and linguistic characteristics of the participants.

The sixth age category demonstrates exceptional homogeneity in the results of all measured parameters ($SD = 0.00$ for all variables), which may be due to the strict control factors of the study or the specifics of cognitive development at this stage. Nevertheless, the control group achieved a significantly higher level of accuracy ($M = 24.00$) compared to the experimental

group ($M = 14.00$), while the fluency of writing in the experimental group was better ($M = 2.00$), which may indicate the integration of specific methodological interventions aimed at improving text coherence.

The eighth grade demonstrates the most pronounced dynamics of improvement within the experimental group. The maximum accuracy ($M = 48.00$) and the frequency of discourse markers ($M = 97.00$) reflect a significant improvement in writing skills compared to the control respondents, who, despite significant stability in writing fluency ($M = 0.00$), remain behind in other indicators. Thus, the high frequency of discourse markers used by the experimental group ($SD = 0.00$) may indicate the participants' ability to adequately organise written discourse linguistically, which correlates with the high accuracy of the texts (Table 2).

Table 2. Descriptive statistics for the written pre-test across groups

Dependent Variables: Accuracy, Fluency, Using DMs	Mean	Std. Deviation
Grade 5, control group (n=20)		
Accuracy	5.67	5.51
Fluency	3.33	3.51
Using DMs	25.67	14.22
Grade 5, experimental group (n=20)		
Accuracy	8.00	7.55
Fluency	4.33	5.13
Using DMs	26.33	12.50
Grade 6, control group (n=20)		
Accuracy	24.00	0.00
Fluency	4.00	0.00
Using DMs	25.00	0.00
Grade 6, experimental group (n=20)		

**METHODOLOGY FOR TEACHING VIRTUAL WRITTEN ENGLISH COMMUNICATION
IN SECONDARY SCHOOLS: A STATISTICAL EVALUATION OF EFFECTIVENESS**

Table 2. Descriptive statistics for the written pre-test across groups

Accuracy	14.00	0.00
Fluency	2.00	0.00
Using DMs	25.00	0.00
Grade 8, control group (n=20)		
Accuracy	36.00	0.00
Fluency	0.00	0.00
Using DMs	74.00	0.00
Grade 8, experimental group (n=20)		
Accuracy	48.00	0.00
Fluency	1.00	0.00
Using DMs	97.00	0.00

The analysis of variation (ANOVA) conducted to determine the differentiation between the groups shows no statistically significant differences in the scores before implementing the alternative approaches. The mean values of the groups' results were 25.67, 26.33 and 55.25, respectively, indicating moderate coherence in the baseline data. The analysis of variance showed that the sum of squares between the groups was 2054.02, with degrees of freedom equal to 2, which confirms the structural homogeneity of the group sample. Despite the differences in standard deviations (14.22, 12.50, 36.17), the statistical coefficient F of 1.55 did not exceed the critical threshold, which means

that the hypothesis of significant differences between the cohorts is invalid.

The obtained p-value (0.277) exceeds the generally accepted alpha value of 0.05, thus refuting the assumption that there is a correlation between the indicators of participants in different groups. This absence of significant differences indicates the congruence of the study groups' initial conditions, which is a fundamental aspect of the validity of the experimental design. These results confirm the hypothesis that the cohorts are equivalent at baseline, providing a theoretical basis for further analysis of the impact of alternative approaches (Table 3).

Table 3. Results of analysis of variance (ANOVA)

Variable	G1 (n=20)	G2 (n=20)	G3 (n=20)
	M SD	M SD	M SD
Attitude	51.6 7.17	61.67 9.95	65.20 9.94

**METHODOLOGY FOR TEACHING VIRTUAL WRITTEN ENGLISH COMMUNICATION
IN SECONDARY SCHOOLS: A STATISTICAL EVALUATION OF EFFECTIVENESS**

The data analysis reveals significant differences between the experimental groups (G1, G2, G3) and the control group in terms of key parameters: accuracy, fluency and the use of discourse markers (Using DMs). The statistical indicators indicate a high significance of the differences, confirmed by the extremely small p-values, demonstrating almost zero probability of a random coincidence of results.

The mean level of accuracy in the G1 group (M = 88.28, SD = 8.17) is significantly higher than in G2 (M = 60.53, SD = 7.86) and G3 (M = 57.80, SD = 5.97). The F-statistic value (F = 98.79) combined with the p-value (2.99e-19) highlights the extremely high impact of the methodological intervention on the participants' ability to achieve accuracy in writing. The turnover rates show a similar trend. Group G1 has the highest mean values (M = 75.44, SD = 8.60), while G2

(M = 58.33, SD = 4.73) and G3 (M = 56.07, SD = 9.00) are significantly behind. The F-statistic (F = 36.06) and the extremely low p-value (7.56e-11) confirm the statistical significance of the differences between the groups.

Finally, the use of discourse markers shows a somewhat more complicated picture: G1 demonstrates the highest results (M = 79.65, SD = 9.41), while G2 (M = 60.46, SD = 5.39) and G3 (M = 64.84, SD = 7.02) show less homogeneous results. The F-statistic (F = 34.52) and p-value (1.51e-10) confirm that the differences identified are statistically significant, indicating the implemented approaches' effectiveness in developing discourse competence. Thus, the results demonstrate the benefits of the intervention methodology, which contributes to a significant improvement of discourse competence in the written texts of the participants of the experimental group G1 (Table 4).

Table 4. Results of the analysis of variance (ANOVA) for the post-test in writing between groups

Variable	G1 Mean (SD)	G2 Mean (SD)	G3 Mean (SD)	F	p-value
Accuracy	88.28 (8.17)	60.53 (7.86)	57.80 (5.97)	98.79	2.99e-19
Fluency	75.44 (8.60)	58.33 (4.73)	56.07 (9.00)	36.06	7.56e-11
Using DMs	79.65 (9.41)	60.46 (5.39)	64.84 (7.02)	34.52	1.51e-10

The Scheffe test was used to determine significant differences between the groups. The results (Table 5) show that the average score of the G1 group significantly differed from that of the G2 and G3 groups. All this indicates that the G1 group outperformed the G2 and G3 groups. It should also be noted that group G3 (8th-grade students), which showed the most significant variation in results, had significantly higher average scores than the other groups, which may indicate individual differences or the influence of additional factors in learning.

The results demonstrate the effectiveness of the teaching methods analysed in groups G1, G2 and G3 (productive-process and genre-process approaches were the two modalities of this study, i.e. the study was based on mixed approaches). Group G1 showed an average score of 41.33 words with a standard error of 2.40. The confidence interval (30.99 – 51.68) indicates the relative stability of the results in this group. Group G2 had a slightly higher mean score (47.00 words) but with a wider confidence interval (18.35 – 75.65), which may indicate more significant variation among participants in this group.

The G3 group had a significantly higher average score, but the large confidence interval (-340.81 to 713.81) indicates a significant variation in the data.

This may be due to differences in training levels or other external factors. Such data may require more detailed analysis to interpret the results accurately. Overall, the data confirm that the approach to teaching has a significant impact on student outcomes, especially in groups with a clear methodological structure (Table 5).

The analysis of variance (ANOVA) and the interpretation of the tabular data indicate a multidimensional transformation of the cognitive and linguistic parameters of students' text-creating activities in the control and experimental cohorts. The statistically verified data indicate a high level of effectiveness of methodological interventions in the G1 group, in particular in the dimensions of grammatical accuracy (Accuracy), semantic cohesion (Fluency) and intensification of discourse marking (Using DMs). The mean values of writing accuracy in the G1 group (M = 88.28; SD = 8.17) are significantly higher than those for G2 (M = 60.53; SD = 7.86) and G3 (M = 57.80; SD = 5.97). The high value of the F-statistic (F = 98.79) and the extremely low p-value (p = 2.99e-19) confirm the correlation between the innovative approach to teaching and a significant increase in accuracy in the use of grammatical constructions. The obtained results demonstrate the ability of G1 learners to generate texts in a structurally balanced manner with minimisation of grammatical deviations.

**METHODOLOGY FOR TEACHING VIRTUAL WRITTEN ENGLISH COMMUNICATION
IN SECONDARY SCHOOLS: A STATISTICAL EVALUATION OF EFFECTIVENESS**

Table 5. Scheffe test: results of the analysis of mean values, standard errors and confidence intervals for groups G1, G2 and G3

Group	Mean	Std. Error	95% Confidence Interval (Lower Bound, Upper Bound)
G1	41.33	2.40	(30.99, 51.68)
G2	47.00	6.66	(18.35, 75.65)
G3	186.50	41.50	(-340.81, 713.81)

The parameters of writing fluency in the G1 group (M = 75.44; SD = 8.60) indicate high cognitive integration while creating textual products. The contrasting values in G2 (M = 58.33; SD = 4.73) and G3 (M = 56.07; SD = 9.00) emphasise the inertia of traditional approaches to developing writing skills. The F-statistic (F = 36.06) and p-value (p = 7.56e-11) confirm a statistically significant difference between the cohorts. The frequency of discourse markers in G1 (M = 79.65; SD = 9.41) emphasises the ability of the group members to produce texts with a high level of coherence. For comparison, in G2 (M = 60.46; SD = 5.39) and G3 (M = 64.84; SD = 7.02), the indicators show a noticeable decrease, which correlates with the deficit of cognitive and pragmatic strategies. The F-statistic (F = 34.52) and p-value (p = 1.51e-10) confirm the significance of the difference between the samples.

The data analysis shows that the innovative teaching methodology used in the G1 group ensures the productive integration of cognitive and discourse strategies, manifested in the syntactic coherence, lexical and semantic density and pragmatic relevance of the texts. The tabular results confirm the effectiveness of the blended approach based on the principles of interactive learning. This suggests the need for further development of differentiated cognitive-oriented strategies to optimise students' text-producing competences in digital environments.

Conclusion. Experimental testing of the proposed methodology allowed us to empirically verify its pedagogical validity and cognitive substance. The results show that integrating innovative multimodal strategies based on cognitive and communicative mechanisms contributes to the synergistic development of textual competence in a digitalised educational environment. The productivity of speech activity demonstrates a clear correlation with the parameters of coherence, structural and grammatical harmonisation and pragmatic relevance of the texts produced. The structural-functional analysis of the obtained results revealed a correlation between adaptive cognitive mechanisms and the effective-

ness of discourse competence formation. The dominance of metacognitive strategies, such as reflective deconstruction and integrative modelling of textual schemes, has become crucial for harmonising lexical, syntactic and semantic parameters. This, in turn, provides an interactive visualisation of the latent cognitive processes that determine textual architectonics in digital communication.

In light of the findings, the priority is to expand the methodological repertoire by implementing interdisciplinary interventions that integrate the paradigmatic approaches of cognitive linguistics, pragmalinguistic analysis and digital pedagogy. Considering the socio-cultural contextuality and diachronic transformations of language codes is key to ensuring intercultural integration. Developing methods that consider the polycolality of virtual environments opens new horizons for forming multidisciplinary competences.

Prospects for further scientific research include a comprehensive analysis of semiotic and cognitive parameters of textual products in the context of algorithmic evaluation systems. The vector of further research involves developing adaptive educational trajectories based on the interaction of neurolinguistic models with cognitive-oriented technologies. Forming multidimensional differentiated assessment strategies will ensure multifactorial verification of learning progress, creating the basis for innovative approaches in pedagogical hermeneutics.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анісімов М.В. Теоретико-методологічні основи прогнозування моделей у професійно-технічних навчальних закладах: монографія. Київ-Кіровоград: ПОЛІУМ, 2011. 464 с.
2. Бевзо Г., Голікова О., Малінка О. Використання платформи moodle при вивченні іноземної мови: теоретико-практичні аспекти. *Вісник науки та освіти*. 2024. № 7 (25). С. 103–114.
3. Лікарчук Н. Базові семіотичні моделі комунікації. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2015. № 16. С. 69–74.

METHODOLOGY FOR TEACHING VIRTUAL WRITTEN ENGLISH COMMUNICATION IN SECONDARY SCHOOLS: A STATISTICAL EVALUATION OF EFFECTIVENESS

4. Bailey D., Almusharraf N., Hatcher R. Finding satisfaction: Intrinsic motivation for synchronous and asynchronous communication in the online language learning context. *Education and Information Technologies*. 2021. № 26.3. P. 2563–2583.
5. Boiko O. Approaches of teaching computer-mediated written communication to secondary school students. *Нова педагогічна думка*. 2024. № 2 (118). С. 42–51.
6. Kenjabaev J.A. Modern Teaching Methods in Teaching English. *International Journal of Scientific Trends*. 2024. № 3.1. P. 52–56.
7. Lasagabaster D. English-medium instruction in higher education. Cambridge University Press, 2022. 75 p.
8. Mehr H. The impact of product and process approach on Iranian EFL learners writing ability and their attitudes toward writing skill. *International Journal of English Linguistics*. 2017. № 7.2. P. 158–166.
9. Qiu X. The effects of virtual reality on EFL learning: A meta-analysis. *Education and Information Technologies*. 2024. № 29.2. P. 1379–1405.
10. Qodriani L., Wijana D. The “ne” adjacency pairs in online learning: categories and practices. *Ninth International Conference on Language and Arts (ICLA 2020)*. Atlantis Press, 2021. P. 121–125.
11. Sánchez-Muñoz A., Retis J. Communicative Spaces in Bilingual Contexts (Routledge Research in Language and Communication). Routledge, 2024. 306 p.
12. Shadiev R., Feng Y. Using automated corrective feedback tools in language learning: a review study. *Interactive learning environments*. 2024. № 32.6 P. 2538–2566.
13. Siagian B., Purwanto M. Lextutor English Learning Pronunciation and Vocabulary: A Language Data Base Program. PUSTAKA: *Jurnal Bahasa Dan Pendidikan*. 2024. № 4.1. P. 116–130.
14. Virtual mechanisms in English communication. Statista. 2025. URL: <https://www.statista.com/search/?q=English+communication&p=1>
15. Wood F. T. Current English Usage: A concise dictionary. New York: St. Matrixes Press, 2018. 273 p.
3. Likarchuk, N. (2015). Bazovi semiotychni modeli komunikatsii [Basic semiotic models of communication]. *Naukovi Chasopys Dragomanov Ukrainian State University. Series 5. Pedagogical sciences: reality and perspectives*, No. 16, pp. 69–74. [in Ukrainian].
4. Bailey, D., Almusharraf, N. & Hatcher, R. (2021). Finding satisfaction: Intrinsic motivation for synchronous and asynchronous communication in the online language learning context. *Education and Information Technologies*, No. 26 (3), pp. 2563–2583. [in English].
5. Boiko, O. (2024). Approaches of teaching computer-mediated written communication to secondary school students. *New pedagogical thought*, No. 2 (118), pp. 42–51. [in English].
6. Kenjabaev, J.A. (2024). Modern Teaching Methods in Teaching English. *International Journal of Scientific Trends*, No. 3 (1), pp. 52–56. [in English].
7. Lasagabaster, D. (2022). English-medium instruction in higher education. Cambridge University Press, 75 p. [in English].
8. Mehr, H. (2017). The impact of product and process approach on Iranian EFL learners’ writing ability and their attitudes toward writing skill. *International Journal of English Linguistics*, No. 7 (2), pp. 158–166. [in English].
9. Qiu, X. (2024). The effects of virtual reality on EFL learning: A meta-analysis. *Education and Information Technologies*, No. 29 (2), pp. 1379–1405. [in English].
10. Qodriani, L. & Wijana, D. (2021). The “new” adjacency pairs in online learning: categories and practices. In *Ninth International Conference on Language and Arts (ICLA 2020)*, pp. 121–125. Atlantis Press. [in English].
11. Sánchez-Muñoz, A. & Retis, J. (2024). Communicative Spaces in Bilingual Contexts (Routledge Research in Language and Communication). Routledge. 306 p. [in English].
12. Shadiev, R. & Feng, Y. (2024). Using automated corrective feedback tools in language learning: a review study. *Interactive Learning Environments*, No. 32(6), pp. 2538–2566. [in English].
13. Siagian, B. & Purwanto, M. (2024). Lextutor English Learning Pronunciation and Vocabulary: A Language Data Base Program. PUSTAKA: *Jurnal Bahasa Dan Pendidikan*, No. 4(1), pp. 116–130. [in English].
14. Virtual mechanisms in English communication (2025). Statista. Available at: <https://www.statista.com/search/?q=English+communication&p=1> [in English].
15. Wood, F.T. (2018). Current English Usage: A concise dictionary. New York: St. Matrixes Press. 273 p. [in English].

REFERENCES

1. Anisimov, M.V. (2011). Teoretyko-metodolohichni osnovy prohnozuvannia modelei u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh: monohrafiia [Theoretical and methodological foundations for forecasting models in vocational education institutions]. Kyiv-Kirovohrad, 464 p. [in Ukrainian].
2. Bevzo, H., Holikova, O. & Malinka, O. (2024). Vykorystannia platformy Moodle pry vyvchenni inozemnoi movy: teoretyko-praktychni aspekty [Using the Moodle platform in foreign language learning: theoretical and practical aspects].

Стаття надійшла до редакції 22.01.2025

“Успіх – це не ключ до щастя. Щастя – це ключ до успіху. Якщо ви любите те, що робите, ви будете успішними”.

Альберт Швейцер
німецький філософ

Олег Демчук, аспірант
Інституту педагогіки НАПН України

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

Статтю присвячено актуальним проблемам індивідуалізації навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах змішаного навчання. Вона охоплює теоретичні та практичні аспекти поєднання традиційних методів навчання з інноваційними цифровими технологіями, які сприяють адаптації освітнього процесу до індивідуальних потреб студентів. Особливу увагу приділено розвитку емоційного інтелекту здобувачів вищої освіти, що відіграє важливу роль у формуванні успішних соціальних і професійних навичок. У статті автор розглядає індивідуальний підхід до навчання, що дає змогу створити сприятливі умови для розвитку "гнучких / м'яких навичок" (англ. "soft-skills") студентів.

Ключові слова: індивідуалізація навчання; навчально-пізнавальна діяльність; змішане навчання; гнучкі / м'які навички; емоційний інтелект; освіта 4.0; самостійна робота.

Літ. 14.

Oleh Demchuk, Postgraduate Student,
Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF STUDENTS' LEARNING-COGNITIVE ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF MIXED EDUCATION

The article is devoted to the current issues of individualizing students' educational and cognitive activities in blended learning. It explores the theoretical and practical aspects of combining traditional teaching methods with innovative digital technologies to adapt the educational process to the individual needs of students. Particular emphasis is placed on developing the emotional intelligence of higher education students, as it plays an important role in fostering successful social and professional skills.

The author considers an individualized approach to learning, which creates favorable conditions for the development of students "soft skills" such as communication, creativity, emotional stability, and the ability to cooperate. The use of modern pedagogical technologies aimed at developing key and professional competencies is analyzed, particularly through the creation and implementation of individual learning trajectories that allow students to determine their own pace and format of learning. The article investigates the influence of emotional intelligence on the effectiveness of the educational process and academic performance of higher education students. It emphasizes that self-awareness, emotion management, empathy, and interpersonal skills are key elements for successfully adapting to the learning environment, especially in blended learning. The author highlights the importance of introducing innovative educational technologies and approaches to support individualized and personalized learning, particularly through the integration of emotional intelligence into the educational process. The materials of the article are valuable for advancing modern didactics in higher education and include practical recommendations for improving the learning process through individualization and the development of students' emotional intelligence in higher education institutions.

Keywords: individualization of learning; educational and cognitive activity; blended learning; soft skills; emotional intelligence; Education 4.0; independent work.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти стикається з численними викликами, пов'язаними із глобальними соціально-економічними змінами, стрімким розвитком технологій і новими вимогами ринку праці. Традиційні методи навчання, що базуються на пасивному засвоєнні знання, уже не можуть повною мірою забезпечити підготовку студентів до умов сучасного світу, що вимагає високої адаптивності, інноваційного мислення та здатності до самостійної реалізації складних завдань.

Одним із ключових напрямів трансформації освітнього процесу є впровадження змішаного навчання, яке поєднує традиційні форми аудиторного навчання з інноваційними цифровими технологіями.

Це дає змогу зробити освітній процес більш гнучким, індивідуалізованим і доступним для студентів. Однак упровадження змішаного навчання супроводжується появою низки проблем, а саме: складності організації освітнього процесу, необхідності адаптації навчальних програм до індивідуальних потреб студентів, а також розвитку їхніх самостійних пізнавальних здібностей.

Отже, виникає потреба в розробленні ефективних форм і методів організації навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах змішаного навчання, що передбачає індивідуалізацію навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти з розвитком емоційного інтелекту та інших soft skills (гнучкі / м'які навички).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній науково-педагогічній літературі інтенсивно обговорюють питання ефективності організації навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах змішаного навчання. С. Алексеева, Н. Арістова, О. Барановська, О. Демчук, В. Биков, М. Кузнецова, І. Ліпчевська, О. Малихін, О. Мешко, М. Павельчук, І. Пшенична, О. Топузов, – це далеко неповний перелік дослідників, які розробляють цей напрям.

Відповідно до результатів вивчення джерельної бази констатуємо важливість розроблення проблем організації навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах змішаного навчання, яке переважає у вітчизняній системі освіти протягом останніх декількох років.

Мета дослідження – дослідити й проаналізувати особливості організації навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах змішаного навчання з акцентом на індивідуалізацію освітнього процесу та розвиток емоційного інтелекту. Стаття має на меті показати, як інноваційні педагогічні технології можуть сприяти розвитку не тільки професійних компетентностей, а “soft-skills” (гнучких / м’яких навичок, таких як комунікативні здібності, креативність, емоційна стійкість і здатність до співпраці).

Результати дослідження. Система вищої освіти перебуває у процесі активних змін, що пов’язано з необхідністю адаптації до вимог сучасного суспільства, ринку праці та новітніх технологій. Однією із таких змін стало впровадження змішаного навчання, яке поєднує традиційні очні форми навчання з дистанційними технологіями. В “Енциклопедії освіти” знаходимо визначення поняття “змішане навчання”, яке трактується як “освітня технологія, яка передбачає поєднання інформаційно-комунікаційних методів навчання з методами традиційного та самостійного навчання, поєднання аудиторних форм навчання з віртуально-мережевими. Мається на увазі не просто використання сучасних інтерактивних технологій на додаток до традиційних, а якісно новий підхід до навчання, що трансформує, а іноді і “перевертає” клас (flipped classroom)” [4, 370]. Такий підхід дає змогу зробити освітній процес більш гнучким і доступним для студентів, сприяє їхній самостійності та розвитку компетенції у використанні сучасних цифрових інструментів.

Організація навчально-пізнавальної діяльності студентів у сучасному освітньому процесі стає дедалі складнішою та вимагає адаптації до нових соціальних, економічних реалій. Одна з ключових тенденцій – це інтеграція “soft-skills” (гнучких / м’яких навичок) та емоційного інтелекту в систему освіти. В умовах швидкоплинного розвитку технологій і змін на ринку праці ці навички стають такими ж важливими, як і професійні компе-

тентності. Звіт Світового економічного форуму 2023 [14] щодо освіти акцентує увагу на викликах і можливостях, які постають перед системою освіти у зв’язку з технологічними змінами та зростаючими вимогами ринку праці. Одна з ключових тем звіту – концепція “Освіта 4.0”: індивідуалізація навчання – навчання стає персоналізованим, за врахування індивідуальних потреб і стилів учнів, що дає можливість для реалізації більш гнучких освітніх траєкторій; комплексний розвиток навичок окрім традиційних знань, Освіта 4.0 передбачає розвиток таких навичок, як креативність, співпраця, комунікація, емоційний інтелект, і особливо соціально-емоційні компетентності; технологічні інновації – використання штучного інтелекту, віртуальної реальності, робототехніки та інших передових технологій для підвищення ефективності навчання та підготовки здобувачів освіти до нових професій; соціальна відповідальність – розвиток глобальної свідомості, включення екологічних і моральних питань в освітні програми для формування відповідальних громадян світу.

Головна мета Освіти 4.0 полягає в забезпеченні різнобічного розвитку особистості здобувачів освіти (XXI ст.) відповідно до їхніх індивідуальних потреб і потреб різних соціально-економічних підсистем СЗ, інтеграції системи освіти України в європейський і світовий освітній простір, підвищення конкурентоздатності й соціально-економічної ефективності функціонування та розвитку закладів і системи освіти загалом в умовах відкритих ринків освітніх послуг і праці. Ця мета досягається за рахунок:

- реалізації в освіті сучасних парадигм людиноцентризму, рівного доступу до якісної освіти, принципів відкритої освіти;

- удосконалення організаційно-економічних, функційно-цільових і змістово-технологічних підсистем національної системи освіти;

- впровадження в практику освіти інноваційних педагогічних систем, що побудовані на засадах останніх здобутків вітчизняної й світової психолого-педагогічної науки (передусім е-педагогіки та цифрової гуманістичної педагогіки), передових освітніх практик закладів освіти (передусім тих, що здійснюють навчання за принципами відкритої освіти), а також найсучасніших досягнень науково-технічного прогресу (передусім у галузі ІКТ) [1].

Форум також наголошує на важливості міжособистісних навичок і цінностей, таких як соціальна відповідальність та культурна компетентність, для успішної інтеграції до глобалізованого суспільства. Освіта має виховувати моральні й етичні основи, що допомагають людям ефективно співпрацювати та справлятися з викликами сучасного світу.

“Гнучкі / м’які” навички (англ. “soft-skills”) – комплекс неспеціалізованих, надпрофесійних нави-

чок, які відповідають за успішну професійну діяльність, високу її продуктивність і, на відміну від спеціалізованих навичок, не пов'язані з конкретною сферою [12]. Варто зауважити, що в науково-педагогічній літературі немає однозначного трактування сутності "soft-skills" (гнучких / м'яких навичок). Визначимо ключові компоненти цих навичок (soft-skills):

Комунікативні навички: це здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми, включаючи вміння слухати, ясно й зрозуміло висловлювати думки, вести дискусії та переговори. У процесі навчання комунікативні навички є важливими під час обговорення навчальних матеріалів, роботи в командах, участі в презентаціях і публічних виступах.

Критичне мислення: здатність аналізувати інформацію, оцінювати різні точки зору, робити логічні висновки та долати проблеми. Ця навичка є засадничою для розвитку вміння самостійно вчитися та шукати рішення у складних ситуаціях. В освіті її формують через активне залучення студентів до дискусій, аналізу кейсів, написання есеїв та розв'язання завдань.

Емоційний інтелект (EQ): вміння розуміти й управляти своїми емоціями, а також розпізнавати емоції інших людей та впливати на них. Він дає змогу здобувачам освіти краще адаптуватися до складних ситуацій, бути чуйними до своїх одногрупників, що сприяє побудові здорових стосунків в освітньому середовищі. На думку науковців, емоційний інтелект визначається як набір ієрархічно організованих здібностей, пов'язаних з переробленням інформації, які об'єднуються у чотири групи:

1. Ідентифікація емоцій. Включає низку пов'язаних між собою здібностей, а саме: сприйняття емоцій (тобто здатність помітити сам факт наявності емоції), їхня ідентифікація, адекватне вираження, розрізнення справжніх емоцій і їхньої імітації.

2. Використання емоцій для підвищення ефективності мислення й діяльності. Включає здатність використовувати емоції для впровадження на пряму уваги на важливі події, викликати емоції, які сприяють розв'язанню завдань (наприклад, використовувати гарний настрій для породження творчих ідей), використовувати коливання настрою як засіб аналізу різних точок зору на проблему.

3. Розуміння емоцій. Здатність розуміти комплекси емоцій, зв'язки між емоціями, переходи від однієї емоції до іншої, причини емоцій, вербальну інформацію про емоції.

4. Управління емоціями. Здатність до контролю за емоціями, зниження інтенсивності негативних емоцій, усвідомлення своїх емоцій, з-поміж іншого й неприємних, здатність до розв'язання емоційно навантажених проблем без пригнічення пов'язаних із ними негативних емоцій. Сприяє особистісному зростанню й поліпшенню міжособистісних стосунків [5].

Емоційний інтелект охоплює п'ять основних здібностей:

1. Усвідомлення власних емоцій як провідна властивість емоційного інтелекту, виступає спроможністю керувати власними емоціями, регулювати їх виявлення, розуміти причини виникнення переживань, їхній характер та інтенсивність, спроможність усвідомити свої істинні переживання і зрозуміти їх походження, дає змогу людині краще впоратись із ними.

2. Регулювання емоцій як можливість контролювати (за потреби коригувати) власні переживання, яке базується на їхньому самоусвідомленні, здатності заспокоїти себе, позбавитись тривожного стану, суму, роздратованості тощо. Низький рівень розвитку такої властивості обумовлює перебування у стані дистресу та беспорядні спроби подолати власні негативні емоції. Високий рівень здатності до регулювання емоцій, зі свого боку, передбачає вміння контролювати емоції, значно ефективніше та більш швидко подолання небажаних емоційних станів.

3. Спроможність мотивувати себе до діяльності, яка реалізується у зусиллях людини спрямувати емоції на користь досягнення мети діяльності, на самомотивування на нові досягнення, на креативну діяльність. В основі такої спроможності лежить самоконтроль, що реалізується у вигляді вміння відкладати отримання миттєвого задоволення заради досягнення більш значущої віддаленої мети, що виступає важливою передумовою подальшої успішної діяльності.

4. Розпізнавання та розуміння емоцій, які виникають в інших людей, що реалізуються через емпатію, тобто чутливість до таких соціальних ознак, які вказують на наявність певних проблем чи переживань та необхідність їх врахування у спілкуванні.

5. Уміння підтримувати доброзичливі стосунки з іншими, що є здатністю людини справлятися з емоціями, які виникають під час взаємодії [5].

Навчально-пізнавальна діяльність у закладі вищої освіти має виразний емоційний компонент. Емоційна сфера значно впливає на регуляцію цієї діяльності, формуючи загальний "емоційний фон" процесу, що об'єднує окремі навчальні дії через спільну значущість і змістовність. На рівні темпераменту емоційна регуляція обґрунтовується на базових біологічних тенденціях до переживання "фундаментальних емоцій".

Зміст навчання залежить від регуляції, зумовленої емоційно-мотиваційними структурами суб'єктів освітнього процесу, що формуються протягом життя (мотиви навчання, особистісні цілі, цінності, стандарти, установки, уявлення про себе та світ, звичні батьківські інтерпретації фізіологічних станів, мовні репрезентанти емоцій).

Під час навчально-пізнавальної діяльності здобувачі освіти вивчають багаторівневе оброблення

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

інформації, а під впливом емоційної сфери особистості ця інформація створює когнітивну основу для вияву й розвитку різних форм емоційних переживань. У процесі засвоєння матеріалу студенти надають йому суб'єктивне значення, установлюють зв'язок між цією інформацією та своїми цілями й нормами поведінки, реагують на ці значення, пояснюють причини успіхів і невдач, а також оцінюють зовнішні стимули, думки та внутрішні, стани.

Лідерські якості: здатність керувати процесами, мотивувати інших, брати на себе відповідальність й ухвалювати рішення. В освітньому контексті лідерство може виявлятися через організацію командної роботи, ініціювання проєктів або керування певними освітніми ініціативами.

Гнучкість і адаптивність: здатність швидко адаптуватися до нових умов, працювати в умовах невизначеності й ефективно розв'язувати нові завдання. Змішане навчання та сучасна динаміка змін у світі вимагають від студентів гнучкості у підходах до навчання і постійної готовності до оновлення знань і навичок.

Тайм-менеджмент: це вміння ефективно планувати й використовувати свій час, організовувати роботу над завданнями, дотримуватися термінів і досягати цілей. Розвиток цієї навички у студентів відбувається через систему дедлайнів, планування проєктів та самостійне виконання завдань у межах змішаного або дистанційного навчання.

Викладачі закладів вищої освіти відіграють провідну роль у розвитку гнучких/навичок (soft-skills) у студентів. Для цього ми використовуємо такі методи:

- *Інтерактивне навчання:* залучення студентів до активної участі в обговореннях, дебатах і групових проєктах дає змогу розвивати комунікативні навички, критичне мислення та налагоджувати командну роботу [3].

- *Проектні методи:* виконання студентами спільних проєктів сприяє розвитку лідерських якостей, відповідальності та навичок управління часом.

- *Інтеграція практичних завдань:* розв'язання реальних проблем через кейс-методи або рольові ігри допомагає студентам тренувати емоційний інтелект і навички адаптації до нестандартних ситуацій.

- *Змішане навчання:* використання цифрових технологій у поєднанні з традиційним навчанням допомагає студентам розвивати гнучкість, самодисципліну та тайм-менеджмент.

Soft-skills (гнучкі / м'які навички) є невіддільною частиною сучасного освітнього процесу й вимагають систематичного розвитку. З огляду на швидкі зміни в світі ці навички дають змогу студентам бути більш гнучкими, ефективними в комунікації та здатними до самостійного розв'язання проблем. Ураховуючи рекомендації Світового еко-

номічного форуму, розвиток soft-skills (гнучких / м'яких навичок) має стати пріоритетом у сучасній освіті, що допоможе підготувати студентів до успішної кар'єри в майбутньому.

Пріоритетом вищої освіти у світовому, європейському, національному вимірах є формування нової генерації фахівців, здатних вчитися упродовж усього життя, готових до постійного самовдосконалення, саморозвитку, самореалізації [6; 7; 8; 9]. Розглянемо особливості організації навчально-пізнавальної діяльності студентів:

- *чітке планування освітнього (навчального) процесу:* змішане навчання передбачає ретельну підготовку плану занять, що включає розподіл тем на аудиторні та дистанційні частини. Для кожної теми необхідно визначити, які аспекти будуть вивчатися самостійно, а які – під контролем викладача. Це дає змогу забезпечити безперервність навчання й уникнути прогалин у здобутих знаннях;

- *використання сучасних освітніх технологій:* ІІІ (штучний інтелект), інтерактивні інструменти (Kahoot!, Quizlet – для тестів і вправ у формі гри), гейміфікація. Сучасні технології відкривають перед педагогами та студентами безмежні можливості для ефективного викладання й навчання, розвитку компетентностей [11]. Студенти повинні мати доступ до інтерактивних навчальних матеріалів: відеолекцій, презентацій, онлайн-курсів і тестів. Організація навчально-пізнавальної діяльності вимагає створення електронного освітнього (навчального) середовища, де студенти можуть отримати додаткову інформацію, ставити питання, брати участь в обговореннях. Важливо використовувати різні платформи для підтримки різних форм взаємодії: синхронної (вебінари, консультації) і асинхронної (форуми, тести, індивідуальні (індивідуально-самостійні) завдання);

- *стимулювання самостійної роботи студентів:* для самостійної роботи здобувачів освіти викладач має відбирати такі завдання, виконання яких не передбачає виконання дій за готовими шаблонами, а вимагає від майбутнього фахівця застосування знань у нових, нетипових ситуаціях. У такому разі не тільки підвищується ефективність цієї роботи, але й активізується процес формування ініціативності особистості, розвиток її пізнавальних здібностей [10];

- *організація групової роботи:* використання колаборативних методів навчання, таких як робота в малих групах, проєктні роботи, кейс-стаді, уможливорює активізацію пізнавальної діяльності студентів та сприяє їхній взаємодії у процесі навчання. Це особливо важливо в умовах дистанційного навчання, коли зменшена можливість фізичного контакту, але зберігається необхідність у співпраці [2];

- *гнучкий контроль успішності:* в умовах змішаного навчання ефективною є система поточного й

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

підсумкового контролю, яка може включати тести, онлайн-завдання, індивідуальні проекти та інші форми оцінювання. Викладач повинен мати можливість оперативно оцінювати результати навчально-пізнавальної діяльності студентів і надавати зворотний зв'язок, що допомагає їм коригувати власну навчальну діяльність;

- *розвиток комунікативних і пізнавальних здібностей*: використання сучасних інформаційних технологій. Інформаційна сутність процесу навчання, у якому особливе місце займає обмін інформацією різного роду, є об'єктивною умовою використання сучасних інформаційних технологій у практиці здобуття вищої освіти. Водночас інформаційні технології можна назвати новими засобами навчання, якщо вони: відповідають вимогам реалізації інноваційних педагогічних технологій; вносять щось нове в педагогічну (освітню) практику; надають змогу ефективно використовувати можливості штучного інтелекту (ШІ) для активізації навчально-пізнавальної діяльності. Підвищенню успішності навчання студентів закладів вищої освіти сприятиме розроблення методичної системи використання сучасних інформаційних технологій під час вивчення гуманітарних дисциплін, що базується на дидактичних принципах навчання, адаптованих до використання інформаційних технологій, а також забезпечення практичної частини навчання системою комп'ютерно-орієнтованих практичних робіт, що складаються із завдань різного рівня складності [13].

Пропонуємо вашій увазі алгоритм організації етапів навчально-пізнавальної діяльності в умовах змішаного навчання:

1. Підготовчий етап – викладач формує навчальні матеріали, планує завдання, урахувавши особливості змішаного навчання. Важливо розробити матеріали, які доступні як у синхронному, так і в асинхронному форматах, щоб студенти могли самостійно вивчати їх у зручний для себе час;

2. Основний етап – під час очних занять викладач виконує роль наставника, спрямовуючи студентів на активне засвоєння матеріалу, розв'язання практичних завдань. У дистанційній частині навчання студенти виконують завдання самостійно, використовуючи надані матеріали й освітні платформи. Важливо забезпечити регулярний контроль і зворотний зв'язок;

3. Контрольний етап – регулярні тестування, перевірка результатів виконаних проектів, самооцінювання й взаємооцінювання допомагають оцінити успішність навчально-пізнавальної діяльності студентів і коригувати організацію подальшого процесу навчання (навчально-пізнавальної діяльності).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Наукове дослідження дає змогу дійти вис-

новку, що в умовах змішаного навчання особлива увага має приділятися як індивідуалізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, так і розвитку їхніх soft-skills (гнучких / м'яких навичок), серед яких передовсім комунікативні можливості, емоційна стійкість. Інтеграція процесів розвитку емоційного інтелекту до освітнього (навчального) процесу позитивно впливає на адаптацію студентів до нових освітніх умов та ефективність їхньої навчальної (навчально-пізнавальної) діяльності. Використання сучасних цифрових технологій і реалізація індивідуальних освітніх траєкторій забезпечує гнучкість і самостійність студентів у навчально-пізнавальній діяльності, що сприяє підвищенню їхньої академічної успішності та розвитку ключових компетентностей, котрі інтенсифікуватимуть професійне зростання.

Перспективи подальших досліджень полягають у глибшому вивченні впливу емоційного інтелекту на навчально-пізнавальну діяльність студентів в умовах змішаного навчання. Також варто продовжити роботу над розробленням інноваційних методик для ефективного розвитку soft-skills, (гнучких / м'яких навичок), зокрема через упровадження в практику роботи закладів вищої освіти інтерактивних освітніх технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Суспільство знань і освіта 4.0. *Актуальні питання у сучасній науці*, № 1(1). 2017. С. 30–45.
2. Демчук О. Індивідуалізація навчально-пізнавальної діяльності студентів як психолого-педагогічна проблема. *Молодь і ринок*, 2023. № 9/217, С. 164–167. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.291081>
3. Демчук О. Дидактичний потенціал змішаної форми організації освітнього процесу щодо індивідуалізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. *Освіта. Практика. Інноватика*, 2024. № 12(3), С. 14–19. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol12i3-002>
4. Кремень В. Енциклопедія освіти (2-ге вид.). Київ: Юріком Інтер. 2021. (Оригінал опубліковано 2008 р.) С. 1144.
5. Кузнецов М., Дюмідова Н. *Емоційний інтелект як чинник психоемоційних станів студентів в умовах іспиту. Діагност.* 2017. С. 189.
6. Малихін О. Самоактуалізація, самореалізація, самоефективність і самовдосконалення майбутніх педагогів у процесі здійснення самостійної навчальної діяльності. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб. наук. праць*, 2007. № 23. С. 62–68.
7. Малихін О. Самоорганізація і самоконтроль у самостійній навчальній діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Наукові записки : Збірник наукових статей Серія : Педагогічні та історичні науки*. 2007. № 70, С. 109–122.
8. Малихін О. Самореалізація студентів вищих педагогічних навчальних закладів через систему організації самостійної навчальної діяльності. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*, 2009. № 3. URL: https://www.researchgate.net/profile/Olexandr-Malykhin/publication/322987546_SAMOREALIZACIA_STUDENTIV_VISIH_PEDAGOGICNIH_NAVCALNIH_ZAK

LADIV_CEREZ_SISTEMU_ORGANIZACII_SAMOSTIINOI_NAVCALNOI_DIALNOSTI/links/5a7af762aca2722e4df601d8/SAMOREALIZACIA-STUDENTIV-VISIH-PEDAGOGICNIH-NAVCALNIH-ZAKLADIV-CEREZ-SISTEMU-ORGANIZACII-SAMOSTIINOI-NAVCALNOI-DIALNOSTI.pdf

9. Малихін О. Педагогічні умови організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів. *Проблеми сучасного підручника*, 2010. №10, С. 665–675.

10. Малихін О. Організація самостійної навчальної діяльності здобувачів вищої хімічної освіти в умовах цифровізації освітньо-наукового простору. *Вісник науки та освіти*, 2024. № 4(22). С. 1178–1189. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4\(22\)-1178-1189](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4(22)-1178-1189)

11. Малихін О., Демчук О. Роль компетентнісного підходу в удосконаленні навчально-пізнавальної діяльності студентів на засадах індивідуалізації. *Світ дидактики: Дидактика в сучасному світі*. 2024. Київ: “Видавництво Людмила”. С. 163–165.

12. Мешко Г., Мешко О. Формування soft skills студентів непедагогічних спеціальностей у процесі вивчення курсу “педагогіка”. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: “Педагогіка. Соціальна робота”*, 2021. № 1 (48), С. 267–271.

13. Пшенична І. Використання інформаційних технологій у процесі формування навичок самостійної освітньої діяльності здобувачів вищої освіти. *Освіта. Практика. Інноватика*, 2023. № 10 (8), С. 47–53. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol10i8-007>

14. Education 4.0: here are 3 skills that students will need for the jobs of the future. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2023/01/skillsets-cultivated-by-education-4-0-davos23/>

REFERENCES

1. Bykov, V. (2017). Suspilstvo znan i osvita 4.0. [Knowledge Society and Education 4.0.]. *Current Issues in Modern Science*, No. 1 (1). pp. 30–45. [in Ukrainian].

2. Demchuk, O. (2023). Indyvidualizatsiia navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv yak psykholoho-pedahohichna problema [Individualization of educational and cognitive activities of students as a psychological and pedagogical problem]. *Youth & market*, No. 9/217, pp. 164–167. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.291081> [in Ukrainian].

3. Demchuk, O. (2024). Dydaktychnyi potentsial zmishanoi formy orhanizatsii osvithnoho protsesu shchodo indyvidualizatsii navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv [The didactic potential of the blended form of organizing educational process regarding the individualization of students' educational-cognitive activities]. *Education. Innovation. Practice*, No. 12 (3), pp. 14–19. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol12i3-002> [in Ukrainian].

4. Kremin, V. (2008). Entsyklopediia osvity (2-he vyd.) [Encyclopedia of education]. Kyiv, 1144 p. [in Ukrainian].

5. Kuznietsov, M. & Diomidova, N. (2017). Emotsiinyi intelekt yak chynnyk psykhoemotsiinykh staniv studentiv v umovakh ispytu [Emotional intelligence as a factor of psycho-emotional states of students in exam conditions]. *Disa plus*, p. 189. [in Ukrainian].

6. Malykhin, O. (2007). Samoaktualizatsiia, samorealizatsiia, samefektyvnist i samovdoskonalennia maibutnikh pedahohiv u protsesi zdiisnennia samostiinoi navchalnoi diialnosti [Self-actualization, self-realization, self-efficacy and self-improvement of future teachers in the process of implementation independent educational activity]. *Theoretical*

issues of culture, education and upbringing: Collection of science works. pp. 62–68. [in Ukrainian].

7. Malykhin, O. (2007). Samoorhanizatsiia i samokontrol u samostiinii navchalnii diialnosti studentiv vyshchych pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [Self-organization and self-control in independent educational activities of students of higher pedagogical educational institutions]. *Scientific notes: Collection of scientific articles Series: Pedagogical and historical sciences*, No.70, pp. 109–122. [in Ukrainian].

8. Malykhin, O. (2009). Samorealizatsiia studentiv vyshchych pedahohichnykh navchalnykh zakladiv cherez systemu orhanizatsii samostiinoi navchalnoi diialnosti [Self-realization of students of higher pedagogical educational institutions through the system of organizing independent educational activities]. *Scientific works of the Donetsk National Technical University*, No. 3. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Olexandr-Malykhin/publication/322987546_SAMOREALIZACIA_STUDENTIV_VISIH_PEDAGOGICNIH_NAVCALNIH_ZAKLADIV_CEREZ_SISTEMU_ORGANIZACII_SAMOSTIINOI_NAVCALNOI_DIALNOSTI/links/5a7af762aca2722e4df601d8/SAMOREALIZACIA-STUDENTIV-VISIH-PEDAGOGICNIH-NAVCALNIH-ZAKLADIV-CEREZ-SISTEMU-ORGANIZACII-SAMOSTIINOI-NAVCALNOI-DIALNOSTI.pdf [in Ukrainian].

9. Malykhin, O. (2010). Pedahohichni umovy orhanizatsii samostiinoi navchalnoi diialnosti studentiv vyshchych pedahohichnykh navchalnykh zakladiv [Pedagogical conditions for the organization of independent educational activities of students of higher pedagogical educational institutions]. *Problems of the modern textbook*, No. 10, pp. 665–675. [in Ukrainian].

10. Malykhin, O. (2024). Orhanizatsiia samostiinoi navchalnoi diialnosti zdobuvachiv vyshchoi khimichnoi osvity v umovakh tsyfrovizatsii osvithno-naukovoho prostoru [Organisation of independent learning activities of applicants for higher chemical education in the context of digitalisation of the educational and scientific space]. *Herald of science and education*, No. 4 (22). pp. 1178–1189. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4\(22\)-1178-1189](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-4(22)-1178-1189) [in Ukrainian].

11. Malykhin, O. & Demchuk, O. (2024). Rol kompetentnisnogo pidkhodu v udoskonalenni navchalno-piznavalnoi diialnosti studentiv na zasadakh indyvidualizatsii [The role of the competence approach in improving the educational and cognitive activity of students on the basis of individualization]. *The world of didactics: Didactics in the modern world*. Kyiv, pp. 163–165. [in Ukrainian].

12. Meshko, H. & Meshko, O. (2021). Formuvannia soft skills studentiv nepedahohichnykh spetsialnostei u protsesi vyvchennia kursu “pedahohika” [Formation of soft skills of students of non-pedagogical specialties in the process of studying the course “Pedagogy”]. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Pedagogy. “Social work”*, No. 1 (48), pp. 267–271. [in Ukrainian].

13. Pshenychna, I. (2023). Vykorystannia informatsiinykh tekhnolohii u protsesi formuvannia navychok samostiinoi osvithnoi diialnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity [Using information technologies in the process of forming skills of independent educational activity of higher education students]. *Education. Innovation. Practice*, No. 10 (8), pp. 47–53. DOI: <https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol10i8-007> [in Ukrainian].

14. Education 4.0: here are 3 skills that students will need for the jobs of the future. World Economic Forum. Available at: <https://www.weforum.org/agenda/2023/01/skillsets-cultivated-by-education-4-0-davos23/> [in English].

Стаття надійшла до редакції 24.01.2025

Олександр Жмурко, здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

У статті розглянуто деякі аспекти використання цифрових технологій для формування екологічної свідомості майбутніх учителів біології. Визначено, що екологічна свідомість є важливою складовою професійної компетентності вчителів. Проаналізовано переваги цифрових технологій для екологічної освіти: підвищення мотивації, пізнавального інтересу, постійний та безкоштовний доступ до цифрових ресурсів, можливість спільних проєктів. Визначено виклики, які перешкоджають ефективній інтеграції цифрових технологій: інфраструктурні обмеження та недостатня підготовка. Охарактеризовано ефективні інструменти: робототехніка, штучний інтелект, доповнена реальність. Наведено приклади їх використання.

Ключові слова: екологічна свідомість; вчителі біології; цифрові технології; екологічна освіта; робототехніка; штучний інтелект; доповнена реальність; цифрові інструменти; підготовка вчителів.

Літ. 13.

Olexandr Zhmurko, Postgraduate student of the Third Educational and Scientific Level
of Higher Education of the Education and Innovative Pedagogy Department,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF ENVIRONMENTAL AWARENESS OF FUTURE BIOLOGY TEACHERS

The article deals with certain aspects of the use of digital technologies to form the environmental awareness of future biology teachers. The relevance of environmental education in the era of digital transformation is emphasised and it is stressed that future biology teachers play a key role in educating an environmentally conscious generation. It is determined that environmental awareness is an important component of teachers' professional competence. The advantages of digital technologies for environmental education are analysed: increased motivation, cognitive interest, constant and free access to digital resources, and the possibility of joint projects. The challenges that hinder the effective integration of digital technologies are identified: infrastructure constraints and insufficient training. Effective digital tools that can be used to develop environmental awareness are described in detail. In particular, the possibilities of robotics for research and modelling of environmental processes, artificial intelligence for personalised learning and data analysis, as well as augmented (AR) and virtual (VR) reality for creating immersive learning environments and visualising complex environmental concepts are considered. Examples of the successful use of these technologies in environmental education, in particular AR applications and specialised digital platforms, are presented. The importance of digital technologies for organising group work and implementing joint projects, including at the international level, is emphasised, which contributes to the formation of a sense of civic responsibility and global thinking. It is concluded that digital technologies are an effective tool for developing environmental awareness, but their successful implementation requires proper teacher training and overcoming infrastructure constraints. Prospects for further research in this area are outlined.

Keywords: environmental awareness; biology teachers; digital technologies; environmental education; robotics; artificial intelligence; augmented reality; digital tools; teacher training.

Постановка проблеми. Інтеграція цифрових технологій в екологічну освіту виступає стратегічним напрямом підвищення екологічної свідомості майбутніх учителів біології. У контексті екологічної освіти, де основною метою є формування дбайливого ставлення до навколишнього середовища, цифрові інструменти активно використовуються для створення систем управління природними ресурсами. За допомогою географічних інформаційних систем (ГІС), автоматизованих систем моніторингу та управління, цифрових мап проводяться наукові дослідження лісів, водних та природних ресурсів, землі тощо. Сучасні онлайн-ресурси, вебпортали, мобільні

застосунки та цифрові освітні платформи надають широкому колу користувачів доступ до актуальної інформації з екологічних проблем, а також уможливають їхню участь в екологічних проєктах, волонтерських акціях та інших практичних заходах, спрямованих на збереження довкілля. Це сприяє підвищенню екологічної грамотності населення та мобілізації громадськості до розв'язання екологічних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури, нормативної бази свідчить, що проблема використання цифрових технологій у формуванні екологічної свідомості активно вивчається, що підтверджує її актуальність. Ця

проблема досліджується з декількох аспектів: як інтеграція цифрових ресурсів в освітній процес, як використання імерсивних технологій (доповненої та віртуальної реальності) для моделювання екосистем та процес створення цифрових інструментів для формування екологічної компетентності тощо.

Дослідження ґрунтується на основних положеннях законодавчих актів України у сфері охорони навколишнього середовища та сталого розвитку, зокрема, Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища” [8], та проєкті Закону України “Стратегія сталого розвитку України до 2030 року” [10].

У своїх роботах науковці (Н. Бордюг, Ю. Бойчук, І. Вахоцька, Л. Гомля, М. Гриньова, С. Дубінін, М. Дяченко-Богун, В. Закалюжний, Н. Карпенко, О. Карпенко, І. Кичко, Л. Міроненко, В. Мошура, Ю. Нестеренко, С. Новописьменний, Т. Плужнікова, С. Толочко, М. Томчук, С. Томчук, А. Ульхова) зосереджують увагу на різних питаннях впровадження цифрових технологій у формування екологічної свідомості здобувачів освіти. Так, О. Карпенко аналізує, як використовуються геоінформаційні системи у початковій школі [3]. В. Мошура вивчає вплив соціальних медіа на формування свідомості підлітків [5]. М. Томчук та С. Томчук досліджують можливості інформаційних засобів для розвитку екологічної свідомості студентів [11]. А. Ульхова та Н. Карпенко студіюють вплив цифровізації на формування екологічної свідомості споживачів [12]. Н. Бордюг, С. Толочко та Л. Міроненко розглядають екологічну культуру старшокласників у контексті цифровізації та відкритої освіти [10]. Проте попри широке використання цифрових технологій в екологічній освіті, особливої актуальності набуває питання підготовки майбутніх учителів біології до використання цих інструментів у професійній діяльності, тому що саме вчителі біології відіграють ключову роль у розвитку екологічної свідомості здобувачів освіти. Саме на уроках біології закладаються основи для розуміння взаємозв'язків між людиною та природою, впливу людини на довкілля тощо.

Зазначимо, що екологічні проблеми – одні з найактуальніших у сучасному світі, і саме знання з біології є необхідними для їх розв'язання. Практика свідчить, що вчителі біології мають значний вплив на формування екологічної свідомості учнів. Але недостатньо лише передавати теоретичні знання, потрібно самим демонструвати екологічно свідому поведінку в повсякденному житті та у професійній діяльності. Тому екологічна свідомість є одним із компонентів професійної компетентності майбутніх учителів біології.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. У статті зроблена спроба дослідити вплив цифрових технологій на формування

екологічної свідомості майбутніх учителів біології. Зосереджено увагу на недостатній розробленості методик ефективного впровадження цифрових інструментів в екологічну освіту та відсутності комплексного підходу до підготовки педагогів для роботи з цифровими інструментами. Особливо гострою залишається проблема нерівномірного доступу до цифрової інфраструктури, що створює освітню нерівність. Зазначено, що існує потреба у розробці спеціальних програм підготовки вчителів біології до використання цифрових технологій в контексті екологічної освіти.

Мета статті – обґрунтувати доцільність та розкрити можливості цифрових технологій для підвищення рівня екологічної свідомості майбутніх учителів біології у процесі їх професійної підготовки.

Основний виклад матеріалу. Протягом останніх десятиліть значно зросла важливість екологічної освіти, яку визначають як процес формування у людини екологічної свідомості, знань, умінь, навичок та цінностей. Вона спрямована на розуміння зв'язків “людина – суспільство – природа” та відповідальне ставлення до навколишнього середовища. В епоху цифрових технологій відбувається трансформація екологічної освіти. З'являються потужні цифрові інструменти для її розвитку та поширення.

Зазначимо, що екологічна свідомість вчителя – це складне багатокомпонентне утворення, що охоплює знання, цінності, поведінку та професійні навички. Її формування та розвиток у сучасних умовах неможливі без використання потенціалу цифрових технологій. Розглянемо їх переваги:

1) підвищення мотивації та пізнавального інтересу. Цифрові інструменти, такі як доповнена реальність (AR), віртуальна реальність (VR) та інтерактивні симуляції захоплюють увагу здобувачів, що впливає на глибоке розуміння складних екологічних питань. Зазначені інструменти є ефективним засобом візуалізації процесів екосистеми, моделювання змін у навколишньому середовищі, для розв'язання екологічних проблем;

2) постійний доступ до цифрових ресурсів. Цифрові технології надають постійний доступ до безлічі онлайн-ресурсів, баз знань, освітніх платформ та інтерактивних навчальних матеріалів. Це дає змогу здобувачам освіти самостійно досліджувати екологічні проблеми, що сприяє розвитку навичок критичного мислення;

3) можливість командної роботи та спільних проєктів. Цифрові інструменти дають змогу користувачам із різних куточків світу співпрацювати над глобальними екологічними проєктами. Такий підхід до співпраці не лише поліпшує результати навчання, але й сприяє формуванню у майбутніх педагогів почуття громадянської відповідальності.

Однак поряд із перевагами, ефективній інтеграції цифрових технологій в екологічну освіту пе-

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

решкоджає низка викликів, а саме:

1) інфраструктурні обмеження, які включають недостатнє або застаріле комп'ютерне обладнання, слабе або нестабільне підключення до Інтернету, відсутність ліцензованого програмного забезпечення та методичних матеріалів, брак технічної підтримки й обслуговування наявного обладнання, недостатня кількість мультимедійних класів та лабораторій, обмежений доступ до електронних бібліотек та освітніх платформ, а також нестача кваліфікованих ІТ-спеціалістів для обслуговування і модернізації наявної інфраструктури. Ці обмеження створюють цифровий розрив між різними закладами освіти та негативно впливають на якість та доступність сучасної освіти;

2) низький рівень цифрової підготовки вчителів. Практика свідчить, що вчителі часто відчують невпевненість та дискомфорт під час роботи з цифровими інструментами через брак відповідних навичок і досвіду. Це вимагає їхньої спеціальної системної підготовки до використання цифрових інструментів через організацію регулярних тренінгів, семінарів, майстеркласів та забезпечення постійної методичної підтримки, що допоможе подолати технологічні бар'єри і сформувати позитивне ставлення до інновацій в освіті.

Цифровізація розширила сферу екологічної освіти, що дало змогу охопити аудиторію різного віку та в різних регіонах. Використання цифрових інструментів, таких як навчальні платформи, мобільні застосунки та комп'ютерні ігри, дає можливість створювати контент, який полегшує розуміння екологічних проблем.

Ефективними цифровими інструментами, як показує практика, є робототехніка, штучний інтелект, доповнена та віртуальна реальності тощо. Ці інновації уможливають застосування нових форм та засобів викладання екологічної освіти. Наприклад, упровадження освітньої робототехніки дозволяє здобувачам проводити експериментальні дослідження та зрозуміти, як технологічні рішення можуть бути застосовані для розв'язання екологічних проблем. Робототехніка, яка використовується для проектної діяльності, сприяє розумінню того, як інновації можуть сприяти відповідальному ставленню до навколишнього середовища. Крім того, інструменти штучного інтелекту використовують для організації персоналізованого навчання й аналізу екологічних даних у реальному часі.

Дієвим та ефективним прикладом використання цифрових технологій в екологічній освіті є віртуальна і доповнена реальності. Так, здобувачам пропонується вивчення тем, які пов'язані зі сталим розвитком за допомогою AR-застосунку на планшетах або смартфонах. У AR-застосунку вони можуть побачити вплив людини на навколишнє середовище, наприклад, як марнування води або

надмірне споживання енергії впливає на віртуальне середовище тощо.

Використання спеціалізованих цифрових платформ (*Enviro-Net*, *David Suzuki Foundation*, *EcoKids* та інші) сприяє суттєвому підвищенню рівня екологічної свідомості майбутніх учителів біології. На цих платформах надається не лише доступ до великої кількості інформації, але й організовано онлайн-навчання, практична діяльність, наукові дослідження, створені екологічні спільноти тощо.

З метою ефективного використання запропонованих у дослідженні цифрових інструментів для розвитку екологічної свідомості майбутніх учителів біології необхідний системний підхід, що включає розробку спеціальних навчальних програм, методичного забезпечення та цифрової підготовки вчителів.

Висновки. Отже, цифрові технології (робототехніка, штучний інтелект, доповнена і віртуальна реальності та інші) є ефективним інструментом для розвитку екологічної свідомості майбутніх учителів біології. Для ефективної інтеграції цифрових технологій в екологічну освіту необхідно забезпечити належну підготовку вчителів та подолати інфраструктурні обмеження. Перспективними є дослідження педагогічних умов ефективного використання цифрових технологій в екологічній освіті.

ЛІТЕРАТУРА

- Бойчук Ю. Екологія і охорона навколишнього середовища : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2018. 315 с.
- Вахоцька І. Формування екологічної свідомості молоді: тези доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції "Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості : Еко-тренінг" (25–26 квітня 2023 року). Умань–Київ : Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2023. 18 с.
- Карпенко О. Особливості використання геоінформаційних систем у процесі формування екологічної свідомості дітей молодшого шкільного віку. *Освітньо-науковий простір*. 2024. № 6 (1). С. 30–39.
- Кичко І. Вплив засобів масової інформації на формування екологічної свідомості у контексті безпеки водокористування. *Науковий вісник Полісся*. 2023. № 1(26). С. 19–35.
- Мошура В. Особливості формування екологічної свідомості підлітків засобами соціальних медіа. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2021. С. 74–83.
- Нестеренко Ю. Особливості формування екологічної свідомості студентів в умовах правового режиму воєнного стану. *Проблеми охорони праці, промислової та цивільної безпеки*. Зб. матеріалів Двадцять шостої Всеукраїнської науково-методичної конференції (з участю студентів), м. Київ, 19 травня 2022 р. Київ: КП ім. Ігоря Сікорського, 2022. 148 с. С. 120–123.
- Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 29.06.2024, № 1264-ХІІ.

Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41, ст. 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 14.12.2024).

8. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/sh> (дата звернення: 14.12.2024).

9. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року : проект Закону України від 07.08.2018 р. № 9015. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332> (дата звернення: 14.12.2024).

10. Толочко С.В., Бордюг Н.С., Міронь Л.П. Екологічна культура старшокласників в умовах цифровізації та відкритої освіти. Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звітної науково-практичної конференції Інституту проблем виховання НАПН України за 2022 рік. Івано-Франківськ: НАІР, 2023. Вип. 11. 284 с.; с. 239–245.

11. Томчук М., Томчук С. Розвиток екологічної свідомості студентів інформаційними засобами. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія "Педагогіка. Психологія"*. 2022. № 1. С. 39–50.

12. Ульхова А.А., Карпенко Н.В. Формування екологічної свідомості споживачів в умовах цифровізації суспільства. *Маркетинг в умовах діджиталізації економіки країни: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (м. Полтава, 23–24 листопада 2023 року). Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 167–170.

13. Щербак І., Дрожик Л. Підготовка майбутніх учителів до створення еколого-валеологічного освітнього середовища як основи здоров'язбереження учнів. *Молодь і ринок*. 2019. № 3 (170). С. 137–140.

REFERENCES

1. Boichuk, Yu. (2018). Ekolohiia i okhorona navkolyshnoho seredovyscha [Ecology and environmental protection]. Sumy, 315 p. [in Ukrainian].

2. Vakhotska, I. (2023). Formuvannia ekolohichnoi svidomosti molodi [Formation of ecological consciousness of youth]. Abstracts of the VII All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Modern training technologies for personality development: Eco-training" (April 25–26, 2023), Uman-Kyiv: Pavlo Tychnya Uman State Pedagogical University; H.S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. 2023. 18 p. [in Ukrainian].

3. Karpenko, O. (2024). Osoblyvosti vykorystannia heoinformatsiinykh system u protsesi formuvannia ekolohichnoi svidomosti ditei molodshoho shkilnoho viku [Features of the use of geoinformation systems in the process of forming the ecological consciousness of children of primary school age]. *Educational and scientific space*, No. 6(1), pp. 30–39. [in Ukrainian].

4. Kychko, I. (2023). Vplyv zasobiv masovoi informatsii na formuvannia ekolohichnoi svidomosti u konteksti bezpeky vodokorystuvannia [The influence of mass media on the formation of ecological consciousness in the context of water use safety]. *Scientific Bulletin of Polissia*, No. 1(26), pp. 19–35. [in Ukrainian].

5. Moshura, V. (2021). Osoblyvosti formuvannia ekolohichnoi svidomosti pidlitka zasobamy sotsialnykh media [Features of forming the ecological consciousness of

a teenager by means of social media]. *Scientific journal of the Ukrainian State University named after Mykhailo Drahomanov. Series 12. Psychological sciences*, pp. 74–83. [in Ukrainian].

6. Nesterenko, Yu. (2022). Osoblyvosti formuvannia ekolohichnoi svidomosti studentiv v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu [Peculiarities of the formation of ecological consciousness of students under the legal regime of martial law]. *Problems of labor protection, industrial and civil safety*, Collection of materials of the Twenty-sixth All-Ukrainian Scientific and Methodological Conference (with the participation of students), Kyiv, 19 May 2022. 148 p.; pp. 120–123. [in Ukrainian].

7. Verkhovna Rada of Ukraine (1991). Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha [On the protection of the natural environment]. (Law No. 1264-XII, June 29, 2024). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 41, art.546. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (Accessed 14 Dec. 2024). [in Ukrainian].

8. President of Ukraine (2019). Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku [On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030]. (Decree No. September 30, 2019). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/sh> (Accessed 14 Dec. 2024). [in Ukrainian].

9. Verkhovna Rada of Ukraine (2018). Stratehiu staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku [Strategy of sustainable development of Ukraine until 2030]. (Draft Law No. 9015, 14.12.2024). Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332> (Accessed 09 Dec. 2024). [in Ukrainian].

10. Tolochko, S.V., Bordiuh, N.S. & Mironets, L.P. (2023). Ekolohichna kultura starshoklasnykiv v umovakh tsyfrovizatsii ta vidkrytoi osvity [Ecological culture of high school students in the conditions of digitalization and open education]. *Modern Educational Process: Essence and Innovative Potential: Materials of the Reporting Scientific and Practical Conference of the Institute of Educational Problems of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine for 2022*. Ivano-Frankivsk: NAIR, 2023. Issue 11. 284 p.; pp. 239–245. [in Ukrainian].

11. Tomchuk, M. & Tomchuk, S. (2022). Rozvytok ekolohichnoi svidomosti studentiv informatsiinykh zasobamy [Development of ecological awareness of students by information means]. *Scientific Bulletin of the Vinnytsia Academy of Continuing Education. Series "Pedagogy. Psychology"*, No. 1, pp. 39–50. [in Ukrainian].

12. Ulkhova, A.A. & Karpenko, N.V. (2023). Formuvannia ekolohichnoi svidomosti spozhyvachiv v umovakh tsyfrovizatsii suspilstva [Formation of ecological consciousness of consumers in the conditions of digitalization of society]. In *Marketynh v umovakh didzhytalizatsii ekonomiky krainy: materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi internet-konferentsii* (Poltava, November 23–24, 2023) (pp. 167–170). Poltava. [in Ukrainian].

13. Shcherbak, I. & Drozhyk, L. (2019). Pidhotovka maibutnih uchyteliv do stvorennia ekoloho-valeolohichnoho osvitnoho seredovyscha yak osnovy zdorovia zberezhenia uchniv [Preparation of future teachers for the creation of an ecological and valeological educational environment as the basis of students' health preservation]. *Youth & market*, No. 3(170), pp. 137–140. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.01.2025

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ РАНЬОГО ВІКУ

УДК 376-056.3:616.896

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.324499>

Оксана Мусієнко, аспірант спеціальної освіти
Львівського Національного університету імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ РАНЬОГО ВІКУ

Стаття стосується питань розвитку комунікативних навичок у дітей з аутизмом раннього віку. Проаналізовано психолого-педагогічні аспекти прояву аутистичних порушень у розвитку. Зокрема, соціальну і психологічну допомогу особам з аутизмом, яка має зосереджуватися на диференційованому підході до дитини. Необхідність розробки індивідуальних програм розвитку, що є важливим до психолого-педагогічного профілю дитини, отриманого внаслідок системно проведеної діагностики із залученням мультидисциплінарної команди фахівців, зумовлена, серед інших чинників, тим, що розвиток дитини з аутизмом можливий через реабілітацію та корекцію.

Ключові слова: діти з аутизмом; соціалізація; корекція; індивідуальна програма; психологічна діагностика; корекційний педагог; індивідуальний підхід; соціальні компетенції; діагностика.

Рис. 4. Літ. 8.

Oksana Musienko, Postgraduate Student of Special Education,
Ivan Franko National University of Lviv

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF SOCIAL BEHAVIOR AND COMMUNICATION SKILLS IN CHILDREN WITH AUTISM AT AN EARLY AGE

The article deals with issues of communication skills development in children with early-age autism. The psychological and pedagogical aspects of the manifestation of autistic disorders in development are analyzed. In particular, social and psychological assistance to persons with autism which should be focused on a differentiated approach to the child.

The need to develop individual development programs, which is important for the child's psychological and pedagogical profile, obtained as a result of a systematic diagnosis with the involvement of a multidisciplinary team of specialists, is caused, among other factors, by the fact that the development of a child with autism is possible through rehabilitation and correction. Types of autistic personality orientation are presented.

Corrective care methods should contribute to the overall development of a child with autism. Social guidelines should not be stated in an imperative form, and should be developed in the creation of social guidelines by adults. Socialization is carried out during adaptation and is distinguished by the mastery and personality of social experience carried out in the communication. All areas of work with a child with autism are focused on his socialization and preparation for an independent life. With the help of psychological training, we develop the child's desire for an independent life.

Social adaptation is aimed at gaining experience and the ability to apply it in everyday life, in particular, the development of social adaptation and communication, which are important for the life of an individual; establishing relationships; verbal and non-verbal communication skills; understanding other people's emotions; consideration of the motives of other persons; selection of appropriate topics for communication; compliance with etiquette; understanding of metaphorical meanings; development of orientation in everyday life; formation of skills in important life situations: the ability to behave in a store, in transport, on the street. For the development of correction in education, it is important to observe the following conditions: to increase the corrective effect on the intellectual development of children with autism, it is necessary to systematically influence meaningful, active, personal components of intelligence. According to the results of the study, it was found that children with autism have a higher level of visual perception, spontaneous vocalization, an average level of vocal imitation, a low level of receptive speech, play activities and leisure and social interaction.

Keywords: children with autism; socialization; correction; individual program; psychological diagnosis; correctional teacher; individual approach; social competences; diagnosis.

Постановка проблеми. Особливості розвитку психічної сфери описували низка авторів – К. Островська, В. Синьов, Д. Шульженко, Т. Скрипник. Так, К. Островська зазначає, що “психологічний прояв аутистичних порушень може набувати різноманітних форм – від дитини з низьким рівнем розумового розвитку, яка не розмовляє і є дезадаптованою, до вибірково обдарованої із певними зацікавленнями і сформованим мовленням.

Первазивність цього захворювання передбачає зміни у всіх психічних сферах – перцептивній, інтелектуальній, мовленнєвій, емоційній, вольовій, поведінковій тощо” [4, 138]. Тобто внаслідок розладів, що взаємопов'язані із присутністю у дитини аутизму, змінюється структура психіки – спостерігаються відмінності у таких сферах, як відчуття і сприймання, сфері емоцій, що характерно при аутизмі у дитини, зокрема, позначається на процесі її соціалізації.

Аналіз публікацій та досліджень. Так, у критеріях діагностики аутизму за ДСМ-5 визначаються: труднощі комунікації та соціальної взаємодії, повторювані зразки поведінки, інтереси чи діяльність, і ці риси спричиняють суттєві розлади у соціальній, діяльній та інших важливих сферах життя [1].

Спектр аутистичних порушень – це різноманітний прояв, відмінностей, розладів, загальним для яких є порушення соціальної інтеграції та небажання аутичних осіб вступати в будь-яку соціальну взаємодію [2, 55].

Аналізуючи соціальну і психологічну допомогу особам з аутизмом, К. Островська [3, 65] стверджує, що на сьогодні в західних країнах склалася і продовжує формуватися мультимодальна допомога, що зосереджена на диференційованому підході до дитини і здійснюється “командою” фахівців, які співпрацюють із сім’єю. Такий підхід забезпечує досить високу ефективність корекційного процесу.

Необхідність розробки індивідуальних програм розвитку, що є важливим до психолого-педагогічного профілю дитини, отриманого внаслідок системно проведеної діагностики із залученням мультидисциплінарної команди фахівців, зумовлена, серед інших чинників, тим, що розвиток дитини з аутизмом можливий через реабілітацію та корекцію. Тому методологія роботи в процесі розвитку, виховання і навчання цієї групи дітей має велике значення.

Орієнтуючись на Міжнародну класифікацію хворіб 10-го перегляду, українська дослідниця К. Островська стверджує, що аутизм є первазивним порушенням розвитку, який виражається на усіх рівнях психіки: сенсорній, моторній, соціально-емоційній, пізнавальній і комунікативно-мовленнєвій сферах. Первазивність цього розладу визначає наявність порушень в усіх психічних сферах – сенсорній, перцептивній, розумовій, мовленнєвій, емоційній, вольовій, поведінковій тощо [5, 32].

Типологію аутистичної особистості дитини, в основу якої покладено її зацікавлення запропонував Д. Шульженко. Вона представила такі типи особистості за цими показниками: світосприйняття дитиною довкілля як одиниці самосвідомості, взаємодія з живими і неживими об’єктами та рівень залежності від них, когнітивні та творчі стилі, особливості взаємодії і комунікації, наявність спорадичних системоутворювальних тривожних факторів та реактивного реагування, їхньої взаємодії.

Усі ці показники діють на особистість дитини та визначають її подальший розвиток. Представлена психологічна класифікація певних типів особистості людей з аутизмом є однією зі спроб класифікації, спрямованої на збереження цілісності дитини, підтри-

мання стабільності у ситуаціях, які змінюються протягом її життєдіяльності [8, 164]. Отже, це такі типи:

– симбіотичного спрямування особистості. Характеризується високим рівнем залежності від близької людини – матері, батька. Дитина може соціально взаємодіяти лише у присутності певної людини, яка їй важлива;

– лінгвістичного спрямування. Представлений розвиненим мовленням, прагненням до комунікації, зосередженістю на не типовість мовленнєвого спілкування;

– розумового спрямування, що характеризується дещо звуженою сферою представлення цієї здатності і неспроможності до розширення інтелектуальних навичок на інші аспекти життя;

– соціального зосередження особистості, що передбачає наявність прагнення бути в центрі уваги і комунікувати як за умов мовленнєвої диспозиції, так і поза нею; зокрема у дитини ще не розвинені механізми мовлення;

– креативного спрямування особистості на розвиток задатків, що характеризується сукупністю здібностей дитини (творчих, математичних, лінгвістичних);

– індиферентного спрямування особистості. Описується байдужістю у сприйнятті навколишнього світу, нездатністю приймати рішення, прагненням уникати життєвих подій;

– реактивно-тривожного зосередження особистості, що представлений чутливістю до сенсорних, емоційних та інших подразників; наявністю фобій, (зміна місця проживання, натовпу, спонтанного перебігу подій).

Метою роботи є визначення особливостей розвитку комунікативних навичок у дітей з аутизмом раннього віку.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі спрямуванням дитини з аутизмом, фахівцеві треба обрати відповідні методи корекції, що повинні сприяти загальному розвитку дитини з аутизмом. Соціальні вказівки не повинні вказуватися в імперативній формі; а розроблятися у створенні дорослими соціальних вказівок.

Відповідно до підходів розвивального навчання та нейропсихологічних моделей аутизму, представлено основні риси дитини з аутизмом (сенсорна незахищеність і поведінкова консервативність) і запропоновано нейропсихологічну програму корекційно-розвивального та корекційно-превентивного навчання дітей з аутизмом. Ця програма включає такі етапи роботи:

1) корекція самоконтролю через формування всіх рівнів переробки інформації;

2) корекція розладів керування процесом опрацювання інформації та організації дій шляхом корекції у дітей з аутизмом когнітивних порушень;

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ РАНЬОГО ВІКУ

3) розвиток соціальної поведінки через формування вміння соціальної взаємодії;

4) превентивне і корекційно-розвивальне навчання через розвиток однієї системи переробки інформації та становлення соціально-емоційної поведінки [7, 168].

Під час вивчення соціальних компетенцій у дітей з аутизмом, К. Островська зазначила, що спектр розвинутих соціальних компетентностей дітей залежить від рівня важкості його проявів. Оскільки, діти з легким ступенем важкості проявів аутизму зазвичай представляють “чотири основних компоненти соціальних компетенцій: когнітивний, діяльнісний, морально-ціннісний та особистісний”.

У дітей з важким та середнім рівнем аутизму кількість сформованих соціальних компетенцій значно знижується і включає когнітивний, діяльнісний та емоційний компоненти [3, 65]. Авторка стверджує, що “психологічна корекція дітей з аутизмом включає постановку цілей та очікуваних результатів, зокрема:

- цілі – це корекція психологічних рис, властивостей особи, створення сприятливих умов для становлення особистості дитини.

- очікувані результати – це отримання відповідного психологічного стану, соціального самовизначення, підвищення рівня набуття та засвоєння знань, умінь і навичок, реабілітації; особистісного становлення особи, здатність адаптуватися до вимог суспільства.

Психологічний супровід включає:

- психологічне вивчення;
- діагностику пізнавальних; регулятивних функцій психіки, особливостей та особистості;
- представлення у програмі корекції, дитини інструментів, процедур, засобів їх психологічного супроводу психокорекції, терапії;
- сприяння у професійному самовизначенні підлітків із аутизмом, підвищенні та визначенні ступеня підтримки під час працевлаштування;
- залучення фахівців – спеціального психолога та корекційного педагога, через створення комплексної системи психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють соціалізації дитини з аутизмом в соціумі);
- допомогу дитині із аутизмом у пристосуванні до суспільних вимог та завдань через засвоєння норм і соціальних запитів;
- організацію психотерапевтичної допомоги, профілактики та супроводу сімей, які виховують дітей із особливостями у розвитку;
- навчання методів самоконтролю, саморозвитку з метою зниження прояву емоційних стресів;
- розвиток спрямованості на соціалізацію;
- співпрацю у групі психологічного супроводу.

Психокорекційна допомога включає:

- консультування; діагностику; психологічний супровід; психотерапію; психологічну підтримку” [5, 9].

Для дітей з аутистичною симптоматикою під час навчання в масовій школі важливо, щоб учителі, персонал школи, учні класу, батьки школярів розуміли їхні психічні особливості, а також те, що особлива дитина має такі самі права, що й нормальна, що вона зможе опанувати навчальну програму, тільки із застосуванням спеціальних, більш доступних для неї засобів; що не треба позбавляти її радощів спілкування, гри, навіть якщо всім навколишнім людям очевидно, що вона ухиляється від цих видів діяльності. Толерантність і повага до такої дитини з часом дасть результат, дитина із аутизмом потребує більше часу на адаптацію, освітню та психологічну підтримку від інших учасників освітнього процесу – педагогів, батьків однокурсників тощо. Розуміння особливостей дитини, потреба її підтримати та допомогти, приведе надалі до появи таких притаманних високоморальній особистості властивостей, як емпатія, альтруїзм, взаєморозуміння та взаємодопомога [6, 68].

Результати дослідження. У Львові в консультативному центрі “Родини Кольпінга” було проведене психологічне дослідження серед тридцяти дітей із аутизмом раннього віку. Були використані такі методики як: CARS, шкали методики PER-R, ABLLS-R, анкета для батьків.

Згідно із результатами опитувальника PER-R встановлено, що у 28,7 % дітей із аутизмом високий ступінь гри і зацікавлення предметами, у 25,2 % – середній, а в 46,1 % – низький ступінь прояву цієї ознаки. У дітей із аутизмом нижчий рівень зацікавлення предметами, що свідчить про нижчий рівень їх розвитку у цій сфері.

У 34,2 % дітей із аутизмом високий рівень реакції на подразники, у 52,1 % – середній, а в 13,7 % – низький ступінь цієї ознаки. Це говорить про те, що у дітей досліджуваної групи домінує вищий рівень реакції на подразники.

У 27,4 % дітей із аутизмом вищий ступінь мовлення, у 28,6 % – достатній рівень, а в 44 % – нижчий ступінь прояву цієї ознаки. У дітей із аутизмом домінує нижчий ступінь розвитку мовлення. У 29,1 % дітей із аутизмом вищий ступінь наслідування, у 55,1 % – достатній, а в 15,8 % – низький рівень прояву цієї ознаки. Це свідчить про те, що у дітей досліджуваної групи домінує вищий ступінь наслідування. Також у 27,4 % дітей із аутизмом вищий ступінь перцепції, у 51,2 % – достатній, а в 21,4 % – низький ступінь цієї ознаки. У дітей досліджуваної групи домінує достатній ступінь перцепції (див. рис. 1).

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК
У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ РАНЬОГО ВІКУ**

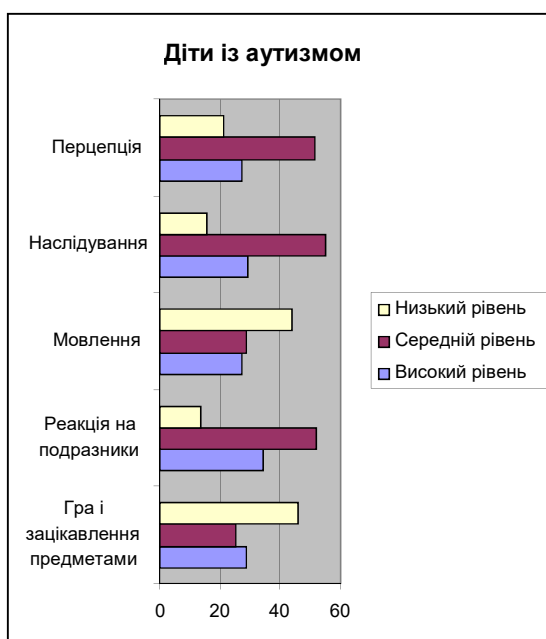

Рис. 1. Результати за методикою PEP-R серед дітей з аутизмом

Також у 35,1 % дітей із аутизмом високий рівень дрібної моторики, у 53,1 % – достатній, а в 11,8 % – низький рівень цієї ознаки. У дітей із аутизмом домінує вищий рівень стану дрібної моторики.

Також у 34,8 % дітей із аутизмом домінує високий рівень зорово-рухової координації, у 50,7 % – середній, а в 14,5 % – низький ступінь прояву цієї ознаки. Це свідчить про те, що у дітей досліджуваної групи домінує середній рівень розвитку зорово-

рухової координації. Також у 39,4 % дітей із аутизмом домінує вищий рівень пізнавальної діяльності, 22,4 % – достатній, а в 38,2 % – низький. У дітей із аутизмом домінує достатній рівень пізнавальної діяльності. Також у 11,2 % дітей із аутизмом переважає вищий рівень комунікативних навичок, у 31,1 % – середній рівень, а в 57,7 % – низький ступінь прояву цієї ознаки. Це свідчить про те, що у дітей із аутизмом переважає нижчий рівень комунікативних навичок (див. рис. 2).

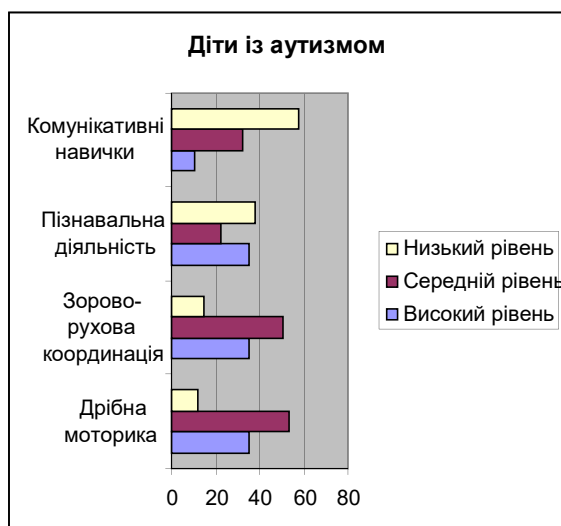

Рис. 2. Результати за методикою PEP-R серед дітей з аутизмом

У своєму дослідженні ми також використали методику ABLLS-R і отримали такі результати: у 8,2 % дітей із аутизмом спостерігається високий

рівень візуального сприйняття, у 29,4 % – середній рівень, а в 62,4 % – низький ступінь прояву цієї ознаки. У дітей з аутизмом переважає рівень візуального

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК
У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ РАНЬОГО ВІКУ**

сприйняття. Також у 21,4 % дітей із аутизмом спостерігається високий рівень рецептивного мовлення, у 30,8 % – середній, а в 47,8 % – низький. Дітям із аутизмом притаманний низький ступінь рецептивного мовлення. У 36,5 % дітей переважає високий рівень моторної імітації, у 44,7 % – середній, а в 18,8 % –

низький рівень прояву цієї ознаки. У дітей з аутизмом переважає середній ступінь моторної імітації. У 32,4 % дітей переважає високий рівень вокальної імітації, у 45,1 % – середній, а в 22,5 % – низький рівень прояву цієї ознаки. У дітей з аутизмом переважає середній ступінь вокальної імітації (див. рис. 3).

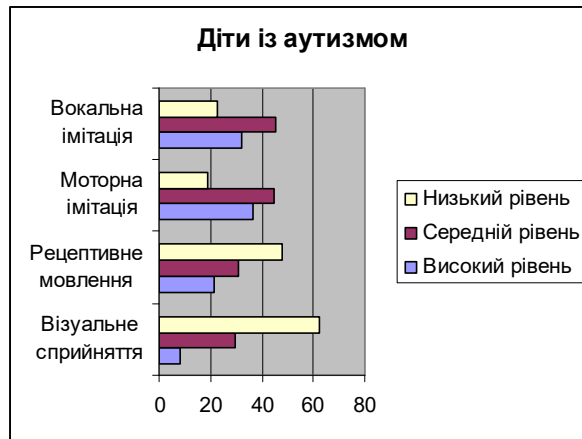

Рис. 3. Результати за методикою ABLLS-R серед дітей з аутизмом

Також у 21,3 % дітей спостерігається високий рівень прояву ігрової діяльності та проведення дозвілля, у 35,5 % – середній, а в 43,2 % – низький ступінь прояву цієї ознаки. Дітям із аутизмом притаманний низький рівень ігрової діяльності та проведення дозвілля. Також у 47,8 % дітей спостерігається високий рівень прояву спонтанної вокалізації, у 39,2 % – достатній, а в 13 % –

низький ступінь прояву цієї ознаки. У дітей з аутизмом переважає спонтанна вокалізація. Також у 9,7 % спостерігаються ознаки соціальної взаємодії, у 17,3 % – середній рівень прояву соціальної взаємодії, а в 73 % – низький рівень прояву соціальної взаємодії. Дітям із аутизмом притаманний низький рівень соціальної взаємодії (див. рис. 4).

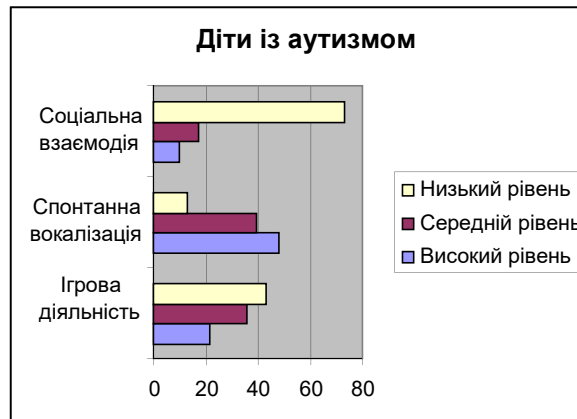

Рис. 4. Результати за методикою ABLLS-R серед дітей з аутизмом

Можна зробити висновки, що у дітей із аутизмом нижчий рівень зацікавлення предметами, мовлення, вищий ступінь наслідування, дрібної моторики та достатній ступінь перцепції, зорово-рухової координації, пізнавальної діяльності, а також нижчий рівень комунікативних навичок. Їм притаманний низький ступінь рецептивного мовлення, середній ступінь моторної імітації та вокальної іміта-

ції. За результатами анкетування виявлено, що у дітей з аутизмом спостерігаються труднощі у налагодженні соціальних контактів, ігрової діяльності та навичок емоційного самоконтролю.

Соціалізація здійснюється під час адаптації та різниється опануванням і особистістю соціального досвіду, що здійснюється у комунікації. Усі сфери роботи з дитиною із аутизмом спрямовані на її

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ТА КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ РАНЬОГО ВІКУ

соціалізацію, на підготовку до самостійного життя. З допомогою психологічного тренінгу ми розвиваємо в дитини прагнення до самостійного життя. Метою є здобуття досвіду та вміння його застосувати в повсякденному житті, зокрема:

- розвиток соціальної адаптації та комунікації, що важливі для життєдіяльності особистості;
- налагодження взаємин;
- навички вербальної і невербальної комунікації;
- розуміння емоцій інших осіб;
- врахування мотивів інших осіб;
- вибір відповідних тем для комунікації;
- дотримання етикету;
- розуміння метафоричних значень;
- розвиток орієнтування в побуті;
- становлення навичок, важливих життєвих ситуаціях: вміння поводитися в магазині, транспорті, на вулиці.

Як стверджує В. Синьов, для розвитку корекції у навчанні важливо дотримуватись таких умов: для підвищення корекційного впливу на інтелектуальне становлення дітей із аутизмом важливо системно впливати на змістовні діяльні, особистісні компоненти інтелекту; корекційний ефект діяльності пов'язаний із діалектичною єдністю, з одного боку, пристосування педагогічного процесу до знижених інтелектуальних сил дітей і, з іншого, зосередженості цих методів на розвитку задатків учнів до життя в суспільстві; навчально-виховна робота спрямована на предметно-практичну діяльність із врахуванням корекції процесів інтеріоризації здобутих дітьми знань та вмінь; виховний фактор роботи зумовлений активізацією та формуванням соціальної адаптації дітей з особливими освітніми потребами, що сприяє розвитку у них соціального інтелекту.

Висновки. Фахівцям важливо зрозуміти свою роль у здійсненні освітньої демократичної парадигми, опанувати нові педагогічні технології, інтелектуальні навички, які підвищують їхній рівень. Сучасний фахівець повинен бути компетентним, креативним, прагнути до саморозвитку. Важливим принципом гуманістичної педагогіки є зосередженість виховання і навчання на демократизації педагогічних стосунків, створенні чинників для розвитку здібностей учнів з аутизмом.

Спеціальні психологи повинні володіти вмінням поєднувати корекційні прийоми із психологічними методами. Важливо розробити показники корекційного впливу під час навчального процесу. Ними, можуть стати: якісне й кількісне полегшення структури порушення; корекція недоліків, зростання соціальної адаптації дитини з аутизмом і, як наслідок, збільшення зони її найближчого розвитку; коригування психологічних труднощів. За результатами дослідження встановлено, що у дітей з аутизмом – вищий рівень візуального сприйняття, спонтанної вокалізації, середній ступінь вокальної

імітації низький ступінь рецептивного мовлення, ігрової діяльності та проведення дозвілля, а також соціальної взаємодії

ЛІТЕРАТУРА

1. Вимоги до програмно-цільового обслуговування дітей з розладами зі спектра аутизму (методичні рекомендації) / Установа-розробник : НДІ соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України ; укл.: І.А. Марценковський, Я.Б. Бікшаєва, О.В. Ткачова. Київ, 2009. 31 с.
2. Дефектологічний словник : навчальний посібник / за редакцією В.І. Бондаря, В.М. Синьова. Київ : "МП Леся", 2011. 528 с.
3. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги : навчальний посібник, 2006. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 110 с.
4. Островська К.О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом: монографія. Львів : "Тріада плюс", 2012. 520 с.
5. Островська К.О., Рибак Ю.В. Реабілітація дітей з аутистичним спектром у центрі денного перебування. Львів : "Тріада плюс", 2010. 115 с.
6. Сайко Х.Я. Особистісна готовність корекційного педагога до виховання дітей з аутизмом : монографія. Львів : Тріада Плюс, 2017. 248 с.
7. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму. Київ : Видавництво "Фенікс", 2010. 388 с.
8. Шульженко Д.І. Аутизм – не вирок. Львів : Кальварія, 2010. 224 с.

REFERENCES

1. Vymohy do prohramno-tsilovoho obsluhovuvannia ditei z rozladamy zi spektra autyzmu (metodychni rekomendatsii) [Requirements for program-targeted service of children with autism spectrum disorders (methodological recommendations)]. Institution-developer: Research Institute of Social and Forensic Psychiatry and Narcology of the Ministry of Health of Ukraine. I.A. Martsenkovskiyi, Ya.B. Bikshaieva, O.V. Tkachova. Kyiv, 2009. 31 p. [in Ukrainian].
2. Defektolohichni slovnyk: navchalnyi posibnyk [Defectological Dictionary]. *Tutorial*. (Ed.). V.I. Bondaria, V.M. Synova. Kyiv, 2011. 528 p. [in Ukrainian].
3. Ostrovska, K.O. (2006). Autyzm: problemy psykholohichnoi dopomohy [Autism: Problems of Psychological Care]. *Tutorial*. Lviv, 110 p. [in Ukrainian].
4. Ostrovska, K.O. (2012). Zasady kompleksnoi psykholohopedahohichnoi dopomohy ditiam z autyzmom [Principles of Comprehensive Psychological and Pedagogical Care for Children with Autism]. Lviv, 520 p. [in Ukrainian].
5. Ostrovska, K.O. & Rybak, Yu.V. (2010). Reabilitatsiia ditei z autystychnym spektrom u tsentri dennoho perebuvannia [Rehabilitation of Children with Autism Spectrum Disorders in a Day Care Center]. Lviv, 115 p. [in Ukrainian].
6. Saiko, Kh.Ia. (2017). Osobystisna hotovnist korektsiinoho pedahoha do vykhovannia ditei z autyzmom [Personal Readiness of a Correctional Teacher to Raise Children with Autism]. Lviv, 248 p. [in Ukrainian].
7. Skrypnyk, T.V. (2010). Fenomenolohiia autyzmu [Phenomenology of Autism]. Kyiv, 388 p. [in Ukrainian].
8. Shulzhenko, D.I. (2010). Autyzm – ne vyrok [Autism is Not a Sentence]. Lviv, 224 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.01.2025

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 160.932

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.321939>

Вадим Демчук, здобувач ступеня PhD
Рівненського державного гуманітарного університету

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються критерії та рівні розвитку емоційної культури підлітків у процесі музично-творчої діяльності. Сучасне суспільство перебуває під впливом значних та стрімких змін у сферах культури, комунікації і освіти. Тому постає значна потреба в таких особистостях, які здатні швидко адаптуватися під нові умови, проявляти креативність та емоційну зрілість. Музично-творча діяльність здатна гармонізувати внутрішній світ підлітків, сприяючи розвитку емпатії, саморегуляції і творчого самовираження, тому є одним із найважливіших чинників формування емоційної культури і критичною для успішної соціалізації молоді й подальшого особистісного розвитку.

Ключові слова: емоційна культура; підліток; музично-творча діяльність; емпатія; саморегуляція; креативність; критерії розвитку; рівні сформованості.

Лім. 10.

Vadym Demchuk, Applicant of PhD,
Rivne State University for the Humanities

CRITERIA AND LEVELS OF THE DEVELOPMENT OF ADOLESCENTS' EMOTIONAL CULTURE IN THE PROCESS OF MUSICAL-CREATIVE ACTIVITIES

In the article, the criteria and levels of adolescents' emotional culture development in the process of musical-creative activities are examined. Contemporary society is undergoing considerable and rapid transformations in the spheres of culture, communication, and education. Consequently, there is a pressing need for individuals who can swiftly adapt to new conditions, employ creativity, and demonstrate emotional maturity. Musical-creative activities can harmonize the inner world of adolescents, fostering the development of empathy, self-regulation, and creative self-expression, and therefore serve as one of the most significant factors in shaping emotional culture. To evaluate the level of development of adolescents' emotional culture in the process of musical and creative activities, it is necessary to identify certain criteria and levels. The article presents the key criteria and levels based on the findings of Western researchers. Emotional culture in the context of emotional intelligence encompasses not only an adolescent's ability to navigate their own emotional states but also their capacity for empathy, constructive communication, and maintaining healthy relationships. Emotional culture is a crucial component of their personal maturity and social functioning. It is shaped by the acquired skills of emotional intelligence and is determined by how consciously and appropriately the adolescent responds to themselves and the world around them.

Keywords: emotional culture; adolescent; musical-creative activity; empathy; self-regulation; creativity; development criteria; levels of formation.

Постановка проблеми. Актуальною є проблема вивчення критеріїв та рівнів розвитку емоційної культури підлітків у процесі музично-творчої діяльності. Незважаючи на зростаючий науковий інтерес до впливу мистецтва, й, зокрема, музики, на емоційний розвиток підлітків, у практиці музичного виховання досі бракує системних підходів до формування й оцінювання емоційної культури. В українській педагогічній теорії й практиці бракує комплексних моделей оцінювання рівня емоційної культури підлітків, які б урахували специфіку музично-творчої діяльності. Тому значною мірою постає потреба в уточненні та розробці критеріїв, які дали б змогу систематизувати й цілеспрямовано розвивати емоційну культуру підлітків у процесі роботи з музичним репертуаром, а також оцінювати динаміку та якість цього процесу за допомогою чітких рівнів і критеріїв.

У сучасному надскладному й мінливому проміжку історії значно зростає кількість стресових ситуацій, конфліктів у міжособистісних взаєминах, а також стрімко змінюються ціннісні орієнтири. Такі умови вимагають від суспільства високого рівня емоційної культури, що проявляється у здатності до адекватних взаємовідносин й вираження власних емоцій, а також розуміння емоцій інших. У такому контексті формування емоційної культури засобами музично-творчої діяльності має особливе значення, оскільки музика допомагає створити безпечний і ефективний простір для самовираження, творчого пошуку та емоційної взаємодії з однолітками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи формування емоційної культури в підлітковому віці активно досліджують зарубіжні та вітчизняні вчені, які наголошують на вагомій ролі музично-творчої діяльності в особистісному становленні підлітків. Зокрема, Е. Норт і Д. Гаргрівз [7]

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

обґрунтовують соціально-психологічні аспекти впливу музики на формування емоційно-ціннісних орієнтацій підлітків, підкреслюючи важливість колективної музичної взаємодії для розвитку емпатії і толерантності. С. Халлам [2] акцентує на прямому взаємозв'язку між залученням до музичної творчості та формуванням у дітей й підлітків здатності до саморегуляції і глибшого пізнання власних почуттів. Подібних висновків доходять й інші дослідники: Дж. Девідсон і Н. Джордан [1] звертають увагу на особливості емоційного супроводу індивідуальних музичних занять і підкреслюють значущість психолого-педагогічної підтримки учнів у процесі опанування музичним інструментом.

Мета статті – окреслити й обґрунтувати критерії розвитку емоційної культури підлітків у процесі музично-творчої діяльності, а також визначити відповідні рівні її сформованості. Досягнення цієї мети передбачає:

1. Аналіз понять та підходів до трактування емоційної культури у підлітковому віці.

2. Виокремлення ключових критеріїв, які відображають емоційну зрілість у музично-творчому середовищі.

3. Опис ключових рівнів розвитку емоційної культури підлітків з урахуванням особливостей музичної творчості.

4. Узагальнення рекомендацій щодо оптимізації педагогічного процесу для ефективного формування емоційної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Синтез науки й мистецтва у виховному процесі має першорядне значення для формування гармонійної особистості, здатної до емоційної та творчої самореалізації [1]. Формування емоційної культури підлітків у контексті музично-творчої діяльності є важливим чинником естетичного, культурного й особистісного становлення молоді. Емоційна культура виступає важливою складовою його особистісної зрілості та соціального функціонування. Емоційна культура включає не лише вміння підлітка орієнтуватися у власних емоційних станах, але і здатність до емпатії, конструктивної комунікації та підтримки здорових взаємин. Вона формується завдяки здобутим навичкам емоційного інтелекту та визначається тим, наскільки усвідомлено й адекватно підліток реагує на себе та світ навколо. Емоційний інтелект визначається як сукупність емоційно-когнітивних здібностей до соціально-психологічної адаптації особистості. Емоційний інтелект як інтегративна здатність людини до розуміння емоцій та управління розглядається основним чинником успішності життєдіяльності людини [10].

Музика є одним із найпотужніших засобів впливу на емоційно-почуттєву сферу підлітків і виступає джерелом розвитку емпатії, рефлексії та

здатності до тонкого відчуття краси світу [5, 369]. Саме в процесі роботи з музичними творами різних жанрів формуються і набувають чітких форм критерії та рівні розвитку емоційної культури підлітків. Залучення підлітків до музичної творчості сприяє формуванню специфічного типу мислення, у якому образно-емоційні компоненти перебувають у тісній взаємодії з когнітивними [1].

Г. Макферсон зазначає, що емоційна культура підлітків передбачає здатність усвідомлювати, аналізувати та більш конструктивно виражати власні емоції, а також співпереживати іншим людям [6]. Саме в підлітковому віці відбувається перебудова особистості, формується самосвідомість і здатність до емпатії. Музична творчість є важливою складовою, що сприяє емоційній регуляції та рефлексії. На думку вченої С. Халлан, музична діяльність надає підлітку можливість структурувати та поглиблювати свій емоційний досвід, вчить керувати емоціями і відкриває нові виміри власного емоційного світу [2]. Саме в підлітковому віці людина перебуває на перетині зовнішніх (сім'я, школа, суспільство, соціальні мережі) та внутрішніх (кризи самоідентичності, пошук ролі у колективі) впливів. Музично-творча діяльність значно допомагає гармонізувати ці процеси, оскільки емоційна залученість підлітків у музичну творчість формує у них вищу толерантність, кращі соціальні навички та сприяє глибшому осмисленню власного "Я" [7].

Для оцінювання рівня розвитку емоційної культури у підлітків у процесі музично-творчої діяльності вчені Г. Макферсон та А. Лемонт виділяють кілька ключових критеріїв, які опираються на західні психолого-педагогічні дослідження:

1. Емоційна усвідомленість та самопізнання. Це критерій здатності підлітка розпізнавати власні емоції та усвідомлювати, що саме їх викликає. У музично-творчих процесах емоційна усвідомленість реалізується через слухання, виконання і аналіз творів. На думку Дж. Девідсона і Н. Джордана, активне слухання музики сприяє розвитку внутрішнього слуху, а отже, і кращому розумінню емоційного світу [1].

2. Емпатія та здатність до співпереживання. Підлітки зі сформованою емоційною культурою здатні розпізнавати та розуміти емоції інших людей, а також співпереживати їм. У музичному ансамблі чи хоровому колективі це проявляється у згуртованій роботі, коли учасники орієнтуються на настрої одне одного й налаштовуються на спільний виконавський результат.

3. Емоційна стійкість та саморегуляція. У процесі сценічних виступів та творчих змагань підлітку важливо навчитися керувати стресом, тривогою та хвилюванням, зберігати емоційну рівновагу. Розвиток саморегуляції дає змогу ефективно реагувати на критичні ситуації та працювати над помилками.

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вчена С. Халлам зазначає, що розвиток умінь контролювати власний психоемоційний стан в умовах підвищеної напруги є одним із провідних показників емоційної зрілості [2].

4. *Творча активність та креативність.* Умінь вільно й оригінально виражати свої почуття у музиці свідчить про високий рівень емоційної культури. Підлітки, які беруть участь у створенні нових музичних аранжувань, імпровізаціях, композиціях, розвивають не лише креативність, а й глибше усвідомлення власних емоцій.

5. *Емоційна гнучкість та толерантність.* Завдяки музичній діяльності підліток пристосовується до найрізноманітніших виконавських підходів. Так він стає більш відкритим до різноманітних жанрів і стилів музики, у нього з'являється повага до виконавських манер інших [4].

Ураховуючи визначені критерії, можемо виокремити рівні розвитку емоційної культури підлітків у процесі музично-творчої діяльності [1; 6]:

1. Низький рівень (пасивно-реактивний):

- Підліток слабо усвідомлює власні емоції, не завжди розуміє, що саме їх спричиняє.

- Емпатія розвинена недостатньо: важко співпереживати іншим, розпізнавати чужі емоції.

- У музичній діяльності переважає репродуктивний підхід, без глибокого аналізу чи рефлексії.

- Творча активність практично не проявляється, підліток чітко виконує інструкції, не виявляючи ініціативи.

На думку С. Халлам, на цьому рівні емоції часто є неконтрольованими реакціями, що перешкоджають повноцінному розкриттю потенціалу підлітка [2].

2. Середній рівень (свідомо-регулятивний):

- Підліток частково усвідомлює причини своїх емоційних реакцій, прагне вчитися керувати ними.

- Емпатія проявляється вибірково, здебільшого у близькому оточенні.

- У музичній діяльності помітне бажання аналізувати твори й удосконалювати виконання.

- Креативність зростає, але все ще потребує стимулювання з боку викладачів чи однолітків.

Учені Дж. Девідсон, Н. Джордан зазначають, що прагнення до саморегуляції та ознаки емпатії свідчать про перехід до вищого рівня розвитку емоційної культури [1].

3. Високий рівень (творчо-самореалізаційний):

- Підліток добре усвідомлює власні емоції та емоційні стани інших, активно проявляє емпатію.

- Демонструє здатність до саморегуляції у напружених ситуаціях (конкурси, виступи перед великою аудиторією).

- Має розвинену творчу активність, використовує музику як засіб самовираження та індивідуальної експресії.

- Налаштований на партнерство й діалог у колективній діяльності, здатний надихати інших і приймати різні точки зору.

На високому рівні емоційна культура інтегрується у всі сфери діяльності підлітка, даючи йому змогу розкривати свій потенціал у команді та самореалізовуватися в індивідуальних проєктах [7].

Рекомендації щодо педагогічної практики та перспективи дослідження.

1. Персоналізація освітнього процесу. Педагогу вкрай важливо враховувати унікальні особливості емоційної сфери кожного підлітка, зокрема рівень його емоційної усвідомленості та креативності. Пропонуючи індивідуальні завдання (наприклад, імпровізацію або підбір репертуару за власним вибором), вчитель сприятиме глибшій саморефлексії учня і його зацікавленню.

2. Сприятливий емоційний клімат у колективі. На думку А. Леман, колективне музикування сприяє посиленню соціальної згуртованості та емоційної взаємодії [4]. Створення атмосфери довіри й відкритості значно допомагає підліткам без вагань проявляти власні почуття та співпереживати іншим. Для цього можна використовувати групові вправи на командування, рефлексивні обговорення після репетицій чи концертів.

3. Розвиток креативності та імпровізації. Заохочення підлітків до самостійного пошуку нестандартних рішень (імпровізація, варіювання теми, придумування власних мелодій) розширює музично-творчі горизонти і позитивно впливає на їхню емоційну сферу. Така діяльність може стати "тренажером" для розвитку гнучкого мислення й самовираження.

4. Застосування інтегрованих підходів. Поєднання музичної творчості з іншими видами мистецтв (танець, театр, візуальне мистецтво) значно розширює спектр емоційних переживань і стимулює поліфункціональний розвиток особистості. Спільні проєкти підвищують залученість підлітків і створюють додаткові умови для прояву емпатії та саморегуляції [3, 9].

5. Подальші перспективи дослідження.

- розробка й апробація тестових інструментів для діагностики емоційної культури підлітків у музично-творчій діяльності;

- дослідження впливу цифрових музичних технологій та соціальних мереж на розвиток емоційної культури.

- порівняльний аналіз музично-творчої діяльності в різних культурах з метою виявлення універсальних і специфічних чинників формування емоційної культури [8].

Висновки. Музично-творча діяльність виступає ефективним середовищем для розвитку емоційної культури підлітків, адже вона:

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ МУЗИЧНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- забезпечує умови для емоційного самовираження: завдяки грі на музичних інструментах, співу, імпровізації чи створенню власних композицій, підліток набуває практичних навичок регулювання та усвідомлення своїх емоцій [6];

- формує емпатію та почуття колективізму: участь у музичних ансамблях або хорах допомагає розвивати взаємодію з іншими, враховувати їхні емоційні стани, відчувати відповідальність за спільний результат [2, 269–289];

- стимулює творче мислення: підліток вчиться шукати оригінальні музичні рішення, адаптуватися до нових умов, експериментувати з формою та змістом. Така креативність позитивно позначається і на інших аспектах особистісного розвитку [5].

Отже, розвиток емоційної культури підлітків у процесі музично-творчої діяльності вимагає комплексного підходу, що враховує індивідуальні особливості підлітка, особливості музичного колективу та специфіку педагогічної взаємодії. Створення умов, де підлітки матимуть можливість досліджувати свої емоції, висловлювати їх та ділитися цим досвідом з однолітками, є одним із найважливіших завдань сучасної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Davidson, J.W. & Jordan, N. (2007). Private teaching, private learning: An exploration of music instrument learning in the private studio, junior and senior conservatories. *Journal*

of Research in Music Education. No. 33. pp. 111–128. [in English].

2. Hallam, S. (2010). The power of music: Its impact on the intellectual, social and personal development of children and young people. *International Journal of Music Education*. No. 28 (3). pp. 269–289. [in English].

3. Juslin, P.N. & Sloboda, J.A. (2010). *Handbook of Music and Emotion: Theory, Research, Applications*. Oxford University Press. [in English].

4. Lehmann, A.C., Sloboda, J.A. & Wood, R.H. (2007). *Psychology for Musicians: Understanding and Acquiring the Skills*. Oxford University Press. [in English].

5. Lamont, A. (2011). The beat goes on: Music education, identity and lifelong learning. *Music Education Research*. No. 13 (4). pp. 369–388. [in English].

6. McPherson, G.E. (2006). The Child as Musician: A Handbook of Musical Development. Oxford University Press. [in English].

7. North, A.C. & Hargreaves, D.J. (2008). *The Social and Applied Psychology of Music*. Oxford University Press. [in English].

8. Rentfrow, P.J. & Gosling, S.D. (2003). The do re mi's of everyday life: The structure and personality correlates of music preferences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 2003. No. 84 (6). pp. 1236–1256. [in English].

9. Sloboda, J.A. (2005). *Exploring the Musical Mind: Cognition, Emotion, Ability, Function*. Oxford University Press. [in English].

10. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. New York, NY: Bantam. [in English].

Стаття надійшла до редакції 29.01.2025

“Не живіть тим, що вам вже вдалося досягти, а живіть мрією про те, що ще можна зробити”.

Дейл Карнегі
американський педагог

“Не бійтеся рости повільно, бійтеся лише стояти на місці”.

Китайська приказка

“Не важливо, наскільки повільно ви йдете, доки ви не зупиняєтеся”.

Конфуцій
давньокитайський філософ

“Якщо ти хочеш досягти того, чого ніколи не мав, почни робити те, чого ніколи не робив”.

Невідомий автор.

“Якщо ви зробили помилку, це означає, що ви пробували щось нове”.

Альберт Ейнштейн
один з найвизначніших фізиків ХХ століття

УДК 78.481;782У

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.322216>

Андрій Сумарук, творчий аспірант кафедри народних інструментів
Львівської національної музичної академії імені М.В. Лисенка

БАЧЕНА ПРОЄКЦІЯ НЕОФОЛЬКЛОРИЗМУ У БАЯННІЙ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.

У статті висвітлено специфіку неофольклоризму як одного з провідних художньо-стильових напрямків у баянній творчості українських композиторів кінця ХХ – початку ХХІ ст. Проаналізовано циклічні твори та п'єси, позначені неофольклорною стилістикою у творчому доробку В. Зубицького, А. Білошицького, І. Тараненка, А. Сташевського, В. Рунчака. Виявлено особливості перетворення національно-образних моделей крізь призму власного композиторського стилю.

Ключові слова: українська музична культура; баянне мистецтво; неофольклоризм; фольклорні мотиви, індивідуальний композиторський стиль; баянно-інструментальна мова, етно-авангардний синтез.

Лім. 15.

Andriy Sumaruk, Creative Postgraduate Student of the
Folk Instrument Department,
Lviv Mykola Lysenko National Music Academy

PROJECTION SEEN OF NEO-FOLKLORISM IN UKRAINIAN COMPOSERS' BAYAN ART IN THE LATE TWENTIETH AND EARLY TWENTY-FIRST CENTURIES

The article considers specific of neo-folklorism as one of the leading art-style directions in the Ukrainian composers' bayan creativity in the late twentieth century and early twenty-first centuries. It established a broad style range for modification of folk models, including neo-classicism, neo-romanticism, impressionism elements and avant-garde music features. Neo-folklore-stylized cycles and pieces in the creative work of Volodymyr Zubytsky, Anatoly Biloshytsky, Ivan Taranenko, Andriy Stashevsky, Volodymyr Runchak are analyzed to prove unique neo-folkloristic trends in bayan music art. These composers' bayan creativity demonstrates the departure from a simplified form of work with folk material, that was common in the early and middle of the twentieth century. Thus, they implement folkloristic sources based on individualized thematic searches and appropriate art ideological plans.

It revealed features of the transformation national models world through the lens of the unique composer's style. The examination of V. Zubytsky's music cycles ("Carpathian suite", "Childhood suite", "Bulgarian book") indicates the original synthesis of ethnic characteristic models and modern music elements. The study of A. Biloshytsky's suites ("Spain suite", "Seasons", "From the depths of the centuries") permit to position of folk authentic as a base of art images and a music-expressive dictionary, thus it is necessary to keep neo-romanticism as the main style direction in composer creativity. A characteristic feature of I. Taranenko's neo-folkloristic piece "Prychynna" is ethno-avant-garde synthesis. The exploring of A. Stashevsky's suite "Ancient Kyiv murals" resumes the application different of form of music's archaic to create picturesque art images. V. Runchak's creativity demonstrates the innovative fusion of folk music archaic and avant-garde styles ("Ukrainian suite", "Portraits of composers").

Keywords: Ukrainian music culture; bayan creativity; neo-folklorism; folk motifs; composer's unique style; bayan instrumental language; ethno-avant-garde synthesis.

Постановка проблеми. Баянна творчість українських композиторів кінця ХХ – початку ХХІ ст. відображає оригінальні традиційно-новаційні стильові тенденції музичного мислення. Неофольклорна парадигма постає однією з найбільш питомих, тонко кристалізованих у системі творчого світогляду авторів – її вагомість підкріплюють численні звернення композиторів до різних національно-образних моделей, широкої палітри народно-жанрових елементів та їхнього синтезу у системі власних музично-лексичних орієнтирів. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження неофольклорних мотивів у світлі мовностильової характеристики, формування магістральних жанрово-стильових засад баянної творчості та їх впливу на загальні художньо-мис-

тецькі вектори розвитку української музичної культури.

Аналіз основних досліджень та публікацій засвідчує помітну зацікавленість вітчизняних дослідників проблемами української баянної творчості другої половини ХХ – початку ХХІ ст. У сучасній музикознавчій думці представлені посібники та монографічні дослідження з історії баянного мистецтва, зокрема, А. Сташевського [10], Д. Кужелева [7], статті, що висвітлюють жанрово-стильові засади та музично-виразовий почерк у творах В. Зубицького [2], А. Білошицького ([11]), А. Сташевського ([15]) та ін. Серед праць, присвячених неофольклорним орієнтирам у музичному мистецтві та баянній творчості зокрема, варто виділити дисертації О. Дерев'янченко [4], А. Шамігова [14],

дослідження особливостей перетворення фольклорних джерел у творчості окремих композиторів цього періоду – статті та матеріали М. Гейченка [2], Н. Остапчук [9], Н. Чабаненко [13] та ін. Перспективними напрямками залишаються питання художньо-виконавських можливостей інструмента у творах неофольклорного напрямку, дослідження національно-музичної поетики як бази інтерпретаційного мислення баяніста.

Мега дослідження полягає у висвітленні особливостей неофольклорних тенденцій у баянному доробку композиторів кінця ХХ – початку ХХІ ст. як важливої музично-стильової домінанти.

Виклад основного матеріалу. У строкатій музично-стильовій панорамі другої половини ХХ ст. неофольклоризм постає у світлі зростаючої уваги до автентичного початка та національного мелосу, що займають провідні позиції у системі художнього мислення сучасних українських композиторів. У середині минулого століття хвилі неофольклорного “буму” торкнулися творчості композиторів багатьох генерацій, породжуючи оригінальні форми адаптації фольклорних джерел. Українська баянна творчість останньої третини минулого століття демонструє якісний стрибок в адаптації фольклорних джерел у системі музичного мислення композиторів. Представники баянного фольклоризму 1950–1960-х рр. М. Різол, С. Юцевич, С. Чапкій, А. Муха демонстрували ще порівняно спрощений підхід, (орієнтований на цитування народного матеріалу, варіаційність як основний принцип тематичної модифікації, найпростіші народнопісенні моделі). У творчості adeptів баянного мистецтва наступних двох десятиліть (К. Мяскова, В. Подгорного та інших сучасників) сформувався більш рафінований підхід до роботи з фольклорним матеріалом, відтак художньо-стилістичні засади баянної творчості остаточно відійшли від етноцентричної орбіти як єдиного підґрунтя художнього мислення. Творчість В. Зубицького, А. Білошицького, І. Тараненка, А. Сташевського, В. Рунчака демонструє нову свіжість музично-стильових проявів, нову систему музично-лексичних орієнтирів, у якій звернення до музичної архаїки постають здебільшого в рамках інтегрованого стилю.

Одним із провідних adeptів розвитку баянного музичного мистецтва останньої третини ХХ ст. є **Володимир Зубицький**. Творчий доробок композитора вміщує об’ємний пласт музичних полотен, що якісно збагачують сучасний комплекс мовно-стильових засобів, розширюють художньо-виконавський потенціал інструмента та продовжують магістральні шляхи розвитку баянної традиції на найвищому художньо-мистецькому рівні. У широкому музично-стильовому діапазоні композиторського мислення неофольклорні прояви можна виок-

ремити як одну із ключових, найважливіших домінант сучасної музики. А. Сташевський позиціонує твори неофольклорного напрямку В. Зубицького як основну частину творчого активу композитора та відзначає майстерність відтворення української народно-музичної традиції сучасними виразовими засобами [10, 86]. Суголосною є думка Д. Кужелева: “особливо близькою Зубицькому є неофольклорна модель, у якій сфокусовано глибинні засади його композиторського мислення, породжені сплетінням етно-національних елементів з модерною музичною мовою” [7, 142]. М. Гейченко зазначає, що “саме на фольклорному ґрунті В. Зубицький виробив індивідуальний композиторський стиль, творчо продемонстрував шлях відродження фольклорного мелосу в “новій” музиці” [2, 117].

У “*Карпатській сюїті*” композитор демонструє опосередкований підхід до використання фольклорних джерел, поєднуючи етно-характерні моделі із засобами новітнього музичного мовлення. У перших двох частинах циклу автор звертається до картин народного музикування, розкриваючи традицію імпровізування шляхом варіювання тематичних мотивів та повторення ритмічних комплексів. У фіналі такий імпровізаційний розвиток відбувається на матеріалі коломийкової поспівки з характерними для цього жанру ладогармонічними забарвленнями. Виразним фольклорним колоритом відрізняється промовиста тема третьої частини, наближена до тужливих наспівів і голосінь.

Цікавими неофольклорними орієнтирами позначений ще один чотири-частинний цикл композитора – “*Дитяча сюїта*” (“*Українська*”). Мовно-стильова палітра твору, що адаптований до дитячого сприйняття, вирізняється прозорістю та лаконічністю виразальних засобів, окремі народно-жанрові моделі постають уже в назвах частин (“Пісня”, “Жартівлива”, “Турецький танець”, “Коломийка”). У першій частині цікаво стилізовані невеликий інструментальний вступ з імітацією сопілкових награвань, наближена до народної ліричної пісні тема першого розділу (діатонічна мелодія монологічно-стриманого характеру розвивається у вузькому діапазоні). Оригінальне вплетення інтонаційних контурів пісні “Ой ходила дівчина бережком” у другій частині проєктує незвичний жартівливий образ, а “Турецький танець” у третій – вражає яскравим східним колоритом (у вигляді мелодичної лінії вільного розвитку, що насичена характерним ладовим варіюванням та орнаментикою). Особливим звукописом виоклюється образ трембіти, створений з допомогою звукообразальних елементів, а також запальна коломийкова стихія фіналу з активною ритмічною пульсацією та характерними ладовими відтінками мелодії. Таким чином, навіть найпростіший музично-виразовий арсенал дає композиторові можли-

вість поживати та цікаво наповнити жанрово-образну палітру на основі обраних фольклорних моделей.

З-поміж наявних неофольклорних моделей сучасної музики варто виділити риси болгарської фольклорної стихії та карпатської пісенної традиції у *“Болгарському зошиті”* композитора. Кожна з шести частин циклу відкриває цікаву низку образів, вплетених у ширшу фольклорну галерею. У першій частині (*“Веселі бокораши”*) – це картина народно-імпровізаційного музикування з характерними сопілковими награваннями та звукообразальними мотивами гри на скрипці. У другій частині (*“Сині гори”*) композитор створює просторо-пейзажну замальовку карпатських гір (на тлі бурдонних квінт виростає сувора монологічна мелодія, побудована на сплетіннях інтонацій чистої квінти), з імітаційними вплетеннями фонізму трембіти. Контрастний *“Кривий танець”* вражає імпульсивними нерегулярними ритмами, *“Легенди про опришків”* – динамічністю епізодів (від стримано-епічної розповіді до експресивної драматичної кульмінації). У центрі п'ятої частини – знову сцена народно-інструментального музикування (виконавську традицію троїстих музик відтворює звуконаслідування бубна, дуди та скрипки з характерними для кожного інструмента музично-фонічними ознаками). У *“Флоярі”* неофольклорним маркером стає стилізація народної манери інтонування, у фіналі повертається стихія танцювальних ритмів болгарських танців.

Багатогранність неофольклорних орієнтирів творчості В. Зубицького підкреслює його звернення до болгарського, тюркського, молдавського, румунського фольклору, а також синтезу стилістичних пластів в оригінальній системі музичного мислення. Особлива увага композитора до національного жанрово-образного тематизму підкреслює важливість фольклорного підґрунтя як істотного та природно інтегрованого чинника індивідуального стилю митця.

Не менш важливий внесок у розвиток традицій українського баянного мистецтва здійснив *Анатолій Білошицький*. У творчості митця досить виразно кристалізуються тенденції кількох музично-стильових напрямів. А. Сташевський виділяє неоромантизм як магістральну стильову тенденцію баянної творчості композитора, укладену з оригінальної джазової стилістики, неофольклорних тенденцій та модерних мовностильових атрибутів [11]. Фольклорна стихія та національний колорит знайшли відображення у сюїтах композитора, зокрема *“Іспанській”*, *“Пори року”*, *“З глибини віків”*, у концертному триптиху *“В іспанському стилі”*, обробках українських пісень.

Основою неофольклорної парадигми в *“Іспанській сюїті”* та концертному триптиху стає стилізація національно-музичної традиції у яскра-

вих музично-поетичних образах. Символічного значення набувають поетичні рядки Ф.Г. Лорки, що інспірували звукові образи та оригінально підкреслили національно-образне звучання твору. *“Іспанська сюїта”* складається із семи частин з програмними назвами. Естетику неофольклоризму забезпечує насамперед обране музично-виразове коло – поєднання мело-інтонаційних, метро-ритмічних, ладо-гармонічних елементів народної музики на основі творчої асиміляції. Найяскравішими сторінками твору постають картини народного музикування (бурдонно-волинкове звучання у першій частині, народно-імпровізаційна речитація, що супроводжує образ кантаора-співака – у четвертій), споглядальний пейзажний нарис стародавньої фортеці у другій частині, колоритний образ танцівниці фламенко (*“Байлаора”*). Фольклорна панорама у концертному триптиху *“В іспанському стилі”* формується на основі стилізації елементів іспанського мелосу, конкретизації образів поетичними рядками епіграфів. Особливу фольклорно-музичну ауру створюють рельєфні інтонаційно-ритмічні формули (*“Андалузія”*), танцювально-пластичні ритми та імітація звучання скрипки і гітари (картини народно-святкової процесії у другій частині), пристрасно-драматична ритмічна стихія іспанської кориди (*“Переполах у Тріані”*).

Україно-музична автентика відображена у сюїті *“Пори року”* (*“Українській”*), що відкриває галерею звукописних образів-пейзажів у чотиричастинному циклі. У першій частині (*“Весна”*) композитор використовує жанрову модель веснянки (основна тема побудована на характерній поспівці у вузькому діапазоні, що розгортається у неквадратній метриці). У третій частині (*“Осінь”*) автор створює лірико-елегічну мелодію на зразок української протяжної пісні та розвиває її у традиційних народно-виконавській манери. І отже, фольклорні моделі стають основою мовно-стильового комплексу та інспірують формування звукоідей у цих частинах циклу.

У сюїті *“З глибини віків”* композитор звертається до музично-інтонаційних моделей стародавнього епосу. Кожна з шести картин характеризується яскравою ілюстративністю, досконалою точністю відтворення образів історичного минулого. Яскравою фольклорною замальовкою постає картина награвань скоморохів (друга частина), де традиції музикування відтворені з допомогою пружних танцювальних ритмів, бурдонних співзвуч, звуконаслідувального фонізму волинки, імітації брязкання домри. А. Сташевський виділяє елементи розспівно-билинної архаїки у частинах *“Київ столійний”*, *“Слава Володимиру й Добрині Малкитичу”* як характерні неофольклористичні прояви музичного мислення композитора [11, 154].

У творчості *Івана Тараненка* неофольклорні тенденції розкриваються у світлі постмодерної

традиції. Національне-образне мислення автора розкривається у взаємодії з іншими стилістичними напрямками у цікавих сучасно-експериментальних формах. Синтез художньо-стильових доміант творчого світогляду засвідчує сам композитор – “я живу трьома життями: в академічній сфері, джазовій та співочій” [6]. Захоплення фольклором відбилося у багатьох творах та спеціалізованих музичних проєктах, у яких композитор відстоює важливість “відчути в собі резонанс зі споконвічними цінностями власного народу через його музичну ДНК – автентичний фольклор, переосмислений завдяки інструментальним можливостям...” [3].

У баянному доробку композитора фігурує сольний твір “*Причинна*” – оригінальне музично-інструментальне прочитання однойменної поеми Т. Шевченка. Основу музично-стилістичного комплексу твору формують насамперед неофольклорні та неоромантичні компоненти, що розкриваються у розмаїтті традиційних та сучасних мовно-інтонаційних засобів. У зв’язку з цим Д. Кужелев виділяє поняття етно-авангардного канону, що “сполучає традиційну музичну лексику з сонористичними та алеаторичними епізодами, жорстку атональність з благозвучними, майже класичними зворотами гармонії” [7, 266].

У першому розділі п’єси національно-образний колорит навіює виразна лірична мелодія – основний образ дівчини за поемою. Аналізуючи яскраво пісенний характер музично-інтонаційної канви, доцільно згадати, що сам композитор апелював до української пісні як “потужного підґрунтя, якому понад 2000 років, яке збереглося попри всі впливи, що з’являлися на наших теренах [...] Українська пісенна культура йде з народу, і в цих словах немає ані дешичі пафосу” [1].

У другому розділі “*Причинної*” сцена танцю казкових істот розгортається у яскравій фольклорній стихії. Гротескний наспів русалій переплітається з інструментальними мотивами у дусі сопілкових награвань, переростаючи у конфлікт між лірико-елегійним образом дівчини та зловісно-нестримним танцем фантастичних істот. Таке національно-образне підґрунтя поєднується із сучасними композиційно-технічними та виразовими рішеннями – сонористичними прийомами, що створюють особливі фонічні ефекти, політональними комплексами, насиченою хроматизацією музичної тканини.

Творчість *Андрія Сташевського* цікаво доповнює ключові віхи розвитку сучасного баянного мистецтва. Багатогранна діяльність митця – виконавська, композиторська, педагогічна, наукова, сприяла досконалому розумінню тембрального потенціалу інструмента, технічно-виразових та художньо-інтерпретаційних можливостей, дозволяє вільно синтезувати музично-стилістичні тенденції

залежно від обраних ідейних задумів. Оригінальним полотном неофольклорного спрямування є сюїта-зошит “*Давньокиївські фрески*”, що відкриває перед слухачем музично-живописні картини давнини. І. Яценко та Г. Синявська вбачають у цьому творі продовження неофольклорного напрямку розвитку української акордеонно-баянної музики [15], В. Тищик позиціонує сюїту “яскравим свідоцтвом мистецького пошуку, увиразнення філософсько-історичного та поетичного мислення митця” [12, 29–130].

В основі сюїти – дев’ять розділів з програмними назвами. Вибір музично-виразових засобів підпорядкований картинам багатолікої художньо-образної панорами – від численних пейзажних замальовок до батальних картин. Важливу роль при цьому відіграють засоби створення колористичного звукопису, що дають змогу композиторові з візуальною достеменністю та кінематографічною наочністю зобразити епічні картини в музиці [7, 301–302].

Фольклористичний вектор композиторського мислення розкривається шляхом використання різних моделей музичної архаїки. Так, у першій частині (“*Похмурий світанок*”) композитор створює просту виразну тему в автентичному фольклорному дусі: накреслює її у вступному розділі (низхідні гамоподібні мотиви у вузькому кварттовому діапазоні звучать на тлі витриманих октав) та розвиває зі збереженням метро-ритмічного пульсу шістнадцятих і діатонічного викладу. У цій частині сюїти автор експонує нову оригінальну тему, що тонко розкриває жанрово-епічну модель биліни та за своїм інтонаційним складом близька народній пісні. У розробці тема отримує нові варіантні проведень в характері фольклорної речитації. У четвертій частині (“*Хороводи*”) композитор стилізує картину фольклорного хороводного дійства. Образ хороводного руху забезпечує гнучка взаємодія голосів протягом усього розвитку музичної канви, діатонічний склад мелодичних ліній.

У “*Награваннях*” та “*Розвагах скоморохів*” композитор зображає стихію фольклорного музикування: використовує звукообразальні ефекти волинкового награвання (на тлі бурдону розвивається стрімка грайливо-танцювальна тема), колористику брязкання домри (“*Награвання*”), створює образ народного музикування на основі характерної жартиливої теми (колоритна запальна мелодія з притаманними гри народних музик метро-ритмічних формул, звертається до імітації гри на бубні шляхом застосування специфічних технічно-виконавських прийомів, вводить сцену імпровізаційного обігрування мелодії учасниками гурту (“*Розваги скоморохів*”). Усе це підкреслює багатомірний творчий підхід композитора до перетворення фольклорних жанрово-стильових моделей в оригінальному музичному полотні.

Неофольклорні мотиви рельєфно простежуються у творчості **Володимира Рунчака** – композитора з яскравою авангардною харизмою. У його баянному доробку представлені кілька творів з неофольклорними ознаками: “Українська сюїта”, сюїта “Портрети композиторів” (“Присвячення Стравінському”), обробка народної пісні “Тихо над річкою”. Один із ранніх творів В. Рунчака – сюїта “Портрети композиторів” – присвячений чотирьом найвідомішим в історії музичної культури постатям (Й. Бах, Н. Паганіні, І. Стравінський, Д. Шостакович). Створення музичних портретів композиторів відбувається на основі модифікацій власного музично-лексичного комплексу цих митців у системі авторських координат В. Рунчака. Для відтворення образу Ігоря Стравінського він обирає неофольклорні мотиви ранньої творчості митця як основну мовно-стилістичну ідею. У першому розділі стилістичні алюзії викликає звучання діатонічних наспівів з характерним для почерку портретованого композитора ритмічним розвитком матеріалу. У наступному епізоді складно не помітити імітацію брязкання балалайки, що супроводжує картину колоритних народних награвань (ряд синкопованих акордових комплексів у перемінному розмірі). Ще один маркер неофольклорної стилістики – використання т. з. гармошкового типу фактури, що часто зустрічається у сценах народного гуляння у творах І. Стравінського. Зокрема, у танцювальному розділі сюїти В. Рунчак застосовує зіставлення співзвуч тоніко-домінантової групи (тризвуки D-dur – терції A-dur). Варто зазначити, що на фольклорний характер матеріалу вказують також авторські позначки композитора (Andantino, in modo folk, in molto di folklore та ін.).

Цікавою сторінкою баянного доробку Володимира Рунчака є його “Українська сюїта”. Цей твір постає у композиторській творчості як зразок оригінального перетворення фольклорних джерел у циклічній композиційній формі. Народно-жанрові моделі постають досить виразно, що можна помітити уже в назвах частин: народно-імпровізаційна речитатія у першій частині (“Речитативи”) та веселі веснянкові наспіви у третій (“Веснянка”). Значну роль відіграє також стилістично орієнтований музично-виразовий словник та засоби композиційно-драматургічного розвитку: гуцульське ладове забарвлення та хроматизовані шаблі ладу, активне використання паралелізмів та бурдонів, інтенсивна орнаментация, характерні фактурні прийоми розвитку тематичного матеріалу.

У монологічно-стриманих “Речитативах” композитор експонує образ народної речитатії. Мінлива образно-емоційна палітра розкривається у чергуванні мелодекламаційних та лірико-елегійних сторінок, розмірених споглядальних епізодів, жалібно-експресивних спалахів і драматичних

вкраплень. Мелодична канва розгортається у типовій імпровізаційній манері (“блукання” тематичних мотивів, вільний ритмічний розвиток, “пошукове” дублювання тонів та інші). Виконавську стилістику плачів та голосінь втілюють гліссандні мотиви без окреслення точного звуковисотного положення, а також характерні спадні інтонації, що імітують людський стогін.

У третій частині композитор звертається до жанрової моделі веснянки: запозичує традиційну шестискладову основу, використовує типову для веснянок ритмічну пульсацію (у змінному метрі), принципи композиційного розвитку мелодії на основі повторюваних мотивів. В епізодах рондоподібної форми вдається до інтенсивних тематичних перетворень початкової теми на основі дисонансних гармонічних рядів, ладових нашарувань, фонізму кластерних мотивів. У заключному розділі фольклорний колорит стає більш прозорим – автор створює плетиво запальних коломийок з імітацією сопілкових награвань, що відрізняються простим і виразним народно-інструментальним забарвленням. Отже, як можемо пересвідчитись, відштовхуючись від типово фольклорних координат, В. Рунчак демонструє ознаки авангардного музичного мислення, переплітаючи фольклорну архаїку із сучасними маркерами “радикального” авторського стилю.

Висновки. На прикладі загального огляду принципів неофольклорної стилістики у баянному доробку композиторів кінця ХХ – початку ХХІ ст. можна засвідчити активне використання авторами фольклорних джерел. Для кожного з композиторів фольклорний вимір став питомою частиною мистецького мислення, що дало поштовх до творчого перетворення базових етнічних моделей крізь призму індивідуалізованого підходу до них. Розмаїття неофольклорних проявів, що накладаються на асимілятивне поєднання з іншими музично-стильовими моделями, підкреслюють плідну пошуковість українських митців, які активно формують нове “обличчя” сучасного баянного мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вороніна Т. Іван Тараненко: Музика української землі має потужне підґрунтя, якому понад 2000 років. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/06/22/254825/> (дата звернення: 10.12.2024).

2. Гейченко М. Фольклорні джерела в баянній творчості Володимира Зубицького. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Кропивницький, 2012. Вип. 107 (1). С. 111–117.

3. Голинська О. Іван Тараненко. “У снах різдвяних ночей”. *Музика: український інтернет-журнал*. URL: <https://mus.art.co.ua/ivan-taranenko-u-snah-rizdvyanuh-nochej/> (дата звернення: 12.12.2024).

4. Дерев’янченко О. Неофольклоризм у музичному мистецтві: статика та динаміка розвитку в першій поло-

**БАЧЕНА ПРОСКІЯ НЕОФОЛЬКЛОРИЗМУ У БАЯННІЙ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ
КОМПОЗИТОРІВ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.**

вині ХХ століття : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Київ, 2005. 175 с.

5. Карась С. Технічні можливості сучасного баяна (акордеона). *Молодь і ринок*, 2011. № 7. С. 58–62.

6. Коскін В. Іван Тараненко: кому потрібні українські композитори? URL: <http://uajazz.com/2008/10/ivan-taratenko-interview/> (дата звернення: 10.12.2024).

7. Кужелев Д. Баянна творчість українських композиторів другої половини ХХ – початку ХХІ століття : монографія. Львів : СПОЛОМ, 2023. 408 с.

8. Нефедов С. Баянно-ансамблеве мистецтво в музичній культурі України ХХ – початку ХХІ століття: теорія, історія та практика : дис. ... канд. мистецтвознавства. Київ, 2018. 257 с.

9. Остапчук Н. Неофольклористичні тенденції у творчості баяністів-акордеоністів ХХ ст. *Мистецтвознавчі записки : збірник наукових праць*. 2019. Вип. 36. С. 231–234.

10. Сташевський А. Нариси з історії української музики для баяна : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Луганськ, 2006. 152 с.

11. Сташевський А. Творчість для баяна композитора Анатолія Білошицького (стильова систематизація та композиційно-технологічні новації). *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2016. № 2. С. 151–158.

12. Тищик В. Програмність в українській баянній музиці (1960–2010 роки) : дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.03. Харків, 2021. 200 с.

13. Чабаненко Н. Неофольклоризм як стильовий напрям в композиторській творчості ХХ ст. *Культура і сучасність : альманах*. Київ, 2019. Вип. 2. С. 137–141.

14. Шамігов А. Особливості опосередкування фольклору в оригінальній музиці українських композиторів для баяна соло (фольклорний неоромантизм, неофольклоризм, нова фольклорна хвиля) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Київ, 2011. 219 с.

15. Ященко І., Синявська Г. Образний зміст та особливості композиційної побудови сюїти зошити “Давньокиївські фрески” для баяна Андрія Сташевського. *Творчість композиторів для народних інструментів : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції*. Дрогобич : Посвіт, 2006. С. 107–111.

REFERENCES

1. Voronina, T. Ivan Taranenko: Muzyka ukrainскоi zemli maie potuzhne pidgruntia, yakomu ponad 2000 rokiv [Ukrainian music has a strong basis, that is more than 2000 years]. Available at: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/06/22/254825/> (Accessed 10 Dec. 2024). [in Ukrainian].

2. Heichenko, M. (2012). Folklorini dzherela v baiannii tvorchoosti Volodymyra Zubyt'skoho [Folkloristic Sources of the Volodymyr Zubyt'sky's bayan creativity]. *Scientists notes of Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University*. Kropyvnytskyi, Vol. 107 (1), pp. 111–117. [in Ukrainian].

3. Holynska, O. Ivan Taranenko. “U snakh rizdvianykh nochei” [Ivan Taranenko. In dreams of christmas nights]. “Music”: *Ukrainian online-journal*. Available at: <https://mus.art.co.ua/ivan-taratenko-u-snah-rizdvianykh-nochej/> (Accessed 12 Dec. 2024). [in Ukrainian].

4. Derevianchenko, O. (2005). Neo-folklorizm u muzychnomu mystetstvi: statyka ta dynamika rozvytku v pershii polovyni ХХ stolittia [Neo-folklorism in the musical art:

statics and dynamics of development in the first half of the twentieth century]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 175 p. [in Ukrainian].

5. Karas, S. (2011). Tekhnichni mozhlyvosti suchasnoho baiana (akordeona). [Technical abilities of the modern bayan (accordion)]. *Youth & market*. No. 7, pp. 58–62. [in Ukrainian].

6. Koskin, V. Ivan Taranenko: komu potribni ukrainski kompozytory? [Ivan Taranenko: who need Ukrainian composers?]. Available at: <http://uajazz.com/2008/10/ivan-taratenko-interview/> (Accessed 10 Dec. 2024). [in Ukrainian].

7. Kuzhelev, D. (2003). Baianna tvorchoist ukrainskykh kompozytoriv druhoi polovyny ХХ – pochatku ХХІ stolittia [Ukrainian composers' of the second half of the twentieth and the beginning of the XXI centuries bayan creativity]. *Monograph*. Lviv, 408 p. [in Ukrainian].

8. Nefedov, S. (2018). Baianno-ansambleve mystetstvo v muzychnii kulturi Ukrainy ХХ – pochatku ХХІ stolittia: teoriia, istoriia ta praktyka [Bayan-ensemble art in the music culture of Ukraine of the XX and early XXI centuries: theory, history and practice]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 257 p. [in Ukrainian].

9. Ostapchuk, N. (2019). Neo-folklorystychni tendentsii u tvorchoosti baianistiv-akordeonistiv ХХ st. [Neo-folkloristic trends in the creativity of bayanists and accordionists XX century]. “Notes of art criticism”: *scientific journal*. Vol. 36, pp. 231–234. [in Ukrainian].

10. Stashevskiy, A. (2006). Narysy z istorii ukrainskoi muzyky dlia baiana. [Essays on the history of Ukrainian music for bayan]. Textbook for university students. Luhansk, 152 p. [in Ukrainian].

11. Stashevskiy, A. (2016). Tvorchoist dlia baiana kompozytora Anatoliia Biloshytskoho (styleva systematyzatsiia ta kompozytsiino-tekhnologichni novatsii) [Composer Anatoly Biloshytsky's bayan creativity: style systematize and composition technological innovations]. *Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University*. No. 2, pp. 151–158. [in Ukrainian].

12. Tyshchey, V. (2021). Prohramnist v ukrainskii baiannii muzytsi (1960–2010). [Programmity in ukrainian bayan music (1960–2010 years)]. *Candidate's thesis*. Kharkiv, 200 p. [in Ukrainian].

13. Chabanenko, N. (2019). Neo-folklorizm yak stylovyi napriam v kompozytorskii tvorchoosti ХХ st. [Neo-folklorism as style direction in composer creativity of the twentieth century]. *Culture and modernity: almanac*. Kyiv, Vol. 2, pp. 137–141. [in Ukrainian].

14. Shamihov A. (2011). Osoblyvosti oposeredkuvannia folkloru v oryhinalnii muzytsi ukrainskykh kompozytoriv dlia baiana solo (folklornyi neo-romantyzm, neo-folklorizm, nova folklorna khvylia). [Features of the mediacy of folklore in Ukrainian composers' original music for solo-bayan (folk neo-romanticism, neo-folklorism, new folk wave)]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 219 p. [in Ukrainian].

15. Yashchenko, I. & Syniavska, H. (2006). Obraznyi zmist ta osoblyvosti kompozytsiinoi pobudovy siuity zoshytu “Davnokiyivski fresky” dlia baiana Andriia Stashevskoho [Figurative content and features of the compositional structure of Andriy Stashevsky's suite “Ancient Kyiv murals” for bayan]. *Composer creativity for folk instruments: proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. Drohobych, pp. 107–111. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 02.02.2025

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

УДК 378.018.8:373.5.011.3-051:004]:378.017:[005.336.2:303.4](045)
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.321799>

Інна Ковтанюк, аспірантка кафедри педагогіки та освітнього менеджменту, викладач кафедри інформатики і інформаційно-комунікаційних технологій
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

У статті представлено розроблену модель формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики, що відповідає вимогам сучасної системи освіти. Автор підкреслює важливість підготовки педагогів, здатних проводити наукові дослідження, критично мислити та впроваджувати інновації в освітню практику. У моделі інтегровано мотиваційно-цільовий, методологічно-змістовий, операційно-технологічний та результативний блоки, які забезпечують системний підхід до формування дослідницької компетентності.

У роботі виділено структурні компоненти дослідницької компетентності та запропоновано критерії оцінювання рівнів її сформованості.

Ключові слова: майбутні вчителі інформатики; здобувачі освіти; компетентність; дослідницька компетентність; модель; модель формування дослідницької компетентності.

Рис. 1. Літ. 10.

Inna Kovtaniuk, Postgraduate Student of the Pedagogy and Educational Management Department, Lecturer of the Informatics Information and Communication Technologies Department, Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University

A MODEL FOR THE FORMATION OF FUTURE COMPUTER SCIENCE TEACHERS' RESEARCH COMPETENCE

The article deals with the problem of forming the research competence of future computer science teachers in the context of the rapid development of science and digital technologies. The relevance of the issue of training teachers who are not only proficient in information technology but also capable of independent research, critical thinking and implementation of innovations in the educational process is determined.

Based on the analysis of modern scientific approaches, the essence of the concept of "research competence" is clarified, and the author defines its structural components (motivational and value, content, information, activity, behavioral, and evaluation and reflection) and criteria for assessing the levels of its formation. The necessity of applying modern methodological approaches, including competence-based, activity-based, systemic and personality-oriented approaches, which ensure the effectiveness of the educational process, is substantiated.

The article presents the developed model of forming the research competence of future computer science teachers, which includes four interrelated blocks: motivational and target, methodological and content, operational and technological, and resultant. The proposed model is aimed at developing the ability of future teachers to conduct scientific research, analyze the results and implement them in educational practice.

Particular attention is paid to the use of cloud and mobile technologies in the process of forming research competence. The role of modern pedagogical technologies, in particular problem-based, active, interactive, project-based learning and web quests, in stimulating the research activities of students is considered.

The expected results of the model implementation are an increase in the level of research competence of future computer science teachers, their ability to effectively apply research methods, critically evaluate the data obtained, and adapt the educational process to changes in the information society.

Keywords: future teachers of computer science; students; competence; research competence; model; model of research competence formation.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство перебуває у періоді стрімкого розвитку науки та технологій, що вимагає постійного оновлення знань і компетентностей у всіх сферах діяльності. Особливу роль у цьому процесі відіграє освіта, яка має бути орієнтована на формування у здобувачів освіти не лише глибоких теоретичних знань, але й здатності до самостійного дослідження, критичного мислення та

інноваційної діяльності. Це ставить нові виклики перед педагогами, зокрема вчителями інформатики, які повинні не лише навчати здобувачів освіти основ цифрових технологій, але й готувати їх до життя у світі, що постійно змінюється.

Водночас одним із основних завдань вищої педагогічної освіти є підготовка майбутніх учителів, здатних до професійного розвитку та творчої діяльності. Проте сучасна практика підготовки

педагогів нерідко зосереджується на передачі готових знань, залишаючи недостатньо уваги питанням формування дослідницької компетентності. Майбутні вчителі інформатики потребують не лише володіння інформаційними технологіями, а й умінь проводити наукові дослідження, аналізувати отримані дані, впроваджувати отримані результати у практику.

Отож, виникає проблема: як розробити ефективну модель формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики, що відповідає б сучасним вимогам освіти і сприяла професійному становленню педагогів-дослідників. Актуальність цієї проблеми зумовлена необхідністю вдосконалення підходів до підготовки майбутніх педагогів з метою забезпечення їхньої конкурентоспроможності у професійній діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя є важливою темою, яка активно досліджується у сучасній педагогічній науці.

За словами Н. Баюрко та Л. Голунової [1], спільними рисами визначень навчально-дослідницької та науково-дослідницької компетентності майбутніх учителів є такі аспекти: наявність чітких уявлень про сучасні напрями досліджень у теоретичній та експериментальній науці; розуміння основних філософських концепцій в обраній науковій галузі; володіння методологією науки, знання закономірностей та здатність застосовувати їх у практичній діяльності; умінь точно формулювати суть досліджуваної проблеми, визначати мету, об'єкт, предмет, робочу гіпотезу і завдання дослідження, а також планувати експеримент; знання основних принципів наукового дослідження та їх практичне застосування; вміння застосовувати методи наукового дослідження; здатність теоретично обґрунтувати й експериментально перевіряти висунуту гіпотезу в межах досліджуваної проблеми; умінь аналізувати результати власної дослідницької роботи, робити висновки і аргументовано відстоювати свою точку зору.

Науковиці Т. Махомета та І. Тягай у своїй праці наголошують, що формування дослідницької компетентності майбутніх учителів є безперервним процесом, який потребує стимулювання і на заняттях, і в позанавчальній діяльності. Сформована дослідницька компетентність майбутнього вчителя активізує його навчально-пізнавальну діяльність, розвиває творчі здібності, дослідницькі навички, наукову інтуїцію та здатність до творчого сприйняття знань, що сприяє їх практичному застосуванню для розв'язання освітніх проблем [9].

На думку А. Боровик і О. Дубініної, дослідницька компетентність – це сукупність знань, здобутих у процесі пізнавальної діяльності в певній

науковій сфері, а також методів і методик, які необхідно засвоїти для проведення дослідницької роботи, що включає мотивацію, дослідницьку позицію та ціннісні орієнтири [2].

Автори виокремлюють такі структурні компоненти дослідницької компетентності майбутніх учителів: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний і рефлексивний.

За визначенням Н. Чайченко та О. Пташечук [10], дослідницька компетентність майбутніх педагогів формується як підсумок успішної навчальної та науково-дослідницької діяльності здобувачів освіти. Ця діяльність, що має особистісну та суспільну значущість, здійснюється у межах освітнього процесу на основі пізнавальної роботи, побудованої за принципами наукового пошуку. Результатом такого процесу стають знання про досліджуваний об'єкт, які можуть бути як суб'єктивно, так і об'єктивно новими.

У роботі М. Голованя дослідницька компетентність трактується як цілісна й інтегрована властивість особистості, яка об'єднує знання, умінь, навички, досвід дослідницької діяльності, ціннісні орієнтири і особистісні риси. Вона проявляється у здатності та готовності виконувати дослідницьку діяльність для здобуття нових знань, використовуючи методи наукового пізнання, творчий підхід до постановки цілей, планування, аналізу, прийняття рішень і оцінювання результатів досліджень [3, 4].

Однак попри значну кількість сучасних досліджень, присвячених формуванню дослідницької компетентності майбутніх педагогів, питання формування цієї компетентності у майбутніх учителів інформатики залишається недостатньо вивченим. У зв'язку з цим актуальним завданням є створення та реалізація моделі формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики, яка враховує впровадження в освітній процес хмарних і мобільних технологій.

Мета статті – описати модель формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики.

Виклад основного матеріалу. Формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики є ключовим завданням сучасної освіти. Інформатика як дисципліна постійно розвивається, і від учителів вимагається здатність не лише передавати знання, але й застосовувати їх у практичних дослідженнях, інноваціях і розв'язанні проблем. Модель формування дослідницької компетентності спрямована на розвиток у здобувачів освіти навичок проведення наукових досліджень, самостійного мислення і творчого підходу до викладання.

Для досягнення цієї мети необхідно створити цілісну модель, яка дасть можливість систематично формувати дослідницьку компетентність у майбут-

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

ніх учителів інформатики. Така модель має базуватися на чітко структурованих елементах, що забезпечують послідовний і ефективний розвиток необхідних навичок та умінь.

Розроблена нами модель формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики складається з чотирьох блоків: мотиваційно-цільового, методологічно-змістового, операційно-технологічного та результативного.

Мотиваційно-цільовий блок є фундаментальною складовою запропонованої моделі та включає такі компоненти: мета, завдання та суб'єкти освітнього процесу.

Основною метою є формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики, що передбачає розвиток їхньої здатності до проведення самостійних наукових досліджень та впровадження дослідницького підходу у майбутній педагогічній діяльності.

У контексті поставленої мети визначено ключові завдання моделі. Першочерговим завданням є забезпечення майбутніх учителів інформатики фундаментальними знаннями, вміннями та навичками, необхідними для здійснення ефективної дослідницької діяльності в освітньому процесі. Наступним важливим завданням виступає формування стійкої внутрішньої мотивації та глибокого розуміння важливості дослідницької роботи в контексті педагогічної діяльності, що сприяє професійному розвитку і вдосконаленню освітнього процесу. Також необхідним є розвиток професійної компетентності майбутніх учителів інформатики через активне залучення до дослідницької роботи, що дає змогу формувати критичне мислення та інноваційний підхід до викладання.

Реалізація моделі здійснюється за участі двох ключових суб'єктів освітнього процесу. Передовсім – це майбутні вчителі інформатики, які є здобувачами вищої освіти та проходять професійну підготовку за відповідною спеціальністю, виступаючи безпосередніми учасниками процесу формування дослідницької компетентності. Другою важливою групою суб'єктів виступають науково-педагогічні працівники – досвідчені фахівці, які забезпечують методичний супровід та створюють сприятливе освітнє середовище для формування дослідницьких компетентностей у майбутніх учителів інформатики.

Методологічно-змістовий блок охоплює зміст підготовки, методологічні підходи та принципи навчання.

Зміст підготовки реалізується на освітньо-професійній програмі “Середня освіта (Інформатика)” та включає комплекс навчальних дисциплін, спрямованих на формування дослідницької компетентності. Ключовими дисциплінами є “Інформатика та інформаційно-комунікаційні технології”, “Комп'ю-

терна графіка та мультимедіа” й “Хмарні та мобільні технології в освіті”. Додатково функціонує гурток “Використання хмарних та мобільних технологій у науково-дослідницькій діяльності”, який поглиблює практичні навички дослідницької роботи.

У реалізації моделі застосовуються різні методологічні підходи. Компетентнісний підхід забезпечує формування здатності майбутніх учителів інформатики ефективно здійснювати дослідницьку діяльність у професійному контексті. Цілісний підхід дає змогу розглядати дослідницьку компетентність як єдину систему знань, умінь та навичок. Системний підхід забезпечує послідовність та взаємозв'язок усіх компонентів дослідницької підготовки. Діяльнісний підхід реалізується через активне залучення здобувачів освіти до практичної дослідницької роботи. Особистісно орієнтований підхід [6] враховує індивідуальні особливості й інтереси кожного здобувача освіти в процесі формування дослідницьких навичок.

Формування дослідницької компетентності базується на двох групах принципів. *Загальнодидактичні*, що включають принцип науковості, який забезпечує відповідність змісту дослідницької підготовки сучасному рівню наукового знання; наочності, що передбачає використання різноманітних форм представлення дослідницького матеріалу; доступності, який гарантує відповідність складності дослідницьких завдань рівню підготовки здобувачів освіти. *Спеціальні* – охоплюють принципи: міждисциплінарної інтеграції, що забезпечує зв'язок дослідницької діяльності з різними навчальними дисциплінами; професійної спрямованості, який орієнтує дослідницьку підготовку на майбутню педагогічну діяльність; варіативності, що передбачає різноманітність форм та методів дослідницької роботи; самореалізації, який сприяє розкриттю дослідницького потенціалу кожного здобувача освіти.

Операційно-технологічний блок включає комплекс засобів, форм, методів та технологій навчання, що забезпечують ефективну реалізацію освітнього процесу.

Засоби навчання представлені трьома основними категоріями. Традиційні засоби охоплюють посібники та навчально-методичні комплекси, які забезпечують теоретичну базу дослідницької діяльності. Технічні засоби включають персональні комп'ютери, смартфони, планшети, SMART-дошки та проектори, створюючи сучасне технологічне середовище для проведення досліджень. Цифрові засоби представлені хмарними, мобільними й іммерсивними технологіями, які розширюють можливості дослідницької роботи та забезпечують доступ до сучасних інструментів наукового пошуку.

Формування дослідницької компетентності ми здійснюємо через різноманітні форми організації

навчання, зокрема лекції забезпечують теоретичну підготовку та формування базових знань про методологію досліджень. Лабораторні та практичні заняття створюють умови для застосування теоретичних знань у практичній дослідницькій діяльності. Самостійна робота сприяє розвитку навичок індивідуального наукового пошуку та самоорганізації. Гурткова робота надає додаткові можливості для поглибленого вивчення специфіки дослідницької діяльності. Індивідуальні консультації забезпечують персоналізований підхід та підтримку у розв'язанні конкретних дослідницьких завдань.

У процесі підготовки використовуються такі методи навчання: *словесні* – включають пояснення, бесіду та лекцію, що забезпечують теоретичне осмислення дослідницької діяльності; *наочні*, такі як ілюстрація та демонстрація, допомагають візуалізувати дослідницькі процеси та результати; *практичні* – охоплюють вправи, лабораторні та практичні роботи; *написання рефератів*, що сприяють формуванню практичних дослідницьких навичок.

Освітній процес базується на сукупності сучасних педагогічних технологій. Технологія проблемного навчання стимулює розвиток дослідницького мислення через врегулювання проблемних ситуацій. Активне навчання забезпечує залучення здобувачів освіти до безпосередньої дослідницької діяльності. Інтерактивне навчання сприяє розвитку комунікативних навичок та вміння працювати в дослідницьких групах. Технологія вебквестів розвиває навички пошуку й аналізу інформації. Проектна технологія дозволяє інтегрувати теоретичні знання та практичні навички у процесі виконання дослідницьких проєктів.

Результативний блок відображає систему оцінювання рівня сформованості дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики та складається з критеріїв, показників, рівнів і очікуваного результату впровадження моделі.

Для оцінювання рівня сформованості дослідницької компетентності раніше нами були визначені критерії (мотиваційно-ціннісний, змістовий, інформаційний, діяльнісний, поведінковий, оцінювально-рефлексивний) та показники [5].

Відповідно до визначених критеріїв та показників виділяємо три рівні сформованості дослідницької компетентності:

- Низький (початковий) – характеризується базовим розумінням дослідницької діяльності, фрагментарними знаннями методології досліджень, невпевненістю у виконанні дослідницьких завдань, потребою в постійній підтримці та керівництві, низькою самостійністю у проведенні досліджень.

- Достатній (дослідницько-системний) – відзначається системним розумінням дослідницької діяльності, достатніми теоретичними знаннями та практичними навичками, здатністю самостійно

планувати і проводити дослідження, вмінням аналізувати та представляти результати, готовністю до командної роботи.

- Високий (інноваційно-креативний) – демонструє глибоке розуміння методології досліджень, творчий підхід до дослідницької діяльності, здатність генерувати нові ідеї та використовувати інноваційні методи досліджень, високу самостійність і відповідальність, готовність до керування дослідницькими проєктами.

Очікуваним результатом впровадження моделі є підвищення рівнів сформованості дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики, що виявляється у зростанні їхньої здатності ефективно здійснювати дослідницьку діяльність, використовувати сучасні методи та технології досліджень, застосовувати дослідницький підхід у педагогічній практиці.

Ефективна реалізація моделі формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики потребує створення педагогічних умов, що забезпечують системність процесу та досягнення цілей підготовки. До таких умов ми віднесли:

- розвиток дослідницького інтересу та формування стійкої мотивації майбутніх учителів інформатики до проведення досліджень;

- оновлення змісту, форм, методів та засобів професійної підготовки майбутніх учителів інформатики для забезпечення формування їхньої дослідницької компетентності;

- набуття майбутніми вчителями інформатики практичного досвіду організації дослідницької діяльності засобами хмарних і мобільних технологій та удосконалення власної дослідницької компетентності.

Опираючись на наукові дослідження [3; 7; 8] та власні наукові розвідки, пропонуємо структуровану модель формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики (рис. 1).

Висновки. Модель формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики є важливим інструментом у підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних до інноваційної та науково-дослідницької діяльності. Завдяки поєднанню мотиваційно-цільового, методологічно-змістового, операційно-технологічного та результативного блоків забезпечується системний і послідовний розвиток професійних компетентностей.

Успішна реалізація моделі потребує створення сприятливого навчального середовища, інтеграції сучасних педагогічних технологій та міждисциплінарного підходу. Результатом її впровадження є формування у майбутніх учителів здатності проводити наукові дослідження, виконувати складні професійні завдання з використанням інформаційних технологій та ефективно впроваджувати інновації в освітній процес.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНФОРМАТИКИ

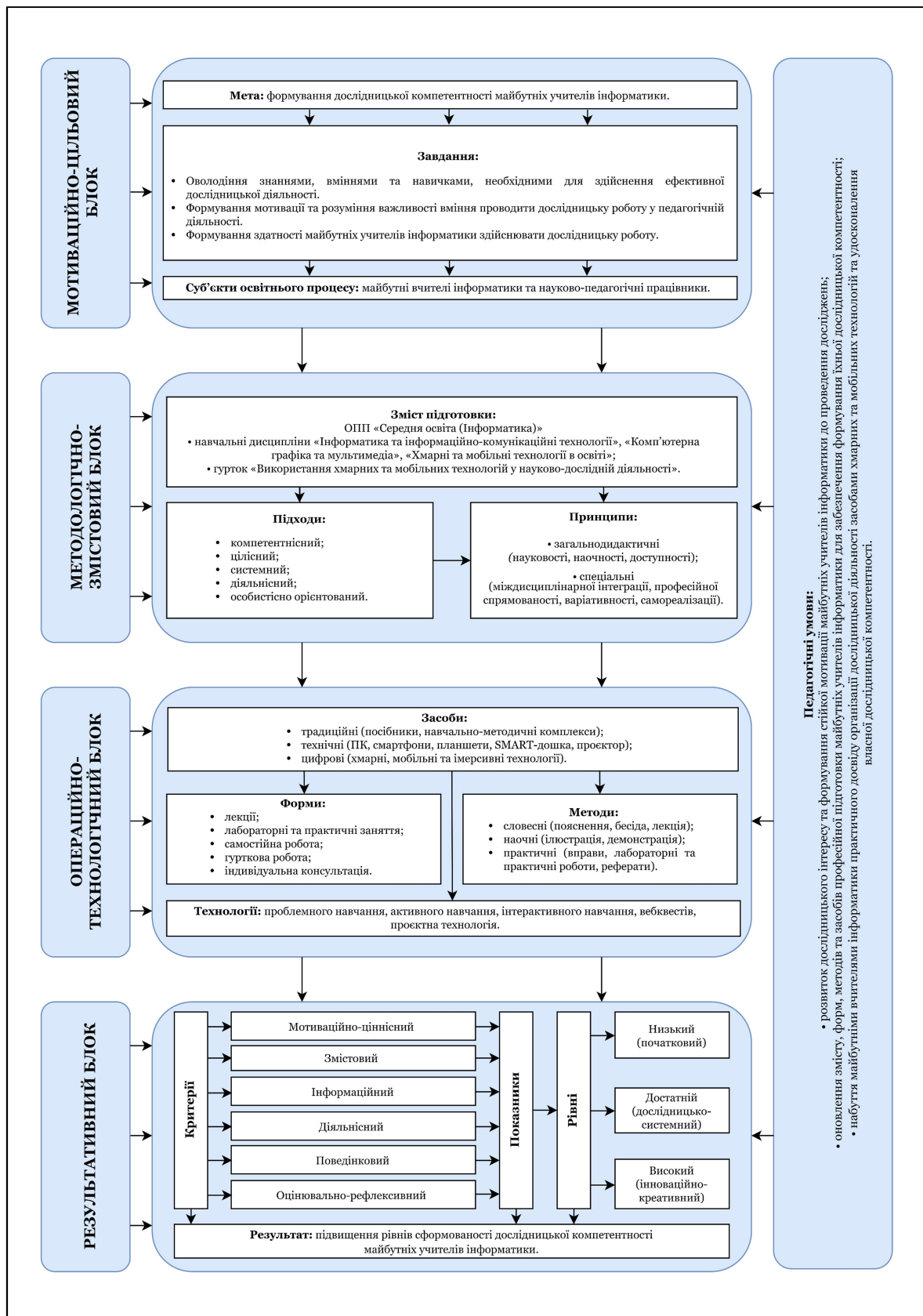

Рис. 1. Модель формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики

Отже, запропонована модель сприяє підготовці конкурентоспроможних педагогів, які відповідають вимогам сучасної освіти та суспільства.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо у практичному впровадженні моделі формування дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики в освітній процес закладів вищої освіти. Особливу увагу планується зосередити на адаптації моделі до специфічних умов навчання у різних закладах освіти, а також на вивченні її впливу на рівень професійної підготовки здобувачів освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баюрко Н.В., Голунова Л.А. Формування дослідницької компетентності майбутніх учителів біології. *VinSmartEco* : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 20–21 травня 2021. Вінниця: КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”. С. 156–158. URL: <https://docs.academia.n.ua/handle/123456789/578>.

2. Боровик А.О., Дубініна О.В. Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя історії у процесі фахової підготовки. *Вісник післядипломної освіти: збірник наукових праць*. 2023. Вип. 24 (53). С. 10–23. DOI: [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-24\(53\)](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-24(53)).

3. Головань М.С. Модель формування дослідницької компетентності. *Сучасні проблеми та перспективи навчання дисциплін природничо-математичного циклу: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Суми, 21–22 березня 2012 р. Суми: СДПУ ім. А.С.Макаренка. С. 21–23.

4. Криворучко І.І. Зміст поняття “дослідницька діяльність” у вітчизняній та зарубіжній літературі. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 6 (8) 2022. С. 174–183. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/14655>.

5. Криворучко І.І. Критерії та показники сформованості дослідницької компетентності майбутніх учителів інформатики. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 4 (10) 2023. С. 326–337. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/15394>.

6. Медведєва М.О. Особистісно орієнтоване навчання дискретної математики у вищих навчальних закладах з використанням інформаційних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. – теорія та методика навчання (інформатика). Київ, 2013. 24 с. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/5373>.

7. Сердюк Г.А. Структурно-функціональна модель розвитку дослідницької компетентності вчителя української мови і літератури ліцею. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2024. Вип. 92. С. 121–126. DOI: <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.92.19>.

8. Тітова Л.О. Модель формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх учителів математики. *Молодь і ринок*. 2024. № 11 (231). С. 152–158. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/17684>.

9. Тягай І.М., Махомета Т.М. Формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя математики. *Modern Engineering and Innovative Technologies*. 2023.

№ 3 (29–03). С. 30–134. DOI: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-29-03-050>.

10. Чайченко Н., Пташенчук О. Педагогічні умови формування дослідницької компетентності майбутніх учителів біології. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2016. IV (46). С. 25–29.

REFERENCES

1. Baiurko, N.V. & Holunova, L.A. (2021). Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv biolohii [Formation of Research Competence of Future Biology Teachers]. *VinSmartEco: zbirnyk materialiv II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Vinnytsia, 20–21 travnia 2021)* – VinSmartEco: Collection of materials of the II International Scientific and Practical Conference, Vinnytsia, May 20–21, 2021, pp. 156–158. [in Ukrainian].

2. Borovyk, A.O. & Dubinina, O.V. (2023). Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia istorii u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of Future History Teacher’s Research Competence in the Process of Professional Training]. *Bulletin of postgraduate education: a collection of scientific papers*. Vol. 24(53). pp. 10–23. DOI: [https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-24\(53\)](https://doi.org/10.58442/2218-7650-2023-24(53)) [in Ukrainian].

3. Holovan, M.S. (2012). Model formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti [Model of formation of research competence]. *Suchasni problemy ta perspektyvy navchannia dysyplin pryrodnycho-matematichnoho tsykladu: materialy II Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Sumy, 21–22 bereznia 2012 r.)* – Modern problems and prospects of teaching disciplines of the natural-mathematical cycle: materials of the II All-Ukrainian scientific and practical conference, (Sumy, March 21–22, 2012, m. Sumy, 21–22 bereznia 2012 r). pp. 21–23 [in Ukrainian].

4. Kryvoruchko, I.I. (2022). Zmist poniattia “doslidnytska diialnist” u vitchyzniani ta zarubizhni literaturi [The content of the concept of “research activity” in domestic and foreign literature]. *Scientific innovations and advanced technologies*. No. 6(8) 2022. pp. 174–183. Available at: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/14655> [in Ukrainian].

5. Kryvoruchko, I.I. (2023). Kryterii ta pokaznyky sformovanosti doslidnytskoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv informatyky [Criteria and indicators of the formation of research competence of future teachers of computer science]. *Topical issues in modern science*. No. 4(10) 2023. pp. 326–337. Available at: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/15394> [in Ukrainian].

6. Medvedjeva, M. (2013). Osobystisno oriientovane navchannia dyskretnoi matematyky u vyshchykh navchalnykh zakladakh z vykorystanniam informatsiinykh tekhnolohii [Personality-oriented teaching of discrete mathematics in higher education institutions using information technologies]. *Candidate’s thesis*. Kyiv, 284 p. [in Ukrainian].

7. Serdiuk, H.A. (2024). Strukturno-funktsionalna model rozvytku doslidnytskoi kompetentnosti vchytelia ukrainskoi movy i literatury litseiu [Structural and functional model of development of research competence of the lyceum teacher of Ukrainian language and literature]. *Pedagogy of formation of creative personality in higher and secondary schools*. Vol. 92. pp. 121–126. DOI: <https://doi.org/10.32782/1992-5786.2024.92.19>. [in Ukrainian].

ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ МУЗИЧНО-РУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

8. Titova, L.O. (2024). Model formuvannia informatsiino-tsifrovoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv matematyky [Model of formation of information and digital competence of future mathematics teachers]. *Youth & market*. No. 11(231). pp. 152–158. Available at: <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/123456789/17684> [in Ukrainian].

9. Tiahai, I.M. & Makhometa, T.M. (2023). Formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia matematyky [Formation of research competence of future mathematics teacher]. *Modern Engineering and Innovative*

Technologies. No. 3(29–03). pp. 130–134. DOI: <https://doi.org/10.30890/2567-5273.2023-29-03-050> [in Ukrainian].

10. Chaichenko, N., Ptashenchuk, O. (2016). Pedagogichni umovy formuvannia doslidnytskoi kompetentnosti maibutnix uchyteliv biolohii [Pedagogical conditions for the formation of research competence of future biology teachers]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. IV (46). pp. 25–29. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 30.01.2025

УДК 373:016:78

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.322100>

Арсен Немцев, студент III курсу бакалаврату
Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
Національного університету “Львівська політехніка”

ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ МУЗИЧНО-РУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлена дослідницька діяльність, яка пов'язана з процесом використання музики і руху в початковій освіті та навчанням на різних етапах базової освіти. З'ясовано, що музика і рух є частиною мультимодального процесу, який застосовується для музичного навчання. Акцентовано на класифікації різних типів взаємодії, які реалізуються через обидві практики. Встановлено зв'язки між музично-тілесними практиками та спеціальною освітою, виявлені в останні роки завдяки посиленню розвитку цих практик, що сприяє підвищенню освітніх можливостей. Зроблено аналіз музично-рухової діяльності в різних освітніх системах та здійснено її об'єктивне оцінювання. Зокрема, констатується той факт, що було проведено описовий аналіз і використано ієрархічні лінійні моделі (ЛЛМ) для аналізу даних про практику викладання у класах початкової школи.

Ключові слова: початкова освіта; мультимодальний процес; рух; музика; інтерпретація; музично-тілесні практики.

Лит. 12.

Arsen Nemtsev, Third Year Bachelor Student
of the Educational and Research Institute of
Law, Psychology and Innovative Education,
Lviv Polytechnic National University

THE IMPORTANCE AND ROLE OF MUSIC AND MOVEMENT ACTIVITIES IN THE PRIMARY EDUCATION

The article highlights research activities related to the process of using music and movement in primary education and continuing education at different stages of basic education. It has been found that music and movement are part of a multimodal process and their interaction is reserved exclusively for music education. Educators emphasize the classification of different types of interaction that can be supported by both practices. The links between music-body practices and special education, which have been identified in recent years with the increasing evolution of these practices that promote equal educational opportunities, are established. The analysis of music and movement activities in different educational systems and their adequate evaluation is made. In particular, it is stated that a descriptive analysis was conducted and hierarchical linear models (HLM) were used to analyze time-sampled data on teaching practices in primary school classrooms. The use of movement in music education brings us closer to a natural and intuitive way of expressing the interpretation of musical elements, which allows for experiential learning. It is understood as a process by which knowledge is created through the transformation of experience. Experience transformation as a learning cycle includes experiencing, reacting, thinking, and acting. Research shows that learners are more engaged and motivated when music is taught through movement, due to its interactive, dynamic and reactive nature. Listening to music can elicit, direct, and organize movement. In fact, when we listen to music, our bodies respond in sync with the rhythm of the music and activate memories and emotions stored in our subconscious minds. Music pedagogy connects vocal and musical language and bodily movement in artistic activity, giving learning a certain meaning. Based on these approaches, other derivative methods have emerged. In them, the interaction of music, dance and performance is integrated into the development of cognitive and bodily aspects through rhythmic and neuromotor positions, which play an important role in the educational process.

Keywords: primary education; multimodal process; movement; music; interpretation; music-body practices.

Постановка проблеми. Роль музично-педагогічної освіти осмислювалась в естетичному, емоційному та духовному аспектах як сучасними вітчизняними мистецтвознавцями та педагогами, так і зарубіжними. Заснований на ній естетичний досвід є унікальним феноменом людської особистості, виражається через рух та музику, що реалізується чуттєвістю як вираженням людської сутності. Освітні дослідження повинні відображати досягнення у використанні музики та руху як художньо-освітнього засобу чи стратегії. Недостатня кількість праць щодо класифікації такої діяльності вимагає студій для вдосконалення знань в тій чи тій галузі музично-рухової діяльності та окремих напрямів її розвитку. Вивчаючи музично-тілесні практики у початковій шкільній освіті, науковці торкаються однієї з їх формуютьвальних ознак – емоційно-естетичної основи, яка є провідним чинником, оскільки процес музично-педагогічного виховання особистості починається з формування естетичної перцепції. Аналіз процесів впливу тілесного руху як одного з компонентів музичного мистецтва на емоційний світ людини має важливе значення для усвідомлення його ролі у формуванні культурних, соціальних та психологічних якостей людини. Усвідомлення цієї проблеми вказує на важливість окремих чинників для створення методології музично-рухової педагогіки та діяльності, застосовуваної у навчальних, терапевтичних та соціальних практиках. Особливу роль у поліпшенні розуміння й аналізу оцінювання знань відіграє мультимодальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У пропонованій статті проаналізовано та описано результати досліджень, а також обговорено їхній внесок в освіту і значення для викладання.

Науковці, які займаються вивченням музично-педагогічної освіти, плідно застосовують теоретичні методи дослідження (аналізу, синтезу, узагальнення, метод порівняння). К. Завалко у статті “Впровадження методики Е. Далькроза в навчання дітей музики аналізує основні положення методики музичного виховання і навчання Е. Жака Далькроза в евричній та детально висвітлює її принципи та завдання, розглядаючи вікові особливості вихованців [1].

Методологічні та прикладні аспекти тілесно-орієнтованого методу М. Фельденкрайза; його застосування у профілактиці, реабілітації та в практиках розвитку людини досліджує О. Тохтамиш у праці “Метод Фельденкрайза в психотерапії та розвитку особистості” [2].

Стаття Е. Maldonado “Musical Education in Kindergarten. Importance on the Quality of Life in children” присвячена аналізу методики музичного виховання у закладах дошкільної освіти і початкової школі, яка сприяє розвитку когнітивних, емо-

ційних і соціальних навичок з раннього віку. Музика характеризується не тільки як ігровий ресурс, але і як педагогічний інструмент з доведеним позитивним впливом на навчання [10].

Зарубіжні вчені А. Bautista, M.E. Riaño, J. Wong, A. Murillo у праці “Musical activities in preschool education: A cross-cultural comparative study” досліджують типи музичних занять, що проводяться у закладах дошкільної освіти для дітей віком від 3 до 6 років, а саме: зі співу, вокалу та ритміки. Увага акцентувалась в основному на оздоровчій, а не творчій діяльності. Обговорювались проблеми розробки навчальних програм для викладачів педагогічної освіти та самих вчителів [4].

Luis del Barrio та Eugenia Arus у праці “Music and movement pedagogy in basic education: a systematic review” аналізують педагогічні дослідження та акцентують увагу на тому, що вони повинні відображати наукові досягнення у використанні музики і руху як художньої мети та як освітнього засобу чи стратегії. Недостатня вивченість і класифікація досліджуваної діяльності вимагає організації методів для вдосконалення знань [9].

Отже, наукові праці в цій області мають різносторонній міжпредметний характер.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі діяльності, яка пов’язана з процесом використання музики і руху в початковій освіті та навчанні на різних етапах базової освіти із застосуванням мультимодального процесу.

Виклад основного матеріалу. Використання руху в музичній освіті є найприроднішим способом вираження та репрезентації музики через тіло. Дослідження руху в мистецтві належить до історії педагогіки музичної освіти та емпіричних досліджень 1970-х рр. Учені провели систематичний огляд робіт, які пов’язують музику і педагогіку руху, від раннього дитинства до віку середньої освіти, для встановлення рамок перегляду наявної літератури як основи для просування в галузі педагогіки і дослідженнях музичної освіти. Аналізуючи наукові студії, можемо поділити їх на дві категорії 1) музична та рухова освіта; 2) практики викладання за допомогою музики та руху, які застосовуються в спеціальній освіті. Музична освіта і педагогіка руху сприяють корелятивному фізичному, когнітивному та емоційному розвитку і впроваджують інклюзивний музично-педагогічний підхід [9, 12].

Перше знайомство дитини з музикою передбачає слухання творів та їх інтерпретацію як засіб художнього вираження. Діти стимулюють свій творчий потенціал, вокальні та хореографічні здібності, поглиблюючи розуміння навколишнього світу, завдяки розвитку таких навичок, як спостереження, інтерпретація та свобода вираження [6, 98]. Дослідження у галузі освіти підкреслюють

важливість раннього контакту з музикою в дитинстві. Кілька досліджень в області нейророзвитку, проведені в останні десятиліття, показують, як діти, які піддаються впливу музики з раннього віку, поліпшують свій когнітивний розвиток в таких областях, як увага, пам'ять сприйняття та мовлення [3, 404]. Розвиток моторики за допомогою ритмічних рухів, що сприяють координації і латеральності, емоційного розвитку, реалізуються викликанням емоцій, вираженням почуттів та психофізичною релаксацією [3, 406].

Використання руху в музичній освіті наближає до природного та інтуїтивного способу вираження інтерпретації музичних елементів, що дає змогу застосовувати експериментальне навчання. Це розуміється як процес, за допомогою якого знання створюються через трансформацію досвіду.

Трансформація досвіду [7, 13] як навчальний цикл включає переживання, реакцію, мислення та дію. Дослідження показують, що учні більше зацікавлені й вмотивовані, коли музику викладають через рух, завдяки її інтерактивній, динамічній та реактивній природі. Прослуховування музики може викликати, спрямовувати та організувати рух. Насправді, коли ми слухаємо музику, наше тіло реагує синхронно з музичним ритмом і активізує спогади й емоції [4, 2].

Рухова реакція – це інтуїтивний спосіб представлення музичних характеристик, який сприяє розумінню музики і допомагає розвитку музичного мислення, усвідомлення тіла та самовираження дитини. Застосовуючи рух, вчителі можуть представити учням нові канали сприйняття, що дозволяють відчувати і зрозуміти музику, активізувати їхню творчість через виконання, що, зі свого боку, може поліпшити їхнє розуміння елементів руху, включаючи усвідомлення тіла, динаміки, простору та енергії [5]. Деякі підходи до викладання музики, такі як “евритмія” Е. Далькроза, включають рух для розуміння музики. Цей підхід стимулює сприйняття тіла як резонансної системи, завдяки чому навчання відбувається у процесах взаємодії через суб'єктивний, трансформаційний досвід, що розвиває креативність, соціальні навички та самопрезентацію [9, 16].

Музичне навчання пов'язує тіло, вокал і музичну мову в мистецькій діяльності, надаючи навчанню сенс. На основі цих підходів виникли інші похідні методи. У них перкусія тіла, танець і перформанс інтегровані в розвиток когнітивних і тілесних аспектів за допомогою ритмічних і нейро-моторних чинників [7, 14]. На додаток до методів, варто розглянути і дидактичні стратегії, такі як перформативні пісні, наративні стратегії розповіді [7], які інтегрують тілесні, рухові та мовні навички, що поліпшують музичне сприйняття та вираження. У професійному музичному середо-

вищі рухова освіта також цінується завдяки соматичним методам навчання, таким як метод Моше Фельденкрайза, який оптимізує усвідомлення тіла через навчання у русі з метою покращення музичного виконання [2]. Що ж стосується використання руху на уроках музики, то залучення тіла до ритмічних рухів, таких як плескання, марширування, ходьба та стрибки під музику, може поліпшити загальну моторику та розвинути почуття ритму. При певному русі дитина тренує просторову орієнтацію як навичку, що дає можливість усвідомити фізичний взаємозв'язок між тілом і навколишнім середовищем, а також модифікацію, що здійснюється під час руху. Крім того, музика і рух мотивують дітей до творчого самовираження, залучаючи їхні органи чуття, м'язи та інтелект до рухової діяльності. Для вчителя рух у музичній освіті – це стратегія викладання, яка пов'язує музику і дію, стимулюючи зв'язок нерцептивних і моторних процесів з прогностичними розрахунками і адаптацією руху до музики [3, 404]. Тренування цих навичок у класі підтримує здатність координувати індивідуальні рухи з рухами інших у контексті ансамблевого музичного виконання, посилюючи інтегративний та соціально-виховний аспекти. Освітні дослідження повинні відображати напрацювання у використанні музики та руху як художньої мети, або навіть як освітніх засобів або стратегій. Брак досліджень і методів класифікації такої діяльності вимагає вдосконалення навичок та знань. З огляду на необхідність класифікувати різні типи взаємодії, які можуть підтримуватися обома вищевказаними практиками, ще одним дослідницьким питанням буде таке: які напрями визначають дослідницьку активність музичної та рухової педагогіки? З іншого боку, встановлення зв'язку між музично-тілесними практиками та спеціальною освітою, виявлене в останні роки, посилює еволюцію цих практик, що сприяють розвитку освітніх можливостей [10].

У результаті аналізу було визначено дві основні категорії. Перша – це музично-рухова освіта: підготовка вчителів та їх залучення до музично-педагогічного процесу. Друга – рухова освіта в спеціальній освіті. Перспектива досліджень у першій категорії відрізнялася від гуманітарної перспективи досліджень у другій категорії, а також контексту навчання (звичайної чи спеціальної освіти).

Щодо першої категорії, то тематичний аналіз включав такі підкатегорії: підготовка вчителів музики і руху; методологія музики і руху; музика і рух у мультимодальних дослідженнях; викладання музики і руху через діяльність; оцінювання музично-рухової освіти. Такі назви підкатегорій були детерміновані відповідними сферами знань: вивчення навичок викладання музично-рухової педагогіки; вивчення музично-рухової методології та її

виховного впливу; мультимодальність задіяна для поліпшення музичного розуміння; аналіз музично-рухової діяльності в різних освітніх системах та об'єктивне оцінювання музично-рухових програм. Для другої категорії аналіз включав такі підкатегорії: музично-рухова освіта для самоусвідомлення та особистісного розвитку; викладання музики і руху для поліпшення самовираження, комунікації та соціальної взаємодії [6, 97]. Класифікація визначається різними дослідженнями, які представляють програми та досвід, спрямовані на самопізнання і особистісний розвиток учнів, і тих, хто має стосунок до їхнього соціального розвитку. Результатом є розділ, який надає аналіз та інтерпретацію робіт відповідно до встановлених категорій та під категорій.

У дослідженні Хуана Баутиста (1835–1898), іспанського композитора та педагога, вивчалось те, як педагоги дошкільної освіти проходять підготовку з музики та хореографії. У цьому дослідженні було опитано 1019 дошкільних педагогів з Гонконгу, щоб оцінити їхній попередній досвід навчання музики та руху, його корисність, рівень довіри та самооцінку готовності до викладання музично-рухової практики. Об'єктами порівняння були досвід викладання і рівень освіти. Результати показали, що 70 % вчителів не отримували жодної базової або поточної підготовки з музики та руху. Це дослідження продемонструвало і розширило аргументацію щодо того, як брак підготовки та досвіду вчителів музики і руху негативно впливає на педагогіку. Зрештою, автори дійшли висновку, що існує потреба в заглибленні підготовки вчителів музики і руху, особливо для молодих вчителів. Література включає дослідження щодо впровадження музично-рухової освіти, підготовки вчителів та засобів, необхідних для її викладання. Проаналізовано такі під категорії, як: підготовка вчителів музики і руху; методологія музики і руху; музика і рух у мультимодальних дослідженнях; викладання музики і руху через діяльність; оцінювання музично-рухової освіти [8, 93].

Студії щодо підготовки вчителів музики і руху включають дослідження, які вивчають підготовку вчителів до музично-рухової педагогіки [4]. У цьому сенсі Лара Августин і Морей Х'юї [7] проаналізували три необхідні елементи для викладання музики і руху: знання змісту, професійний розвиток і стратегії викладання. Було проведено анкетування 48 неспеціалізованих дошкільних педагогів. Результати опитування оцінювали знання змісту та стратегії викладання, задіяні на музичних заняттях. Учителі брали участь у курсах, майстер-класах, семінарах та інших програмах розвитку педагогів. Було зроблено висновок, що ефективно викладання вимагає впевненості й активної участі в програмах професійного розвитку. У цьому ж напрямі проведено дослідження щодо підготовки самих вчителів.

Анрі Сальвадор [12] дослідив переконання семи викладачів музики щодо викладання та навчання в цій галузі. У дослідженні надано описовий аналіз практики викладання у класах початкової школи. Вчителі поділяли переконання, що учні живуть у музичному світі, і педагоги повинні створювати освітнє середовище, де вони розвивають свої здібності у співі, грі та танцях. Результати дослідження показали, що музика і рух обмежувалися для дітей молодшого віку, а аналіз дав змогу передбачити наслідки їх використання як стратегії викладання. Обмеження музично-рухової освіти молодших дітей перешкоджає розвитку педагогіки, яка реалізує динамічний вплив музичної освіти та освітні можливості, які вона надає неспеціалізованим вчителям. У цьому сенсі Альберто Вільямс [11] з'ясував ефективність педагогічного впливу музики та ритміки, який здійснюють педагоги закладів дошкільної освіти загального профілю. У дослідженні взяли участь 213 дітей. Вони були поділені на дві групи: експериментальну, яка займалася за музично-руховою програмою протягом 16–20 занять вісім тижнів, і контрольну, яка займалася за звичайною програмою. Результати були проаналізовані за допомогою завдань та опитування. Вони показали значне поліпшення обох показників у першій групі. Тому можна рекомендувати, щоб музично-рухові програми проводили педагоги, які не є суто музичними педагогами. Таке дослідження показало, що існує потреба у більшій кількості навчальних програм з музики і руху, які готують і мотивують вчителів інтегрувати їх у свою повсякденну практику. Зазначимо, що дослідження в галузі підготовки вчителів музики і руху пов'язані з розвитком внутрішньо-особистісних навичок, таких як саморегуляція, які полегшують їхню професійну діяльність, оцінюючи їхні педагогічні знання з розвитку інтерпретаційних умінь і навичок. Цей підхід є релевантним для узагальнення результатів аналізу практики викладання музики і руху [11].

Ще одна група досліджень була зосереджена на методології викладання ритму та руху. Інформація з цих досліджень шукає докази освітньої цінності методології навчання ритму і руху та її розуміння через різноманітні підходи. Дейв Метьюз [12] проаналізував педагогіку ритму серед 16 вчителів початкових класів шляхом вивчення їхнього досвіду та визначення ролі ритму в класі. Автор провів якісні інтерв'ю, щоб дослідити опис ритму в освітньому процесі. Результати дослідження, включали аналіз поглядів вчителів на значення ритму та виклики, пов'язані з його викладанням. Констатується необхідність вдосконалення академічної програми шляхом включення до освітнього процесу ритмічних видів діяльності, таких як музика, рух і танець. Дослідження також засвідчило, що навички, пов'язані з цариною ритму і руху, є інтегрованими

у сфери пізнання, сприйняття та тілесного музичного вираження. Зокрема, в роботі Карл Густав Якобі [12, 158] проаналізовано навчальний підхід Жана Монтоліу (мультисенсорне навчання), який ставить ритм в основу музичного навчання дитини через слуховий та кінестетичний досвід замість письмових нотних альтернатив. Він створив певний стан ритму і ставлення до виконання музики в русі та заглибився в основи “евритміки” Е. Далькроза. Жан Монтоліу, будучи одним із перших учнів Емілія Далькроза інтегрував його метод, що включав слухання, спів, читання. На додаток до розвитку координації і м’язового контролю, він також розвивав артистичний темперамент, увагу, зосередженість, серйозність, концентрацію та інтерес до “евритміки” Е. Далькроза серед студентів. Що стосується методу вокальної музики З. Кодаї, то Міла Лі [11] проаналізувала інтерактивні методи та їхній вплив на навчання музичної грамотності серед студентів університету, які планують працювати у дошкільній освіті. У цьому дослідженні взяли участь 100 студентів університету та 55 дітей дошкільного віку. Вони використовували метод спостереження, задіявши вокальне виконання та монолог. Дослідження встановило, що 59 % дошкільнят набули високого рівня знань. Вокальна постановка та виконання пісень з рухом і метод Кодея довели, що хоча педагогічна традиція пов’язує методику ритму і руху з класичною музикою, деякі дослідження пов’язують її з більш сучасними музичними стилями. Ця нова асоціація інтегрувала роботу не лише над перформативними навичками тіла, а й над творчими навичками, реалізованими в цій музиці. Ван Вреден [10] вивчила інтеграцію джазу в освітній процес та значення його викладання в дошкільній освіті через діяльність, яка стимулювала, винахідливість, відкритість і цікавість до спонтанного створення музики та рухових реакцій. Реакції учнів під час навчання джазу виходили за музичні межі і зміцнювали загальну моторику, слухові навички та соціальний і емоційний розвиток. В іншому дослідженні, проведеному Едвіном Маріншеком і Даном Денаком [10, 4] проаналізовано рухові навички та ритмічні здібності в дошкільній освіті за трьома програмами: (1) “Музика і рух”, (2) “Просто рух” і (3) “Програма традиційної музики”. Дослідження охопило 62 дитини віком 5–6 років, які були розподілені на експериментальну та контрольну групи з тривалістю у п’ять тижнів. Використовувалися тести розвитку загальної моторики та ритмічних здібностей. Вони оцінювали ефективність інтеграції руху в музичну освіту та вплив музики на виконання рухів. Результати визначили, що регулярна щоденна музична програма є найбільш продуктивним способом сприяння розвитку рухових і ритмічних навичок у дошкільному віці. Систематичні особисті тренування, які пов’язують

музику і рух, допомагають розвивати слухові, рухові й експресивні навички. Розгляд музики і руху як методологічних осей в цій розвідці опирається на емпіричні дані отримані в результаті застосування надійних методологій, таких як методології Е. Далькроза і та З. Кодаї, а також поєднання традиційних та сучасних стилів, таких як джаз, як засобів розуміння та інтерпретації музики.

Висновки. Аналізуючи дослідницьку діяльність, яка пов’язана з процесом використання музики і руху в початковій освіті та навчанням на різних етапах базової освіти, можемо констатувати, що музика і рух є частиною мультимодального процесу, який застосовується для музичного навчання. Можливою є класифікація різних типів взаємодії, які можуть реалізовуватися обома практиками. Встановлено зв’язок між музично-тілесними практиками та спеціальною освітою, які виявлені в останні роки завдяки розвитку цих практик, що сприяють освітньому потенціалові. Доведено ефективність аналізу музично-рухової діяльності в різних освітніх системах та можливість її об’єктивного оцінювання. Зокрема, констатується факт, що було проведено описовий аналіз і використано ієрархічні лінійні моделі для дослідження викладання музично-рухової практики в початковій школі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Завалко К.В. Впровадження методики Далькроза в навчання дітей музики. *Мистецтво та освіта*, 2020. № 1 (95). С. 27–34.
2. Тохтамиш О.М. Метод Фельденкрайза в психотерапії та розвитку особистості. *Збірник наукових праць “Проблеми сучасної психології”*, 2013. № 20. С. 665–704.
3. Barrett M.S. Musical narratives: A study of a young child’s identity work in and through music-making. *Psychol Music*. 2011. № 39 (4). P. 403–423.
4. Bautista A., Riaño M.E., Wong J., Murillo A. Musical activities in preschool education: A cross-cultural comparative study. *Musicae Scientiae*. 2023. № 12. P. 1–9.
5. Cuomo Carla: Listening to and performing music with competence, first part of Carla Cuomo and Maria Rosa De Luca, The transposition of musical knowledge in intellectual education, *Musica Docta. Rivista digitale di Pedagogia e Didattica della Musica*. 2014. № 4. P. 17–39.
6. Cuomo Carla. Music Pedagogy in Relation to Musicology and Educational Sciences: Three Areas of Intervention. *Arti musices*. 2020. № 51 (1). P. 95–109.
7. Dewey John. Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. *Macmillan*, 1916. № 21 (2). P. 12–21.
8. Hallam S., Creech A., Varvarigou M. Musical participation and its effect on learning, achievement, and well-being. *Oxford Handb Music Psychol*. 2016. № 7. P. 89–107.
9. Luis del Barrio, Arus E. Music and movement pedagogy in basic education: a systematic review. *Frontiers and Education*. 2024. № 9. P. 1–20.
10. Maldonado E. Musical Education in Kindergarten. Importance on the quality of life in children. *Health Leadership and Quality of Life*. 2024. № 3. P. 1–6.

11. Marsh K. Traditional singing games of childhood: Historical perspectives and contemporary practice. *Int J Music Educ.* 2008. № 26 (2). P. 101–113.

12. Yiting Z, Sonquan Y. Modern technology-enabled approaches in preschool music education. *Interactive Learning Environments*, 2024. № 32. P. 156–167.

REFERENCES

1. Zavalko, K.V. (2020). Vprovadzhennya metodyky Dalkroza v navchannya ditey muzyky [Implementation of the Dalcroze method in teaching children music]. *Art and Education*. No. 1 (95), pp. 27–34. [in Ukrainian].

2. Tokhtamysh, O.M. (2013). Metod Feldenkraiza v psykhoterapiyi ta rozvytku osobystosti [The Feldenkrais method in psychotherapy and personality development]. *Collection of research papers "Problems of Modern Psychology"*. No. 20, pp. 665–704. [in Ukrainian].

3. Barrett, M.S. (2011). Musical narratives: A study of a young child's identity work in and through music-making. *Psychol Music*, No. 39 (4), pp. 403–423. [in English].

4. Bautista, A., Riaño, M.E., Wong, J. & Murillo, A. (2023). Musical activities in preschool education: A cross-cultural comparative study. *Musicae Scientiae*. No. 12. pp. 1–9. [in English].

5. Cuomo, C. (2014). Listening to and performing music with competence, first part of Carla Cuomo and Maria Rosa De Luca, The transposition of musical knowledge in

intellectual education, *Musica Docta. Rivista digitale di Pedagogia e Didattica della Musica*. No. 4. pp. 17–39. [in English].

6. Cuomo, C. (2020). Music Pedagogy in Relation to Musicology and Educational Sciences: Three Areas of Intervention. *Arti musices*, No. 51 (1). pp. 95–109. [in English].

7. Dewey, J. (1916). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. *Macmillan*, No. 21 (2). pp. 12–21. [in English].

8. Hallam, S., Creech, A. & Varvarigou, M. (2016). Musical participation and its effect on learning, achievement, and well-being. *Oxford Handb Music Psychol*. No. 7, pp. 89–107. [in English].

9. Luis del Barrio, Arus E. (2024). Music and movement pedagogy in basic education: a systematic review. *Frontiers and Education*. No. 9, pp. 1–20. [in English].

10. Maldonado, E. (2024). Musical Education in Kindergarten. Importance on the quality of life in children. *Health Leadership and Quality of Life*. No. 3, pp. 1–6. [in English].

11. Marsh, K. (2008). Traditional singing games of childhood: Historical perspectives and contemporary practice. *Int J Music Educ*. No. 26 (2), pp. 101–113. [in English].

12. Yiting, Z. & Sonquan, Y. (2024). Modern technology-enabled approaches in preschool music education. *Interactive Learning Environments*. No. 32, pp. 156–167. [in English].

Стаття надійшла до редакції 31.01.2025

“Немає іншої моралі, крім тієї, яка ґрунтується на принципах розуму і впливає з природної схильності людини до добра”.

П'єр Бейль
французький філософ, літератор

“Загляньте у свої власні душі і знайдіть в них іскру правди, яку Бог помістив в кожне серце і з якої, тільки ви самі зможете роздмухати полум'я”.

Сократ
грецький філософ

“Не той великий, хто ніколи не падав, а той великий – хто падав і вставав”.

Конфуцій
давньокитайський філософ

“Уже пора нам знати, що нема там добра, де нема правди”.

Пантелеймон Куліш
український письменник

“Життя таке коротке. Поспішайте творити добро!”

Олександр Довженко
український письменник

ВИМОГИ ДО ЗМІСТУ ТА ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ У ЩОМІСЯЧНИЙ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ “МОЛОДЬ І РИНОК”

1. Приймаються одноосібні статті (співавтори). Текст обсягом 8–12 друкованих сторінок із ілюстраціями (рисуноками, таблицями). У статтях повинно бути чітко і стисло, без зайвих математичних формул, викладено те нове та оригінальне, що досягнуто авторами в їх практичній діяльності. Потрібно уникати повторів, зайвих подробиць та загальновідомих положень, на які можна посилатися, вказуючи відповідний номер у списку літератури, що додається.

2. Електронний варіант статті виконується в редакторі Microsoft Word, причому файл має бути збережений в форматі: *.doc. Формат сторінки А4, шрифт Times New Roman, розмір шрифту – 14 кегль. Розмір полів: ліве – 3,0 см; праве – 1,5 см; верхнє – 2,0 см; нижнє – 2,0 см; інтервал – 1,5.

До рукопису додаються:

- УДК;
 - анотація українською мовою 500 друкованих знаків, анотація англійською мовою розширена, обсяг 1800–2000 друкованих знаків, до англійської анотації додається в окремому файлі український переклад;
 - ключові слова (українською, англійською мовами), перелік ключових слів від 5 до 10;
 - рисунки, таблиці з підписаними підписами;
 - оформлення списку літератури – за міжнародним бібліографічним стандартом АРА; кількість літературних джерел має складати не менше 5 та не більше 15. Цитувати необхідно як класичні, так і найновіші публікації (останніх 3–5 років) опублікованих у провідних профільних виданнях. У кінці статті подається транслітерований список літератури (References).
 - відомості про автора (авторська карточка: прізвище, ім'я та по-батькові, посада, місце праці, вчений ступінь, наукове звання, адреса (службова, домашня), телефони.
3. До статей додається рекомендація кафедри (відділу) установи, де автор працює, і рецензія доктора чи кандидата наук; для статей докторів та кандидатів наук рецензій не потрібно.
4. Таблиці повинні мати назви та порядковий номер. Одночасне використання таблиць та графіків для пояснення одних і тих же положень не рекомендується.
5. Статті підписуються всіма авторами із зазначенням домашньої адреси, номерів домашнього та службового телефонів автора, який буде листуватися з редакцією з приводу цієї статті.

Редколегія відхиляє статті з порушенням цих вимог:

Відповідно до вимог Атестаційної колегії МОН України до фахових видань та публікацій необхідно дотримуватися таких елементів написання статей: постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями, аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття; формування мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Сфера розповсюдження та категорія читачів:

- загальнодержавна, зарубіжна;
- викладачі університетів, ЗВО всіх рівнів акредитації, студенти, аспіранти, науковці, фахівці освітньої діяльності, які підвищують свої професійні компетенції в галузі освіти та педагогічних наук.

Програмні цілі (основні принципи) або тематична спрямованість:

Ознайомлення із питаннями наукових досліджень із загальної педагогіки, історії педагогіки, теорії та методики навчання, корекційної педагогіки, теорії та методики професійної освіти, соціальної педагогіки, теорії та методики управління освітою, теорії та методики виховання, дошкільної педагогіки, інформаційно-комунікаційних технологій в освіті та науці.

Молодь і ринок

Youth & market

№ 2 (234) лютий 2025

No. 2 (234) February 2025

Головний редактор
Микола Галів

Відповідальний редактор
Наталія Примаченко

Літературне редагування
Ірина Невмержицька

Макетування та верстка
Ірина Негура

Підписано до друку 03.03.2025 р. Ум. друк. арк. 23,5.
Папір офсетний. Друк офсетний. Наклад 100 прим. Формат 60 x 84 1/8.
Гарнітура Times New Roman.
Віддруковано у друкарні “Посвіт”
82100, Львівська обл., м. Дрогобич, вул. Мазепи, 7